TITU MAIORESCU

DISCURSURI PARLAMENTARE

CU

PRIVIRI ASUPRA DESVOLTARII POLITICE A ROMANIEI

SUB

DOMNIA LUI CAROL I.

VOLUMUL I.

(1866—1876)

BUCURESTI
EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŬ & Comp.
21, Calea Victoriei, 21.
1897.

TITU MAIORESCU

DISCURSURI PARLAMENTARE

Stabilimentul grafic I. V. Socecŭ. Bucurescĭ.
38

TITU MAIORESCU

DISCURSURI PARLAMENTARE

CU

PRIVIRI ASUPRA DESVOLTARII POLITICE A ROMANIEI

SUB

DOMNIA LUI CAROL I.

VOLUMUL I.

(1866–1876)

BUCURESTI
EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŬ & Comp.
21, Calea Victoriei, 21.
1897.

Intrunind în publicarea de faţă discursurile parlamentare ţinute în timpul de 25 de ani, de când am intrat în Cameră, şi adăogându-le câte-va priviri asupra Istoriei noastre contimporane, nu pot justifica o asemenea lucrare decât prin interesul covîrşitor ce-l are desvoltarea politică a României de la 1866 încoace.

Deosebitele fase ale acestei desvoltări petrecute într'un stat constituţional au avut neapărat rěsunetul lor în desbaterile parlamentului, şi dacă se reproduc aici discursurile, cu care am participat la acele desbateri, ele vor să servească numai ca nişte documente vii pentru caracterizarea mai exactă a unei întregi transformări a opiniei publice.

Ceea ce în adevĕr trebue să ne atragă o deosebită luare aminte, este transiţia ţĕrii noastre de la starea precară a unor Principate elective, spre consolidarea unui Regat hereditar, şi mai ales îndrumarea spiritelor conducătoare în politică de la uşurinţa rĕsturnării lui Cuza-Vodă şi de la pornirile anti-dinastice din ântâia parte a domniei lui Carol I, spre deplina recunoaştere a autorităţii Regelui de către toţi bărbaţii politici din zioa de astăzi.

Ce deosebire între 1866 şi 1896, ce schimbare a cugetelor în decursul a 30 de ani, şi ce îndreptăţire a încrederii în viitor!

A urmărì această evoluţiune internă a stării noastre politice la sfirşitul secolului al 19-lea este o problemă de mare interes, şi tot ce e în stare să contribue la lămurirea ei, fie şi indirect şi numai pentru o mică parte, va găsì poate câţi-va cititori, cărora să nu le pară de prisos.

Dealtminteri, dacă este greu a scrie o istorie contimporană fără părtinire, nu este totuş cu neputinţă; şi în or ce cas exactitatea faptelor se poate controla mai uşor, când autorii lor sau martorii oculari sunt încă în viaţă.

I.

O SCURTĂ PRIVIRE

ASUPRA SITUAŢIEI POLITICE A ROMANIEI

DE LA 11 FEVRUARIE 1866 PÂNĂ LA 11 MARTIE 1871

În urma abdicării silite a lui Alexandru Ioan I (Cuza) la $^{11}/_{23}$ Fevruarie 1866, guvernul trece de fapt asupra Locotenenţei Domneşti Lascar Catargi—general N. Golescu—colonel N. Haralambie, iar ministerul numit în aceeaş zi este ast-fel compus:

Ion Ghica, prezident şi externe,
Dimitrie Ghica, interne,
Ion C. Cantacuzino, justiţie,
Petru Mavrogeni, finanţe,
C. A. Rosetti, culte,
Maior Dimitrie Lecca, rĕsboi,
Dimitrie A. Sturdza, lucrări publice.

Numirea maiorului Lecca la departamentul rĕsboiului este semnul caracteristic al noului

minister şi totdeodată cel mai periculos precedent.

Însaş rĕsturnarea lui Cuza-Vodă a fost un fapt greu de justificat. Liber ales de naţiunea din cele două Principate, Cuza merita o soartă mai bună, şi nu era lucru cuminte ca să arătăm Marilor Puteri, sub a căror garanţie ne aflam puşi prin tractatul de la Paris din 30 Martie 1856, că naţiunea se înşelase în persoana alesului ei. Unirea Principatelor cu înlăturarea Comisiei centrale din Focşani, legea rurală, chiar dobîndită cu preţul loviturei de stat de la 2 Mai 1864, secularizarea averilor mănăstireşti vorbeau în favoarea lui Cuza; iar in privinţa relei lui administrări se cuvenea poate mai multă răbdare, or cât de incercată ar fi fost prin camarila Librecht, Pisoschi, etc., şi prin nişte ministere ca cel din urmă, în care d. Nicolae Krezzulescu avea prezidenţa, internele, agricultura şi lucrările publice, d. Alexandru Papadopolu-Calimah externele, un Ion Oteteleşanu finanţele, un Dimitrie Cariagdi instrucţia publică, justiţia şi cultele, iar d. Alexandru Beldiman poliţia Capitalei.

Căci una din calamităţile, de care trebuia s scape ţara, dacă era să-şi aibă viitorul mai as gurat, erau tocmai desele schimbări de Domn

(numai de la 1800 încoace se intîmplaseră în Muntenia vre-o 15 şi în Moldova 14), şi noi, după deabia 7 ani de domnie a lui Cuza, făceam acum înşi-ne ceĕa ce imputasem mai nainte intrigilor dìn Fanar, şi ne arătam tot aşa de rĕu nărăviţi.

Ce e drept, o cerinţă principală a programului naţional statornicit de divanurile ad-hoc, Domnul hereditar dintr'o Casă suverană a Europei, remânea încă de îndeplinit; şi pe de altă parte situaţia politică generală la începutul anului 1866, când se pregătea alianţa între Prusia şi Italia pentru rĕsboiul în contra Austriei, reclama poate în România un Domnitor, care să inspire mai multă încredere. Dar chiar în acest cas naşte întrebarea, dacă nu era de preferit ca alegerea Domnului străin să fie făcută fără violenţă, cu liberul consimţimînt al Principelui Cuza; căci o abdicare voluntară în vederea marelui scop naţional era plănuită de el însuş. Mesagiul sĕu pentru deschiderea sesiunii parlamentare pe 1865—1866, cetit în Cameră la 5 Decemvrie 1865, cu 2 luni înaintea rĕsturnării, se termină cu următoarele cuvinte:

„Fie în capul Ţĕrii, fie alăturea de D-voastră, eu „voi fi totdeauna cu Ţara pentru Ţară, fără altă ţintă „decât voinţa naţională şi marele interese a le Ro-

„mâniei. Eu voesc să fie bine ştiut, că nici odată per-
„soana mea nu va fi o împedecare la or ce eveni-
„ment, care ar permite de a consolida edificiul politic,
„la a cărui aşezare am fost fericit de a contribuì. In
„Alexandru Ion I, Domn al Românilor, Românii vor
„găsì totdeauna pe colonelul Cuza, care declara Pu-
„terilor garante, că el primeşte îndoita alegere numai
„ca un deposit sacru".

Intenţia de a părăsì tronul era dar oficial indicată de însuş Principele, şi în Ianuarie 1866, când cumnaţii săi Dimitrie şi Teodor Rosetti veniseră să-i arete temerile lor de conspiraţia ce se pregătea, Cuza le respunde nepăsător, că nu mai există motiv de conspirare fiind-că el avea .ă abdice peste două luni, spre îndeplinirea ce-nţelor divanului ad-hoc.

Pentru apropiata eventualitate pare a se fi urmat o corespondenţă între Cuza şi Napoleon III în privinţa succesorului dintr'o familie suverană [1]).

Or cum ar fi şi or câte circumstanţe atenuante s'ar admite pentru răsturnarea lui Cuza,

---

[1]) O confirmare *documentală* s'ar dobîndì probabil din hârtiile lui Cuza, sequestrate în noaptea răsturnării şi aflate astăzi în păstrarea d-lui Dimitrie A. Sturdza, unde nu sunt accesibile. După publicarea lor, daca au rămas intacte, se va putea judeca asupra conspiraţiei de la 11 Fevruarie cu mai mult temei.

modul cum s'a executat această rĕsturnare, rĕmâne condamnabil.

Trei ofiţeri (d-nii Vasiliu-Pilat, astăzi general, Costiescu şi Lipoianu) pătrund în noaptea de 10 spre 11 Fevruarie în Palat şi silesc pe „Alesul Naţiunii“ să subscrie următorul act, publicat îndată în capul *Monitorului oficial* de Vineri 11 Fevruarie 1866:

„Abdicare,

„Noi Alexandru Ioan I, conform dorinţei Naţiunei „întregi, şi angajamentul ce am luat la suirea mea pe „Tron, depui astăzi 11/23 Fevruariu 1866, cârma gu„vernului în mâna unei locoteninţi domneşti şi a Mi„nisterului ales de popor.

ALEXANDRU IOAN.“

Cine va fi redactat acest act silnic cu frazeologia „Ministerului ales de popor“, e indiferent. Ministerul a fost aşa de puţin ales de popor, că în acelaş numĕr al *Monitorului* se publică decretul, prin care noua Locotenenţă Domnească „ordonă şi numeşte“ ministerul Ion Ghica.

In acest minister, precum am arătat, maiorul Lecca, comandantul batalionului de vênători, căruia îi era încredinţată în acea noapte garda Domnului Ţĕrii, era numit ministru de rĕsboi.

O asemenea numire însemna nesiguranţa armatei şi nesiguranţa tronului.

Şi pentru ca să nu rĕmâe îndoială asupra acestei însemnări, ziarul autorizat al partidului, care de acum înainte era chiemat să aibă un rol mult mai pronunţat în conducerea politicei române, se grăbea să publice chiar a doua zi, într'un articol de fond plin de laude pentru ofiţerii conspiratori şi mai ales pentru maiorul Lecca „acest brav şi patriot oştean, căruia îi datorăm recunoştinţă“, următoarea profesiune de credinţă asupra armatei: „Opiniunea acestei foi în privinţa datoriilor unui militar se ştie că este cu totul opusă aceleia ce este în genere admisă in oştirile permanente. Nu înţelegem şi nu ştim cine poate înţelege, cum un militar poate fi îndatorat a-şi ţine jurămêntul sĕu către un guvern, care ar călca el jurămîntul sĕu şi când acea călcare ar fi recunoscută prin *o aclamare generală*“.

Iar maiorul Lecca publica în acelaş numĕr al *Românului* o scrisoare către un căpitan din batalionul de vênători, în care zicea: „Actul ce am făcut este un fapt istoric, şi vênătorilor le va remânea o glorie eternă pentru devotamentul ce au avut către patrie, iar eu mĕ voi fălì

pururea că am fost instrumentul patriotismului lor“ [1]).

Şi ce este tot aşa de semnificativ, *Românul* din ziua următoare (numĕrul de la 14 şi 15 Fevruarie 1866) se arată solicitat de ofiţerii conspiratori ca să nu-i treacă sub tăcere, cel puţin pe cei „care au dat adesiunea lor mai nainte de 11 Fevruarie“, şi ast-fel laudă în prima linie pe colonelii Crezzulescu şi Tănase Călinescu, pe căpitanul de artilerie Alexandru Candiano, şi pe mai mulţi alţii, al căror nume se vede publicat acolo [2]).

* * *

Sub asemenea auspicii guvernul de la 11 Fevruarie, după o încercare neisbutită cu Contele

---

[1]) Chiar peste 22 de ani, într'o scrisoare de la 1 Fevruarie 1888, fiul lui Vodă-Cuza explică ast-fel alegĕtorilor sei din colegiul III de Mehedinţi, pentru ce nu poate primì mandatul de deputat, ce i l-au încredinţat: „Nu-mi este permis să fac parte dintr'o Adunare, care de sigur va fi iarăş prezidată de acel nelegiuit, care a trădat pe Domnitorul încredinţat pazei sale“. Scrisoarea a fost publicată în *Epoca*.

[2]) O scrisoare a rĕposatului Dimitrie Cariagdi, datată din Neapol de la 12 Ianuarie 1872 şi adresată detronatului Domnitor Cuza la Florenţa, cuprinde următoarele rînduri: „Aici „am găsit o colonie de Rumâni, St. Sihleanu, N. Rosetti, N „Negri, Candiano, care zice că face studii de drept. Can„diano mi-a arătat, că a venit la Florenţa să implore iertarea „Măriei Voastre“.

Filip de Flandra, procede în zilele de la 2 până la 8 Aprilie 1866 la plebiscitul, care cu 685,969 de voturi pentru şi 224 contra consacră alegerea Principelui Carol din Casa suverană de Hohenzollern. La $^{10}/_{22}$ Mai noul Principe, deabia în vîrstă de 27 ani, prin o spontană hotărîre, soseşte în capitala ţĕrii şi înaintea Adunării constituante, prezidate de Manolache Kostake (Iepureanu), depune jurămîntul, iar noua Constituţiune, sancţionată la 30 Iunie, e promulgată la 1 Iulie 1866.

Cel d'intâi minister al Principelui Carol I. (11 Mai 1866) este ast-fel compus:

Lascar Catargi, prezident şi interne,
P. Mavrogeni, externe,
General Ion Gr. Ghica, rĕsboi,
Ion C. Cantacuzin, justiţie,
Ion C. Brătianu, finanţe,
C. A. Rosetti, culte,
Dimitrie A. Sturdza, lucrări publice.

Dar după 2 luni L. Catargi, Brătianu şi Rosetti părăsesc ministerul. La 15 Iulie se formează cabinetul Ion Ghica cu Mavrogeni la finanţe, apoi la 2 Martie 1867 cabinetul C. Krezzulescu, şi aşa mai departe în mai puţin de 5 ani se schimbă 10 cabinete şi se fac vr'o 30 de modificări ministeriale parţiale, până când

de la 11 Martie 1871 înainte, de la al doilea cabinet L. Catargi, începe era ministerelor serioase cu o mai lungă durată.

Situaţia, totdeauna grea la începutul domniei unui Principe străin, devenise în casul nostru excepţional de grea prin întîmplările arătate mai sus.

Relativ uşoară era admiterea faptului îndeplinit din partea celor 7 Puteri garante, cu toată oposiţia formală a representanţilor lor, care în conferenţa de la 2 Mai 1866, convocată *ad hoc*, declaraseră alegerea plebiscitară nevalabilă. Fiindcă, după articolele 22 şi 27 ale tractatului de la Paris, nici una din puteri nu avea dreptul să intervie singură in contra noastră, ci trebuia să dobîndească încuviinţarea celorlalte, în chiar această multiplicitate şi divergenţă de interese sta putinţa liberei noastre desvoltări. Principele Carol, la sosirea sa în ţară, avea aprobarea lui Napoleon III şi nu mai puţin importanta aprobare a lui Bismarck, dacă nu direct a Regelui Prusiei. Şi, printr'o fericită co-incidenţă istorică, pe când tocmai de pe la 1866 prestigiul lui Napoleon începea să scadă şi a scăzut treptat până la desăvîrşita lui pierdere la Sedan, prestigiul Regelui Prusiei şi al marelui sĕu cancelar creşteau şi deveneau preponderante în Eu-

ropa, iar o parte a acestui prestigiu se resfrîngea fireşte şi asupra Principelui nostru din casa Hohenzollern.

Prin urmare relaţiile externe a le nouei Domnii, or cât de grea a fost dobîndirea recunoaşterii ei din partea Inaltei Porţi în Octomvrie 1866, aveau să se consolideze din an în an, şi ast-fel una din prevederile divanului ad-hoc, când îşi formulase cerinţa Principelui străin, se dovedea pe deplin îndreptăţită.

Şi raportul între Carol I şi Constituţiunea noastră de la 1866, cu prematurul ei liberalism, nu putea pricinuì mari greutăţi. Principele Carol, de şi până atunci ofiţer în armata prusiană şi trăind în atmosfera Curţii de la Berlin, unde democraţia liberală era foarte rĕu vĕzută, rĕmăsese independent în judecata sa politică, se afla în relaţii mai intime cu moştenitorul tronului Prusiei, a le cărui aspirări constituţionale erau cunoscute, şi nu se sfiise a se pune în contact cu societatea burgheză din Berlin, duşmana naturală a reacţionarismului aristocratic. In iarna 1865—1866, cercurile bine informate de acolo vorbeau chiar de întârzierea intenţionată a înaintării Prinţului Carol la rangul de căpitan, tocmai din causa inclinărilor sale liberale. — In asemenea împrejurări

este lesne de explicat, că Ion Brătianu, cel d'întâi bărbat politic din România, cu care s'a întîlnit Principele Carol ($^{19}/_{31}$ Martie 1866, la Düsseldorf) şi care i-a vorbit despre chiemarea sa la tron, să-i fi lăsat o impresie aşa de simpatică. — Prin urmare noua noastră Constituţiune se putea aştepta la o sinceră aplicare a ei, în marginile puterilor date tînĕrului Domnitor, şi de altminteri ea însăş prevedea putinţa reformării, tot pe cale constituţională, dacă o asemenea necesitate se ivea.

Nici vre-o accentuare a spiritului separatist între Munteni şi Moldoveni nu era de temut, cu toată ocrotirea ce ar fi aflat-o din partea Rusiei. Rĕscoala de la 3 Aprilie 1866 fusese energic năbuşită de Locotenentul Domnesc Lascar Catargi, sosit cu o zi mai nainte în Iaşi; şi chiar faptul, că acea mişcare a fost înscenată, cu ajutorul Cneazului Moruzi, de nişte oameni fără însemnătate, ca N. Roznovanu, Teodor Boldur-Lăţescu şi N. Ceaur-Aslan, cărora li se asociase uşorul la minte Mitropolit Calinic Miclescu, dovedea, că epoca deosebirii exploatate între Moldoveni şi Munteni ajunsese acum pe sfîrşite. In toată liniştea Principele Carol, înainte chiar de intrarea sa în capitală, de la moşia Goleştilor, unde a fost găzduit în sara de 9 Mai

1866, a putut să facă din graţiarea Mitropolitului Calinic primul act al domnirii sale.

Dar greutatea cea mare, adevĕrata greutate a situaţiei interne, era lipsa or cărui simţimînt dinastic în poporul român, deprins de atâtea generaţii cu domniile efemere, indiferent la desele schimbări a le indivizilor de pe tron, mai indiferent acum în urma rĕsturnării lui Cuza-Vodă, şi în care popor totuş, dacă noua monarchie constituţională avea să-i garanteze viitorul, trebuia înrădăcinat acel cuget trainic de credinţă în persoana Domnitorului şi în perspectiva succesiunii hereditare la tron. Şi cum să se nască şi de unde să crească acest cuget, când una din cele mai manifeste reprezentări a le lui, armata, fusese izbită tocmai în simţimintele de fidelitate şi de disciplină prin cele petrecute la 11 Fevruarie 1866?

Dacă o regenerare a spiritului public avea să se producă în această privinţă, ea nu era de închipuit de cât printr'o îndelungată şi stăruitoare acţiune. Ea presupunea din partea tînĕrului Domnitor o rară împreunare de calităţi: multă prudenţă, şi mai multă îngăduinţă, o răbdare dusă până la limitele sufletului omenesc şi cunoaşterea de oameni. Iar din partea bărbaţilor politici ai ţĕrii, ea presupunea hotărîrea

de a sprijinì dinastia ce şi-o aleseseră şi de a avea totdeauna luarea aminte aţintită asupra acestui punct cardinal.

Căci situaţia creată ţĕrii prin inălţarea pe tron a unui Principe dintr'o casă suverană a Europei cuprindea — ce e drept — o mare garanţie pentru existenţa statului, însă putea fi în altă privinţă şi un mare pericol. Tocmai faptul, că acea casă suverană ajunsese în scurt timp la atâta prestigiu în Europa, deschidea perspectiva întăririi noastre în viitor, dacă ştiam să respectăm pe noul Ales, dar ne putea periclita chiar existenţa, dacă prin depărtarea lui loveam în acel prestigiu. Cu un Principe de Hohenzollern după 1866, necum după 1870, noi nu puteam face nepedepsiţi ceea ce au făcut Grecii la 1862 cu un Principe de Wittelsbach. Nu pentru prima oară în al 19-lea secol ţara noastră s'ar fi înfăţişat în gîndul celor ce conduceau politica Marilor Puteri ca un simplu obiect de compensaţie teritorială [1]).

Insă toate aceste griji erau mai mult ale viitorului, precum nici nu se puteau înlătura decât în viitor, şi, pentru o parte din ele, numai cu

[1]) Incă la Octomvrie 1869, cu prilejul călătoriei Impĕratului Francisc Iosif la Constantinopol, Ali Paşa propune lui Beust cedarea „Principatelor“ către Austro-Ungaria.

ajutorul soartei. Deşteptarea şi întărirea simţimîntului dinastic atîrna, în afară de însuşirile personale a le Principelui, de la o acţiune îndelungată a partidelor noastre politice, de la direcţia luptelor parlamentare, de la lucrarea prin presă şi prin întruniri publice, şi nu mai puţin, de şi mai latent, de la învăţătura dată tinerimii prin profesorii scoalelor statului. Şi cât pentru îndreptarea spiritului armatei, aceasta nu se putea prevedea cu oare-care temei decât in urma unui viitor rĕsboi, în care ofiţerii noştri să primească adînca impresie a misiunii lor hotărîtoare şi să simtă atunci de la sine necesitatea elementară a disciplinei şi a credinţei neclintite; iar provocarea rĕsboiului nu putea să vie de la noi, ci trebuia aşteptată de la alte complicaţii europene.

Ce vĕdită acţiune caracteristică avea să întreprindă acum noul Principe la începutul domniei — iacă întrebarea cea mai apropiată, marele interes al momentului. In acest înţeles starea economică a ţĕrii se impunea atenţiei pe planul d'întâi. Şi nu era aici vorba de obişnuita regulare a finanţelor statului, or cât de anevoioasă ar fi fost până când s'a statornicit prin destoinicia lui P. Mavrogeni, dar era vorba de puternica impulsiune ce trebuia dată activităţii

economice generale, prin o mult mai energică circulare a cunoscutei bogăţii din agricultură, prin descoperirea de bogăţii încă necunoscute, prin formarea elementelor unei viitoare industrii.

In călătoria sa prin Moldova (August 1866) Carol I dă o primă dovadă de tact politic, căutând să se întîlnească mai ales cu C. Negri şi cu V. Alexandri, amicii intimi ai lui Cuza-Vodă, aceia, care ştiau mai bine ce făcuse şi ce nu fusese în stare să facă fostul Domnitor. In convorbirile cu ei Principele Carol îşi arată gîndul de a-şi inaugura domnia prin înfiinţarea unei întinse reţele de drumuri de fier [1]), gînd de mare însemnătate, greu de realizat în starea înapoiată a ţĕrii de atunci, fără industrie proprie, fără ingineri, fără lucrători, fără credit pe pieţele Europei.

Indrăsneaţa întreprindere, precum era menită să fie de cel mai mare folos pentru deşteptarea economică a ţĕrii, a şi fost una din ocasiile pentru isbucnirea inevitabilei crize a tinerei domnii. Căci astfel se întîmplă totdeauna: tocmai de fapta cea însemnată, care în cuget

[1]) Notiţă de la V. Alexandri.

fățișază sub aspectul cel mai ademenitor, ınată cumpăna soartei.

ŭ intră in cadrul acestor notițe, al căror ește înțelegerea atmosferei intelectuale în rea noastră politică, de a stăruì cu amăŭl asupra chestiilor economice. Atât numai e să fie zis, că idea căilor ferate, odată pută în așa mari dimensiuni, era mai lesne alizat în anul 1868 cu ajutorul capitalului ın și cu cel mai cutezător concesionar pru— Strousberg. Parisul, în urma isbîndei enilor de la Sadova și în perspectiva rĕsi contra Germaniei, se înstrăinase de noi; e celelalte piețe ale Europei nu se putea ta o primire favorabilă pentru finanțiarea asemenea întreprinderi. Austriacului Ofeni s'a încredințat, de altminteri în condiea grele, numai construirea fragmentului ...an-Ițcani. Preferința acordată propunerii ne pentru rețeaua principală se explică de ıe în modul cel mai firesc.

așa de explicabil este, că Principele Carol eput executarea planului sĕu prin ministeberal de la 27 Octomvrie 1867 cu Ion nu la finanțe. In astfel de momente pariberal e mai comod la guvern decât în ie.

Dar mobilitatea noastră parlamentară din acea epocă nu ingădue nici unui guvern o durată suficientă. Ministerul liberal se modifică în parte prin demisionarea lui Stefan Golescu şi înlocuirea sa cu generalul Nicolae Golescu la 1 Mai 1868. Partidul liberal din Muntenia, la început lipsit de aderenţi în Moldova, se vede silit a se unì cu aşa numita „fracţiune liberă şi independentă“ din Iaşi, care însă nu se menţine în efemera sa existenţă decât prin ura încontra străinilor, mai ales încontra Evreilor; şi astfel guvernul liberal de la 1867 tolerează (o *contradictio in adjecto)* isgonirea administrativă a câtorva familii israelite prin prefectul Lecca din Bacău, măsură isolată şi cu atât mai nechibzuită, cu cât, fără nici un folos, devine în ochii Europei apusene o provocare tocmai în momentul, când ţara are trebuinţă de creditul din străinătate pentru drumurile ei de fier. Incercarea ministrului-prezident Stefan Golescu de a-şi apăra administraţia din Bacău este făcută cu atâta nedibăcie, încât îl sileşte să se retragă, după ce a expus ţara la primele scuze faţă de Austria [1]. Insă nici sub prezidenţa ge-

---

[1] Vezi Cartea roşie austriacă *Correspondenzen des K. K. gemeinsamen Ministeriums des Aeusseren* 1868 No. 2, pag. 47—65. La pag. 61 nota de la 21 Mai 1868, cu scuzele generalului Go-

neralului Golescu liberalii nu pot sta mai mult timp la putere, şi în 16 Noemvrie 1868 se formează cabinetul Dimitrie Ghica, mai apropiat de „centru"; apoi, după o scurtă funcţionare a unui minister Al. G. Golescu, spiritualul Manolache Kostake încearcă la 20 Aprilie 1870 guvernul cu „juna dreaptă" (G. Manu, G. Gr. Cantacuzin, A. Lahovari, C. Grădişteanu, P. P. Carp), „cloşca cu pui" — cum i-a rĕmas numele după o vorbă glumeaţă a deputatului I. Negură.

In vremea guvernului junei drepte isbucneşte în Europa centrală cea mai crîncenă luptă a secolului nostru, rĕsboiul franco-german de la 1870.

Printre aceste evenimente, întreprinderea Strousberg înaintează cu vicisitudinile obişnuite în asemenea casuri. Liberalii, trecuţi la sfîrşitul anului 1868 în oposiţie, se folosesc de toate incidentele pentru a ataca guvernul şi în curînd, fără nici un scrupul constituţional, tronul. De prin August 1869 ziarul *Românul* ia o pronunţată atitudine anti-dinastică; până şi d. Hâjdeu, în curînd Bogdan Petriceicu Hăsdeŭ, cu

lescu; la pag. 64 nota de la 25 Iunie 1868 cu asigurarea lui Ion Brătianu pentru despăgubirea Israeliţilor.

foaia d-sale *Traian*, se amestecă în acest soi de agitare. *Traian* este şi cel d'intâi ziar, care (11 Octomvrie 1869) vorbind de rĕposatul profesor al universităţii din Iaşi Simeon Barnuţiu, „adevĕratul părinte al fracţiunii libere şi independente", caută să respândească dincoace de Milcov ideile lui încontra Principelui străin, idei despre care se vorbeşte mai pe larg în primul discurs parlamentar reprodus în volumul de faţă [1]).

In Ianuarie 1870 fostul Domnitor Cuza este ales deputat de Mehedinţi, însă refusa mandatul.

Cu cât-va timp mai nainte ducele de Grammont, nenorocitul ministru francez de la 1870, care a declarat rĕsboiul Prusiei, pe atunci însă ambasador la Viena, provoacă o întîlnire cu Principele Cuza şi caută să-l sondeze asupra unei reinstalări pe tronul României [2]).

---

[1]) Micile criterii personale pot adeseori servì de măsură pentru constatarea unor evoluţiuni, d. e. a progresării dinasticismului la noi în ţară. D. Hăsdeu, anti-dinasticul de la 1869, este astăzi (1896) stipendiatul Regelui Carol pentru *Magnum Etymologicum* şi, fireşte, cel mai fervent dinastic.

[2]) Din notele luate de Balligot de Bayne, secretarul lui Cuza, sub dictatul acestuia. (Scena se petrece la Doebling lîngă Viena);

Grammont. *La guerre, nous l'aurons avec la Prusse, elle est*

Toate aceste permit să se întrevadă o întreagă acţiune combinată pentru rĕsturnarea Domnitorului Carol I.

Când la sfîrşitul lui Iulie 1870, în asemenea stare a spiritelor, soseşte ştirea despre începerea efectivă a rĕsboiului franco-german, agitarea creşte la culme. Nu atât comunitatea de rasă, cât faptul că cei mai mulţi oameni politici ai noştri şi-au făcut studiile în Franţa şi de această ţară leagă fericita aducere aminte a tinereţei lor, produce un curent puternic de simpatie în favoarea Francezilor. Prea puţin experimentaţi, precum erau, uitând că în politica internaţională nu sentimentalitatea, ci reflecţia cea mai rece trebue să dicteze, mai toţi deputaţii şi ziariştii noştri doreau armelor franceze o victorie strălucită, pe când evidentul interes al

---

inévitable. Le moment est peut-être plus proche que vous ne le croyez... Nous aurons besoin d'avoir un point d'appui en Orient. Nous avons déjà un dans les Hongrois qui voient de fort mauvais oeil les encouragements donnés par le gouvernement roumain aux Transilvains et certaines paroles imprudentes du Prince Charles pour la réunion de tous les Roumains sous son sceptre.... Nous en avons assez du Prince Charles, bien assez.

Couza. *Mais enfin, quel est votre but? Avez-vous un projet arrêté? Voulez-vous provoquer un changement?*

Grammont. *Ce ne serait pas difficile...*

Couza. *Quoiqu'il puisse arriver, je ne consentirais jamais à rentrer en Roumanie par une intervention étrangère.*

ţĕrii, care îşi alesese un domnitor din Casa Hohenzollern, era din contră isbînda Germaniei asupra Franţei.

Dar în mişcarea, în care se afla atunci opinia publică la noi, ea nu putea fi accesibilă la asemenea reflecţii. Entuziasmul pentru Franţa creştea din ce în ce mai mult, şi în aceeaş măsură se exagera aversiunea în contra a tot ce venea din Germania. Ca un simptom al acestei stări sufleteşti trebue înregistrată acţiunea fostului căpitan de artilerie, d-lui Candiano-Popescu, care în ziua de 8/20 August 1870, pune mâna pe prefectura, pe casarma, pe telegraful din Ploeşti şi proclamă detronarea Principelui Carol. Nechibzuita revoltă, ce de altminteri nu se poate inchipuì fără o înţelegere cu şefii partidului liberal, a fost îndată reprimată de guvernul junei drepte; iar d. Candiano-Popescu, tradus împreună cu complicii sĕi Radu Stanian, C. T. Grigorescu, Carada, etc., înaintea juraţilor din Tîrgovişte, a fost achitat.

Nu putem vorbì de acest curios incident, fără a releva şi circumstanţele lui atenuante. Acţiunea din Ploeşti, ca idee politică, pornea de la presupunerea, că Franţa va sfîrşi prin a fi biruitoare, şi dacă această presupunere se realiza, Prusia ar fi fost aşa de crunt lovită, aşa de re-

dusă în valoarea ei ca putere europeană, încât atunci prezenţa unui Principe de Hohenzollern pe tronul României putea să pară în oposiţie cu interesele ţĕrii. Simţimîntul dinastic nu se formase încă, deabia de 4 ani fusese rĕsturnat popularul Cuza-Vodă, o schimbare de domnie mai mult sau mai puţin nu părea mare lucru. Adevĕrata absurditate a revoltei de la $^{8}/_{20}$ August 1870 stă însă în presupunerea, de la care pornise. Fără nici o cunoştinţă a armatei prusiane şi a conducătorilor ei, fără nici o altă informare autentică, liberalii de la 1870, luând dorinţa simpatiilor lor drept realitate şi încrezîndu-se în ştirile false respîndite de crîmpeiul de guvern terorizat în Paris, escomptau isbînda francezilor tocmai în momentul, în care — după împrăştierea armatei lui Mac-Mahon la Woerth 27 Iulie (6 August), şi după bătăliile de la Colombey, Vionville şi Gravelotte ($^{2}/_{14}$ — $^{6}/_{18}$ August) armata lui Bazaine era aruncată şi izolată în Metz, şi prin urmare trista soartă a Franţei inevitabil hotărîtă.

Cu atât mai caracteristică pentru starea spiritelor la noi remâne însă fapta d-lui Candiano, cu achitarea sa cu tot, şi acest semn al timpurilor ne poate servì spre orientare în mi-

şcarea politică din ţară până la 11 Martie 1871 [1]).

Din nefericire rĕsboiul franco-german de la 1870 se repercutează asupra afacerilor noastre şi în altă direcţie: în enorma sdruncinare a tutulor relaţiilor comerciale — o urmare neapărată a or cărui rĕsboi — marea întreprindere a lui Strousberg este periclitată; Strousberg însuş suspendă plăţile, culpabila înstrăinare a titlurilor noastre din depositul lui Ambron nu-i foloseşte, drepturile e silit să le cedeze societăţii acţionarilor, şi temerarul întreprinzĕtor, căzut în faliment, îşi sfîrşeşte viaţa căţi-va ani după ce a eşit din temniţa de la Moscova.

Çercurile noastre politice se cuvenea mai ales acum să încunjure tronul şi să scape creditul ţĕrii; mai ales acum, când Germania era biruitoare şi când importanta lucrare a drumurilor noastre de fier, al cărei substrat financiar era pe piaţa Berlinului, trebuia cu or ce preţ să fie scoasă din impas.

La noi din contra! In zioa de 18 Decemvrie

[1]) In înţelesul notelor precedente, dela pag. 9 şi 21, se cuvine să adăogăm, că acelaş d. Alexandru Candiano-Popescu, cu prilejul rĕsboiului de la 1877 împotriva Turciei, a fost reprimit în armată, ş'a spălat trecutul pe câmpul de bătae, a slujit 12 ani la Palat ca adjutant, este astăzi general şi, fireşte, prea credinciosul supus al Regelui Carol

1870 se formează cabinetul Ion Ghica, slab compus cu nişte membri ca:

Dimitrie A. Sturdza, la finanţe,
Dimitrie Cariagdi, la justiţie,
Nicolaus Racoviţă, la culte,
N. Calimachi-Catargi, la externe,
Dimitrie Berendei, la lucrări publice şi
Colonel Pencovici, la rĕsboi,

toţi *homines novi*, afară de d. Dimitrie Sturdza, pe atunci numai umbra d-lui Ion Ghica, conduşi de un ministru-prezident anume cunoscut pentru politica sa şovăitoare. Cum să poată stăpânì un asemenea minister luptele din parlament, agitaţia din ţară? şi cum să voiască a le stăpânì presupuind că putea?

Sesiunea Camerei din iarna 1870—71 se deosebeşte prin cea mai mare confusie şi cea mai neînfrînată violenţă a desbaterilor. Şi în această stare de lucruri vine ministerul însuş şi depune pe biuroul Camerei (12 Ianuarie 1871) întregul dosar al afacerii Strousberg, cu raporturile confidenţiale cu tot — „spre uimirea tutulor", cum nu se poate oprì de a constata chiar raportorul acestei afaceri, d. Alexandru Holban, pe atunci fracţionist. Camera alege o comisie de 7 membri pentru a studia dosarul şi a-i face raport, iar compunerea comisiei dă nota situaţiei

şi descopere pe d. Ion Ghica: pe lîngă un singur om de legi nepărtinitor, C. Bozianu, se aleg fracţioniştii şi liberalii I. Codrescu, A. Holban, N. Ionescu, C. F. Robescu, St. Sihleanu şi făţişul anti-dinastic N. Blaremberg.

La această fierbere a pasiunilor politice, pe când comisia era la începutul lucrării sale, iar prin culisele Camerei se respândeau tot felul de revelări exagerate şi de comentarii false, se mai adaogă acum iritaţia produsă prin o scrisoare a Principelui Carol, publicată în *Augsburger Allgemeine Zeitung* de la $^{15}/_{27}$ Ianuarie 1871, îndată tradusă şi rĕstălmăcită în ţară.

Iată cuprinsul acestei scrisori [1]:

„*Prea stimate amice,*

„De mult nu ţi-am mai dat semn de viaţă. Dar aş „vrea să fii măcar un ceas in locul meu, ca să te „incredinţezi cât mi-e vremea de îmbucătăţită şi plină „de muncă, de griji şi de desamăgiri.

---

[1]) care de altminteri nu a fost adresată lui Auerbach, precum se credea la noi, ci poate unei persoane fictive. Publicarea în *Allgemeine Zeitung* trebue să fi fost intenţionată de însuş Principele Carol. Confusia cu Auerbach provine din faptul, că o altă scrisoare relativă la România, adresată în adevĕr lui Auerbach, însă de Principele Anton de Hohenzollern tatăl, fusese publicată pe la Mai 1868 în *Neue Freie Presse* din Viena prin indiscreţia acelui cunoscut novelist german.

„Au trecut aproape cinci ani de când am luat în-
„drăsneaţa hotărîre de a mĕ pune în capul ţĕrii aces-
„teia, aşa de bogat înzestrată de natură şi totuş aşa
„de săracă sub alte raporturi.

„Aruncând o privire asupra epocei trecute, scurtă
„în viaţa unui popor, dar lungă în viaţa unui om care
„tinde spre progres, trebue să-mi zic că puţin folos
„am putut aduce acestei frumoase ţĕri.

„Adesea mĕ întreb: A cui este vina? A mea, care nu
„am cunoscut caracterul poporului, sau a poporului, care
„nu vrea să fie condus şi totuş nu e în stare să se con-
„ducă singur? Prin numeroasele mele călătorii în toate
„regiunile celor două Principate şi prin feluritele atin-
„geri cu toate păturile societăţii, am dobîndit încre-
„dinţarea, că vina nu este nici a mea, nici a popo-
„rului în întregimea lui, ci mai ales a celor ce şi-au
„însuşit drèptul de a conduce Ţara în care s'au năs-
„cut. Aceşti oameni, care şi-au făcut educaţia lor po-
„litică şi socială mai mult în străinătate, uitând cu
„desăvîrşire împrejurările patriei lor, nu caută alta de
„cât a aplica aici ideile de care s'au adăpat acolo, îm-
„brăcându-le în nişte forme utopice, fără a cerceta
„dacă se potrivesc sau nu. Astfel nefericita ţară, care
„a fost totdeauna îngenunchiată sub jugul cel mai as-
„pru, a trecut deodată şi fără mijlocire de la un re-
„gim despotic la cea mai liberală Constituţiune, precum
„nu o are nici un popor din Europa.

„După experienţa făcută, cred că aceasta e o neno-
„rocire cu atât mai mare, cu cât Românii nu se pot
„lăuda cu virtuţile cetăţeneşti ce se cer pentru o formă
„de Stat quasi-republicană.

„De nu mi-aş fi legat tot sufletul de această ţară

„binecuvîntată, care în alte împrejurări se putea aș-
„tepta la un viitor strălucit, de mult m'ar fi părăsit
„răbdarea. Acum însă m'am hotărît la o ultimă în-
„cercare, ce probabil mĕ va face să trec în ochii par-
„tidelor de aici și ai conducătorilor lor ultra-șoviniști
„ca lipsit de iubire pentru țară; dar eu am lăsat la o
„parte or ce considerație personală, cu risicul de a-mi
„perde poate toată popularitatea. Căci ar fi o neiertată
„lipsă de la datorie, de a mai ascunde adevĕrata causă a
„rĕului și de a lăsa fără împotrivire viitorul țĕrii pradă
„intrigilor de partid.

„Stiu bine că cel ce în unele împrejurări are curajul
„adevĕrului și spune lucrurile pe nume, este adese-ori
„biruit, și așa mi se poate întîmpla și mie, cu deose-
„birea însă, pe care o simt cu recunoștință, că eu sunt
„liber de a mĕ întoarce la o viață neatîrnată și lipsită
„de griji, plină de fericire în mijlocul familiei, și să
„reintru în scumpa țară, unde m'am născut și al cărei
„magnet puternic n'a încetat de-a mĕ atrage în mo-
„mentele cele grele, prin care am trebuit să trec.

„Imi pare numai rĕu din toată inima, că bunele mele
„intenții au fost așa de puțin ințelese și cu ingratitu-
„dine resplătite. Dar fiind-că împărtășesc aceasta soartă
„cu cei mai mulți muritori, voi ști să mai aflu mân-
„găiere, și în societatea unor oameni inteligenți, mai
„ales în cercul animat al D-tale, voi uita încetul cu în-
„cetul aspirările mele din trecut.

CAROL."

Astăzi, când putem judeca acele evenimente cu oare care nepărtinire, tocmai fiindcă prin progresele înfăptuite de atunci încoace ne-au devenit aşa de îndepărtate, astăzi scrisoarea ne va părea explicabilă, ne va părea îndreptăţită.

Principele Carol cunoştea starea spiritelor din ţară şi vedea cum i se surpă tronul. Cele mai bune intenţii a le sale erau denaturate; marea concepţie a deşteptării economice prin căile ferate, faţă de care micile greşeli (ca numirea lui Ambron) trebuiau să dispară, era anume obiectul celor mai înveninate atacuri; armata nu oferea destulă garanţie, slabele şi nu totdeauna nemeritele încercări de îndreptare (locotenent-colonelul prusian Krenski fusese silit să plece din ţară) nu isbutiseră şi nu puteau isbutì; chiar viaţa în familie, căsătoria cu Prinţesa Elisabeta de Wied ($^{3}/_{15}$ Noemvrie 1869), care tocmai pe vremea aceea promitea să asigure directa succesiune la tron, nu era respectată în ziarele opoziţiei: gândul de abdicare se presenta de la sine. Ce lucru mai firesc atunci, decât ca Principele să-şi apere demnitatea personală şi să arete causele, care zădărniceau misiunea ce i-o încredinţase ţara? — Era în dreptul sĕu omenesc de a o face.

Dar unde se ţin în samă drepturile omeneşti, când pasiunile sunt deslănţuite! — Scrisoarea Principelui înveninează şi mai mult polemica ziarelor şi discuţiile parlamentare. In şedinţa Camerei de la 30 Ianuarie 1871 Nicolae Blaremberg face o lungă interpelare asupra ei, în care aminteşte soarta lui Maximilian la Mexico, şi propune o moţiune echivocă, semnată de Radu Mihai, Al. Sihleanu, Anton Arion, N. R. Locusteanu şi bizarul anti-dinastic Eugen Ghica-Comăneşti. Moţiunea, de şi slab combătută de ministrul-prezident Ion Ghica, este înlăturată de Cameră, dar *Românul* de la 11 Fevruarie 1871 provoacă ţara să serbeze ziua de 11 Fevruarie ca „o zi sfîntă şi o adevărată serbătoare naţională", fiind-că aminteşte rĕsturnarea unui Domn călcător de Constituţiune, „risipitor al averii publice" — cu alusii la afacerea Strousberg.

In vremea acestor frămîntări a le politicei noastre locale, marile evenimente din occidentul Europei se desfăşură pe deplin. Napoleon III e detronat după Sedan, Bazaine capitulează la Metz, febrila încercare a lui Gambetta cu armatele improvizate se sfîrşeşte prin catastrofa de la Pontarlier, Parisul cade după ce a impus Franţei forma republicană, iar Regele Prusiei

Wilhelm e proclamat la Versailles Impĕrat al Germaniei, $^{6}/_{18}$ Ianuarie 1871.

Aceste evenimente, în loc să trezească prudenta reflecţie a oamenilor politici din România, ii exasperează; cei mai mulţi dintre ei simt infrângerile franceze ca şi când ar fi lovituri îndreptate încontra lor. *Românul* de la 17 Fevruarie (1 Martie) 1871 apare încadrat în negru, fiind-că în acea zi intră armata prusiană în Paris, „ordele teutone calcă sacrul pămînt „adăpat cu sângele atâtor luptători ai libertăţii“. (Pe frontispiciul *Românului* figurează pe atunci şi până la 1 Aprilie 1871 d. Eugeniu Carada ca redactor). Insuş Ioan Brătianu, în lungul sĕu discurs din şedinţa Camerei de la 4 Martie asupra afacerii Strousberg (căci această discuţie publică începuse în Cameră la 24 Fevruarie şi s'a prelungit timp de *unsprezece* şedinţe, cu toate violenţele, incriminarile şi confusiile, cu propuneri de dare în judecată a miniştrilor, etc.), însuş Ioan Brătianu nu se reţine de a exclama: „Dacă din nenorocire puterea guvernului din Berlin va fi mai mare şi ne va impune cu forţa să plătim cuponul, atunci să se ştie, că nu plătim o datorie, ci plătim rechiziţiunea simpatiilor ce am avut şi avem pentru naţiunea franceză. (Aplause). Vom plătì,

d-lor. Insă chiar în sărăcie, chiar în zdrenţe, chiar zdrobiţi, simpatiile noastre pentru Franţa nu vor slăbì, din contră, ele vor creşte mai mult. (Aplause)".

Cu atâta nechibzuinţă se împleticise la noi discutarea chestiei căilor ferate, care reclama cea mai prudentă cumpănire juridică şi finanţiară, cu aprinderea simpatiilor şi antipatiilor faţă de evenimentele din Franţa, şi când după câteva zile, în sara de $^{10}/_{22}$ Martie 1871, colonia germană din Bucureşti serbează ca în toţi anii, şi cu atât mai mult în acest an, zioa naşterii gloriosului ei Impĕrat printr'un banchet privat în sala Slătineanu (astăzi Capşa), o ceată de pe uliţă, condusă de studenţi, pregătită cu îngăduirea poliţiei d-lui prefect Simion Mihălescu (de şi d. Ion Ghica, la o întrebare prealabilă a consùlului general al Germaniei, garantase anume liniştea), încunjură localul, stinge lămpile de pe stradă, şi pe când unii trag clopotele de la Sărindar, alţii aruncă cu pietre în ferestre strigând „trăiască republica" şi se urcă pe scară pentru a năvălì în sala serbării, unde însă se vĕd respinşi de oaspeţii banchetului, cu representantul Germaniei d. de Radowitz în frunte. D. Radowitz însuş este luat din mijlocul acestor brutalităţi şi condus la palat de ministrul

ă externe Calimachi-Catargi, sosit în grabă la ţa locului.

La palat Principele Carol, pe când o compa- de soldaţi sub ordinile generalului Solomon prăştie mulţimea de pe strade, convoacă aptea târziu consiliul de miniştri şi exprimă ui Ion Ghica în termini aspri părerea sa de u de a fi avut un asemenea minister, excep- nd numai pe d-nii Sturdza şi Calimachi-Ca- argi. In aceeaş noapte de 10 spre 11 Mar- Principele, faţă cu suprema insultă adusă şi originii lui, se hotăreşte să părăsească ra chiar adoua zi şi în mijlocul pregătirilor ntru plecare chiamă la palat pe foştii Lo- enenţi Domneşti Lascar Catargi şi general lescu (d. Haralambie era absent din Bucu- ti) pentru a remite în mânile, de la care mise stăpânirea cu 5 ani în urmă, actul de dicare.

Actul de abdicare! Abdicarea Principelui Carol Hohenzollern la 11/23 Martie 1871, provocată noi!

Dar unde ajunsesem noi? Mai exista o cuge- 'e politică în România? Dispăruse or ce pa- otism luminat din ţara noastră?

Pentru cea mai simplă pricepere a relaţiilor politice era evident, că înfrângerea Franţei avea să producă o contra-lovitură în Orient, avea să deştepte în Rusia elementara pornire spre Constantinopol şi să aşeze un alt echilibru între puterile europene. Încă la 3/15 Noemvrie 1870, în mijlocul rĕsboiului franco-german, apăruse în jurnalul oficial din St. Petersburg circulara către Puterile semnate în tractatul de la Paris, prin care Rusia declara nulă şi neavenită clausa relativă la Marea Neagră, faimoasa clausă, care, sub eufemismul de neutralitate, restrîngea până la paralizare puterea navală a Imperiului de la Nord; iar protocolul din Londra de la 1/13 Martie 1871 consfinţise şi din partea Marilor Puteri această deslegare unilaterală. Crisa orientului era dar reîncepută, noul rĕsboi al ortodoxiei ruseşti împotriva Islamului îşi prevestea apropiata isbucnire.

Şi în acel moment al frămîntărilor istorice noi ne intreceam în declamări de simpatie pentru slăbita Republică franceză, insultam pe representantul german, tindeam la abdicarea Domnitorului şi provocam rĕsbunarea a tot puternicei Prusii!

Dar ce soartă voiam noi să ne pregătim in mijlocul luptei celor două state, între care

suntem intercalaţi? Nu ne luaseră Ruşii la 1812 Basarabia prin pacea de la Bucureşti? Nu-şi stipulaseră atunci şi Valachia şi Moldova, pe care deabia consimt a le „ceda şi restitui" Turciei? Nu erau districtele Bolgrad, Ismail şi Cahul, puse în tractatul de la Paris sub administraţia noastră, a doua umilire, pe care trebuia să o şteargă Rusia prin noul rĕsboi? Soarta Basarabiei era idealul, la care aspiram?

Asemenea gânduri, indiferent dacă prin analisă clară sau printr'un fel de simţimînt instinctiv, trebue să fi trecut prin conştiinţa d-lui Lascar Catargi în acea memorabilă zi de 11 Martie 1871, când dinaintea Principelui Carol şi în presenţa generalului Golescu, a lui Calimachi-Catargi şi a d-lui Dimitrie A. Sturdza, izbuteşte să îndepărteze idea de abdicare şi inspiră destulă încredere Principelui pentru a-l face să continue îndeplinirea misiunii ce o primise.

D. Lascar Catargi este însărcinat cu formarea ministerului, şi de la această zi datează o nóuă epocă în desvoltarea politică a statului român

II.

SUB MINISTERUL LASCAR CATARGI

11 MARTIE 1871—3 APRILIE 1876.

Ministerul de la 11 Martie 1871 este format de:

Lascar Catargi, prezident şi interne,

General I. A. Florescu, rĕsboi,

General Christian Tell, culte şi instrucţiune publică,

Nic. Krezzulescu, justiţie şi lucrări publice,

P. Mavrogeni, finanţe,

G. Costaforu, externe.

Astfel compus, ministerul era cea mai tare expresie a ideei conservatoare în limitele Constituţiunii de la 1866.

Modificările parţiale a le cabinetului întroduse în decursul duratei sale de 5 ani (Manolache Kostake şi apoi Al. Lahovari la justiţie, B.

Boerescu şi apoi I. Bălăceanu la externe, G. Cantacuzin şi apoi I. Strat la finanţe, Teodor Rosetti la lucrări publice, T. Maiorescu şi apoi P. Carp la culte) nu schimbă nimic în această direcţie, care în împrejurările date era singura indicată de interesul ţĕrii.

Datoria d'intâi ce se impunea guvernului era liniştirea spiritelor şi, după trebuinţă, înfrînarea agitatorilor. Turcia ameninţa cu ocuparea la cas de revoltă. Atât Lascar Catargi cu Costaforu, cât şi generalii Tell şi Florescu presentau în această privinţă garanţii de energie. Pentru a înlătura însă causa sau pretextul de căpetenie al agitării, se cerea o regulare cât mai grăbită, fie deocamdată şi numai provisorie, a afacerii Strousberg. Regularea definitivă, la care trebuia să tindă or ce guvern prevĕzător, era rĕscumpărarea căilor ferate pe sama statului.

Dar pentru aceasta se cerea o adevĕrată echilibrare a budgetului şi stabilirea creditului statului, care presupunea ca o condiţie prealabilă iarăş liniştea internă, siguranţa tronului şi o politică externă bine cumpănită. Aici Mavrogeni, cu experienţa sa finanţiară şi cu fineţa inteligenţei sale, era omul situaţiei, şi dacă ar fi rĕmas până la sfîrşit în minister, cabinetul L. Catargi de la 1871 ar fi avut poate destulă

cohesiune şi putere pentru a îndeplinì mai toate cerinţele aici arătate. — Aşa cum a fost de la început şi în urma modificărilor sale parţiale, a izbutit totuş să scape ţara din pericolele imediate, să menţie tronul, să micşoreze bolnăvicioasa agitaţie a momentului, să consolideze finanţele, să dea chestiei Strousberg o soluţie prealabilă; şi — solicitând în acelaş timp elementele sănătoase ale ţĕrii — a deschis cel puţin drumul politicei în viitor şi a făcut posibilă acţiunea mai hotărîtoare a urmaşilor sĕi din partidul opus.

La Cameră apariţia unui asemenea minister trebuia să iriteze şi mai mult pe deputaţii agitatori. Ancă în şedinţa secretă de la 11 Martie se ridică glasuri în contra Dinastiei. In deosebi junele deputat Ion Câmpineanu salută abdicarea Principelui Carol, a cărui Domnie ar fi o nenorocire pentru România [1]). In şedinţele de la 12, 13 şi 15 Martie interpelări violente asupra formării noului cabinet, asupra scopurilor sale ascunse, asupra presenţei armatei în curtea

---

[1]) Asupra acelei şedinţe secrete a Camerei se află reprodusă în *Românul* de la 2 Octomvre 1871 o indiscretă dare de samă. Cuvîntarea lui I. Câmpineanu, aşa cum este relatată aici, este confirmată de el însuş printr'o scrisoare din *Românul* de la 7 Octomvrie acelaş an.

mitropoliei, etc. In *Românul* excitare la revoltă. In zadar d. Lascar Catargi declară Camerei de la început (12 Martie): „Vom aplica Constituţiunea cu toată sinceritatea în litera şi spiritul ei“, dar, ce e drept, adaogă în şedinţa de la 13 Martie „eu nu voi permite ca uliţa să ne facă legi“; oposiţia rĕspunde prin obişnuitele acusări, că s'a violat Constituţiunea, că se pregăteşte o lovitură de stat, etc.

Pentru a limpezì situaţia, ministerul face din închiderea nefolositoarei discuţii o chestie de încredere şi, rĕmâind în minoritate, disolvă Camera (16 Martie 1871). Acum are ceva răgaz ca să-şi dea seamă de toată greutatea sarcinei primite. Tesaurul public sleit; din Berlin depeşa d-lui Teodor Rosetti, comisarul guvernului, că in depositul căilor ferate a aflàt o hârtie fără valoare în locul obligaţiunilor statului; în ţară coaliţia oposiţiei pentru alegeri. Dar pe de altă parte turburătorii încep a fi descurajaţi; la alegerile municipale din Bucureşti nu iese nici un liberal; izbucnirea comunei de la Paris potoleşte entuziasmul republican, şi C. A. Rosetti anunţă prin *Românul*, că vrea să părăsească ţara şi să deschidă în Franţa un pensionat de băeţi.

Se putea prin urmare prevedea, că şi alegerile parlamentare vor da, ca de obicei, o majoritate în favoarea guvernului, şi că P. Mavrogeni, totdeauna fertil în idei finanţiare, va găsì mijlocul de a scăpa tesaurul din penibila strîmtorare a momentului. Nu mai puţin chestia Strousberg, in mâna unui guvern tare, trebuia să ajungă la o soluţie acceptabilă.

Dar greutatea cea mare, vechia greutate remânea consolidarea tronului, fără de care nu era cu putinţă o direcţie mai sigură a politicei generale; şi probabil că dintre miniştrii de atunci d. Catargi simţea greutatea, Mavrogeni îşi da samă de ea şi Costaforu avea o concepţie teoretică asupra niscaiva remedii legislative în contra ei.

Inainte însă de a se lua vre-o hotărîre în această privinţă, Principele cu Elisabeta Doamna întreprinde, după stăruinţa ministerului, o călătorie prin Moldova spre a se încredinţa de starea spiritelor în ţara de peste Milcov şi a vedea, pe ce elemente se putea sprijinì ordinea monarchică. Dealtminteri tocmai în urma scrisorii din *Allgemeine Zeitung* şi în timpul sbuciumărilor din Cameră, Principele primise de la Iaşi o adresă de devotament, care îl conjura să nu părăsească ţara.

La 15 Aprilie 1871 Curtea, însoţită de ministrul Costaforu, soseşte în Iaşi, unde stă zece zile, găzduită în casa N. Rosnovanu. Singur acest fapt dovedea, că cel puţin de tendenţe separatiste nu mai era vorba. Primirea a fost caldă. Vechiul „leagăn al unirii" voia sa dovedească în contra Bucureştilor, că în Moldova predomneşte alt cuget, cu toată agitarea „fracţionista".

In chiar zioa sosirii, Costaforu, după indicaţiile amicilor sĕi politici, se adresează la un grup de bărbaţi mai tineri, care se aflau întruniţi intr'un fel de societate fără statute, numită „Junimea", unde se ocupau de literatură şi publicau o revistă, *Convorbiri literare*, dar se abţineau cu desăvîrşire de la or ce acţiune politică. Avênd o întrevedere cu scriitorul acestor rînduri, Costaforu indeamnă la intrarea în Cameră, in politica militantă. Lunga lui stăruinţă se resumă în cuvintele: „La ce folos literatura, dacă prin pasivitatea oamenilor de ordine se periclitează tronul şi prin urmare ţara".

In prima întrunire a prietenilor „junimişti" din acea săptămână li se împărtăşeşte propunerea ministrului, şi asupra ei se încinge cea mai curioasă discuţie.

Cei ce pe atunci veneau regulat la adunările literare, erau — în afară de d. B. Pogor şi de autorul acestei scrieri, la care se ţineau alternativ întrunirile — d-nii Iacob şi Leon Negruzzi, Nicu Gane, Dimitrie Rosetti, N. Mandrea, I. Ianov, colonelul N. Skelitti, G. Racoviţă colonelul Miluţă Cerchez, M. Korne, Gr. M. Buiucliu, T. Cerchez, G. Roiu, profesorii Culianu, Melik, St. Vârgolici, Naum, A. D. Xenopol, Creangă, şi din când în când asistau V. Alexandri, I. A. (Zizin) Cantacuzin, C. Şuţu, A. Balş, N. Calimachi-Catargi, etc.[1]) Şi d. Dimitrie A. Sturdza a luat parte la câteva şedinţe ale „Junimii" şi a publicat în *Convorbiri* cercetări numismatice şi studii asupra unei psaltiri. Doi din membrii fundatori ai societăţii lipseau la acea epocă din Iaşi: d. P. Carp, singurul dintre noi, care pe lîngă literatură (traduceri din Shakespeare) se ocupa permanent de politică, şi d. Teodor Rosetti. Domnul Carp era agent diplomatic la Viena,

[1]) Membri mai erau căpit. T. Şerbănescu, N. Burghele, Al. Farra, Caraiani, Paicu, Burla, Bodnărescu, Miron Pompiliu. Ceva mai târziu vin Eminescu, Slavici, Tasu, G. Panu, Lambrior, B. Conta, T. Nica, P. Missir, Al. I. Philippide, G. Vîrnav-Liteanu, B. Bossy, colonelul Bengescu-Dabija, Chibici-Rîvneanu, C. Leonardescu, Meissner, Volenti, A. C. Cuza, Strajan, P. Istrati, Ollănescu-Ascanio, Dr. Christea Buiucliu, Duiliu Zamfirescu, I. L. Caragiale.

Berlin şi St. Petersburg, iar d. T. Rosetti comisar al guvernului la Berlin.

Ce spirit domnea în întrunirile „Junimii“, am încercat să arăt altădată într'o schiţă biografică asupra lui Leon Negruzzi (Critice, vol. II, p. 329). După ce în anii precedenţi citiserăm şi criticaserăm împreună o mare parte a literaturei române, tocmai în acel an 1871 erau din întîmplare la ordinea zilei studii istorice şi sociale. Istoria civilizaţiunii de Buckle, în legătură cu cercetări asupra vechielor culturi indice (Buddhaismul) şi egiptene, părerea lui Schopenhauer asupra istoriei, noua carte a lui I. St. Mill în contra subjugării femeilor, erau mult comentate în „Junimea“. Discuţiile, totdeauna vesele în formă şi adeseori serioase în fond, ajungeau de regulă la o înţelegere asupra principiilor, din care să se judece materia literară şi istorică, şi deprindeau pe toţi la un fel de privire mai sistematică a chestiilor desbătute.

Cine e în stare să-şi dea samă de asemenea întruniri libere ale unor oameni iubitori de artă şi de ştiinţă, dar şi accesibili la ceea ce s'ar numì *esprit de bohème*, îşi va putea închipuì efectul produs prin o gravă propunere politică. Primită la început cu un hohot de rîs, însoţită de un cântec în chor, al cărui refren îl da d.

Pogor, care la rîndul sĕu (după regula junimistă „anecdota primează“) era întrerupt de povestirea lui Creangă, cum profesorul fracţionist Suciu justifica la o întrunire electorală taxa asupra „burlăcăritului“, — propunerea a ajuns cu încetul la o discuţie serioasă, luându-se în considerare, nu ca un fapt isolat, ci în legătură cu întreaga mişcare a ţĕrii, mai ales de la 1848 încoace.

In ce direcţie era îndreptată România de conducĕtorii eî cei mai luminaţi? De când şi de unde începea acea îndreptare? Puteam noi merge spre republică? — Cu modul de judecată istorică ce predomnea între noi, mai mult englezeşte evoluţionar, decât franţuzeşte revoluţionar, aşa numita regenerare de la 1848 nu ne părea să aibă gradul de importanţă ce i-l atribuiau liberalii din Muntenia. Fără îndoială, mişcarea de la 48 avusese însemnătatea ei, întru cât manifestase, cu oare care rĕsunet în Europa, deşteptarea conştiinţei naţionale în Românii din Principate şi voinţa lor de a se desvolta în conexitate cu civilizaţia occidentală. Dar ca organizare politică, în lăuntrul acestei tendenţe generale, oamenii de la 48 nu au lăsat şi nu au avut nici o concepţie reală. Constituţiunea din 15 Iunie 1848, de pe „câmpul libertăţii“ de la

Filaret, cu cele 22 articole a le ei, era o operă de fantasie, fără valoare practică. A impune unei țĕri, care până atuncĭ fusese în neputință de a progresa tocmai din pricina deselor schimbări de Domn, un Principe ales pe *cinci* ani (art. 5); a da unei țĕri, geograficeşte intercalate între trei monarchii absolute, care îi amenințau existența, o formă quasi-republicană, declarând pe acel Principe de 5 ani încă şi *responsabil;* a acorda (art. 10) „dreptul fie-cărui județ de a-şi alege dregătorii sĕi, drept care purcede din dreptul Popolului întreg de a-şi alege domnul“ ; a decreta „emanciparea Israeliților şi drepturi politice pentru or-ce compatrioți de altă credință“ (art. 21); toate aceste erau numai naiva aşternere pe hârtie a unui amalgam de idei nebuloase, cum mişuiau pe atunci în broşurele fraseologilor din alte țĕri. — Şi încontra fraseologiei era mare despreț în „Junimea“.

Nu, aici nu putea fi izvorul politicei române. Adevĕratul îndreptar al desvoltării interne şi externe, în direcția căruia începuse regenerarea noastră şi care trebuia acum urmat până la sfîrşit, eraŭ cele 5 puncte fundamentale, formulate de divanurile ad-hoc din Iaşi şi din Bucureşti la 7 şi la 9 Octomvrie 1857: respectarea capitulațiunilor, unirea, dinastia hereditară dintr'o fa-

milie suverană a Europei, neutralitatea garantată de Puteri şi sistemul constituţional.

Aici era expresia reală a cerinţelor ţĕrii, conform cu fasa vremelnică a evoluţiunii sale istorice, programul isvorît din toată experienţa trecutului şi care trebuia păstrat cu sfinţenie până la deplina lui înfăptuire, după care venea apoi timpul unei noue hotărîri şi formulări pentru regularea mersului în viitor.

Şi cum stam în această privinţă la anul 1871? Unirea se realizase, Constituţiunea era promulgată, Domnitorul dintr'o Casă suverană a Europei se afla pe tron: dar punctul principal, cheia bolţii, care se ascundea sub cerinţa heredităţii dinastice, a respectării capitulaţiunilor şi a neutralităţii garantate, adecă independenţa României recunoscute ca stat liber în concertul Puterilor europene — aceasta mai rĕmânea de dobîndit, şi până nu se dobîndea, programul divanului ad-hoc reclama încă toate opintirile noastre, şi or ce şovăire de la el era o renegare a trecutului şi cea mai funestă eroare.

Fiind privită situaţia în această legătură cu trecutul şi cu viitorul, atitudinea oposiţiei liberale şi fracţioniste din Camera disolvată (făcĕnd chiar abstracţie de pericolul ei imediat faţă cu preponderanţa Germaniei şi cu pretenţiile Rusiei)

trebuia să apară condamnabilă şi prin urmare guvernul Lascar Catargi îndreptăţit. Şi dacă pe de altă parte într'o ţară mică, precum e a noastră, şi încă aşa de puţin înaintată, lipsa de oameni cu oare care pricepere silea pe mulţi la o felurime de activitate şi nu le permitea o specializare de predilecţie: apelul ce ni-l adresa guvernul de a sprijinì singura politică raţională din acel moment, nu se putea respinge.

Astfel (şi pentru unii din noi cu părere de rĕu) ne-am vĕzut constrînşi să limităm exclusiva noastră ocupare de păn'acum şi să facem partea politicei militante. DD. Pogor, Negruzzi, Gane, Racoviţă, cu ei împreună autorul acestor rînduri, mai pe urmă fireşte şi dd. Carp şi T. Rosetti au intrat în Camera conservatoare de la 1871—1875.

Eram noi deodată conservatori? — Noi eram în prima linie susţiitorii programului hărăzit de la divanul ad-hoc. Şi fiindcă politica liberalilor din primăvra anului 1871 periclita realizarea lui, iar guvernul conservatorului Lascar Catargi lucra în sensul acestei realizări, noi eram datori din principiu să susţinem guvernul conservator. — Ce avea să se întîmple după îndeplinirea cerinţelor de la 1857, rĕmânea o chestie deschisă şi nu avea interes pentru moment.

Dar şi în afară de aceasta, între fracţionişti şi junimişti se stabilise un fel de înstrăinare, nu din càusa politicei (de vreme ce junimiştii până atunci nu se amestecau în politică), ci din causa diferenţei de cultură; iar liberalii din Bucureşti fiind uniţi cu fracţioniştii, înstrăinarea s'a întins până la ei. Junimiştii, cu predilecţia lor pentru literatură şi ştiinţă, cu iubirea lor de artă, mai ales de arta antică, or cât de simpli diletanţi ar fi fost de altminteri, nu puteau fi bine priviţi de nişte oameni, a le căror preocupări erau cu totul în altă direcţie. Cei mai mulţi fracţionişti se îndeletniceau mai ales cu a le vieţei practice, şi profesorii dintre ei, cum erau rěposaţii Suciu, Micle, Gheorghiu, Lateş, pe lîngă caetul lor de curs nu mai ceteau decât poate *Tribuna* d-lui N. Ionescu (el însuş profesor fracţionist, dar fără caet) şi „Dreptul public al Romànilor“ de Simeon Barnuţiu, o carte remarcabilă prin lipsa totală de ştiinţă juridică. In ura lor împotriva străinilor, ei înglobau şi literatura şi arta străină şi simţeau o firească aversiune în contra celor ce se ocupau cu atâta stăruinţă de ele; pe aceştia îi tratau, fără nici un temei, de cosmopoliţi şi îşi atribuiau sie-şi exclusivul privilegiu al patriotismului naţional, seměnând întru aceasta liberalilor din Muntenia.

E caracteristică întîmplarea cu acel fracţionist, profesor universitar, care, auzind că a apărut partea I din „Faust“ în traducerea română a d-lor Pogor şi Skelitti, a rĕspuns că nu intră în deprinderea d-sale să se ocupe de aberaţiunile străinilor cu dreptul pumnului *(Faustrecht)*, crezĕnd că acesta este obiectul lui „Faust“.

Ce legătură putea se existe între asemenea oameni şi junimiştii?

Şi fiindcă înrolarea sub diferitele steaguri a le partidelor politice se face adeseori prin raporturile sociale, era de la sine indicat ca junimiştii să se găsească şi în politică apropiaţi de partidul conservator, ai cărui membri erau fireşte mai deprinşi cel puţin cu suprafaţa elegantă a culturei occidentale.

De aici o nedreaptă îngreuiare a situaţiei junimiştilor în opinia publică, primitivă cum este încă la noi. In ochii multor oameni partidul conservator se confundă cu vechia boerime, şi adversarii sĕi, unii din neştiinţă, alţii ca manoperă de luptă, caută să întreţie această confusie. Cu toate că principiile conservatoare în statul nostru constituţional nu au absolut nimic a face cu deosebirea socială între boeri şi burghezi, în ţară la noi înţelegerea unui principiu politic ca principiu politic se întîlneşte foarte

rar şi se respândeşte foarte cu anevoie; judecata celor mai mulţi e stăpânită numai de simţimintele de clasă socială, şi ura (poate şi invidia) democratică în contra vechei boerimi este âncă o grea rĕmăşiţă a trecutului.

Dar ce înţeles mai poate avea boerimea în România de astăzi? — Lasă că şi în trecut o boerime vremelnică, legată de înaltele funcţii a le Statului (cel puţin în Muntenia), nu se putea asemĕna cu nobilimea statornică din alte ţĕri; dar în fapt Constituţiunea noastră actuală a înlăturat aristocraţia hereditară, şi nici nu există la noi partid politic, care să tindă a o introduce în viitor.

Iar dacă e vorba de originea socială a celor ce compun partidele noastre actuale, e probabil că am găsì în partidul numit naţional-liberal tot atâţia descendenţi din familiile boereşti şi mai mulţi fanarioţi decât în partidul conservator, care la rîndul sĕu cuprinde în aceeaş proporţie elemente burgheze şi ţĕrăneşti.

In or ce cas, şi ca o urmare neapărată a întregei aspirări naţionale de la 1857 încoace, junimiştii au fost, de la intrarea lor în acţiunea politică, monarchici şi dinastici fără şovăire. In această privinţă toţi aceia, care din vechile întruniri a le „Junimii“ au rĕmas grupaţi în ju-

rul fundatorilor ei şi în viaţa politică (unii, ca dd. G. Panu, N. Gane, A. D. Xenopol, s'au despărţit), ca şi cei ce mai tărziu s'au apropiat de noi, au fost şi sunt credincioşi acestui princip şi nu s'au abătut nici odată de la el, nici în fapte, nici în vorbe, nici la guvern, nici în oposiţie. In deosebi în oposiţie au susţinut or ce act menit a întări Monarchia hereditară, de şi actul venea de la un guvern adversar, şi — părăsind obiceiul oposiţiilor de la noi de-a zice orbeşte *nu*, simplu numai fiindcă guvernul zice *da*, şi nepuind nici un preţ pe o eftină popularitate — s'au ferit de or ce manifestare în contra prestigiului Dinastiei, fie cu prilejul domeniului Coroanei, fie cu prilejul acelor doleanţe electorale, care direct sau indirect tind a arunca rĕspunderea mai presus de capetele miniştrilor.

Căci, în enorma complexitate a problemelor politice, la or ce chestie mai însemnată sunt felurite principii în joc, care nu se pot împăca toate deodată; şi aici se impune omului de stat datoria — nu de a face paradă cu multiplicitatea principiilor, ci de a stabilì hierarchia lor după împrejurările de fapt, de a-şi da samă, care este idea dominantă, căreia celelalte trebue să i se subordoneze fără hezitare. Şi idea dominantă întru conducerea statului român spre îndeplini-

rea marei sale misiuni în Orient, este înrădăcinarea simţimîntului dinastic în toate păturile poporului.

Că o asemenea observare scrupuloasă a unei linii de conduită politică, în toată consecinţa ei, avea să fie la început rĕu înţeleasă de opinia publică şi atacată după vremuri şi din stînga şi din dreapta, era din capul locului de prevĕzut. Dar cu atât mai mult se impunea junimiştilor datoria de a persista şi de a contribuì astfel, după puterile lor, ca viaţa noastră publică să treacă odată peste periculoasa fasă a copilăriei.

Aşa dar în Camera conservatoare de la 1871 junimiştii erau deputaţi guvernamentali, şi principala raţiune de a fi a guvernului de atunci era menţinerea Domnitorului Carol I.

In această privinţă întrebarea importantă, care preocupa spiritele înainte chiar de deschiderea parlamentului, era: dacă după cele petrecute în vremea din urmă, Constituţiunea de la 1866 mai trebuia păstrată fără modificare, cu acelaş mod de alegere a deputaţilor şi cu aceeaş libertate a presei degenerată în licenţă. Dealtminteri întrebarea fusese pusă şi printr'o alusie din mult citata scrisoare a Principelui Carol.

Că nu putea fi vorba de o lovitură de stat, era evident. D. Lascar Catargi declarase în Cameră, că va respecta Constituţiunea în litera şi în spiritul ei; şi exemplele recente cu soarta lui Cuza-Vodă şi a lui Napoleon III erau de natură a îndepărta or-ce asemenea gând. Dar însaş Constituţiunea prevedea procedura modificării ei, şi o reformă constituţională putea fi prin urmare concepută de or-ce partizan al ordinei legale.

In Iaşi conservatorii erau pe atunci conduşi de Manolache Kostake şi de „Beizadea" Grigorie Sturdza; iar practica politică cerênd un fel de disciplină de partid, junimiştii la intrarea lor în noua acţiune s'au aflat cu necesitate puşi în mai deaproape contact cu aceşti conducĕtori locali ai partidului guvernamental.

La ordinea zilei a primelor întruniri, convocate de Beizadea Grigorie, era chestia constituţională. O propunere de modificare a pactului fundamental a fost adusă sub forma concretă a unei adrese către Adunările legislative, care avea să fie subscrisă de cât mai mulţi alegĕtori. Intreaga adresă, cunoscută sub numele „petiţia de la Iaşi", este opera personală a lui Beizadea Grigorie Sturdza. Scrisă în stil lapidar, strîns legată în idei, curajoasă în exprimarea lor, ea

constitue o dovadă de marea capacitate (ce e drept, intermitentă) a acestei caracteristice figuri politice.

Iată cuprinsul adresei:

„Domnilor Senatori și Domnilor Deputați,

„Noi subscrișii, alegătorii Domniilor Voastre, aflăm de a noastră datorie să vě propunem câte-va měsuri, a căror neapărată trebuință este simțită de toată lumea.

Mai ântâi credem, că veți găsì foarte legitim pasul nostru; căci ca unia ce sunteți mandatarii noștri, aveți de datorie a ținea samă de nevoile țěrei și a lua měsurile legislative neapărate pentru vindecarea suferințelor ei.

Sunt acuma cinci ani, de când se aplică noua Constituțiune. Acesta este un timp foarte scurt în teorie; iar în practică, când lucrurile merg rěu, cinci ani de anarchie sunt în destul pentru a desorganiza și a perde o țară întreagă.

Cine ar putea zice, că aceasta este o exagerare? Oare nu am vězut momentul, unde Principele Domnitor era să părăsească tronul, fiindcă licența și anarchia domneau în țară?

Oare Puterile mari garante, care au dat patriei noastre atâtea probe de bună-voință și ne-au incuviințat toate cererile noastre, oare aceste Puteri nu vor perde în fine răbdarea, vězênd reaua întrebuințare făcută de drepturile ce ni le-au consacrat, și nu vor hotărì ocu-

parea ţĕrei cu armate străine la cea ântâi turburare care ar mai urma la noi?

Oare o asemenea stare de lucruri nu pune în pericol chiar existenţa noastră naţională? Ar trebuì cineva să fie orbit de patimi sau trădător ţĕrei, ca să o tăgăduiască.

Noi, care nu avem altă ambiţiune decât de a trăì liberi ca cetăţeni români în patria noastră şi a vedea onoarea, viaţa şi averea fie-căruia garantată prin instituţiunile ţĕrei; noi, care ne-am săturat de a vedea, că datoriile statului sporesc în aceeaş porporţiune, în care sporesc şi dările ce ne sunt impuse, suntem nu numai în tot dreptul a vĕ cere vindecarea rĕului, dar suntem totodată în posiţiunea cea mai favorabilă, pentru a vedea şi a judeca lucrurile cu nepărtinire, şi aceasta pentru următoarele cuvinte:

Adunările noastre legiuitoare până acuma au consumat cea mai mare parte a puterilor lor cu lupte de partizi şi cu ţintiri personale, care în adunarea din urmă şi sub ministerul, care avea încrederea majorităţii ei, au fost ajuns la un aşa grad de înverşunare, încât dacă nu urma disolvarea ei şi depărtarea acelui ministor, se făcea în ţara noastră o rĕsturnare, a cărei consecuenţe ar fi fost în Bucureşti copiarea comunei din Paris, ear în Iassi separatismul.

In faţa unor împrejurări atât de grave, avem nu numai dreptul, dar şi datoria, de a vĕ propune, Domnilor Deputaţi şi Domnilor Senatori, noi alegĕtorii Domniilor Voastre, mĕsurile, care le judecăm neapărate pentru vindecarea rĕului, şi cerem de la Domnia Voastră să vĕ însuşiţi aceste propuneri şi să le pre-

faceţi în legi, dacă voiţi a avea şi pe viitor încrederea noastră.

Pentru a propune remediul, trebue mai ântâi a constata rĕul. Să vedem dar, Domnilor, care sunt relele cele mai mari, care rod până la oase ţara noastră.

Mai ântâi ne aflăm faţă cu un fapt foarte grav, care trebue să facă obiectul celei ântâi a noastre propuneri. Vocea publică bănueşte, că unii din foştii deputaţi au luat mită de la concesiunea drumului ferat al d-lui Strousberg. O asemene inculpare loveşte în modul cel mai grav caracterul şi demnitatea representaţiunii noastre naţionale. Noi cerem dar de la Domnia Voastră să orînduiţi o anchetă parlamentară, care să cerceteze cu pătrundere, dacă în adevĕr vre unul din foştii deputaţi a înjosit până la aşa grad caracterul de mandatar al ţĕrei. Căci înaintea unei bănueli atât de grele, sau trebueşte dovedit că ea este neîntemeiată, sau dacă sunt culpabili, să fie supuşi la toată asprimea legii.

Să venim acum la rĕul cel mai mare, care desorganisează cu totul ţara noastră: acest rĕu este lipsa de dreptate. Or care societate civilisată, pentru a trăi, are neapărată trebuinţă mai ântâi de toate de două lucruri: de libertate, căci fără ea nu se poate desvolta, şi de dreptate, căci fără ea se disolvă. Egalitatea este o ramură a dreptăţii, de aceea ea este bună numai întru cât este dreaptă, precum egalitatea înaintea legii; îndată însă ce este nedreaptă, este rea. Astfel este nedrept, ca cel ce nu are nimica, să voteze impozite pe spinarea aceluia care are ceva, şi de aceea această egalitate este rea.

Aşa dară nu ne trebue faimoasa trilogie revoluţionară: libertatea, egalitatea şi fraternitatea, cu atât mai vĕrtos că atunci când s'a proclamat fraternitatea, s'au făcut despoierile cele mai neruşinate şi măcelurile cele mai crunte; ci ne trebue mai pre sus de toate libertatea şi dreptatea. Acolo, unde dreptatea nu există, libertatea degeneră în licenţă. Acesta este casul la noi. Dreptatea înfrînătoare lipseşte şi impunitatea este garantată tuturor delictelor şi tuturor crimelor.

Astfel a ajuns la noi licenţa presei până a fi un adevĕrat scandal. Noi nu zicem aceasta pentru a cere în contra presei vre-o mĕsură preventivă, căci noi suntem pentru libertatea absolută a rostirii ideilor; dară o zicem pentru că voim, ca injuriile personale, defaimările, calomniile şi batjocurile făcute prin presă, să fie judecate nu de juriu, care le achitează totdeauna şi agravează prin aceasta încă injuria făcută persoanei atacate, ci să fie judecate de tribunalele corecţionale, ca în ţĕrile civilizate.

Pentru ca să adoptaţi această mĕsură bine-făcĕtoare, este în destul să vĕ amintiţi atacurile infame făcute de o parte a presei noastre nu numai în contra persoanei Domnitorului, dar şi în contra familiei sale, până şi în contra copilului din faşă. Prin urmare propunem, ca aliniatul al 2-lea din articolul 24 al Constituţiunii, care rosteşte: „Delictele de presă sunt judecate de juriu", să fie interpretat in acest înţeles.

Să trecem acuma la delicte şi crime de o altă natură. Din 96 de delapidatori de bani publici, 92 s'au achitat de juriu. Prin urmare propunem, ca funcţio-

narii prevaricatori să fie judecaţi de Curtea de casaţiune.

Uciderile cele mai crunte, asasinatele cele mai sumeţe s'au înmulţit la noi într'un grad ameninţător pentru societate, de când s'a ridicat pedeapsa morţii şi de când juriul prin indulgenţa sa le asigură impunitatea. Astfel am vĕzut într'un sat aproape de Iassi o familie întreagă, tatăl, mama şi trei copii, între cari şi un copil de trei sau patru ani, ucişi cu toporul. Traupmann nu a făcut mai mult, însă la noi crima a rĕmas nepedepsită.

Un membru al Clerului mai înalt, un archimandrit, vine la capul sĕu spiritual, la Mitropolitul, cu un revolver în buzunar şi descarcă patru focuri în Preasfinţia Sa cu premeditaţia cea mai sumeaţă. Juriur achitează pe acest paricid, căci osînda la închisoare corecţională de doi ani nu se .poate privì ca o pedeapsă serioasă pentru o aşa crimă; şi pentru a pune vîrf inichităţii, îl achitează după ce asasinul a fost apărat în faţa juriului şi a publicului cu calomniĭ aruncate asupra victimei sale. Conştiinţa publică se revoltă în contra unor nedreptăţi atât de monstruoase.

Un fapt de o însemnătate foarte gravă şi care vĕdeşte simptome foarte periculoase pentru Ţara noastră, este următorul: Un revoltant încearcă cu arma în mână a face o lovire de stat şi proclamă la noi republica, pe când forma legală a statului nostru este monarhia constituţională. Acel criminal este achitat de juriu şi în urmă nu numai primit în sînuĭ sĕu de fosta Adunare, dar ăncă îngăduit de a o representa înaintea Domnitorului, ca membru al comisiunii însărci-

nate cu rĕspunsul la mesagiul Tronului. Ni se pare, că impunitatea şi neruşinarea nu pot să meargă mai departe.

Pentru asemenea casuri siguranţa statului şi a Constituţiunii reclamă neapărat de a se proclama „Starea de asediu“. De aceea cerem ca să se introducă în Constituţiune un asemenea articol, care să rĕspundă la această mare trebuinţă a or cării societăţi constituite.

De când s'a introdus juriul şi s'a ridicat pedeapsa morţii pentru asasini, prădăciunile şi omorurile au luat la noi o intindere înspăimântătoare şi se produc cu o sumeţie neauzită. Astfel am vĕzut formându-se bande de douĕ-zeci, trei-zeci de hoţi chiar prin rezidenţele ţinutale, şi ceea ce este încă mai grav, acele bande s'au recrutat în parte chiar printre agenţii puterii publice, care sunt chemaţi a apăra societatea în contra făcătorilor de rele.

In timpul Principelui Mihail Sturdza, după ce s'au spânzurat câţi-va hoţi, securitatea persoanelor a devenit absolută şi nu s'au mai produs nici o prădăciune, nici un omor. Experienţa este aci mai pre sus decât nişte teorii, a cărora consecuenţe la noi au fost omorîrea celor buni şi asigurarea impunităţei celor rĕi.

Şi apoi oare toate Statele civilizate, Englitera, Franţa, Germania, Italia, Belgia nu au astăzi pedeapsa morţii?

Şi dacă în viitor naţiunea română va cunoaşte, că poate ridica cu totul pedeapsa morţii fără pericol pentru societate, oare nu poate să o ridice prin o anume lege, or când va voì? — Insă până atunci propunem să se modifice art. 18 din Constituţiune în chipul ur-

mător: „Pedeapsa morţii nu se va putea reînfiinţa, a„fară de casurile prevĕzute în Codul penal militar şi „pentru asasinat".

Cât pentru juriu, avênd in vedere rĕul, ce l-a produs la noi până acuma, mĕsura cea mai raţională este de a-l suspenda, până când se va forma la noi un spirit public mai conştiinţios. Atuncea va fi uşor Adunărilor a reînfiinţa juriul prin o anume lege. Iar dacă nu s'ar hotărî acuma Adunarea la desfiinţarea timporară a juriului, apoi trebue să adopte pentru îndreptarea lui cel puţin următorul corectiv: „Când Procu„rorul general apelează la Curtea de casaţiune în con„tra veridictului juriului, atunci această Curte are fa„cultatea, sau de a casa verdictul numai în interesul „legii, sau de a trimite causă spre o nouă judecare „înaintea secţiilor unite a unei Curţi de apel".

Să trecem acuma, Domnilor Deputaţi şi Domnilor Senatori, la legea electorală înscrisă în Constituţiune. Acea lege, după ce sancţionează un principiu salutar, adică acela de a fi representate în Adunare toate interesele legitime şi vitale ale Ţĕrei, pentru care sfîrşit împărţeşte corpul electoral în patru colegiuri, apoi în disposiţiunile sale falsifică acest principiu.

Il falsifică, fiindcă în colegiul ântâi, care trebue să întrunească pe marii proprietari, pune şi pe acei cu venit de trei-sute galbeni, când este cunoscut de or cine, că la noi o moşie, care dându-se în posesie aduce un venit de şapte-sute galbeni, este o proprietate abia de mijloc.

Legea electorală mai falsifică încă acel principiu, fiind că sub cuvînt devenit fonciar vîră între proprie-

tarii de moşii şi pe acei, cari au un venit de la o bină sau de la o întreprindere industrială, când locul cuvenit al acestora nu este nici decum între proprietarii de moşii. Pe de altă parte pe posesori, ale căror interese sunt strîns legate cu proprietatea, îi pune să voteze în colegiul oraşelor.

Pe urmă dă legea electorală din Constituţiune colegiului al treilea al oraşelor un drept abusiv, fiindcă, nesocotind cu totul pe proprietarii şi industrialii mari şi de mijloc de prin orăşe, lasă toată alegerea în mâna celor mai puţin impuşi. Pentru a face o justă reparaţiune a drepturilor electorale de prin oraşe, ar trebuì ca aceste trei clase de contribuabili să aibă o de o potrivă înrîurire asupra alegerii deputaţilor oraşelor. Pentru acest sfîrşit vě propunem mai jos měsuri, care le cunoaştem cu toţii că vor fi foarte eficace.

Vom mai observa, în ceea ce priveşte numěrul de deputaţi ai oraşelor, că el este prea mare în proporţiune cu interesele, ce le represintă. Astfel ar fi destul, ca Bucureşti să dea patru deputaţi, Iaşii trei, Craiova, Galaţii, Focşanii, Bârladul şi Botoşanii câte doi; iar cele-lalte oraşe câte unul.

Pentru aceste cuvinte vě propunem următoarele modificaţiuni la legea electorală înscrisă în Constituţiune:

„Articolul 59. Fac parte din întâiul colegiu proprie„tarii de moşii, al cărora căşt anual este de la şapte„sute galbeni în sus“.

„Articolul 60. Fac parte din al doilea colegiu pro„prietarii de moşii, al cărora căşt anual este de la

„şapte-sute galbeni în jos până la două-sute galbeni „inclusiv“.

„Fac parte din acest colegiu şi toţi posesorii pământeni care, fără a avea vre-o proprietate, ţin în posesie „moşii, al cărora câşt anual este de la cinci-sute „galbeni în sus“.

„Articolul 61. Colegiul al treilea al oraşelor este al„cătuit de trei clase de alegători“.

„Fac parte din clasa ântâia toţi proprietarii de case, „a cărora chirie ar fi de la una-sută galbeni în sus. „Asemene fac parte din această clasă şi toţi comer„santii şi industrialii, care plătesc patentă de clasa „ântâia“.

„Fac parte din clasa a doua toţi proprietarii de case, „a cărora chirie este de la una-sută galbeni în jos până „la 20 inclusiv. In această clasă intră şi toţi indus„trialii şi comersanţii, cari plătesc patentă de clasa „a doua“.

„Fac parte din a treia clasă comersanţii şi indus„trialii, cari plătesc către Stat o dare de 30 lei noi cel „puţin. Sunt scutiţi de cens în această clasă toate pro„fesiunile liberale, oficerii în retragere, preoţii, profesorii „şi pensionarii statului“.

„La oraşele, unde are a se alege numai un deputat sau „doi, aceste trei clase de alegători ale colegiului al tre„ilea aleg fie-care câte un candidat; aceşti trei candidaţi „convin în unanimite, care din ei să fie deputatul co„legiului acela; iar dacă nu se unesc, sorţul decide“.

„La oraşele, unde sunt de ales trei deputaţi, fie-care „clasă din colegiul al treilea îşi alege deputatul său. „Iar unde sunt patru deputaţi de ales, a treia clasă

„alege doi deputaţi şi cele-lalte două clase fie-care câte „unul".

„Articolul 62. Aceste trei colegiuri aleg direct:

„Cele două d'întâi câte un deputat fie-care, iar cel de al treilea. precum urmează:

„Bucureştii patru; Iaşii trei; Craiova, Galaţii, Plo„ieştii, Focşanii, Bârladul, Botoşanii câte doi; iar cele„lalte câte unul; peste tot patru-zeci şi patru".

„Toate oraşele unui district formează un singur co„legiu cu oraşul de residenţă".

Să treccm acum la alcătuirea Senatului. In toate ţĕrile constituţionale, Senatul trebue să fie un corp conservator şi ponderator între Tron şi Adunare. Pentru a rĕspunde la acest scop, trebue ca atât alegĕtorii cât şi aleşii să aibă o avere teritorială însemnată, şi un numĕr oare-care de senatori trebue să fie numiţi cu anume condiţiuni de admisibilitate direct de către Domnul. Acest drept îl au şi Suveranii din Englitera, care este ţara cea mai constituţională.

Pentru aceste cuvinte Vĕ propunem, Domnilor, următoarele modificaţiuni la secţiunea II din Constituţiune, care tratează despre Senat:

„Articolul 68. Membrii Senatului se aleg câte unul „de fie-care judeţ de proprietarii de moşii, al cărora „câşt anual este cel puţin de la una-mie galbeni „în sus".

„Venitul se dovedeşte prin rolurile de contribuţiune".

Articolul 69, 70 şi 71 să se suprime ca unele ce nu mai înseamnă nimic, dar se modifică articolul 68, după cum îl propunem.

Articolele 73 şi 72 trebue să rĕmâe cum sunt, iar la articolul 74 punctul al 5-lea, care hotărăşte ce avere să aibă cine-va spre a putea fi ales la Senat, trebue modificat în chipul următor:

„5) a fi proprietar de moşie cu câşt anual cel puţin „de una mie galbeni".

„Art. 75. Domnul are dreptul de a numì direct şase„spre-zece senatori dintre persoanele, care întrunesc „însuşirile arătate la articolul precedent sau şi dintre „persoanele mai jos însemnate, care sunt dispensate „de acel cens:

„*a)* Preşedinţii sau vice-preşedinţii vre-unei Adunări legislative.

„*b)* Deputaţii cari au făcut parte din trei sesiuni.

„*c)* Generalii.

„*d)* Colonelii, cari au o vechime de trei ani.

„*e)* Cei ce au fost miniştri sau agenţi diplomatici ai Ţĕrei.

„*f)* Cei ce vor fi ocupat în timp de un an funcţiu„nile de Preşedinte de Curte, de Procurori generali, „de consilieri la Curtea de casaţiune".

Să vĕ vorbim acuma, Domnilor, de un articol interesant pentru desvoltarea noastră agricolă.

Articolul 3 ar trebuì modificat în chipul următor: „Nu se poate face nici o colonizare cu populaţiuni „străine în teritoriul României, decât în puterea unei „anume legi".

Noi socotim că ar fi foarte de folos pentru sătenii noştri români, să aibe sub ochii lor exemplul salutar, ce l-ar da câte-va colonii germane, precum sunt în Basarabia. Asemenea colonii laborioase şi iscusite în cul-

tivarea pămîntului şi în căutarea vitelor, dacă ar fi aşezate pe unele din moşiile sterpe ale statului, ar produce un mare bine la noi.

Iar cât pentru pericolul de a se înmulţì prea tare la noi asemenea colonii cu populaţiuni de ginte străină, el nu există de loc, de vreme ce Adunarea şi Senatul au deciziunea în mâna lor la fie-care cas de colonizare.

Articolul 131, care desfiinţează Consiliul de stat, ar trebuì suprimat. Experienţa ne-a dovedit, că nici miniştrii nici Adunarea nu au liniştea trebuitoare pentru a elabora, după cum se cuvine, proiectele de legi. Prin aceasta noi nu voim a zice, ca să li se ia iniţiativa legislativă, ci din contră acel mare drept trebue să le rĕmâie în toată întregimea sa; dar un Consiliu de stat compus din oameni capabili, cu misiunea specială de a elabora proiecte de legi presentate de guvern, ar înlesnì mult lucrările legislative şi ar produce un adevĕrat bine.

Acuma ne rĕmâne, Domnilor, să vĕ mai facem încă o propunere.

După legea comunală în vigoare, alegerile consiliilor comunale sunt date cu totul în mâna mulţimii. Acest sistem rĕu şi nedrept a produs la noi cele mai rele resultate. Consiliile comunale de prin oraşe au devenit privilegiul unei clice şi au tras după sine demoralizarea şi feluri de abusuri. Iar consiliile rurale de prin sate, compuse numai din săteni fără învăţătură şi fără o posiţiune socială mai înaltă, sau sunt inerte, sau dacă voesc a exercita o acţiune proprie, atuncea caută a lovì interesele cele mai legitime ale proprie-

tăţii mari. Această rea stare de lucruri decurge de la o nedreptate flagrantă.

Principiul equitabil, care cere ca toate interesele vitale ale Ţěrei să fie representate, acest principiu salutar, care s'a respectat în compunerea corpurilor legiuitoare, este incălcat în compunerea consiliilor comunale.

Pentru aceste cuvinte vě propunem, Domnilor Deputaţi şi Domnilor Senatori, următoarea disposiţiune legislativă:

„Consiliul comunal se compune în următorul mod:
„O treime se alege de către proprietarii de case, care „ar justifica o chirie de cel puţin una-sută galbeni. In „această clasă intră şi comersanţii şi industrialii, care „plătesc o patentă de clasa ântâia. A doua treime se „alege de către proprietarii de case, cari justifică o „chirie de la 99 galbeni până la 20 inclusiv. In această „clasă intră şi comersanţii şi industrialii, cari plătesc „patentă de clasa a doua. A treia treime se alege de „către proprietarii, comersanţii şi industrialii, care plă„tesc statului o dare de 30 lei noi cel puţin. Sunt „scutiţi de cens în această clasă toate profesiile liberale, „ofiţerii în retragere, preoţii, profesorii şi pensionarii „statului".

In acest chip toate elementele vitale vor fi representate în consiliile comunale ca şi în Adunare.

Primarii trebue să fie numiţi de-a-dreptul de Domn, pentru ca să aibă şi guvernul representantul sěu în acest Consiliu, de la care atîrnă atât de mult liniştea şi prosperitatea oraşelor.

Cât pentru comunele rurale, ca să fie representată în ele şi proprietatea mare, trebue a se adopta următoarea disposiţiune:

„In comunele rurale acela, care are singur în pro„prietatea sa atât pămînt, cât toţi ceilalţi locuitori ai „comunei împreună, acela este de drept membru al „Consiliului comunal. El se poate representa prin de„legaţiune“.

Domnilor Senatori şi Domnilor Deputaţi, noi Vě facem aceste propuneri cu deplina încredere, că le veţi lua în serioasă consideraţiune şi le veţi introduce în instituţiunile şi legile noastre. Dacă însă ele nu s'ar admite, noi alegětorii vom face o propagandă activă pentru a nu mai fi realeşi pe viitorime acei deputaţi, care nu vor fi susţinut propunerile noastre. In acest chip sperăm, că vom dobîndì în fine o Adunare, care să rěspundă la trebuinţele Ţěrei.

Iar dacă veţi adopta aceste měsuri legislative, care singure pot scăpa Ţara noastră de anarhie şi de peire, atunci veţi dobîndì recunoştinţa publică pentru binele ce veţi fi făcut patriei noastre“.

Am reprodus aici textual întreaga petiţie de la Iaşi fiindcă ea a avut oare care rěsunet în discuţiile din presă şi din parlament. Cu uşurinţa, cu care se fabrică şi se lăţesc la noi legendele false, faimoasa adresă a fost atribuită junimiştilor, în special d-lui P. Carp, mai ales din partea numeroşilor politiciani, care nici nu o cetiseră sau nu-şi mai aduceau aminte de

cuprinsul ei. In fapt, d. P. Carp a fost cu totul străin de chestie. Absent din Iaşi, precum era, d-sa nu a cunoscut adresa decât după presentarea ei la Cameră şi, îndată ce a cunoscut-o, s'a pronunţat cu desăvîrşire în contra ei, avînd convingerea, că nu prin reforme constituţionale se puteau îndrepta relele, de care suferea ţara.

Dar şi printre câţiva din junimiştii, care au luat parte la discutarea petiţiei în şedinţele de la Beizadea Grigorie, era împotrivire. Unii nu primeau idea colonizării străine, alţii (în deosebi d-nii Pogor şi Negruzzi) erau absolut în contra pedepsei cu moartea. Disensiunea ameninţa să producă o ruptură, când, pentru a o evita, autorul acestor rînduri a propus compromisul, care s'a şi adoptat: ca acei membri, care primeau toate ideile adresei, să o subscrie; iar deputaţii partidului (căci în restimp alegerile pentru Cameră se terminaseră), care nu voiau să o subscrie în întregul ei, să se declare cel puţin uniţi cu tendenţa ei generală şi să se însărcineze a o presenta Camerei.

Făcêndu-se această deosebire, adresa a fost direct subscrisă de: „Gr. M. Sturdza, D. Korne, P. Rosetti-Bălănescu, L. Cantacuzin, C. D. Sturdza, general G. Ghyka, I. Străjescu, general N. Mavrocordat, St. Mavrodi, C. Carp, Gr. Carp", etc.,

etc. Nici un junimist nu se află printre semnatarii adresei. Dar în josul semnăturilor urmează frasa: „subscrişii deputaţi, unindu-ne cu tendenţa acestei petiţii, o vom presenta Adunării legislative", şi numai aici figurează iscăliturile: „C. D. Sturdza, B. Pogor, M. Kostaki, general N. Mavrocordat, Iacob C. Negruzzi, (colonel) G. Sturdza, G. Racoviţă, T. Maiorescu".

Astfel a fost depusă „petiţia de la Iaşi" in una din primele şedinţe ale Camerei de la 1871 şi — zace încă în cartoanele archivei. Căci n'a avut nici măcar soarta de a fi cetită în parlament. Indată după sosirea noastră în capitală, am avut la „Beizadea" Dimitrie Ghica, prezidentul Camerei conservatoare, o consfătuire cu unii membri marcanţi ai partidului guvernamental din Bucureşti, printre care şi B. Boerescu. Aceştia, în contact mai intim cu ministerul, au fost de părere să se lase chestia *in suspenso*. Hotărîrea guvernului, preocupat mai cu samă de afacerea Strousberg şi de situaţia finanţiară, era de a căuta îndreptarea lucrurilor fără revisuirea Constituţiunii.

Inţeleaptă hotărîre — se poate! Dar ea reclama o cu atât mai chibzuită acţiune pe căile ordinare şi presupunea o lungă durată a cabinetului. Prin o mai strînsă disciplină trebuia să

dispară relaxarea organelor administrative, ce se simţea pretutindeni în urma efemerelor ministere de păn'atunci; prin o energică combatere a oposiţiei în parlament şi prin modificări parţiale în legile existente trebuia întrodusă înfrînarea agitărilor sterile. Era de temut, că după vechiul obicei al partidelor dominante încercarea de reformă va începe cu înăsprirea codului penal în materie politică [1]; era de dorit, că se va alege calea mai înceată, dar mai sigură, a îndreptării economice şi a unei mai bune direcţii în învăţămîntul public [2].

* * *

Aşa se înfăţişa starea spiritelor la începutul primei sesiuni a legislaturei de la 1871—1875. Şi după ce în paginele precedente am căutat să ne dăm samă de mişcarea noastră politică de la Fevruarie 1866 pănă la Iunie 1871, în paginele următoare ne vom mărgini în reproducerea discursurilor parlamentare, ţinute de autorul acestei publicări sub ministerul Lascar

---

[1]) Vezi mai jos discursurile 9 şi 13 asupra libertăţii presei şi a reformei codului penal.

[2]) Vezi discursul 10 asupra creditului fonciar şi discursurile 1, 3 şi 7 asupra şcoalelor.

Catargi până la căderea lui în primăvara anului 1876, însoţindu-le numai de câteva note explicative.

In această mărginire reproducerea nu poate avea decât o valoare foarte modestă, presupuind că are vre una. Discursurile ţinute se referă fireşte la chestii izolate, şi numai din când în când apare legătura lor cu starea generală a ţĕrii. Aşa cum sunt, ele remân însă cel puţin mărturii imediate despre momentele politice, în care au fost rostite, şi pot servì drept elemente pentru înţelegerea mai exactă a unei interesante epoci de transiţie.

După terminarea acestei prime serii şi înainte de reproducerea discursurilor ulterioare, vom încerca să dăm o privire generală asupra situaţiei politice la începutul ministerului Ion Brătianu de la 1876.

DISCURSURI PARLAMENTARE 1871—1876.

1.

Contra agitării politice la Universitatea din Iaşi. Pentru întinderea învăţămîntului primar. (Budgetul scoalelor pe 1872).

(Şedinţa Camerei de la 27 Iunie 1871).

Budgetul presentat de ministrul cultelor şi al instrucţiunii publice, generalul Tell, cuprindea pentru anul 1872 la cheltueli 8 milioane lei noi. Anul budgetar începea pe atunci la 1 Ianuarie. In budgetul votat de Cameră, înainte de punerea lui în lucrare, se mai întroduceau apoi, sub titlul de *budget rectificativ*, modificări supuse unei nouě discuţii (vezi mai jos discursul 15). Deaceea prima desbatere şi votare a budgetului se făcea cu mai multe luni înaintea începerii anului budgetar.

D-lor, în privinţa direcţiunii, în care este conceput acest budget pe anul 1872, aş avea două cbiecţiuni de făcut, şi fiind că nu cred că este misiunea noastră de a face oposiţiune, voi avea totdeodată onoare să propun şi mijloacele de îndreptare.

Prima objecţiune éste aceasta:

Nu văd pentru anul 1872 ce mĕsuri s'au luat, în limitele în care se puteau lua într'un budget, pentru stavilirea unuia din cele mai mari rele care bântuie scoalele de dincolo de Milcov: inrîurirea ce fracţiunea liberă şi independentă cu tendenţele sale politice câştigă asupra acestor scoale, şi prin care, după apreţiarea mea, viţiază în mod radical spiritul tinerimii de acolo. (Aplause). Din contra, ni se cer şi pentru anul 1872 banii, cu care să se alimenteze isvorul, de unde porneşte această direcţiune. Ni se cere să votăm şi pentru 1872 suma, prin care să se susţie câte-va catedre special politice de la universitatea din Iaşi. (Aplause).

A doua objecţiune este aceasta:

Mi-a părut a vedea, că prin o direcţiune, pe care nu o cred justă, în budgetul actual s'au suprimat sume afectate pentru învăţămîntul elementar şi s'au sporit sumele afectate pentru învăţămîntul superior, şi voi avea onoare a mĕ

încerca să dovedesc onorabilei Camere, că în interesul unei Camere conservatoare este astăzi de a face tocmai contrarul, de a suprima de la învăţămîntul superior şi de a susţinea fundamentul, învĕţămîntul elementar. (Aplause).

In privinţa direcţiunii politice a scoalelor din Iaşi. D lor, nu voi fi eu acela care să contest deplina libertate a unui profesor în stat să-şi emită teoriile sale câte i se vor părea juste pe o lărgime de oscilaţie foarte întinsă, de la conservatismul cel mai mare până la cea mai mare libertate compatibile cu statul constituit după modul constituţiunilor din Europa civilizată; dar nu cred că trebue să admitem a se introduce teorii, a căror tendenţă manifestă este surparea or cării ordine de lucruri constituite în stat şi provocarea cestiunilor sociale într'un mod cum nu a venit încă timpul, şi cum poate nu va venì nici-odată a se resolvì. (Aplause).

Susţin însă, că fracţiunea liberă şi independentă prin acţiunea ce are în universitatea din Iaşi, introduce principii resturnătoare într'un mod manifest. (Aplause).

Vĕ pun înainte, D-lor, în scurt, trei din ideile principale ce le introduce acest partid, de la înălţimea catedrei, la universitatea din Iaşi, şi

pe care le insinue în mintea tinerilor studenţi ai acelei universităţi.

La 1867 s'a publicat manualul, evangelia, acestei scoale. Este eşit din manuscriptele eminentului rĕposat profesor Barnuţiu şi poartă titlul: „Dereptulu publicu al Româniloru".

Este liber or-cine să susţie or ce teorie va voì şi or ce principiu îi va plăcea, ca om privat; dar a le introduce în scoalele noastre ca profesor salariat de stat, aceasta este inadmisibil.

Eată ce se zice aici. Prima teorie:

„Or-ce vot ce s'ar da de o Cameră constituantă în privinţa unui Principe străin, aşa ar fi de nul, în cât un singur vot contra ar fi destul pentru a declara pe Principe de nul şi imposibil."

Această teorie, care excită cu drept cuvînt surîsul tutulor oamenilor cu minte (aplause), este însă periculoasă când se introduce de pe catedră, ca teorie de drept public, cu autoritatea unui nume celebru ca al lui Barnuţiu, şi se inculcă în mintea tinerilor, care nu pot să-şi însuşească din asemenea teorii decât o inimiciţie fanatică. (Aplause).

Şi dacă aţi auzit d-voastră vorbindu-se de

direcţiune antidinastică, să ştiţi că isvorul este în această scoală.

E. Ghica-Comăneşti. Eu n'am citit pe Barnuţiu, şi cu toate astea sunt antidinastic.

T. Maiorescu. Intru cât sunteţi d-voastră antidinastic şi întru cât aţi dobîndit această credinţă, aceasta este o afacere cu totul privată, şi meritul ca şi respunderea vĕ priveşte personal pe d-voastră; dar întru cât nişte profesori plătiţi de stat introduc în capul tinerimii asemenea teorii, întru atât este o afacere publică, şi statul constituit sub dinastia Măriei Salĕ nu poate tolera o asemenea tendenţă. (Aplause prelungite).

A doua teorie:

Toţi străinii trebuesc daţi afară din stat, dacă par periculoşi, aşa reclamă suveranitatea poporului Român. Şi dacă auziţi cate odată, că în scoalele din Iaşi se persecută ovreii, că scolarii îşi maltratează pe conscolarii de rit israelit, care se preumblă în grădina publică, să ştiţi că aceste apucături barbare provin din această teorie, teorie cu atât mai periculoasă cu cât, necunoscută încă până acum la noi, s'a învestit cu cuvîntul prea frumos de romanism, pentru a masca sub el idei anticivilisatoare, ne-

demne de secolul al 19-lea, un chinesism la marginea Europei.

A treia teorie este, că proprietăţile actuale sunt rĕu împărţite, că statul român nu va face nici un pas de cultură înainte până când nu va lua toate moşiile din mâna proprietarilor actuali şi va instituì tribuni plebeiani traianenzi, care să facă împărţirea pămîntului între toţi locuitorii; şi devenind astfel fiecare locuitor român proprietar, să fie el oprit de a transmite sau a vinde mai departe proprietatea.

Vedeţi, domnii mei, că aceasta este o teorie comunistă *sui generis*, pusă înainte ca o idee de regenerare a României.

Ce nechibzuinţă de a deştepta într'o ţară, unde sunt aşa de puţini locuitori în comparare cu teritoriul, unde proletariatul din norocire nu există, ce nechibzuinţă de a deştepta luptele acelora care nu au nimica, contra acelora care au ceva, şi a prejudeca într'un mod nefericit soarta viitorului, care poate nici odată sau abia până peste 200 ani, ne-ar duce acolo! Dar nu ne preocupăm de aceasta; ne preocupă faptul că o astfel de teorie comunistă se susţine într'o universitate ca mod de regenerare a statului român!

Domnii mei, o mai repet: libertatea de a-şi spune ideile în scoală este în limitele statului constituit garantată; nu cred însă, că este de tolerat ca să se surpe chiar fundamentul acestui stat prin o instrucţiune rĕu dirigiată în scoalele lui.

Eu sunt convins că domnii aceia din fracţiune sunt de bună credinţă; sunt sigur, că în capul d-lor acesta e idealul viitor al României, că lucrează după cum pot spre acest ideal. Dar ce facem noi cu buna credinţă a d-lor? Cu buna credinţă ce au să publice cărţi în deplină libertate, să publice jurnale în deplină libertate, să facă asociaţiuni private câte vor poftì, dară ca statul să aibă naivitatea a-şi plătì funcţionari cari să-i surpe temeliile, aceasta nu o înţeleg. (Aplause).

Ce aţi zice d-voastre, când guvernul frances ar numì dintre membrii comunei de la Paris, ca Assy, Cluseret, Bergeret şi alţii, prefecţi la Marsilia, la Lyon şi aiurea, sau profesori la universitatea din Paris? Intre fracţiune sub această formă şi între stat, aşa cum este constituit, nu încape transacţiune, şi e cea mai mare greşală care se poate face de a tolera un moment mai mult această direcţiune.

Inchipuiţi-vĕ, d-lor deputaţi, că la 1867, când a apărut sub forma de sistem al dreptului public această tendenţă, chiar la 1867, când s'au ivit oameni, care îşi cunoşteau datoria de a denunţa rĕul, când eu însu-mi în „Convorbiri literare", în „Gazeta de Iaşi" şi prin o broşură aparte am arătat unde merg lucrurile; în 1867, sub ministerul Brătianu, după ce s'a pus de acei domni această teorie antidinastică şi anticonstituţională înainte, domnii aceştia erau partidul guvernamental al Principelui Carol, şi astfel, precum partidul fracţionist a fost inventat în teorie la universitatea din Iaşi, a fost patentat în practică de d. Ion Brătianu.

Cred, domnii mei, că este timpul să sfârşim cu această periculoasă teorie, şi nu ne este permis, dacă vedem cu ce otravă se adapă scolarii la noi, să mai remânem indiferenţi la această cestiune. (Aplause).

Voi avea dar onoarea a propune câte-va mĕsuri, pe care le cred practice şi care vor face să se inblânzească isvorul, de unde emanează această teorie, universitatea din Iaşi. (Aplause).

A doua objecţiune, şi vĕ rog să fiţi indulgenţi pentru aceasta, este relativă la urcarea ce o cred neproporţională a salarielor corpului profesoral superior şi mai ales la coborîrea nemo-

tivată a cifrelor alocate pentru scoalele elementare.

Dacă a fost, domnii mei, un fel de regulă de conduită a partidului roşu, când era la putere, de a lovì în interesul clasei de sus, cred că regula noastră de conduită va fi de a susţinea interesul claselor de jos. (Aplause prelungite).

Şi această Cameră conservatoare, care după apreţiarea mea este în momentul de faţă singurul partid liberal, va trebuì să dovedească liberalismul sĕu mai ales in această cestiune, căci ceea ce pe noi, tineri cu totul liberali, care în or ce alte parlamente apusene am fi la extrema stîngă (aplause), ne-a făcut să fim la dreapta cu d-voastră, este convingerea, că ceea ce la noi este stînga, iese afară din stat, şi prin urmare trebue eliminat din stat (aplause prelungite). Dar dacă este aşa, domnii mei, vĕ rog să susţineţi elementul de jos; să arătăm solicitudinea noastră mai ales pentru învăţămîntul elementar.

Voi avea dar onoare a face un şir de propuneri în privinţa aceasta, şi terminănd, mĕ grăbesc a zice numai, că toate propunerile ce fac, de şi unele sunt cereri de augmentări, se compensează cu altele care sunt cereri de reduceri, încăt nici un ban nu vi se cere mai

mult decât ceea ce era alocat, şi astfel vě rog să binevoiţi a le acorda favoarea d-voastră. (Aplause prelungite).

In contra celor zise în discursul precedent vorbesc în aceeaş şedinţă a Camerei d. Nic. Ionescu, Cesar Boliac şi N. Blaremberg, cu alusii la petiţia de la Iaşi. La sfîrşitul şedinţei mai adaogă:

T. Maiorescu. D-lor, voi fi foarte scurt. Regret numai că o cestiune de princip a putut să provoace o cestiune personală. Eu declar că nu am avut intenţiune să fac nici o critică acelor persoane, despre care onor. d. Nicolae Ionescu a vorbit aşa de mult, şi prin urmare, apărarea d-sale, adică trei pătrimi ale discursului, era de prisos.

In cât priveşte cele-alte spuse de d-sa, mě voi abţine de a-i rěspunde, fiind-că vě mărturisesc că din parte-mi mi-am făcut obiceiul încă de mai nainte, pe când aveam a face cu d-sa, de a nu-i lua în serios cuvintele, cari mi s'au părut în totdeauna că nu sunt de cât simple figuri de retorică fără valoare reală.

Şingura observaţiune de relevat cred că este aceea a onor. d-lui Blaremberg, şi sunt dator să explic zisele mele.

D-lor, intenţiunea mea este ca să se lovească, atât aceia cari ar propune în scoale răsturnarea unei ordine de lucruri stabilită, cât şi aceia cari ar face or ce fel de politică militantă în scoală, adică să se lovească toţi acei cari s'au obişnuit să facă o arenă politică din instrucţiunea poporului. În contra acestei direcţiuni în general voi să mě ridic. Şi vě rog pentru un moment să vě puneţi în posiţiunea unui om, care vede că pe această cale toate scolile noastre devin nişte cuiburi de intrigi politice, spre ruinarea instrucţiunii publice, şi atunci veţi înţelege, că mi-aş fi călcat datoria de deputat, dacă aş fi tăcut.

Este incontestabil că la noi în ţară s'a produs un fenomen ce nu s'a produs nicăeri in lume, adică de a vedea corpul profesoral de la noi, de exemplu, la Iaşi, la Roman, la Bêrlad, formênd focarul pasiunilor politice.

Eraclide. Nu e exact, protestez în numele gimnasiului din Roman.

T. Maiorescu. Nicăeri, nici în Franţa, nici în Englitera, nici în Germania, nu este permis ca în activitatea unuí corp profesoral să predomnească agitaţiunile politice.

Această directiune falsă este intolerabilă. Fără să fac discuţiuni personale, pentru că ni se

cerea prin acest budget de a vota salarii pentru nişte catedre, care cred că sunt isvorul agitaţiunilor politice la noi, am făcut un act de conştiinţă denunţând onorabilei Adunări o direcţiune periculoasă.

Nu era aci nici o cestiune de persoane, şi d. representant de Roman să aştepte propunerea ce am anunţat, ca să se convingă de aceasta (aplause).

2.

Pentru reducerea subvenţiunilor la societăţile de cultură din budgetul pe 1872.

(Şedinţa Camerei de la 28 Iunie 1871).

Amandament la budget: Să se reducă subvenţiunea acordată Societăţii academice române de la 20,000 la 10,000 lei pe an; iar celelalte subvenţiuni, acordate societăţilor de cultură *din ţară*, să se suprime.

Semnaţi: *T. Maiorescu*, *I. Negruzzi*, *A. Balş*, *C. D. Sturdza*, etc.

D-lor deputaţi, am avut onoare a vĕ propune ca subvenţiunea de 20,000 lei, acordată Societăţii academice române, să fie redusă la 10,000 lei, iar cele-lalte subvenţiuni, acordate societăţilor de cultură din ţară, să fie cu totul tăiate din budget.

Eată motivele:

Societatea academică română este o societate înfiinţată în anul 1866, pentru ca, după regulamentul ei, să se ocupe numai şi numai de gramatica şi dicţionarul român.

Această societate, din care fac şi eu parte, în loc de a se ocupa, conform regulamentului înfiinţării sale, de aceste două cestiuni, a crezut de cuviinţă, şi era în libertatea ei să o facă, de a lua alte disposiţiuni şi a-şi da o întindere mai mare, şi imitând Institutul din Franţa, a făcut trei secţiuni foarte savante, secţiunea istorică, secţiunea ştiinţifică şi secţiunea literară, cu hotărîre ca elaboratele ei asupra acestor materii, unde, cum ştiţi, la noi sunt grozav de multe lucrări de asemenea natură rĕmase needitate, a decis, zic, ca aceste elaborate să se ţipărească şi să se trimită la celelalte academii din străinătate. La această tendenţă a societăţii nu este treaba noastră să ne opunem, nici să o controlăm; tot ceea-ce trebue să facem noi, este să constatăm, pentru ce 20,000 lei se dau acestei societăţi. Regulamentul de înfiinţare a fixat la art. 12 despăgubiri de drum considerabile, jetoane de presenţă, etc. In acest regulament însă s'a zis, că sesiunea d-lor va dura cel mult pentru prima dată două luni, dar cum are să se urmeze de aci nainte, nu s'a zis. De

aceea d-lor şi-au fixat ţinerea şedinţelor anuale la o lună şi jumătate, şi astfel, dacă ar şedea toţi membrii acestei societăţi în Bucureşti după cum se fixează prin regulament, apoi cifra n'ar fi de ajuns; însă în fapt nu se urmează aşa. Numai la prima întrunire din ântâiul an societatea a fost completă, şi de atunci şi până astăzi nu s'a mai ţinut nici o şedinţă a societăţii în completul membrilor ei, ci numai cu majoritatea membrilor presenţi. Dacă ar fi vorba să controlăm regularitatea d-lor, n'am avea nimic de zis; însă fiind-că ni se cer mijloace finanţiare, este trebuinţa să spunem, că nici una din lucrările acestei societăţi, întru cât erau supuse la votul unei Adunări generale, n'au putut să întrunească acest vot, fiind-că prin nevenirea membrilor la societate, ea n'a putut să ţină o şedinţă generală completă. De aceea, d-lor, pentru că această sumă a fost prevĕzută avênd în vedere completul membrilor societăţii, eu cred că prin necompletarea ce s'a urmat în cursul mai multor ani, ea este suficientă, chiar dacă va fi redusă de la 20,000 lei numai la 10,000.

In privinţa celorlalte societăţi din ţară, este de considerat că societăţile de cultură fac totdeauna bine de a se înfiinţa şi susţine cu pro-

priele lor mijloace, şi că din contra, de câte ori printr'un mijloc direct sau indirect vin a cere subvenţiuni de la stat, această subvenţiune atacă independenţa lor. Când aţi vedea, cum multe din aceste societăţi sunt constituite, v'aţi convinge şi mai mult de necesitatea de a li se şterge din budget subvenţiunea. Nu vorbesc, d-lor, de timpul de astăzi; din contra, sunt dator să declar pentru onoarea actualului director al ministerului cultelor, că d-sa n'a intrat nici odată pe această cale; dar închipuiţi-vĕ, d-lor, un alt director al ministerului, care ar avea o predilecţiune fantastică de a fi inventator şi care ar descoperì, când o societate de arme şi gimnastică, când un ateneu român, când mai ştiu ce, împodobindu-le cu cuvinte foarte frumoase, cari însă, ca să existe, trebue să stea în legătură cu punga statului; un asemenea director, care este la isvorul alocaţiunilor budgetare, va lua disposiţiuni ca, pentru o societate ce d-sa şi-a propus, să-i prevadă şi un paragraf în budget, din care să se susţină. Dară cu aceasta se întroduce o procedere, pe care d-voastră n'o puteţi aproba; şi pentru aceste consideraţiuni, cred că ar fi un vot foarte raţional când d-voastră, cu ocasiunea acestui budget, aţi declara odată pentru totdeauna: că asemenea so-

cietăţi pentru darea la semn, ateneul român, Transilvania, etc., foarte onorabile ca instituţiuni private, nu trebuesc subvenţionate de stat.

In contra acestei propuneri de reducere vorbeşte d. Nicolae Ionescu, însuş membru al Academiei; îi mai rĕspunde în aceeaş şedinţă:

T. Maiorescu. D-lor, pentru societatea academică este destinat fondul Zappa; acest fond fireşte că nu s'a atacat întru nimic prin amandamentul propus şi nici nu se poate ataca. Iar cei 20,000 lei în chestie se dau din budgetul statului pentru diurne şi călătoria membrilor societăţii. Această cifră este exagerată; nu se distribue nici odată în total, fiind că membrii nu vin, şi de aceea este o simplă mĕsură de economie raţională ca să fie suprimată pe jumătate şi redusă la 10,000 lei.

Cât pentru rancunele personali ce am în contra societăţii, după cum zice d. N. Ionescu, ca cestiune personală am onoare a vĕ spune, că atunci când am lucrat ca membru al societăţii academice, o singură propunere ce am făcut a fost primită de noi toţi. Când însă societatea şi-a dat aerul de a fi Institut de Franţa, mi s'a părut că sub forma aceasta a trecut peste

fondul ei intelectual, şi necrezêndu-mĕ destul de învăţat intr'o asemenea societate, mi-am dat demisiunea pe acest motiv. (Demisiunea însă n'a fost primită, s'a declarat că un membru al Academiei este pe viaţă).

Scusaţi-mĕ, d-lor, dacă v'am întreţinut un moment cu o cestiune personală; dar nu puteam face alt-fel, fiind-că în faţa unui vechiu parlamentar, ca d. Nicolae Ionescu, credeam de cuviinţă a releva procederea d-sale

Las la apreţiarea onor. Adunări dacă este just şi cuviincios ca la fie-care propunere ce face cineva, să se scruteze biografia sa şi pretinsele intenţiuni ascunse ale sale. (Aplause).

3.

Contra reducerii învăţămîntului primar.

(Şedinţa Camerei de la 28 Iunie 1871).

Ministrul cultelor general Tell propune reducerea numĕrului învăţătorilor şi institutorilor, cerênd pentru tratamentul lor pe 1872 numai 1,300,000 lei, în loc de 1,413,377 câţi erau alocaţi încă din anul 1870. Aici se aduce în discuţie amendamentul: „Tratamentul personalului învăţătorilor şi institutorilor se menţine ca în anul 1870."

Semnaţi: *T. Maiorescu, I. Negruzzi, C. D. Sturdza, G. Racoviţă, A. Balş, C. Suţu*, etc.

D-lor deputaţi, în discuţiunea generală de ieri am avut onoare a vĕ pune în vedere causele, pentru care rog ca această onorab. Adunare, în

majoritate conservatoare, să nu încuviinţeze în primul budget pe care-l votează, o suprimare făcută la învăţămîntul elementar. Dacă e vorba să facem suprimări, acele le putem face mai curînd la învăţămîntul superior; dar nu ni se cuvine nouĕ să atingem bazele elementare, pe care este clădit acest edificiu. (Aplause). Vĕ rog dar ca, atât din considerări politice, cât şi pentru interesul scoalelor, să binevoiţi a menţine cifra învăţămîntului primar.

Dacă este vorba de a organiza, să bine-voiască d. ministru să ne presinte o lege; dar pe câtă vreme vor remânea lucrurile în statu-quo, să nu ne atingem de învăţămîntul elementar. Dacă voiţi să faceţi reduceri, le veţi face de la cei ce au mijloace, iară nu să atingeţi pe cei ce nu le au. Mai adaog pe lingă acest considerant, că în proiectul de budget se zice, că pentru a da o nouă organizare scolilor primare se cere această sumă; şi legea pentru noua organizare nefiind discutată în secţiuni, am avea aerul de a lovì învăţămîntul elementar, şi din această causă s'ar arunca o lumină rea asupra acestei Camere când ar vota reducerea. De aceea vĕ rog să nu admiteţi această reducere, şi să rĕmânem în reserva de a vota reducerile ce voi avea onoare a propune pentru învăţămîn-

tul superior, reduceri cari vor acoperi acest spor.

D. preşedinte al consiliului, L. Catargi. D-lor, d. Maiorescu cere 1,400,000, noi cerem numai 1,300,000, atât cât s'a cheltuit; aceasta o cerem până se va face legea.

Se pune la vot amendamentul d-lui Maiorescu şi se respinge.

T. Maiorescu. Cer cuvêntul pentru a retrage amendamentele. După acest vot, prin care Camera a bine-voit a admite o restrîngere la învăţămîntul primar, eu din parte-mi nu voi mai propune augmentări sau reduceri, nici pentru învăţămîntul secundar, nici pentru internatele statului, pentru-că s'au făcut reduceri acolo unde nu trebuia, s'a lovit învăţămîntul primar.

4.

Contra profesorilor fracţionişti.

(Şedinţa Camerei de la 29 Iunie 1871).

Se citeşte capitolul X şi următorul amendament:

„Propunem suprimarea catedrelor: a) de dreptul public constituţional; b) de economia politică şi finanţe, şi înlocuirea lor prin o catedră de dreptul civil şi o catedră de dreptul roman, pentru care se va publica concurs.

„Propunem suprimarea catedrei de geometria analitică şi trigonometria sferică, ale cărei obiecte se împreunează cu catedra de agronomie, ca la facultatea din Bucureşti.

„Se suprimă catedra de literatura română şi se înfiinţează o catedră de istoria universală, cu privire specială la cea ro-

mână, şi o altă catedră de gramatică comparativă a limbelor romane, pentru care se vor publica concursuri.

Aceste modificări se vor pune în lucrare la 1 Septemvrie al anului curent."

Semnaţi: *T. Maiorescu*, *I. Negruzzi*, *A. Balş*, *C. D. Sturdza*, etc.

Domnilor deputaţi, propunerea mea se reduce la suprimarea a patru catedre, şi la înlocuirea lor prin altele patru. Nu vi se cere nici o sumă mai mare decât acea fixată; se cere însă o remaniare a sumei fixate. Ne preocupă întâi întrebarea: dacă legal este admisă o asemenea propunere, dacă se poate face de D-voastră printr'un vot cu ocasiunea budgetului, sau ar fi trebuit o reformă a legii. Susţin, domnii mei, că se poate face printr'un vot al D-voastră acum.

Prin legea instrucţiunii publice se stabilesc obiectele, care trebue să se aibă în vedere la formarea facultăţilor, dar nu se face o organizare sistematică pentru specificarea catedrelor şi a numĕrului lor; se lasă o latitudine prudentă, ca după „mijloacele şi trebuinţele ţĕrei" să se adaoge sau să scadă câte-va catedre. Dacă eu sunt în contra unor catedre şi dacă D-voastră veţi bine-voì a aproba propunerea mea, le pu-

teţi suprima şi le veţi înlocuì cu altele din acele prevĕzute în spiritul acestei legi, fără a o viola.

Care este motivul propunerii? Am avut onoarea a spune în discuţiunea generală, că motivul este a se lovì direcţiunea politică, care se dă scoalelor de dincolo de Milcov. Am avut onoarea a vĕ spune atunci că sunt principii periculoase, după părerea mea, cari se expun în aceste scoale. Voi veni acum a vĕ dovedì că aceste principii se lăţesc, şi dacă veţi recunoaşte D-voastră ca şi mine, că această lăţire nu se mai poate tolera, atunci veţi vota împreună cu mine îndreptarea în modul arătat.

Nu viu, domnii mei, pentru a face dintr'o cestiune de princip ca aceasta o cestiune personală, cum m'ar fi îndemnat a face onorabilul representant de la Roman, d. Nicolae Ionescu. Nu viu să propun mijloace iritante de anchete, cari să constate prin confruntări nedemne de studenţi şi de profesori ceea-ce s'a vorbit. Am un mijloc sigur de a vĕ dovedì că acest spirit fals domneşte, şi D-voastră veţi aprecia dovada.

Am zis, domnii mei, că scoala fracţionistă întru cât este la Universitate, se bazează pe teoria dreptului public al lui Barnuţ. Acest drept public al lui Barnuţ, rĕmas în manuscrisele rĕ-

posatului magistru, a fost publicat la 1867 de către şcolarii sĕi. Aceşti şcolari, în marea lor majoritate, sunt astăzi profesori ai învăţămîntului public plătiţi de Stat.

Iată ce zic aceşti profesori, în parte citaţi cu numele în prefaţa dreptului public al lui Barnuţ, pe care-l publică ei:

„Provocăm mai ales pe profesorii români ca să îmbrăţişeze cu toată inima această întreprindere.

„Putem asigura pe ori şi cine că în scrierile lui Barnuţ generaţiunea noastră şi cea venitoare vor afla tablele dreptului naţional al Românilor, din care vor învĕţa a trăì ca naţiune liberă. (pag. VI a prefaţiunii).

O voce. De cine e iscălită prefaţiunea?

T. Maiorescu. Nù este iscălìtă de nimeni.

Voci. A! a!

T. Maiorescu. N'am terminat, d-lor, dovada. Numele sunt cunoscute în Iaşi. Aceiaşi domni zic:

„Barnuţ în scurt timp îşi formă şcoala sa, din care eşiră mai mulţi tineri luminaţi, cari astăzi fac onoarea institutului gimnasial şi universitar, propagând ca profesori principiile şi ideile naţionali şi liberali ale maestrului dascăl". (pag. XXV).

Se zice în fine de către profesorul actual de economie politică [1]), care a făcut panegericul lui Barnuţ, precum şi mai toţi cari sunt numiţi acolo sunt profesori actuali, se zice că:

„Prelegerile însă, pe care eminentele nostru profesore le făcea cu mai mare măestrie şi abilitate, erau mai ales acele de dreptul public şi constituţional al Românilor. Aci era excelent magistrul ca în adevĕratul sĕu element. Claritatea şi preciziunea ideilor sale, etc., ştia să ne captive atenţiunea, să ne deştepte simţimintele cele amorţite şi să se furişeze până în adîncul inimelor noastre, imprimând acolo convicţiunile cele mai firme şi mai nedestructibili“ (pag. XXXI).

Convicţiuni, Domnii mei, cari tind a resturna basele proprietăţii, a declara nulă şi neavenită idea unui principe străin, a propaga gonirea tutulor străinilor din România.

Aceste idei s'au susţinut de Barnuţ, s'au publicat la 1867 de către discipolii sĕi, profesori actuali, cari le profesează ca un fundament unic de regenerare a României şi provoacă tinerimea română să meargă înainte pe calea lor.

---

[1]) Al. Gheorghiu şi-a curmat viaţa pe la 1887 ca director al Creditului urban din Iaşi.

Iată, Domnilor, o dovadă directă că aşa e lucrul. Mĕ grăbesc însă a vĕ zice, că acestor domni ca oameni privaţi, ca discipoli ai reposatului profesor Barnuţ, le face onoare că susţin teoriele profesorului lor.

Tot ce am voit să zic şi ce voi dovedì îndată, e că statul nu poate să tolereze pe aceşti profesori în această privinţă ca funcţionari retribuiţi ai sĕi.

Aţi vĕzut până aci, pe ce întemeez arătările mele. Vĕ voi da o a doua probă, prin care voi dovedì, că nu e numai o discuţiune de teorii în această carte, ci că ele au avut resultate practice.

Ideile arătate s'au explicat şi s'au predat la facultatea din Iaşi, şi D-voastră ştiţi, că o facultate este menită a da buni profesori de licee, de gimnasii, şi buni magistraţi.

Ei bine, junii profesori de licee şi gimnasii cari au eşit din învăţămîntul universitar din Iaşi, au dat dovezi că lucrează în această direcţiune oposiţională şi, după părerea mea, rĕsturnătoare pentru starea de lucruri actuală.

Corpul profesoral al gimnasiului din Botoşani, fiind compus în parte din asemenea juni studenţi, cu asemenea idei, aţi vĕzut că d. ministru al

cultelor a fost silit să destitue câţi-va dintr'înşii, şi toţi cei-alţi şi-au dat demisiunea.

S'a zis că acolo, şi era dreptul formal al d-lui ministru să o constate, este indisciplină şi agitare politică; s'a zis că profesorii, şi aci constat că profesorii cei destituiţi sunt în parte dintre elevii cei mai eminenţi şi cei mài silitori ce a produs scoala din Iaşi, s'a zis că acei profesori, câte-va luni după numirea lor în funcţiunile statului, s'a dovedit că sunt oposanţi şi că fac o agitare politică necompatibilă cu posiţiunea lor de profesori. Prin urmare, domnii mei, vedeţi îndată, ce resultat au adus ţĕrii teoriile predate în universitatea din Iaşi.

Fac apel la onor. deputaţi respectivi să ateste, dacă profesorii liceului din Iaşi, în marea lor majoritate, dacă profesorii din Bêrlad, în mare majoritate, asemenea profesorii de la seminarul de Roman, dacă aceşti profesori nu fac politică militantă, dacă nu sunt agitatorii şi diriguitorii politicei. Constat dar faptul.

G. Vernescu. Pe ce vă bazaţi când afirmaţi aceasta?

G. Cantili. Acestea sunt numai aserţiuni.

O voce. Loja francmazonă.

T. Maiorescu. De aceea conchid, că acest învăţămînt teoretic, ast-fel cum s'a expus în şcoa-

lele din Iaşi, a dobîndit un resultat practic în învăţămîntul nostru. Domnii mei, această direcţiune e primejdioasă pentru învăţămînt. Nu e cu putinţă în nici o ţară, care aspiră la cultură, ca majoritatea corpului profesoral, în loc să se ocupe într'un mod dominant de activitatea ştiinţifică, să se ocupe de activitatea politică.

Lipsesc în ţara noastră cărţile scolare; eu n'am vĕzut o majoritate de cărţi eşite de la aceşti domni, dar am vĕzut majoritatea acestor domni participând la agitări politice, la jurnale politice şi la adunări. (Aplause).

S'a întîmplat, domnii mei, să aud, şi fac iarăş apel pentru aceasta la colegii mei din Iaşi, s'a întîmplat să aud şi să vĕd venind părinţi de familie, alegĕtori, şi să roage pe deputaţi: Scăpaţi-ne de profesorii de politică. Aşa este?

O voce. Aşa este.

T. Maiorescu. Apoi unde aţi mai vĕzut d-voastră ca într'o ţară, care aspiră spre bine, să se nască această ură şi resvrătire între părinţii de familie şi profesori? In or ce ţară din lume părinţii de familie şi profesorii lucrează împreună în aceaş direcţiune, şi sunt iubiţi profesorii din această causă, şi unde această iubire nu există, învăţămîntul nu poate prospera. La noi s'a fă-

cut ură de partide între părinţii de familie şi profesori, şi această stare de lucruri nu poate să fie continuată. Şi când vorbesc aşa, d-lor, vorbesc în interesul învăţămîntului public, şi cred că vom consolida acest învăţămînt public în ţara noastră, când vom scutì scoalele de aceste idei primejdioase, cari dau o falşă direcţiune tinerimii (aplause).

Aşa dară, d-lor, fiind-că ţara noastră, aşa cum a fost până acum ţinută în scoale, s'a arătat în privinţa profesorilor (vorbesc pentru România de dincolo de Milcov, nu ştiu ce este aci) într'o falsă direcţiune, am propus suprimarea catedrelor politice de la universitatea de acolo, fiind că cred că acolo ese isvorul, unde se prepară aceasta reţea de profesori şi directori de licee şi gimnasii, cari au o atitudine incompatibilă cu misiunea lor, şi fiind-că în locul acestor suprimări am avut onoare a propune alte catedre (căci nu sunt eu acela, care să cer împuţinarea sumei alocată în budget pentru învăţămîntul public), am totdeodată onoare a ruga pe d. ministru, şi am încredere că d-sa o va face, că la toate numirile cele noui după concursul ce se va depune, să binevoiască a se informa maì bine dacă persoanele, cari i se presintă la confirmare pentru o cate-

dră, sunt coprinse sau nu de idei aplicate spre agitări politice (murmure).

Această teorie a fost deja cualificată de eresie liberală de d. representant de Roman; o susţin că este o teorie necesară, mai ales într'un stat liberal.

Nu voi să fac apel la circulara d-lui Jules Simon, care este o persoană foarte liberală, al cărui liberalism nu poate fi pus la îndoială, care în Franţa sub imperiu era la extrema stîngă şi a cărui reputaţiune europeană se poate oare-cum egala cu aceea a onor. representant de Roman, d. Nicolae Ionescu (ilaritate). D. Jules Simon a susţinut în circulara sa, că nu poate tolera discuţiuni politice în corpul profesorilor. (Aplause). Dar nu apelez la acea autoritate, voesc să argumentez, căci cestiunea este evidentă. S'a vorbit despre libertatea învăţămîntului de d. representant de Roman. Libertatea învăţămîntului este absolută, o recunosc şi eu; cu cât însă ea este mai mare, cu cât se dă facultatea fie-căruia din d-lor să-şi fundeze scoli private, să-şi formeze societăţi, să deschidă jurnale şi să scrie cărţi în cari au absoluta libertate să-şi profeseze ideile, cu atât mai mult, când e vorba ca *statul* să-şi plătească funcţionari, se cere ca statul să şi aibă ca putere exe-

cutivă o garanţie în funcţionarii plătiţi de el în contra direcţiunilor ce nu-i convin. Căci, în momentul în care daţi toate libertăţile cetăţenilor, nu puteţi să refusaţi şi statului libertatea de a-şi plătì numai pe acei funcţionari, cari lucrează în sensul existenţei sale. (Aplause).

Susţin, d-lor, că, mai ales într'un stat, unde toate libertăţile sunt garantate, statul însuş are dreptul de a se garanta în contra direcţiunilor cari sunt resturnătoare, şi cred că ideile scoalei Barnuţ sunt resturnătoare; prin urmare, că statul are dreptul a nu-şi plătì funcţionari cari le susţin; căci ar fi o adevĕrată ironie ca asemenea funcţionari pe de o parte să poată lucra sistematic la dărîmarea temeliilor statului aşa cum este constituit, şi pe de alta să se adreseze la acelaş stat pentru a-i cere mijloace pecuniare, garantându-se încă în contra acţiunii lui prin pretenţiuni de inamovibilitate.

Dar cred asemenea, că d-lor au dreptul să exprime principiile ce le au, unde vor voì şi cum vor voì, în afară de funcţiunile statului, şi le face onoaré convicţiunea şi buna credinţă cu care lucrează. Apreţiarea mea însă este, d-lor, că în momentul în care s'ar face o încerçare a se pune în practică aceste idei, statul ar avea dreptul şi datoria să intervină

chiar cu forţa publică, fiindcă atunci ar fi o luptă de viaţă şi de moarte pentru el.

Voiţi o comparare? Este înscris în Constituţiunea noastră principiul admirabil: libertatea absolută a conştiinţei. Este foarte frumoasă această libertate. Dar ar resulta de acì, că un mitropolit al ţĕrei, presupunĕnd că este sub autoritatea guvernului, poate venì să zică: fiind că eu cred că nu este bună religiunea ortodoxă, ci cea catolică, voi face o propagandă la toţi preoţii să se facă catolici (aplause)? Ar fi admisibilă această direcţiune, d-lor? Cred că nu. Nici odată nu se poate lua libertatea unui om privat, să se facă catolic cât îi va plăcea, dar mitropolitul religiunii dominante în stat nu poate să propage asemenea idei fără voia statului.

Aşa dar, d-lor, iată teoria constituţională foarte lămurită.

Dacă propunerea mea ar avea fericirea de a fi aprobată de majoritatea d-voastră, statul ar avea dreptul necontestat şi necontestabil de a zice: de la un funcţionar plătit, profesor al meu, nu voesc politică în scoală; statul, prin urmare, va avea dreptul a refusa alocarea budgetară pentru catedrele cu direcţiuni politice.

Ast-fel fiind, d-lor, cred că mi-am îndeplinit amînduoĕ datoriile ce le aveam, de a vĕ dovedì direcţiunea periculoasă şi de a vĕ dovedì legalitatea propunerii mele.

Cestiunea a fost o cestiune simplă, de princip. Eu din parte-mi nu primesc şi trimit la adresa lor cuvintele cu totul afară din cestiunea de princip ce mi le-a adresat d. representant de Roman — nu e vorba de pasiuni, de incendieri, de uri personale, etc.; asemenea lucruri, după apreţiarea mea, trebue să fie depărtate cu totul dintr'o discuţiune de idei.

Dacă d-sa crede că cestiunile de princip trebuesc resolvate şi restălmăcite în cestiuni personale şi discutate pe acest tĕrîm, eu cred din contra că aceasta tactică merge aşa de departe spre ultimele limite ale uneì bune cuviinţe parlamentare, încât ne-am ostenì cu toţii de a-l urmărì până acolo; dealtminteri pe mine nu mĕ supără dacă d-sa vrea să-şi păstreze rolul de a face cestiuni personale unde eu îmi voi păstra rolul de a rĕmânea în cestiunea de princip. (Aplause).

Resultatul discuţiunii este că, după un discurs al d-lui N. C. Aslan în contra amendamentului propus şi câteva cuvinte ale ministrului cultelor, declară:

D. A. Lahovari, raportorul comisiunii budgetare: „D lor, comisiunea în unanimitate a respins propunerea făcută de d. Maiorescu, la capitolul universităţii din Iaşi. Comisiunea budgetară în această privinţă a considerat că are mai mult misiunea de a stabilì cifrele, cu cari se plăteşte învăţămîntul la acea facultate, de cât a intra pentru moment în aceste cestiuni foarte delicate a organizării chiar a acestor catedre; ele în ori-ce cas trebuesc studiate cu maturitate şi cer o discuţiune mai lungă şi mai cugetată. De aceea a respins propunerea d-lui Maiorescu. Insă majoritatea comisiunii n'a putut sta indiferentă în faţa faptelor foarte grave denunţate de d. Maiorescu, şi a adoptat următoarea propunere, pe care avem onoare a o supune deliberării şi votului d-voastră: „Faptele denunţate se recomandă serioasei atenţiuni a d-lui ministru al instrucţiunii publice“.

T. Maiorescu. Mulţumit cu resultatul dobîndit, îmi retrag amendamentul.

NOTA

Nu este poate fără interes pentru caracterizarea ziaristicei noastre de atunci (mult nu s'a schimbat nici astăzi), dacă reproducem din *Curierul de Iaşi* de la 13 August 1871 următoarea scrisoare, publicată ca rĕspuns la nenumĕratele articole apărute în ziarele de dincoace şi de dincolo de Carpaţi în contra discursurilor de mai sus.

„*Domnule Redactor*,

De la 27 Iunie, de când am propus în Cameră câte-va amendamente la Budgetul pe 1872, foile române în majoritate îmi fac deosebita onoare a mĕ ataca unele după altele. „Defaimarea culturei Române, lovirea naţionalismului şi a scoalelor, cosmopolitism, suprimarea subvenţiunii scoalelor din Braşov [1]), stîrpirea a tot ce este romănesc şi înlocuirea Românilor prin străini şi Evrei“, este o parte din lucrurile ce mi se impută.

Aceste imputări nu sunt întemeiate şi sunt lipsite de buna credinţă, fiindcă îmi atribuesc lucruri ce nu le-am susţinut (şi nu le voi susţinea nici odată) şi mi le atribuesc în împrejurări, în care adevĕrul era uşor de aflat.

Epitetele personale, cu care la această ocasie mĕ vĕd înzestrat, trebuesc trecute sub tăcere, fiindcă în

[1]) Vezi mai jos discursul 10.

asemenea chestii persoanele sunt indiferente. Nu este însă indiferentă în nici o chestie constatarea adevĕrului, şi de aceea vĕ rog să publicaţi după *Monitorul oficial* discursurile din Cameră, la care se refer jurnalele menţionate.

Cum se vede din această publicare, amendamentele propuse urmăreau trei scopuri: 1) Susţinerea şi îmbunătăţirea învăţămîntului elementar şi secundar; 2) Suprimarea cheltuelelor de lux; 3) Combaterea agitărilor politice din sfera instrucţiunii publice, mai ales lovirea aşa numitei „fracţiuni libere şi independente", întru cât se lăţeşte prin scoale sub forma teoriei lui Barnuţiu.

Până când nu va fi dovedit, că „cheltuelele de lux şi fracţiunea" sunt identice cu naţionalitatea noastră, până atunci lovirea lor nu poate fi restălmacită ca o lovire a naţiunii; din contra chiar interesul naţional al Romînilor, dacă vor să existe constituiţi într'un stat liber, mi-a părut a reclama lăţirea învăţămîntului elementar, suprimarea budgetului de lux şi combaterea fracţiunii cu fanatismul ei şi cu primejdiosul ei comunism teritorial şi federalist.

Titu Maiorescu, deputat".

Iaşi, 10 August 1871.

5.

Contra amestecului unui stat străin.

(Şedinţa Camerei de la 18 Noemvrie 1871).

Deputatul Dimitrie Văsescu desvoltă o interpelare asupra veniturilor neîncasate de la moşiile noastre din Basarabia rusească, proprietăţi secularizate ale Mitropoliei din Iaşi, Episcopiei din Huşi, monăstirilor Neamţul, Varaticul, Pângăraţii, etc., pe al căror procurator Rusia nu vrea să-l recunoască sub cuvînt că Mitropolitul din Iaşi, care a dat procura, nu e ales după canoane. Cu această ocasie interpelatorul propune moţiunea, ca guvernul, faţă de împotrivirea ortodoxei Rusii, să presinte cât mai curînd o lege pentru întronarea Mitropoliţilor şi Episcopilor conform canoanelor. D. Nicolae Ionescu susţine moţiunea. Camera însă trece la ordinea zilei după următoarele cuvinte, întărite şi prin asentimentul d-lui G. Vernescu.

Domnule preşedinte, în deosebire de d-nii preopinenţi, ŝunt de opinie, că moţiunea presentată de onorab. d. D. Văsescu nu trebue votată, şi că este de demnitatea Camerei să treacă pur şi simplu la ordinea zilei.

Este controversat, dacă un stat poate sau nu să pue în discuţie secularizarea făcută de alt stat; dar ceea ce nu este controversat după dreptul internaţional, este că Rusia nu a avut dreptul a contesta procura dată de Mitropolitul nostru. (Aplause).

Nu este de demnitatea noastră de a face o moţiune, în care — cu ocasia acestui refus nedrept al Rusiei — să ne preocupăm de chestia alegerii prelaţilor noştrĭ. (Aplause).

Dacă principiile dreptului internaţional sunt în teorie bine stabilite, in practică însă ele variază după mijloacele ce are un stat faţă cu altul de a le pune în aplicare.

Noi, fiind mai slabi de cât Rusia, n'o putem silì să recunoască o procură, cum ar trebuì să o recunoască după drept. Dar, precum a zis onorab. ministru de finanţe, ceea ce ni se cuvinea nouĕ să facem, am făcut. Agentul nostru diplomatic va fi accentuat totdeauna acest punct hotărît al dreptului internaţional, va fi zis Rusiei, că procura dată de Mitropolitul nostru este

bine dată şi că nu este dreptul Rusiei de a examina cu această ocasie, dacă Mitropolitul nostru a fost ales după canoane.

Acum, dacă afară de chestia acestor moşii din Basarabia, pentru alte trebuinţe ale ţării ministrul presintă un proiect de lege pentru modificarea alegerii Mitropoliţilor şi Episcopilor şi dacă în urma votării acestei legi se va aplana în Rusia în mod întîmplător şi chestia moşiilor din Basarabia, cu atât mai bine. Dar noi nu putem, din causa refusului Rusiei, să ne ocupăm acum de chestia alegerii Mitropoliţilor. (Aplause).

In fapt ministrul cultelor, generalul Tell, a propus curînd după aceasta „legea pentru alegerea Mitropoliţilor şi Episcopilor eparchioţi, precum şi a constituirii sfântului Sinod al sfintei Biserici autocefale ortodoxe române", care s'a votat şi s'a sancţionat în Decemvrie 1872. Legea este o copie a organizării sinodale ruseşti, cu mica deosebire, că procurorul Sinodului din Rusia este un înalt funcţionar laic numit numai pentru aceasta (astăzi încă d. Pobiedonoszef), pe când la noi ministrul cultelor după vremuri îndeplineşte rolul de procuror; şi cu marea deosebire, că în Rusia absolutistă Ţarul este şi capul Sinodului, pe când Domnul nostru

constituţional nu este şi nu poate fi capul unei instituţii neresponsabile. Ast-fel Sinodul nostru, exclusiv călugăresc şi lipsit de or ce însufleţire populară, nu are destul contact cu statul civil, o anomalie, al cărei pericol s'a simţit mai ales cu ocasia judecării Mitropolitului Primat Ghenadie (Mai 1896).

6.

Asupra profesorilor deputaţi.

(Şedinţa Camerei de la 30 Noemvrie 1871).

Generalul Tell, ministrul cultelor, refusase tutulor profesorilor din districte, care erau deputaţi, congediul cerut de ei pentru a venì la Cameră; iar pe cei ce au venit fără congediu, i-a considerat după o lună de zile demisionaţi, le-a publicat catedrele la concurs şi i-a înlocuit. In acest cas s'au aflat numai doi profesori ai Universităţii din Iaşi: d. Nicolae Ionescu (înlocuit prin d. Bonifaciu Florescu) şi autorul acestei scrieri (înlocuit prin d. C. Leonardescu).

In privinţa acestei curioase mĕsuri administrative, deputatul I. Boldur-Lăţescu, care o aproba, face o interpelare spre a o vedea încuviinţată şi de majoritatea Camerei. Ministrul Tell rĕspunde, justificându-şi procedarea. Vorbeşte apoi:

T. Maiorescu. Domnule preşedinte, eu găsesc procedarea ce a urmat-o onor. ministru al cultelor şi instrucţiunii publice inconstituţională şi incorectă; o găsesc primejdioasă pentru chiar învăţămîntul public; şi, de oare ce este încă timp a preveni rĕul, am cerut voia de a vorbi şi de a pune înaintea onor. Camere un alt punct de vedere în cestiune.

Dar mai ântâi să terminăm cu relaţia personală, care mĕ priveşte. Cum v'a spus d. ministru al cultelor, eu nu mai fac astăzi parte din corpul profesoral. Zice d-sa, că i-am cerut congediu. Să-mi dea voie să rectific aceasta. Eu am refusat a-i cere congediu, fiind că prin aceasta aş fi lipsit, cred eu, demnităţii de deputat, când Constituţiunea îmi dă dreptul de deputat şi nu pronunţă incompatibilitatea. Ce fel puteam eu ca deputat chiemat a exercita controlul asupra actelor puterii executive să cer puterii executive favoarea de a fi aci! (Aplause). Aceasta mi-a părut atât de monstruos, încât nu mi-am permis nici a mĕ gândì un moment de a o face, şi nu am făcut-o, pentru demnitatea mandatului de representant al ţărei.

Inainte de a venì aci, am trimis d-lui ministru o adresă respectuoasă, în care i-am spus că d-sa, împreună cu cei-lalţi miniştri, au con-

vocat parlamentul şi au zis tutulor deputaţilor, şi mie, Maiorescu: Veniţi la Cameră. Chemându-mĕ d-voastră dar la Bucureşti, ştiind că voi lipsì de la catedră, am onoare a vĕ pune la disposiţiune salariul meu întreg, pentru a mĕ înlocuì prin un suplinitor, şi opiniunea mea este a fi înlocuit prin cutare persoană. — D-sa a refuzat şi mi-a zis că nu acordă congediul. I-am făcut atunci un rĕspuns şi am zis că nu i-am cerut congediu, fiind-că ministrul nu e în posiţiune nici a-l da nici a-l refusa unui deputat. Mĕ mărginesc a vĕ ruga încă o-dată ca să numiţi d-voastră un suplinitor. D-sa mi-a rĕspuns că a duoa a mea adresă este necuviincioasă, — a accentua dreptul de deputat nu este cuviincios! — şi mi-a zis, că mĕ consideră demisionat. Aşa am şi rĕmas. Prin urmare, d-lor, vedeţi că persoana mea nu mai este acum în cestiune.

Trebue însă să vorbim pentru cei-alţi profesori. Cred, d-nii mei, de şi îmi pare că majoritatea acestei Camere împărtăşeşte opiniunea că ar fi primejdios pentru învăţămîntul public ca să fie cine-va profesor şi deputat, cred cu toate acestea, că această părere nu este justă şi că din contră este în interesul învăţămîntului public ca să fie din profesorii actuali şi deputaţi. Nu vorbesc din punctul de vedere constituţio-

nal, fiind-că nici odată, corect vorbind, dacă incompatibilitatea nu este pronunţată în Constituţiune, nu s'ar putea aplica vre-o mĕsură oare-care contra unui funcţionar care vine în Cameră părăsind postul sĕu; şi, după lămuririle date de d-nii Blaremberg şi Agarici cu ocasiunea demisiunii d-lui Beloescu, cred că e de prisos a vorbì mai mult asupra acestui punct.

Voi vorbì dar numai de interesul Camerii şi al instrucţiunii.

In sistemul constituţional, interesul unei Camere este de a fi compusă din representanţii tutulor ramurelor vieţei publice, şi pe cât vor fi acestea mai exact representate, cu atât este mai bine pentru o Cameră. De aceea toate Camerile, unde a fost sistem constituţional, au căutat să deschidă cât se poate mai mult porţile lor ca să intre în sînu-le representanţii vieţei publice actuale or de unde ar fi; căci, cum voiţi să se exercite control viu asupra actelor guvernului, cum voiţi să se prepare legile, cum voiţi ca ele să se poată îndrepta, când în Cameră nu vor fi representanţi ai vieţei actuale, cari să aducă luminile lor în cunoştinţa de causă?

Iată, domnii mei, motivele pentru care s'a admis în unele Camere chiar şi judecătorii, necum

profesorii, şi or ce representanţi ai vieţei publice, destul că aceşti representanţi să nu fie din ramura administrativă, ca să nu fie direct la ordinile ministrului.

Dar se face întrebarea: nu este un inconvenient, că lipsesc câţi-va profesori de la catedrele lor? Fără îndoială este un inconvenient, nimeni nu o contestă; însă remarcaţi că sunt 3,000 de profesori în ţară, şi între d-voastră nu sunt de cât vre-o 7. Acum ce este mai bine? ca aceşti şase, şapte profesori să lipsească pentru câte-va luni de la posturile lor fiind înlocuiţi şi suferind cât-va învăţămîntul, şi Adunarea să nu fie lipsită de lămuririle, de luminile ce i-ar putea da ei pentru specialitatea lor? sau este mai bine, ca ei să fie înscrişi în catalogul de presenţă al scoalei, fără a putea venì în Adunare la desbaterile legilor, în special la lămuririle necesare într'o sferă aşa de importantă ca aceea a învăţămîntului public? A pune o asemenea întrebare este a o şi resolvì, şi toate Camerile au zis, că este mai mic rĕul de a lipsì câte-va luni profesorul de la catedra sa decât de a lipsì Adunarea de luminile lor. Acesta a fost rĕspunsul celorlalte Camere din Europa.

Acum, dacă pe malul Dîmboviţei voim noi să introducem o teorie cu totul nouă; dacă, vĕzênd cum celelalte Camere au recunoscut că ele nu sunt suficient luminate, că le mai trebue şi profesori, noi vom zice că suntem pe deplin luminaţi şi fără concursul lor, şi d. Boldur Lăţescu, care a bine-voit a face această interpelare, va fi competent ca, în lipsa profesorilor, d-sa să tranşeze cestiunile relative la instrucţiunea publică: atunci, domnii mei, nu am să zic nimic; noi suntem toţi născuţi geniuri şi putem să resolvim fără cunoştinţă de causă toate cestiunile, şi vom avea în favoarea acestei teorii, în lipsă de alt merit, cel puţin meritul originalităţii. Va venì mâine, poimâine legea instrucţiunii publice; ei bine, să dăm afară pe toţi profesorii şi să rĕmână militarii şi proprietarii ca să lămurească cestiunea instrucţiunii, şi de sigur că va eşì o lege admirabilă.

Nu se poate rĕspunde, d-lor, că nu ne trebuesc profesorii actuali, căci ar fi din profesorii vechi care pot vorbì. Ne trebuesc profesorii actuali, fiind-că d-voastră voiţi să modificaţi legea de astăzi a instrucţiunii publice; voiţi să ştiţi cum este ea în aplicaţiunea ei zilnică de astăzi, voiţi să vedeţi care sunt lacunele ei, adică voiţi să îndreptaţi, nu istoria legislaţiunii

trecute, ci legislaţiunea actuală, şi prin urmare nu încape îndoială, că interesul Camerei este de a avea profesori actuali în sînul ei. Aşa de adevĕrat este aceasta din punctul de vedere constituţional, încât la Senat, unde, fiind-că este de regulă ca să intre acolo oameni în posiţiune alta de cât aceea de profesori, fiind-că nu s'ar fi putut presupune că vor intra şi profesorii pe calea regulară, la Senat, zic, s'a cerut anume obligatoriu ca să fie şi doi representanţi ai universităţilor, doi representanţi dintre profesorii actuali, pentru a nu lipsì nici pe Senat de luminile lor la desbaterile legilor, şi mai ales a legii instrucţiunii publice. Pentru Cameră nu s'a făcut aceasta, fiind-că în toată lumea s'a presupus că profesorii vor putea în colegiul al 3-lea sau în alt colegiu să fie aleşi prin o acţiune regulară a lor, şi nici un sistem constituţional nu a putut presupune ingenioasa teorie a actualului d. ministru de culte, care zice: Da, poţi să fii deputat şi profesor, dar dacă vii ca deputat, te distitui. Aceasta este aplicaţiunea practică a teoriei d-sale.

Acum, domnii mei, permiteţi să accentuăm noi, cari nu avem acelaş motiv de reservă pe care l-a avut d. Lăţescu şi d. ministru de a nu numì persoane, daţi-mi voie de a vĕ întreba,

care este scopul nouei procedări? De ce, după ce atât timp a funcţionat Camera aceasta şi cu profesori, de ce deo-dată să ne vină acest interes arzător pentru instrucţiuneă publică? De ce să vedem pe d. Boldur Lăţescu representând acest interes şi crezênd că, după ce toate merg aşa de bine în învăţămîntul public, a rĕmas numai cestiunea de tranşat, dacă profesorii actuali pot sau nu să fie deputaţi, şi de aci încolo toate vor merge bine, numai să lămurim aceasta?

D-nii mei, mi-a părut a vedea aci intenţiunea de a lovì cu această mĕsură în o oposiţiune incomodă, nu a mea, ci a altuia.

Dacă aceasta este intenţiunea, atunci daţi-mi voie a nu califica procedarea întrebuinţată pentru a ajunge la acest scop, căci o găsesc prea mică pentru a o califica mai de aproape, şi lexiconul parlamentar nu ne dă termini suficienţi pentru această calificare. Dacă este cine-va, d-lor, de exemplu d. representant de Roman, profesorul Nicolae Ionescu, care se află într'o oposiţiune cam neplăcută pentru guvern, atunci d-sa, în ceea ce priveşte posiţiunea sa din Cameră, este representant al unui colegiu şi are dreptul de a susţine ideile sale în această Cameră, liberă fiind Camera de a le respinge sau

a le primì. Dacă însă d. ministru îl găseşte pe d-sa periculos în instrucţiunea publică, atunci legea instrucţiunii va da mĕsurile necesare pentru a prevenì asemenea pericol. Dacă ea nu le dă, atunci să se modifice legea. In nici un cas însă nu se poate, prin o cale deturnată, prin o falsă interpretare a principiilor constituţionale, prin o procedură, care ne aduce aminte că nu este destul de largă Dunărea care ne desparte de Bizanţ, nu se poate, zic, să procedem în asemenea mod contra oamenilor, cari în parlament ne sunt incomozi; nu găsesc, domnilor, că este demn de un guveru de a procede în asemenea mod în contra cuiva, care, conform cu sistemul constituţional, vine a-şi exercita mandatul sĕu de deputat, aşa cum el crede că trebue să o facă.

Şi când vorbesc astfel, d-lor, ştiţi că nu vorbesc in favoarea unei persoane, cu care sunt legat prin amiciţie, ci în favoarea unui adversar, nu pentru persoana d-sale, dar pentru justiţia şi demnitatea procedărilor noastre.

Sunt dar cu totul în contra mĕsurei luate de d. ministru şi cred că Adunarea va face bine să decidă, că un profesor poate să-şi exercite mandatul de deputat şi că nici odata ministrul nu este în stare şi în drept, nu de a-i

refusa pentru aceasta congediu, căci congediul nu e de trebuinţă, dar de a-i zice că este destituit, fiind-că a venit să-şi îndeplinească datoria de representant al ţării. (Aplause).

După terminarea discuţiei, la care au mai luat parte Manolache Kostake (pentru mĕsura ministerială), d. G. Vernescu şi N. Blaremberg (contra), Adunarea primeşte o moţiune a d-lor M. Kostake, A. Lahovari, C. Văleanu, etc., pentru simpla trecere la ordinea zilei, şi cei doi profesori remân depărtaţi de la catedrele lor. — In Aprilie 1874 autorul acestei scrieri, de curînd numit ministru al cultelor, a reintegrat pe d. Nicolae Ionescu în profesura sa, anulând numirea d-lui Bonifaciu Florescu. Pentru sine personal nu a luat fireşte nici o mĕsură, nici că a reclamat vre-o-dată în contra eliminării sale de la Universitate. Deabia după 13 ani, în Octomvrie 1884, ministrul cultelor de atunci, d. G. Chiţu, găsind în dosarele ministerului acea decisiune a generalului Tell, a revocat-o ca nelegală şi a rechiemat şi totodată transferat pe vechiul profesor de filosofie din Iaşi la Universitatea din Bucureşti.

7.

Pentru restabilirea scoalelor normale. — Asupra budgetului instrucţiunii publice pe 1873.

(Şedinţa Camerei de la 12 Martie 1873).

In proiectul de budget presentat Camerei de ministrul cultelor generalul Tell se propunea sporirea salariului câtorva profesori universitari şi suprimarea alocaţiunii pentru scoalele normale. Comisia budgetară refusă sporirea salarielor universitare şi primeşte suprimarea scoalelor normale.

D-lor deputaţi, budgetul ministerului cultelor şi instrucţiunii publice ni se presentă astă-dată în nişte împrejurări, care sunt mai favórabile unei discuţiuni serioase, decât erau împrejurările din anul trecut; atunci eraţi preocupaţi de o cestiune mai urgentă, astăzi acea cestiune a dispărut, şi avem locul liber pentru o discuţiune

matură, cu atât mai mult, cu cât se pare tocmai că budgetul instrucţiunii publice, atât în conştiinţa D-voastră, cât şi în opiniunea publică, este obiectul unei preocupări serioase.

Ştiţi ce mişcare s'a produs în opiniunea publică prin mĕsura luată de a se suprima şcoalele normale, şi prin urmare veţi apreţia necesitatea de a discuta mai pe larg materiile budgetului instrucţiunii publice; căci atât în proiectul guvernului, cât şi în elaboratul comisiunii acea suprimare este menţinută şi pentru anul 1873.

La o privire generală, domnii mei, asupra acestui budget, aş avea de relevat, ca şi în anul trecut, mai ântâi direcţiunea greşită în care este conceput acesta ca şi cel precedent, direcţiunea de a nu prevedea în destul nici ceea ce ar trebuì să facem pentru învăţămîntul elementar prin sate şi oraşe, nici ceea ce ar trebuì să facem pentru învĕţămîntul real şi de meserii. Toată direcţiunea de până acum în această privinţă a fost primejdioasă şi a avut de efect a hrănì din veniturile Statului ceea ce s'ar putea numì pentru noi o trebuinţă de lux, şi a lăsa la o parte ceea ce era neapărat necesar.

De şi şcoalele reali sunt prevĕzute prin legea instrucţiunii publice, nu vedem nici o sumă afectată pentru ele în acest budget; vedem însă din contră, că ni se cer credite pentru a augmenta cifrele de salarii ale profesorilor de universităţi, licee şi gimnasii. Intr'un budget, în care scoalele săteşti nu sunt îndestul prevĕzute, vedem că vi se cer să susţineţi scoalele de musică, de bele arte, expunerea artiştilor în viaţă, etc., şi cred că este totdeauna datoria noastră de a releva acest inconvenient, până când se va forma odată o opiniune publică aşa de puternică, încât să fie silit ministerul de a presenta un budget care să rĕstoarne acest sistem de a prevede şi — pentru a mĕ servì de expresiunile d-lui raportator — să aducă piramida pe baza ei normală. Astăzi este pusă piramida pe vîrf şi partea cea mai desvoltată a ei este acea de sus; pe când lucrul trebue să fie invers.

Nu este vorba de a zice că nu sunt bune institutele de cultură mai înalte, că nu merită profesorii de la universităţi, licee şi gimnasii, dacă au făcut un serviciu mai îndelungat, să fie plătiţi după vîrsta lor; dar este vorba de a ne întreba, dacă asemenea cestiuni se prezentă ca o teorie platonică de predilecţiuni, sau ca

o trebuinţă practică a ţĕrei întregi. Cestiunea nu este, dacă nouĕ ne plac artele; căci cine ar îndrăsnì a zice: nu? Cestiunea este aşa: Intr'un budget mărginit de 8 milioane franci este mai bine ca să se prevadă o sumă mai mare pentru licee, pentru universităţi sau pentru instituţiuni de o cultură de lux, şi să lăsăm să se lipsească ţara de scoale reale şi săteşti; sau e mai bine, dacă cifra e mărginită, ca aceste mijloace mici să le destinăm în prima linie pentru învăţămîntul elementar, real şi de meserii? Şi astfel pusă întrebarea, lucrul ia cu totul altă faţă. Căci, domnii mei, pentru ce statul regulează învăţămîntul public? Inţeleg să se zică, cu sistemul englez, că este treaba comunei sau a iniţiativei private; dar când vine guvernul şi zice: Iau direcţiunea instrucţiunii publice în mână, eu destinez sumele pentru ea, atunci avem dreptul să facem pe guvern responsabil pentru direcţiunea în care dă acesti bani.

Ne plîngem cu toţii, că avem prea mulţi funcţionari şi că ne lipseşte cu desăvîrşire burgesia, acea clasă a treia care e sprijinul sistemului constituţional; ne plîngem că se măreşte ceata de aspiranţi la budget; dar nu v'aţi întrebat vre-o-dată, dacă statul prin budgetul sĕu nu vine tocmai în favoarea acestui rĕu social, a-

cestor primejdii a vieţei publice? Noi am înfiinţat gimnasii şi licee multe, comparativ cu lipsa de scoale reale şi de meserii; şi nu se face nimic pentru a ne abate de la această direcţiune, care tinde a face pe toată lumea aspiranţi la funcţiuni. Dacă găsiţi că e primejdios să se mărească acest bizantinism al funcţiilor, această pânză de păianjen care ameninţă de a năbuşì vitalitatea din statul nostru — atunci, domnii mei, trebue să încetăm de a hrănì păiajenul, care ţese această pînză tot mai departe. Avem atâtea institute în cari se învaţă latineşte şi greceşte, musica şi pictura, şi elevii cari le frequentă nu pot de cât să aspire a fi susţinuţi de stat; — şi nu avem mai de loc scoale, unde să se înveţe aşa încât elevii eşiţi din ele să poată îndeplinì lacunele vieţei sociale, fără să mai aibă necesitatea de a se adresa la stat. (Aplause.)

In asemenea împrejurări, când vĕd că se măresc lefile profesorilor de la universităţi şi licee, când vĕd oratori eminenţi şi simpatici Camerei, cum sunt dd. Boerescu şi Vernescu, când vĕd şi pe d. ministru al instrucţiunii publice susţinĕnd acum ca şi în anul trecut aceasta: atunci cred de datoria mea să mĕ opun în contra acestei direcţiuni, şi să accentuez încă odată, că

nu este vorba de a ne întreba, dacă este bine ca profesorii de sus să fie mai bine plătiţi, ci e vorba de a ne întreba dacă, în marginile date ale unui budget închis, e bine să rĕmânem nepăsători la foametea intelectuală ce bîntue cele mai multe sate ale României, şi să le luăm acestora resursele budgetare pentru a le întrebuinţa la mărirea salarielor profesorilor superiori? (Aplause.)

Puind chestia pe acest tĕrîm, punctul important este de a vedea odată cu rigoare suprimate toate acele cheltueli de lux şi susţinut învăţămîntul elementar, scoalele reale şi scoalele de meserii. (Aplause.)

Aceasta însă nu s'a făcut în budgetul de faţă. Dar nu se poate imputa anume ministrului actual; căci d-sa a continuat numai tradiţiunile şi a primit moştenirea, fără beneficiu de inventar însă, a ministerelor vechi.

Când s'ar fi mărginit aci, discuţiunea ar fi foarte simplificată; dar a mers mai departe într'o direcţiune preparată cu mult timp înainte. Budgetul present lasă că nu a îndreptat piramida, nu a pus-o pe baza ei, ci a lăsat-o pe vîrf încât se clatină, dar a lovit în ea şi a ştirbit-o, şi budgetul pentru 1873 vĕ cere, precum v'a cerut şi cel rectificat pe 1872, supri-

marea scoalelor normale. Când se cheltueşte averea statului pentru scoalele de musică şi de arte, când se cere augmentarea salarului profesorilor de la scoalele înalte, atunci negreşit putem zice, cel puţin, că se fac cheltueli pentru cultura poporului, de şi într'o direcţiune greşită. Insă când vine acelaş budget şi sterge o cheltuială de cultură utilă fără a pune ceva bun în loc, atunci este timpul a ne întreba cu mai multă îngrijare, ce necesitate era de a se face aceasta? Şi nu ştiu, domnilor, dacă după o mai matură chibzuinţă nu va fi bine ca onor. Cameră să revie asupra votului dat pentru suprimarea scoalelor normale şi să voteze suma de bani necesară pentru reînfiinţarea lor şi pentru 1872, precum asemenea să înscrie suma de bani trebuincioasă pentru menţinerea lor pentru anul 1873 şi mai departe.

D-lor deputaţi, aceste scoli normale, când vi s'a prezentat budgetul rectificativ pentru anul 1872, au avut o nefericire: nefericirea de a fi fost apărate de onor. domn Nicolae Ionescu. (Aplause.) Eu cel puţin privesc aceasta ca o nefericire pentru ele; căci dacă ar fi fost altfel apărate, poate că Adunarea nu ar fi dat votul pentru suprimarea lor, poate că ar fi scăpat; fiindcă, domnilor, acei cari sunt obişnuiţi — şi

este rare ori folositor obiceiul — de a face oposiţiune sistematică, adică oposiţiune pe drept şi pe nedrept, pierd prin chiar aceasta încrederea, când vin şi fac oposiţiune unde se cuvine. Ştiţi istoria omului din fabulă, care strigase de atâtea ori „vine lupul, vine lupul," fără ca să fi fost adevěrat, în cât odată când lupul a venit în adevěr, nu a mai fost crezut, şi atunci a păţit-o. (Aplause.) Aşa s'a întîmplat şi d-lui Ionescu cu scoalele normale.

Dar, d-lor, afară de posiţiunea îndoioasă, în care au intrat aceste scoli prin faptul că au fost apărate numai de oposiţiunea sistematică, mai era şi alt ceva. Era chiar punctul de vedere, din care onor. domn Ionescu a susţinut scoalele normale, care le-a periclitat. Eu, domnilor, acel punct de vedere îl cred greşit, şi dacă nu aş vedea altă causă, din care să pót susţinea aceste scoli, atunci aş 'zice că foarte bine a făcut Adunarea de le-a suprimat.

Inainte însă de a combate tendenţa domnului representant al fracţiunii libere şi independente, sunt dator, pentru întărirea opiniunii contrare ce voi avea onoare a susţinea, să relevez lipsa de cunoştinţă de causă, ce a arătat-o d. Ionescu în apărarea ce a făcut scoalelor normale, ca în mai toate tesele susţinute de d-sa, de şi poate

aici inexactitățile de fapt îi erau mai puțin îngăduite.

Vĕ aduceți aminte, că o oră întreagă a Camerei a fost ocupată prin eroarea, în care se afla domnia-sa în privința propunerii de desființare, arătând contrazicerea, în care căzuse ministrul desființând, după cum credea domnul Ionescu, și seminarele clericale. De geaba îl întrerupea domnul ministru, rectificându-l întru aceasta. D. Ionescu combătea mereu o desființare clericală, pe care nici nu-i trecuse prin gând guvernului să o propue. Era cu putință a cunoaște chestiunea mai puțin?

Chestiunea nu e nouă pentru Cameră. Deja la 1870 s'a prezentat și s'a primit, tot cu ocasiunea unei discuțiuni budgetare, amendamentul d-lui general Florescu de a face numai pe preoți învățători rurali. E dar o vechie tendență reacționară — căci numai reacționară pot numì încercarea făcută de dd. generali Florescu și Tell, care se formulează așa: Seminarele de preoți, departe de a fi atacate, trebuesc din contra menținute, și numai prin ele să se alimenteze învățămîntul din comune; numai preotul să fie învățător sătesc, și nu laicul; și fiind trebuință de a se înmulțì salarul atât al preoților, cât și al învățătorilor sătești, aceste două

funcţiuni trebuesc contopite în una, pentru a se putea face sporirea cerută într'un mod mai îndestulător, şi în acest cas laicii trebuesc jertfiţi clericilor. Era dar stranie imputarea ce d. Ionescu făcea d-lui Tell, că ar fi încercat să desfiinţeze seminarele preoţeşti.

Tot aşa de neexactă a fost afirmarea, că scoalele normale în chestiune sunt prevĕzute în legea instrucţiunii publice, care este în vigoare. Cu asemenea combateri i se face prea uşoară poziţiunea d-lui ministru, care la replică are astfel ocaziunea de a dovedì că este mai exact decât adversarul seu. Nu aşa se poate combate d. Tell. Trebue să-i admitem d-sale tot ce este exact în propunerile ce face, pentru a i le resturna apoi, dacă au un punct de plecare greşit, din chiar acest punct de plecare nefalsificat. Are dar drept d. Tell să zică: în legea instrucţiunii publice nu sunt prevĕzute aceste scoli. Scoalele, care sunt numite acolo „normali", tind numai a da profesori pentru licee şi universităţi. Pe lîngă aceste scoli legea instrucţiunii publice în vigoare a prevĕzut scoalele normale primare în acest mod: In fie-care oraş o scoală elementară cu cele trei sau patru clase primare se va declara de scoală elementară model sau scoală normală.

Aceste scoli nu sunt de confundat cu scoalele normale propriu zise, de care vorbim în budget; acestea sunt o creaţiune alăturea cu legea, de şi nu în contra legii, sunt creaţiune pentru a suplinì lacunele legii, o alocare budgetară pentru o instituţiune de cultură, pe care legea, dacă n'o excludea, dar nici nu o admitea până acum în organismul sĕu, şi necesitatea de a prezenta un proiect pentru revizuirea legii instrucţiunii s'a simţit în această parte tocmai pentru ca scoalele normale să fie mai bine ţesute în organismul învăţămîntului public.

Pe lîngă aceste neexactităţi însă se adaogă o alta, care e mai gravă. S'a zis atunci de către domnul Ionescu:

„Îmi pare foarte bine că din partea aceea a Adunării (dreapta), la cuvîntul *politică* s'au făcut oare-cari crispaţiuni de nervi. Zic dar, domnilor, singura educaţiune, care este adevĕrata expresiune a sentimentelor naţionale şi binefăcĕtoare, nu este de cât acea care va fi însuflată de principiele cele sănătoase ale politicei naţionale.....

„*Voci.* Aceasta e totul.

„*N. Ionescu.* Da, de principiele politicei sănătoase....

„*O voce.* Nu de cele revoluţionare.

„*N. Ionescu.* Voi avea onoare de a spune, că în Belgia frageda tinerime învaţă a citì pe Constituţiunea ţĕrei, şi că în toate ţĕrile unde este un învăţămînt popular, tot aşa se urmează.“

Ei bine, domnilor, această afirmare a d-lui Ionescu nu este exactă. D-voastră cunoaşteţi, cât este de puternică organizaţiunea Prusiei în învăţămîntul elementar, o cunoaşteţi cel puţin din resultatele puternice ce le-a avut pentru mărirea acestui stat.

Nu este exact, că acolo copii învaţă a citì pe Constituţiune. O asemenea afirmare, domnilor deputaţi, a trecut peste sublim, a trecut cu un pas peste sublim, şi acel pas ştiţi unde conduce. Incă odată, în Prusia nu se învaţă a citì pe Constituţiune! Şi voi avea onoare a susţinea, că nici nu trebue în scoalele normale să fie această direcţiune. Scoalele normale trebue să existe, însă în alt sens. Că vor coprinde în întregime elementul naţional, această se înţelege de la sine. Dar politiceşte scopul lor este ca să prepare învăţători, cari să dea clasei de jos oare-cari cunoştinţe elementare, pentru ca în organizaţiunea mai ales a unui stat representativ să nu fie lipsită reprezentarea de opiniunea alegĕtorilor dată în cunoştinţă de cauză, cel puţin de o opiniune pe cât se poate

de desvoltată prin desvoltarea inteligenţei în genere.

Insă dacă, pentru a avea într'o staţiune centrală telegrafică, ştiri sigure despre toate întîmplările din diferitele locuri de la periferie, am stabilit staţiuni telegrafice pretutindeni şi am trimis fire de inteligenţă până la periferie, n'am trebuit să prejudecăm şi însuşi *coprinsul* depeşelor. Tot firul telegrafic e bine stabilit şi aparatul e fidel atunci când îmi transmite cu fidelitate ceea ce spune cine-va din periferie: dar nu vreau ca cu această ocasiune să impun eu celui din periferie *ce* să spună. Prin urmare învăţămîntul elementar are să dea un şir de cunoştinţe, mai ales reale, prin cari să se desvolte agerimea inteligenţei ţĕranilor; iar aplicarea acestei inteligenţe la politica dată este treaba liberă a ţĕranului ajuns la majoritate, şi nu face de loc obiectul unei preocupări în scoală.

Cu această ocasiune, a face pe copii ca să primească nemistuite încă idei fie de or-ce politică, nu vorbesc numai de a d-lui Ionescu, fie şi reacţionară şi liberală, aceasta este o tendenţă lipsită de conştiinţă. Căci, domnii mei, în scoală este o primă datorie: de a prezenta băeţilor numai ceea ce ei înţeleg, şi or-ce sistem, care

tinde a prejudeca în capul copiilor chestiunile de politică, întroducîndu-le de timpuriu în această privinţă lucruri pe care nu le înţeleg, pentru ca astfel, când ajung în vîrstă, să le găsească ca o reţea formată gata în mintea lor fără să fi fost mai întâi controlate de judecata lor, or-ce sistem zic, care bate acolo, este o politică jesuită. Căci ce fac jesuiţii? Pun mâna pe instrucţiunea publică şi vor să inculce în capul tinerimii mecaniceşte, prin memorizare, într'un timp, unde judecata liberă nu este încă desvĕlită, ceea ce le convine lor să găsească mai pe urmă dea gata în capul oamenilor majori. Nu judec coprinsul politicei lor; *sistemul* este greşit, şi dacă este greşit, puţin îmi pasă dacă este teoria jesuitică sau fracţionistă, sau altă teorie, care se predă tinerimii; greşala este de a se introduce în genere o idee politică în capul unor fiinţe care nu sunt încă în stare să o judece. Prin urmare nu voesc să fie nici una din teoriile politice obiect de învăţămînt sau de lectură în scoalele săteşti, căci nu e nimeni care să poată zice cu drept, că un sistem politic, d. e. Constituţiunea de astăzi, este cel mai perfect pentru tot timpul şi astfel trebue să se introducă gata, chiar şi cu memorizare din obicei, în mintea copiilor; căci atunci s'ar prejudeca

toată viitorimea şi s'ar împedeca or-ce progres.

Domnilor, daţi-mi voe a spune că un asemenea sistem este chinezesc. Chinezismul consistă în a menţine statul în *statu quo*, şi deaceea nici nu se mişcă Chinezii mai departe; în educaţiunea lor ideile li se introduc în cap fără judecata liberă, într'un mod prematur, şi astfel se împedecă viaţa intelectuală. Noi rîdem de mandarinii chinezi, când cred că statul lor este cel mai perfect; dar alţii rîd de noi, când avem aceeaş credinţă pentru statul nostru. Greşala lor este că idea lor de astăzi voesc s'o introducă ca o bază neschimbătoare de viitor, şi greşala noastră ar fi aceeaş, când am voì să prejudecăm ca o regulă a viitorimii tot ce ne pare regulat acum. Nu este iertat ca actualitatea să monopoliseze viitorimea, şi cine ştie, dacă poporul ajungênd la majoritate, la o cugetare independentă, nu ne va cere samă de ceea ce am făcut acum şi nu va voì să-şi facă altfel idealul statului sĕu?

Rolul învăţămîntului în ceea ce priveşte asemenea chestiuni, este dar rolul unui tutor care administrează averea ce i s'a încredinţat pentru pupilii sĕi; administrarea lui trebue să fie aşa încât, când vor ajunge pupilii la majoritate, să

poată ei dispune de averea lor cum gândesc. Este oprit tutorului de a aliena imobilul minorilor, chiar într'un sens care îi pare lui mai bun, chiar când alienează de bună credinţă... (Aplause.) Tot aşa e de oprit, şi mai oprit încă, a propune copiilor teorii pe cari la vîrsta lor nu le pot fireşte înţelege; căci atunci am dispune într'un mod adese definitiv de inteligenţa minorilor, am prejudeca idealul, am prejudeca viitorul copiilor noştri. La tutori aveam o alienare materială, acì avem o alienare.... mentală.

Pe această cale ar fi primejdios a susţine scoalele normale; din contra, tocmai acì vedem direcţiunea care a făcut din cestiunea scoalelor, aşa de populară odinioară, o cestiune foarte grea şi neplăcută pentru acei oameni, înaintaţi în vîrstă mai ales, de a cărora autoritate şi simpatică incurajare nu e bine a se lipsì generaţiunea tînără.

Era mai nainte, până la 1858, un titlu de onoare pentru oamenii înaintaţi în vîrstă, boeri din cei mai boeri, dacă voiţi, din rangurile cele mai înalte ale societăţii, ca şi pentru noi cestilalţi burgezi, era un titlu de onoare de a lua parte la administrarea scoalelor, în eforie; ştiţi că eforia scoalelor noastre era susţinută mai ales de bărbaţii cei în vîrstă, în rang şi cu merite. De

ce a dispărut aceasta? Pentru ce vedeţi că tocmai oamenii de cea mai bună credinţă din acesti bătrîni s'au descurajat în privinţa învăţămîntului public? Tocmai fiind-că s'a întrodus politica în învăţămîntul public (Aplause); fiind-că nu s'a înţeles că singura politică a instrucţiunii publice la noi este ca să nu fie politică în instrucţiunea publică, să nu se facă din scoală un istrument de partid, de or ce coloare ar fi.

In această privinţă dar, în oposiţiunea ce trebue făcută în contra teoriilor fracţiunii, cel puţin ale d-lui Ionescu, despre scoli, mě aflu cu majoritatea acestei Camere de aceaş opiniune. Să vedem daca, odată admis aceasta, nu se poate dobîndì pentru susţinerea scoalelor normale alt punct de vedere.

Oare resultă numai decât că din extremul d-lui Ionescu, orator al fracţiunii, să ajungem la extremul d-lui Tell, ministru al cultelor? Trebue oare să zicem: fiind-că e greşită direcţiunea, după care vor unii să meargă şi poate au şi mers până acum scoalele normale şi învăţămîntul primar, trebue să le suprimăm?

Neapărat, domnilor, că pe cât de fals este extremul cel d'întâi, tot aşa de puţin admisibil este cel de al doilea.

Dacă sunt scoalele normale rele, precum este adevărat, necesitatea este simţită de toţi de a le îmbunătăţì. Rĕul, ce e drept, nu se poate tăgăduì. Nu se învaţă destul în aceste scoli; nu se învaţă destul de bine; tinerii cari ies de acolo, în loc să fie, cum s'au numit, preoţii şi apostolii învăţămîntului, sunt adese rĕsvrătitorii şi perturbatorii satelor, sau nu sunt nimic, nevoind să se ducă acolo. Aceasta o recunoaştem cu toţii.

Admiţĕnd rĕul, să vedem cum se poate îndrepta.

S'a zis: mai este un rĕu pe lîngă scoli: lipsesc preoţii; şi d. M. Kostaki a constatat că 1000 de biserice, îmi pare, din cele ce aveau preoţi sunt astăzi lipsite de ei. Foarte mare rĕu în adevĕr, fiind-că ţĕranii nu vor putea ajunge nici odată la gradul acela de cultură de a resolvì cestiunile de cari se ocupă religiunea, într'un mod filosofic, — religiunea le ţine loc de această filosofie, de care în certe limite nu se poate lipsì o fiinţă cugetătoare. Este dar o preocupare legitimă de a se menţine această instituţiune la înălţimea ei. Dar nu resultă de acì, că putem să confundăm în ea instituţiunea scoalelor.

Arta de a propune în scoalele elementare este astăzi o specialitate. Nu se poate zice că or-cine a învăţat a scrie şi a citì, precum şi geografia şi istoria, este prin aceasta capabil de a le şi propune altora. Dacă este un merit pe care l-a avut Prusia, şi ştiţi cât de depai te a ajuns cu acest merit, este acela de a fi înţeles la timp, că desvoltarea inteligenţei în cetăţenii de jos trebue să fie cultivată şi tratată ca o specialitate, pentru care s'au întrodus la ea mai întâi acele scoli normale menite mai cu samă de a da învăţătura necesară, care să fie în stare a agerì, a deştepta şi a face independentă judecata altora. In Prusia învăţătorii se ocupă un timp foarte îndelungat cu această preparare. La noi însă mijloacele nu ne iartă, şi corpul didactic nu se va putea ocupa un timp atât de întins ca acolo, dar va trebuì şi la noi să se ocupe un timp oare-care cu aceasta. A da o asemenea specialitate grea, mai grea decât credeţi, în mâna seminariilor preoţeşti, va să zică a le impune o sarcină ce nu o pot lua asupră-le. Este foarte greu de a susţine învăţămîntul clerical în aceste seminarii; este o sarcină poate mai grea decât de a forma învăţători, aceea de a forma predicatori cari să în-

sufle entuziasmul binelui şi al moralităţii în clasele de jos. A mai impune pe deasupra în seminarii sarcina artei de a agerì inteligenţa lumească, este imposibil. Pentru această imposibilitate s'a pronunţat toată practica până acum în Prusia şi în statele care au primit scoalele normale. Şi nu uitaţi că în Prusia, ca şi la noi, preotul protestant e tată de familie şi tată al satului său, şi dar se aseamănă protestanţii mai mult decât catolicii cu preoţimea noastră în privinţa vieţei sociale a lor, şi cu toate aceste n'a trecut prin capul nimărui în Prusia de a zice că acestui preot care are sarcina grea de a înălţa simţimentele religioase, să i se dea şi sarcina exclusivă de a agerì inteligenţa lumească.

Ar fi a face o disertaţiune, când m'aş încerca a demonstra că este poate o incompatibilitate sufletească între aceste două lucruri, şi că dacă puneţi pe preot să-şi desvolte mai cu samă inteligenţa lui în cestiuni reale, care interesează statul lumesc, pentru a le putea propune în scoalele primare, aveţi să-l stricaţi pentru biserică şi să faceţi din el ceea-ce vă plîngeţi că sunt astăzi învăţătorii din sate. Teama aceasta e legitimă, fiind-că simţirea religioasă şi inteligenţa positivă se separ radical una de alta.

Dacă însă nu se primeşte această teorie şi alergăm numai la practică, vom recunoaşte că tendenţa practică a statelor moderne este de a separa biserica de scoală. Nu se poate om mai conservator decât principele Bismarck, şi toţi aţi citit, cu câtă energie s'a luptat acest geniu politic, nu mai departe decât în anul acesta, pentru separarea teritoriului laic de teritoriul eclesiastic în stat, înţelegênd el ce primejdie ar aduce pentru statul prusian încercarea numai de a confunda aceste douĕ sfere.

A! dar mi se va zice: Prusia este un stat înaintat în cultură, noi suntem înapoiaţi. Ar fi bine, d-lor deputaţi, să ne lămurim odată până unde merge înapoirea noastră. Inapoirea noastră are o epocă pentru comparare şi imitare. Suntem atât de înapoiaţi, cât este un stat care pentru prima oară a primit sistemul representativ. Din momentul însă în care aţi zis în statul nostru: Eu, stat, dau puterea legislativă în mâna oamenilor aleşi de mine, popor, ca ei să mĕ guverne, din acel moment nu mai este admisibil a zice că suntem aşa de înapoiaţi, în cât să imitâm statele europene din naintea epocei lor parlamentare; din ziua, când s'a dat cârma statului în mâna poporului, nu mai putem să ne sustragem în cestiuni de detaliu de

la consecinţele unui sistem admis ca princip, nu mai putem refusa cea mai independentă cultură ce se poate da claselor de jos, căci altfel se dă în fapt cârma ţĕrei în mâna unor oameni, care prin ignoranţa lor sunt expuşi la fanatizm şi la toate manoperele celor ce ştiu să-i exploateze. (Aplause.) Suntem dar siliţi a trage această limită. Nu admitem comparare de înapoiere cu timpurile vre-unui alt stat, în care nu era încă sistem reprezentativ. Şi acum vĕ puteţi asigura, că îndată ce s'a întrodus sistemul reprezentativ într'un stat, s'a întrodus şi cultura laică în scoale. Un exemplu, pe care nu-l veţi recuza, îl avem in Serbia. Iată un stat, cu care ne putem compara, dar care s'a desvoltat natural, şi o spun cu invidie, mai natural decât noi, fiind-că s'au scos instituţiunile din inima şi înţelegerea poporului sĕu şi nu s'au improvizat, ca la noi, din idei şi din compromise teoretice. In acest stat sêrbesc, care sub Cara-George ş'a dobîndit independenţa sa, la începutul secolului nostru, ştiţi ce s'a făcut mai ântâi? La 1806, 7 şi 8 după rĕsboiul crâncen al independenţei de Turcia, când s'a format Scupcina legislativă care şi-a ales de asupra sa un fel de sfat administrativ, unul din primele acte de regulare a administrării intereselor publice din partea a-

cestui sfat a fost de a lua învăţămintul din mâna preoţilor şi de a instituì scoli laice prin sate, pentru că la ei era sistemul reprezentativ acum, şi nu se putea lăsa interesele statului în mâna cetăţenilor, fără ca cetăţenii să aibă o cultura pământeană, independentă de credinţa transcendentală. Acestea, domnilor deputaţi, sunt câte-va exemple de comparare istorică în această materie.

Nu pot însă spera ca prin o discuţiune de o jumătate de oră să fi convins pe acei din d-v., care au votat contra scoalelor normale, că nu au făcut bine. Nu merge pretenţiunea mea aşa de departe. Un singur lucru doresc să fi produs prin cuvintele mele, să vĕ fi produs cel puţin convingerea că cestiunea este controversată, aşa de controversată, încât sunt atâţia oameni, care împărtăşesc în alte cestiuni fundamentale punctul de vedere al d-v. şi care se unesc totuş cu cei ce împărtăşesc opiniunea contrarie a minorităţii oposante pentru a vĕ zice, că nu este bine să suprimaţi scoalele normale, nu este bine să puneţi principiul: numai preoţimea să conducă scoalele săteşti. Şi dacă este aşa de controversată cestiunea, atunci trebue să ne întrebăm: era necesar, era oportun de a hotărî acum, mai ales prin o votare budgetară, o asemenea în-

trebare fundamentală a învăţămîntului public? D-voastră ştiţi ce zice legea instrucţiunii în vigoare; ea mi-a părut mai prudentă decât extremele enunţate aici, ea nu zice ca d. Ionescu, să nu fie preoţii de loc învăţători, nici nu zice, ca d. ministru de culte, numai preoţii să fie învăţători, ea zice: săteanul român are trebuinţă de învăţămînt; primesc dar să fie învăţător în sate or-cine este pregătit; primesc să fie învăţător în sate atât preoţii cât şi laicii. Dacă aceasta era posiţiunea făcută de legea noastră, vĕ întreb, ce necesitate era de a schimba această poziţiune? De a zice, cum se zice acum: nu sunt suficienţi laicii, să vină numai preoţii, sau de a zice: nu vreau să vină de loc preoţii, aceasta este o procedere pe care cu toată buna voinţă nu o veţi putea califica nici de folositoare, nici de bine chibzuită, nici de oportună.

Care a fost tradiţiunea la noi în această privinţă? A fost de a se menţine scoalele *laice* în sate. Incepeţi cu principele Grigorie Ghica, tatăl onor. nostru preşedinte, el a făcut primii paşi în această privinţă. Vedeţi un alt principe, care era un mare talent de administraţiune, spre fericirea acestei ţĕri, şi pentru care economia finanţiară ocupa cu drept cuvênt primul rang în gândirile sale de stat, principele Stirbei; şi el a susţinut

direcţiunea învăţămîntului laic. Voiţi o altă dovadă? Priviţi la mişcarea ce a produs-o stergerea din budget a scoalelor normale, nu numai la noi cei tineri care ne ziceţi că suntem teoretici, dar la oameni în vîrstă, la cei din timpul lui Ghica şi Stirbei. Toţi aţi vĕzut, cum un venerabil bărbat bătrîn, d. Petre Poenaru, a venit şi a depus pe biuroul Camerei o petiţiune, prin care atâţia cetăţeni de onoare, cu dd. Poenaru şi Arsachi în fruntea lor, vĕ roagă să restabiliţi aceste scoli! Şi dacă a fost un bărbat venerabil în această ţară, dacă a fost bătrîneţe înconjurată de stima şi iubirea tutulor, dar mai ales a oamenilor de scoală, este aceea a d-lui Poenaru, care şi-a consacrat toată viaţa sa învăţămîntului public în Romània şi resumă în sine tradiţiunile statului nostru în această privinţă. Şi când asemenea bărbaţi vin şi ridică glasul lor în mijlocul nostru, vĕ întreb încă odată, care este prudenţa, care este folosul de a depărta pe laici din scoalele săteşti? *(Aplause.)*

Dar de ce vorbim de tradiţiunile trecutului? Să vorbim de tradiţiunile de acum 5 sau 6 ani câte sunt pentru aceste scoli. Cum s'a înfiinţat şi s'a susţinut scoala normală din Bucureşti? Vĕ aduceţi aminte că avem un decret publicat în *Monitor*, in care se coprind cuvintele Princi-

pelui nostru domnitor cu ocasia darului a 12,000 galbeni pentru scoala normală. Aici se arată menirea scoalei normale „de a îmbunătăţì scoalele săteşti, care să ducă lumina, iubirea de patrie şi cunoştinţa datoriilor în cele mai îndepărtate unghiuri ale ţĕrei.“ Şi un institut, creat sub aceste auspicii, susţinut prin aceste tradiţiuni, l-am putea noi lovì cu ocasiunea unui budget? Judecaţi d-voastră dacă este cu putinţă.

Acum, în faţa acestor lucrări, recitind ceeace s'a zis cu ocasiunea discutării budgetului rectificativ pe 1872, întîlnesc următoarele cuvinte ale d-lui ministru al instrucţiunii publice, care au fost punctul de plecare pentru suprimarea scoalelor normale: „Am spus şi spun opiniunea mea clar şi categoric, că sunt în contra acestor scoli şi voesc ca învăţătorii săteşti să fie preoţi. Iată o declaraţiune clară, îmi pare. Eu susţin şi mĕ pronunţ categoric, — şi bine-voiţi a observa un lucru, că atunci când un ministru se pronunţă categoric în asemenea cestiuni, bravând toată popularitatea, toate criticele jurnalelor, toată opiniunea care o numiţi publică, când acel ministru ştie că are să fie sfâşiat ca un persecutor al instrucţiunii publice, după cum mi s'a imputat pe toate tonurile, înaintea d-voastră anı să dau eu samă

de ceea-ce fac şi dispreţuesc toate calomniile şi bănuelele: când, repet, vin şi declar acestea, când susţin înaintea d-voastră că aceasta este părerea mea, că astfel trebue să fie scoalele săteşti: apoi bine-voiţi, domnilor, a lua în consideraţiune ceea-ce susţin. Puteţi, d-lor, să mĕ combateţi cât veţi poftì, acestea sunt ideile mele, şi am curagiul să le susţin înaintea reprezentaţiunii naţionale. Rĕmâne ca să hotărască cum va voì."

Când cetesc aceste cuvinte, când le aflu pronunţate în aceste împrejurări, atunci din partemi nu pot decât a ruga pe d. ministru al instrucţiunii publice: să nu persiste în asemenea afirmări. Căci, d-lor deputaţi, nu este în mijlocul nostru locul de susceptibilitate personală pentru d. Tell. Toţi cred că aţi avut în trecut, ca şi mine, aceleaşi simpatii pentru actualul ministru şi aceaş admiraţiune pentru energia, cu care lucrează, şi pentru virilitatea tînĕră, cu care a luat sarcine grele asupra sa. Toţi, ca şi mine, veţi fi admirat în trecut un nume ca al d-sale, preţios naţiunii române. Dar este cu atât mai mult o datorie ca să împedicăm, ca nu cumva sub bandiera acestor merite bine dobîndite să se introducă fără drept o mĕsură, care n'are a face cu ele, şi să se prejudece astfel o cestiune, pentru care

— or cât de mare este autoritatea ministerului actual şi or cât de categorică este afirmarea d-sale — autoritatea nu-i este suficientă pentru a hotărî. Când vine un ministru şi spune: vĕ declar ceva categoric şi categoria mea de declarare trebue s'o luaţi de autoritate, se cade să ne întrebăm: pe ce se razemă această autoritate? Aci nu este vorba de autoritatea disciplinară, regulamentară, prevĕzuta în legea instrucţiunii faţă cu cei ce sunt supuşi administraţiunii d-sale; această autoritate este mare şi întinsă. In Cameră este vorba de autoritatea specială pentru cestiunea tratată, şi când în Cameră se întreabă despre un ministru: care este autoritatea sa în această privinţă? eu respund: atîrnă, depinde, dacă în această materie, afară de posiţiunea de ministru, are o autoritate dobîndită; şi când nu o are dobîndită, atunci simpla funcţionare ca ministru nu i-o poate da; şi atunci aş ruga, ca acei care ştiu foarte multe, precum ştie multe actualul d. ministru al cultelor, să aibă şi ştiinţa despre limitele ştiinţei d-lor, pentru care în starea foarte înaintată a culturei de astăzi este une-ori onoare a se pronunţa.

In cazul de faţă cu atât mai mult, cu cât, d-lor deputaţi, în toată această cestiune, cum s'a prezentat ea de pe banca ministerială, au fost he-

sitaţiuni şi contraziceri. In anul trecut, în Iunie, primul cuvînt ce ni s'a pronunţat de chiar actualul ministru al cultelor şi instrucţiunei publice în proiectul de budget ce l-a prezentat, era de a cere o sumă pentru îmbunătăţirea scoalei normale laice din Bucureşti, vr'o şase mii şi atâtea sute de franci. Pe urmă vi s'a cerut d-voastră prin un proiect de decret, să autorizaţi a se cumpăra case pentru scoala normală din Bucureşti; aceasta, d-lor, în Iunie anul trecut. Şi în Martie anul acesta să ni se zică: tot ce s'a făcut atunci, era alt sistem, şi în vreme de opt luni vě prezint alt sistem: sunt rele toate aceste scoli. Aceasta nu este o procedare, ce o putem noi sancţiona printr'un vot.

Dar, ni s'a spus, este un inconvenient: nu sunt bani destui pentru ca să plătim pe tinerii ce ies din scoalele normale; sunt vr'o trei-zeci, patru-zeci, ni s'a arătat, care nu vor să meargă în sate decât daca li se va întregì leafa până la 111 franci, şi nu avem de unde.

D-lor deputaţi, cifra totală a acestor întregiri pentru 30—40 de învăţători ieşiţi din acea scoală este de 1500 sau 1600 de galbeni pe an. Acum vě aduceţi aminte, că în Iunie anul trecut, când era prevězută în budgetul anului

1871 suma de peste 1,400.000 lei pentru învăţămîntul primar, ce este drept în oraşe, a venit ministrul actual şi ne-a cerut ca să suprimăm 114,000 şi să lăsăm numai 1,300.000, fiind-că după declaraţiunea d-sale făcută în comisiunea budgetară, la întrebarea d-lui col. Manu, ministerul va putea îndeplinì serviciul cu această sumă. M'am opus atunci şi v'am cerut să nu loviţi în învăţămîntul elementar; sa nu admiteţi ca să zică un ministru în această materie: am destui bani; ţara nu vrea să aibă destui, când se mărgineşte cu prea puţin. In materie de scoale săteşti nu încap modestii ministeriale la budget; căci şi daca mai este un prisos, trebue să-l întrebuinţăm tot pentru a lărgì serviciul acesta. Au fost de geaba toate ce am zis; aţi votat şi d-voastră sub presiunea aceasta. Acum, după ce la scoalele elementare primare, în Iunie, zicea d. ministru: nu am trebuinţă de 114,000, stergeţi-i, vine tot d-sa şi zice: desfiinţaţî scoala normală, fiind-că n'am 1500 de galbeni ca să plătesc pe învăţători. Aceasta fiind o contrazicere ce sper că vĕ frapează şi pe d-voastră ca şi pe mine, ea nu poate servì de motiv pentru a susţine o asemenea suprimare, şi cred că trebue să ne unim cu toţii pentru a ruga pe

d. ministru să părăsească resistenţa ce face contra acestei înfiinţări şi să ne admită cererea.

Remarcaţi, d-lor deputaţi, că este în interesul unui partid conservator de a nu lovì, nici măcar de a avea aerul de a lovì, în învăţămîntul din sate. Am avut onoare de a spune în anul trecut, a vĕ spune de atunci, că aduceţi pagubă învăţămîntului cu votul ce suprimă cifra din budget; mi s'a asigurat, că nu se loveşte interesul instrucţiunii, şi acum vedeţi din agitarea produsă că s'a lovit. Rolul partidului conservator îmi pare a fi, permiteţi să v'o spun, de a coprinde în sine elementele liberale, ce nu ştiau până acuma ce să facă în viaţa publică a acestei ţĕri; toate le aveam, numai partid liberal nu; căci nu sunt liberali, şi aci este rĕul, nu sunt liberale partidele ce se dau de liberale până acuma, nu sunt încă liberali roşii, şi nici o-dată fracţioniştii n'au fost liberali (aplause). Prin urmare partidul conservator, având misiunea acum de a aduna spre sine elementele în adevĕr liberale, care nu şi au putut găsì locul în partidele vechi, face prudent de a evita şi aparenţa măcar de a lovì în interese, pe care un partid liberal cu drept cuvînt şi ca titlu de onoare le înscrie pe drapelul sĕu. De aceea, d-lor, nu este bine să lovim în învăţătura elementară,

nici măcar să avem aparenţa de a loví în acest învăţămînt.

Aşa fiind, d-lor deputaţi, am onoare a vĕ propune la discuţiunea generală ca o cesiune prealabilă (şi a vĕ ruga să vedeţi, dacă este cu putinţă ca să votaţi aceasta acuma) ca scoalele normale să rĕmână în fiinţă şi să se invite d. ministru al instrucţiunii publice a cere Camerei creditul necesar pentru restabilirea în budget a acestor scoale normale şi pe întregul an 1872, cum au fost pe anul 1871, bine înţelegĕndu-se că va rĕmânea definitivă aceasta (aplause). La discuţiunea specială a budgetului pe 1873, când vor venì scoalele normale, este greu a se cere restabilirea şi pe anul 1872; de aceea am propus de mai nainte aceasta, şi dacă d. ministru declară, că primeşte propunerea şi că va venì d-sa să ne ceară creditul pentru restabilirea acestor scoale pe 1872, atunci nu mai este trebuinţă să mai votăm partea II, căci se va face de la sine. Dacă însă d. ministru va persista în oposiţiunea sa, atunci nu rĕmâne alt mijloc decât a provoca Camera, ca să învite ea pe ministrul cultelor de a venì cu un asemenea proiect în Cameră pentru anul 1872, şi atunci rog să se voteze moţiunea mea ca o cestiune prealabilă. Este o afacere de conştiinţă; sunt mulţi de-

putaţi, sau cel puţin câţi-va, dintre care şi eu, care ar avea dificultate de a vota luarea în consideraţiune a unui budget, unde cu ocasiunea înscrierii unei cifre se prejudecă o cestiune aşa de gravă, cum este aceea de a şti, dacă laicii sau preoţii să aibă învăţătura satelor în mâna lor. Ceea-ce va facilita, d-lor deputaţi, revenirea asupra votului d-voastră este consideraţiunea că s'a prezentat, după ce deteserăţi votul, un proiect de reformare a întregei legi a instrucţiunii publice şi prin urmare, când aţi dat votul budgetar în contra scoalelor, nu puteaţi să ştiţi ce se va face cu această reformă organică. In asemenea împrejurări, când aveţi un proiect întreg de reorganizare, nu puteţi prejudeca, cu ocaziunea budgetului, o cestiune de princip, care trebue să rămâe la matura şi întreaga d-v. apreţiare atunci când veţi lua în cercetare însuş proiectul de reformă. Iată, d-lor, considerările, pentru care vĕ rog să primiţi moţiunea mea. (Aplause prelungite.)

I. Văcărescu dă citire următoarei propuneri a d-lui Maiorescu:

„1. Scoalele normale rĕmân în fiinţă.

„2. Se invită d. ministru a cere Camerei creditul necesar pentru restabilirea în budget a

scoalelor normale pe întregul an 1872, precum au fost în 1871.

T. Maiorescu, I. Văcărescu, C. Grădisteanu, G. Gr. Cantacuzin, A. Lahovary, I. Agarici, P. Milo, Gr. N. Lahovary, A. Pascal, C. Blaremberg, G. Argetoianu, M. Kogălniceanu."

Ministrul cultelor general Tell. D. Maiorescu, terminând frumosul sěu discurs, a făcut apel la mine şi mi-a zis să nu fiu susceptibil. Eu cedez invitării d-sale şi declar, că nu sunt nici decum susceptibil. Dorinţa ce o are d-sa o am şi eu cel puţin tot atât cât o are d-sa. Sunt gata să fac ce a zis d. Maiorescu; votaţi propunerea d-sale, şi nu sunt de loc susceptibil. (Aplause.) Voiţi să vin eu cu o propunere? Voi venì. Cum veţi voì, aşa votaţi; însă daţi-mi numai mijloace ca să execut votul d-voastră; aceasta vě cer. (Aplause.)

— Şedinţa se suspendă pentru zece minute spre a se consulta comisiunea budgetară asupra propunerii d-lui Maiorescu.

La redeschiderea şedinţei se dă din nou citire acestei propuneri.

D. preşedinte. D-lor, fiind-că fac şi eu parte din comisiunea budgetară, pot să vě comunic că comisiunea budgetară primeşte propunerea d-lui Maiorescu, la care şi d. ministru a aderat,

şi prin urmare nefiind nimeni în contra, cred că ar fi o pierdere de timp a mai asculta lungile şi frumoasele discursuri ale acelor 15 d-ni deputaţi cari s'au înscris spre a susţine această propunere.

— Se pune la vot amendamentul d-lui Maiorescu, şi se primeşte.

8.

Contra sporirii salarului câtorva profesori universitari.

(Şedinţa Camerei de la 13 Martie 1872).

Se discută cifra de 16,848 lei propusă de ministrul cultelor Tell sub numele de gradaţie în favoarea numai a câtorva profesori universitari şi suprimată de comisia budgetară.

D. G. Cantili vorbeşte pentru menţinerea acestei sume. Urmează:

Titu Maiorescu. D-lor deputaţi, îmi pare bine că pot avea ocasiunea de a restabili adevĕratul înţeles -al celor ce am avut onoarea a zice eri, fiind-că din cuvintele d-lui Cantilli se vede că n'am fost bine înţeles. Fără îndoială aceasta este vina mea: nu m'am exprimat destul de bine pentru a fi bine înţeles.

D-lor, nu este opiniunea mea, că trebue să se suprime învăţămîntul superior, cel din universităţi. Recunosc cu d. Cantilli că învăţămîntul superior din universităţi este indispensabil; dar noi nu suntem chemaţi aci să facem teorii platonice despre frumuseţea învăţămîntului, ci ne aflăm faţă în faţă cu o cestiune de budget. In budget se prevĕd aproape 5½ milioane pentru instrucţiunea publică, din care trebue să se susţină toate ramurile instrucţiunii publice, şi din care universităţile nu trebue să lipsească cu nici un preţ. Dar în ce proporţiune se va distribuì această cifră? Eacă întrebarea practică. Este just ca, fiind necesar învăţămîntul superior, să aibă o întindere proporţionată cu starea noastră budgetară. Vĕ rog dar să nu presupuneţi, că aş fi în contra învăţămîntului superior, când sunt în contra exageratei posiţiuni ce ocupă în budget. Căci ce folos am putea trage dintr'o discuţiune, când ne-am restălmăcì unii altora înţelesul adevĕrat al cuvintelor!

Aşa pusă cestiunea, d-lor, să analizăm acum cele ce ne-a spus d. raportor în privinţa relaţiunii proporţionale a cifrelor alocate în budgetul instrucţiunii publice, o relevare statistică foarte importantă din toate punctele de vedere,

şi mai cu seamă pentru că ne arată, care este acum raportul diferitelor grade ale învăţămîntului public la noi.

Iată acest raport: numĕrul scolarilor la scoalele rurale este în cifră rotundă 20 mii, fondul alocat pentru aceste scoale un milion; numĕrul studenţilor la universităţi şi scoala de arte este 500, şi fondul alocat 750,000, adică $^{3}/_{4}$ de milion.

Cu privire însă la populaţiunea noastră raportul ar trebuì să fie altul; am trebuì să avem la scoalele rurale 200,000 de scolari, adică de zece ori mai mult decât avem, şi să cheltuim pentru ei aproape 2 $^{1}/_{2}$ milĭoane; iar la universităţi şi la scoalele de cultură estetică am trebuì să avem numai de patru ori mai mulţi studenţi şi chiar atunci să cheltuim cu 150,000 mai puţin de cât cheltuim acum. Cu alte cuvinte, cheltuiala pentru universităţi este astăzi de cinci ori mai mare decât ar trebuì să fie faţă cu frequentarea, adecă cu folosul lor.

Iată proporţiunea, în care stă învăţămîntul primar cu învăţămîntul superior astăzĭ la noi. De aci resultă, că o direcţiune mai normală nu se poate da budgetului instrucţiunii publice decăt căutând a întinde din an în an învăţă-

mîntul elementar şi reducênd sau lăsând cel puţin în *statu-quo* alocaţiunea budgetară pentru învăţămîntul superior, până când vom ajunge la adevĕrata proporţiune, în care trebue să fie aceste două ramure ale învăţămîntului public.

Pe acest tărîm punêndu-mĕ, d-lor, nu cred că este necesar şi util pentru moment de a da în budgetul statului o întindere şi mai mare învăţămîntului superior decât aceea pe care o are astăzi.

Mai vine însă o a doua considerare. E vorba aci ca să se înfiinţeze ceva catedre noue? Nu. Nu este vorba nici de aceasta măcar, ci de a se mărì lefurile profesorilor astăzi în fiinţă.

B. Boerescu. Nu este aşa.

T. Maiorescu. E vorba de gradaţiune.

B. Boerescu. Nu cunoaşteţi cestiunea.

T. Maiorescu. Spuneţi-mi atunci ce este, ca să pot continua.

B. Boerescu. Vorbiţi d-voastră; eu voi vorbì la rîndul meu.

T. Maiorescu. Atunci or nu mĕ întrerupeţi în zadar, or dacă mĕ întrerupeţi, arătaţi-mi în ce sunt greşit, pentru ca să nu pierdem vremea Adunării cu o discuţie nefundată.

După luminele pe care le am însă, aci nu este vorba decât de a se aplica gradaţiunea

la profesorii universitari, ale căror nume sunt citate în budget, adică de a se mări leafa d-lor Boerescu, Aristid Pascal, Stefănescu, etc., pentru vechimea d-lor în serviciu.

Acum nu uitaţi, d-lor, că în privinţa liceelor aţi refusat gradaţiunea. Apoi dacă pentru licee aţi refusat, nu cred că veţi admite pentru universităţi; căci profesorii liceelor sunt mai lipsiţi de mijloace decât cei de la universităţi. Şi dacă este principiul de gradaţiune, atunci vĕ întreb, de ce nu introduceţi acest princip şi pentru învăţătorii scoalelor elementare? A venit cine-va vre o-dată să ne zică: fiind-că învăţătorii din sate sau aceia din oraşe au servit 10 sau 20 ani tot cu aceaş leafă, să li se mărească şi leafa lor? De ce nu veniţi să cereţi şi pentru aceştia, ci veniţi să cereţi numai pentru cursurile superioare? Oare fiind-că învăţătorii satelor sunt mai departe de locul, unde se face budgetul, şi ceilalţi sunt mai aproape?

Spre neplăcerea mea am fost silit să iau cuvîntul, pentru ca să motivez, de ce sunt încontra propunerii ce se face. D-lor, cred că dacă a discreditat ce-va simpatiile ce le întîlneau până acum profesorii în ţară, este tocmai tendenţa manifestă a budgetului instrucţiunii publice, de a urca salariele celor de la universitate; această

tendenţă nu se manifestă în toate cele-alte budgete ale statului. Vĕ întreb, de ce nu s'au augmentat şi lefile în magistratură? De ce un supleant în magistratură primeşte tot aceaş leafă care i s'a acordat acum 10 ani? Numai la profesorii universităţilor să se sporească? De ce? Dacă s'a scumpit viaţa, încât se 'simte necesitatea de a se îmbunătăţi lefile funcţionarilor, de ce să fie numai o certă categorie de funcţionari mai protegiată încât să alergaţi a-i augmenta lefile? Aceasta mi se pare că este o nedreptate; mi se pare că o asemenea mĕsură nu vine în favoarea unui corp, de la care aşteptăm mult pentru înaintarea naţiunii, care s'a bucurat până aci aşa de mult de simpatiile ţĕrei întregi şi a căruia chemare trebue să fie mai ideală decât o arată budgetul.

Dacă cerem îmbunătăţirea lefilor profesorilor de universităţi, aceasta nu o putem face în virtutea legii instrucţiunii, căci în ceea ce priveşte posiţiunea legală a acestei cereri, ea nu există în lege. Legea instrucţiunii publice are un articol, care zice că după 12 ani de serviciu învăţătorilor li se îndoeşte leafa. Legea aşa zice. Dar este alăturea cu legea un regulament, care e pus în practică şi elaborat de eforia scoalelor înaintea legii actuale a instrucţiunii publice, în care

s'a admis gradaţiunea de lefi. Nu uitaţi însă, d-lor, că atunci când s'a promulgat legea instrucţiunii, prin articolul final s'a zis, că toate regulamentele anterioare sunt şi remân abrogate. Prin urmare şi acel regulament este abrogat. Va să zică legea instrucţiunii abrogând acel regulament, a admis în principip augmentarea lefilor *tutulor* învăţătorilor numai după duoi-spre-zece ani de serviciu. Este dar lipsit de temei acest amendament şi mai ales este lipsit de proporţiune în faţa trebuinţelor învăţămêntului nostru.

Aşa dar, fără a fi în contra profesorilor de la universităţi, sunt numai în contra augmentării unilaterale a lefilor lor. (Aplause).

9

Pentru libertatea presei.

(Şedinţa Camerei de la 23 Ianuarie 1873).

G. Costaforu, ministru titular la extérne, fusese de la 8 Iunie până la 28 Octomvrie 1872 şi ministru ad-interim la justiţie, unde a fost înlocuit de Manolache Kostake. In timpul menţionatului interimat, Costaforu elaborase un proiect de lege pentru modificarea mai multor articole din codul şi din procedura penală, pe care le-a şi susţinut din partea guvernului în lungile desbateri ale Camerei din Ianuarie 1873, de şi pe atunci Manolache Kostake era ministrul justiţiei. Intre modificările propuse, alineatul din urmă al art. 58 prevedea dreptul judecătorului de instrucţie de a sequestra ziarele şi teas-

cul lor din tipografie, iar § 5 al art. 96 investea pe judecător cu dreptul de a da preventiv mandat de depunere în contra ziariştilor [1]).

Spre înlăturarea acestor dispoziţii s'a presentat următorul amendament:

„Să se şteargă alineatul din urmă al art. 58".

„Art. 96, § 5, să se modifice aşa: nu se va da nici odată mandat de arestare nici de depunere contra unei persoane prevenite de delict de presă.

Semnaţi: *T. Maiorescu*, *M. Korne*".

Se citeşte art. 58.

T. Maiorescu. Eu aş propune, d-lor, ca odată cu discutarea articolului 58 să se împreune şi articolul 96, fiind-că amîndouĕ aceste articole sunt relative la presă; unul priveşte sequestrele şi altul arestările.

Voci. Nu se poate!

---

[1]) Spre înţelegerea încercării ministrului Costaforu e drept să amintim, că încă de pe atunci o parte a ziarelor noastre ajunsese cu „libertatea" presei la excesul, pe care îl vedem şi astăzi. *Adevĕrul* d-lui A. Beldiman ataca Dinastia cu o violenţă şi o trivialitate de stil nemai-pomenită în vre-un alt stat monarchic. Trimis în judecata curţii cu juraţi din Roman, d. Beldiman a fost achitat — 18 Martie 1872 —, de şi (sau fiind-că?) printre juraţi se afla şi d. Dimitrie A. Sturdza.

D. preşedinte. Pentru a sprijinì ideile d-sale, d. Maiorescu este liber a face menţiune şi de alte articole.

T. Maiorescu. D-lor deputaţi, voi avea onoarea de a vorbì în contra articolului 58 din proiectul de faţă, fiind-că disposiţiunea cea nouă, care admite ca mĕsură preventivă sequestrarea jurnalelor de judecătorul de instrucţiune, îmi pare că este o lovire adusă libertaţii presei, şi, libertatea presei fiind înscrisă în Constituţiunea noastră, este prin urmare o lovire indirectă adusă Constituţiunii.

D-lor deputaţi, în Constituţiunea noastră este înscrisă libertatea presei. Cuvîntul libertate a presei nu e un cuvînt, care să fi luat naştere în această latitudine geografică, ci a luat naştere în statele civilizate ale Apusului; şi prin urmare, când voim să ne întrebăm, ce însemnează libertatea presei pe care o avem în Constituţiune, trebue să vedem, ce se înţelege în acele state, unde ea a luat naştere; şi nu este lăsat la arbitrul fie-cărui din noi să zică „aşa înţeleg eu libertatea presei“; pentru că libertatea presei e una.

La început, presa era sub autoritatea disciplinară a guvernului; dar cu timpul s'a vĕzut, că nu totdeauna când se pedepsèau jurnaliştii,

avea guvernul dreptate, ci dimpotrivă; şi astfel s'a adoptat principiul de a se lăsa presa liberă, or cât de mare ar fi primejdia acestei libertăţi. Libertatea presei va să zică dar mai ântâi: liberarea ei de sub autoritatea disciplinară a guvernului, a puterii executive, dar nu va să zică nici odată şi nicăiri licenţa presei şi impunitatea ei.

Pretutindeni, în or ce stat european constituit, sunt legi care pedepsesc ziarele care comit un delict; însă organele, care sunt chemate a recunoaşte dacă este un delict de presă, aceste organe sunt luate, când vorbim de libertatea presei, de sub autoritatea puterii executive. Acum, dacă judecă şi apreţiază tribunalele sau juraţii, aceasta este o cestiune secundară; atât numai ca să fie o autoritate, care să nu atîrne de puterea executivă. Când însă prin Constituţiunea noastră s'a mai zis: avem libertatea presei, şi presa va trebuì judecată pentru delictele sale de către juraţi, s'a zis prin aceasta: nu am încredere în nici un alt organ al statului pentru a recunoaşte care sunt delictele de presă, de cât în juraţi; nu voi nici poliţie, nici judecătorii obişnuiţi ca să judece, voi numai curţile cu juraţi.

Inţeleg că acest sistem să nu pară raţional, şi aş găsì atunci consequent ca să vină cineva

să zică: toată această idee este primejdioasă pentru noi, să o schimbăm. Aceasta va fi o schimbare a Constituţiunii, pe care Constituţiunea o permite pe calea indicată de dînsa pentru revisuire. Dar a venì şi a zice: de şi în Constituţiune este înscrisă libertarea presei şi jurisdicţiunea juraţilor, totuş voi să introduc prin judecătorul de instrucţie o mĕsură preventivă contra ei, aceasta nu o înţeleg şi este o contrazicere. Pentru ce este contrazicere? Pentru că mĕsură, cum este prevĕzută în articolul acesta 58 şi în art. 96, este o adevĕrată aplicare de pedeapsă din partea unor organe neprevĕzute în constituţiune mai nainte de a se constata şi judeca delictul din partea organelor prevĕzute în constituţiune. Căci iată ce s'ar întîmpla în practică: Un ziarist ar publica un articol, şi acel articol ar coprinde ceva, care după părerea judecătorului de instrucţie este un delict, de exemplu o incriminare *mala fide* contra guvernului; şi judecătorul de instrucţie este atunci în drept să sequestreze teascul întreg, să oprească publicarea ziarului şi să aresteze pe jurnalist în mod preventiv. Ce drept se dă jurnalistului în privinţa acestei mĕsuri? Se zice: Jurnalistul poate imediat să facă oposiţiune la camera de punere sub acusare. Jurnalistul va face oposiţiune

imediat. Dar camera de punere sub acusare nu este ţinută să judece imediat, şi este foarte cu putinţă ca ea să ia cestiunea în cercetare mai tărziu, şi astfel să dureze arestul preventiv două, trei luni şi mai departe.

D-lor, este adaos mai pe urmă că acest sequestru va putea fi ridicat, or când judecătorul de instrucţiune va obţine convingerea, că acusarea nu este fundată. Acest aliniat mi se pare cu totul de prisos. Dacă judecătorul de instrucţie, bună-oară astăzi, citeşte un jurnal oarecare şi vede că acest jurnal coprinde un delict de presă şi-l sequestrează, iar a doua-zi dimineaţa, fiind mai treaz, zice: a! ieri am dobîndit convingerea că în acest articol este un delict, astă-zi văd că nu este nici un delict de presă: atunci aceasta ar trebuì să dea loc la o măsură disciplinară în contra judecătorului, iar nu la un drept al judecătorului în contra jurnalistului. Dar de obicei şi în mod normal este evident, că judecătorul de instrucţiune, care a sequestrat un jurnal, are să-l ţie sequestrat şi are să-l ţie şi camera de acusare, instituită pe aceeaş cale, pe care este instituit şi judecătorul de instrucţiune.

Dar în casul art. 96 se dă chiar dreptul de a se aresta jurnalistul; şi de şi în proiectul

guvernului se zicea, că nu este mandat de arestare în contra jurnalistului, însă vĕd că s'a modificat de comisiune şi a rĕmas ca să se poată da mandat de arestare. Insă şi guvernul, care zicea că nu este mandat de arestare, am vĕzut că lasă mai jos un mandat mai primejdios, un mandat de depunere. Este mai primejdios, d-lor, pentru că el se face fără a se asculta procurorul, iar liberarea jurnalistului arestat nu se poate face de cât sub conclusiunile procurorului, conclusiuni care, dacă nu vor fi conforme, atunci jurnalistul se va ţine sub arest or cât de mult timp.

Va să zică sistemul este acesta: este vorba ântâi de a se obţine sequestrarea jurnalului din capul locului, şi dacă al doilea numĕr aduce acelaş fel de articol, se va sequestra şi acela, şi aşa mai departe, şi a treia şi a patra oară, în cât este cu putinţă ca sequestrarea să se facă într'un mod continuu, şi astfel, înainte de a fi ajuns casul la curtea cu juraţi, să se aducă jurnalistului o pagubă nereparabilă. Şi este vorba al doilea ca să se aresteze jurnalistul şi să fie ţinut arestat trei luni, până la sesiunea curţii cu juraţi, şi după aceste trei luni se poate să se caute un defect de formă, lipsa vre-unui martur sau alte lipsuri, şi astfel să se mai a-

mâne pentru altă curte cu juraţi, aşa încât jurnalistul să se ţină arestat 6 şi 9 luni de zile. De aci înainte judecătorul de instrucţiune, după facultatea ce are, sau curtea cu juraţi pot să-l libereze, dar el a şezut în arest 9 luni de zile.

Cum vedeţi, d-lor, de şi în Constituţiune este scrisă libertatea presei, cu alte cuvinte, că jurnalistul nu va putea fi pedepsit şi nici judecat decât de curtea cu juraţi, prin legea de faţă se dau mijloace să se închidă, adecă în fapt să se pedepsească jurnalistul în mod preventiv, şi să i se sequestreze jurnalul, ceea ce nu poate fi decât o violare a Constituţiunii.

Acum, d-lor deputaţi, mărturisesc că nu aparţin acelei oposiţiuni dintre d-voastră, care îndată ce găseşte o asemenea mĕsură pusă în lege, admite intenţiuni rele guvernului, ci sunt convins că guvernul a propus şi comisiunea a înăsprit mĕsurile represive din cele mai patriotice intenţii. Eu recunosc, că presa a ajuns la noi într'o stare deplorabilă, de şi sunt câte-va excepţii; recunosc că, de regulă, jurnaliştii nu observă măsura pentru ceea ce este de respectat şi pentru ceea ce este de atacat; recunosc că dacă a fost cine-va în ţara aceasta, care a pus în pericol Constituţiunea, au fost acei care

au trecut peste limitele unui atac admisibil, şi au mers atât de departe încât au atacat institutiuni ce sunt inviolabile, declarate astfel de Constituţiune, şi care trebue să fie puse mai presus de or ce (aplause). Aşa, când vine un jurnal şi atacă persoana Domnitorului ţĕrei, violează pactul constituţional. Recunosc aceasta.

Va să zică este interesul nostru, nu al unui partid, ci interesul tutulor, ca să scăpăm de acest defect al presei. Dar, d-lor deputaţi, totul este, cum să procedem; căci nu trebue ca remediul să fie mai rĕu decât rĕul ce voim să vindecăm (aplause). Rĕul care există, se poate măsura şi prin dispreţul universal ce l-au deşteptat asemenea organe de publicitate, şi nimeni nu va putea zice, că presa noastră de astă-zi este mai respectată decât acea de acum 30 ani, care era lăsată la represiunea guvernului; vina este a presei, care prin defectele ei a comis atâtea greşeli.

Recunosc aceasta.

Sunt dar cuvinte în contra presei. Dar când va venì guvernul şi va zice: iată un jurnalist care a insultat dinastia, a comis un delict, judecătorul de instrucţiune îl va închide, îi va sequestra jurnalul şi, după ce l-a ţinut închis câte-va luni de zile, îl va trimite înaintea juraţilor,

şi apoi juraţii îl achită: atunci jurnalistul va venì cu mai multă gravitate să arunce aceleaşi insulte, şi eu unul, care sunt dinastic şi conservator, n'aş voì să văd guvernul şi dinastia tratate aşa şi amestecate cu idei de injustiţie şi de arbitrar (aplause).

De aceea zic, că ar fi mult mai primejdios a se aduce lucrul acolo, decât calomnia de acum. Dar este ce-va mai mult: de câte ori între ceea ce stă în constituţiunea generală şi între ceea ce se face într'o lege specială se vede o contrazicere, de atâtea ori acesta este unul din cele mai mari rele ce se poate produce într'o societate, şi nu este iertat cui-va, nepedepsit, să atace constituţiunea prin modificări indirecte. Ar fi mai bine să vie şi să zică: voi să modific câte-va disposiţii din constituţiune; căci constituţiunea însăş prevede cum se poate modifica, şi atunci ar fi un act legal din partea aceluia, care ar cere astfel modificarea constituţiunii. Reformarea constituţiei pe calea constituţională este afirmarea ei. Totul este să nu fie *procedura* despotică. Prin urmare aş fi înţeles să se ceară o modificare la cutare disposiţie din constituţiune, d. e. la judecarea presei prin juraţi; însă aceasta prin mecanismul constituţional. Dar ceea ce nu pot admite nici odată este, că

întru cât cine-va nu are curagiul sau nu găsește oportun de a reforma ceva în constituțiune și lasă să existe într'însa principiul general, apoi să vină prin legi deturnate și să surpe acel principiu general, acel fundament pus în constituțiune. Or ce lege deocamdată este o hârtie albă pe care sunt scrise litere negre; ceea ce face din această hârtie albă un fapt cetățenesc este intipărirea ei, nu prin teascul *Monitorului*, ci intipărirea ei morală în sufletul cetățenilor; și este cu neputință ca atunci, când ai întipărit în sufletul cetățeanului libertatea presei, să pui alături o măsură prin care să ucizi acea libertate, fiind-că ai produs atunci în sufletul cetățenilor acea disarmonie, de care cu drept cuvînt se ferește actualul d. ministru al trebilor străine, disarmonia juridică, și ai făcut pe om indiferent pentru ceea ce este drept și l-ai făcut să nu mai înțeleagă ce va să zică libertatea; prin urmare ai șters din inima lui unul din puternicele elemente de cultură ce le avea. Aceasta nu este iertat, și nici un om de stat, care procede pe o cale organică, nu poate să îngădue a se introduce această contrazicere în spiritul cetățenilor. Poate pentru un moment să se pară că este bine, poate ca cine-va, exasperat de atitudinea ostilă

a presei, să ia şi această măsură momentană, dar de sigur comite o greşală pentru viitor, fiind-că este cu neputinţă ca să se admită asemenea conflicte în conştiinţele oamenilor. (aplause).

Vine însă ceva mai mult, d-lor deputaţi; aceasta ar fi o măsură inadmisibilă chiar atunci, când magistratura la noi ar fi inamovibilă şi independentă de guvern. La noi însă, unde magistratura este amovibilă şi dependentă de guvern, această măsură mi se pare în or ce cas de condamnat, chiar atunci când în constituţiune nu ar fi scrisă libertatea presei. Şi dacă voiţi să traducem aceasta cu un cuvînt străin, fiind-că la mulţi dintre noi, din nenorocire, cuvintele străine le sunt mai clare decât cele de aici, această măsură, pe care o vedem pusă la articolele 58 şi 96, s'ar traduce în Franţa aşa: poliţaiului îi dau dreptul de a sequestra jurnalul (aplause), poliţaiului îi dau dreptul de a aresta pe jurnalist şi de a-l ţine arestat cât va voì (aplause), fiind-că eu nu vĕd ce osebire este la noi în starea de astăzi între un poliţai şi un judecător de instrucţiune (aplause). Până când într'un stat constituţional, şi pe aceste baze noi existăm, nu avem o lege de inamovibilitate şi o lege de admisibilitate, care să

facă independentă magistratura de puterea executivă, până atunci judecătorul de instrucţiune este mai rĕu decât poliţaiul, şi ştiţi pentru ce? Mai ântăi la noi poliţai poate să fie or cine şi să aibă calificaţiunea de a deveni mai tărziu judecător de instrucţiune, după cum am şi vĕzut comisari de poliţie devenind judecători de instrucţiune. Am vĕzut: sunt în Iaşi, există şi acum. Şi tot asemenea se poate ca un judecător de instrucţiune să devie comisar de poliţie; căci în alte ţări se cere de la judecătorul de instrucţiune să aibă cunoştinţe juridice speciale, să-l recomande alte autorităţi decât guvernul, şi apoi să fie inamovibil. Aceasta, în alte părţi distinge pe judecătorul de instrucţiune de comisarul de poliţie. Dar la noi necesitatea a adus-o aşa, şi toate guvernele au făcut-o, nu numai cel de faţă, ministrul justiţiei numeşte pe cine-va ce i se presintă ca un cunoscut sau i se recomandă prin o epistolă pentru un post, şi dacă postul este vacant la poliţie, îl numeşte acolo; dacă este în magistratură, îl numeşte în magistratură, fără ca persoana numită în postul de judecător de instrucţiune să aibă cunoştinţele speciale, fără să fi fost introdus şi recomandat printr'un alt organ şi apoi să fie inamovibil. Acolo, unde se numeşte cu modul a-

cesta, acolo acest judecător de instrucţiune este cu totul la disposiţia guvernului. Acolo, unde printr'o simplă adresă se numeşte şi printr'o simplă adresă se depărtează judecătorii de instrucţiune, care nu ar voì să intre pe o cale ce li se indică, şi printr'o simplă adresă se pun alţii in loc, acolo judecătorul de instrucţiune este mai rău decât poliţaiul; pentru că în contra poliţaiului legea penală îmi dă dreptul de a-l acţiona la tribunalele ordinare, şi pot să-i zic: eşti rĕspunzĕtor pentru ceea ce mi-ai făcut, te chiem la secţiunea a 4, cum se zice în Iaşi; pe când în contra judecătorului de instrucţiune nu am această măsură. (Aplause). Va să zică garanţia ce-mi este dată mie în contra autorităţii administrative, este reală; dar în privinţa judecătorului de instrucţiune nu am nici această garanţie, nici garanţia morală care îl face pe el vrednic de această posiţiune. Prin urmare am un judecător de instrucţiune în teoria poliţiei administrative, dar fără nici o rĕspundere faţă de mine. Dacă majoritatea lor face excepţiune la aceasta, dacă magistratura noastră este mult mai bună decât ar putea să fie dupe modul numirii, aceasta îi face onoare ei, dar nu sistemului (aplause). Ea este în mare parte bună, de şi acest sistem este aşa de

pernicios precum este, şi e o dovadă mai mult, că acolo unde este un element bun, el persistă chiar în mijlocul unui mecanism foarte pernicios, precum este acela de a lăsa să se numească magistraţii numai de puterea executivă (aplause). Avem dar după dispoziţiunea acestei legi să dăm sechestrarea jurnalelor şi arestarea jurnaliştilor în mâna unei autorităţi, care se numeşte autoritate judiciară de drept, dar a cărei numire, înlocuire şi destituire atîrnă în fapt de la arbitrul guvernului.

Acum recunosc că guvernul de azi, de exemplu, nu ar abusa *prea mult* de aceste disposiţii (ilaritate). Dar cine mĕ garantează pentru guvernele viitoare? Poate să nu fie partidul acesta mult timp la guvern, poate să mai fie încă, dar în fine va venì altul; şi cine va fi acela? Legea nu se face pentru anume persoane. Când ar venì la guvern nişte oameni exageraţi în pasiunile lor, atunci ce armă am eu în contra unei exagerări pasionate? Şi cine mĕ garantează că nu vor zice ei atunci: A!... acuma am să exploatez eu maşina guvernamentală! (Aplause).

De aceea, onorată Cameră, când s'a zis libertatea presei, s'a înţeles independenţa presei de puterea executivă. Nu se poate ca să daţi

presa sub puterea executivă. S'au comis multe rele de către presă (aplause); să se îndrepteze. Este în proiectul acesta de reforme şi reforma curţilor cu juraţi. Camera întreagă să se ocupe şi să vază ce este de legiferat, pentru ca o curtea cu juraţi să facă dreptate unde trebue să fie făcută dreptate, şi sunt convins că liberalii, chiar cei ultra-liberali, acei inteligenţi şi cu bun simţ, vor fi cei dintâi, care în interesul presei chiar vor dorì ca excesele de presă, calomniile, injuriile, să fie pedepsite. Care om cuminte s'ar opune la aceasta? Şi dacă în constituţiunea noastră se zice, că juraţii trebue să judece şi sa pedepsească pe aceşti jurnalişti, atunci instituţiunea juraţilor să fie reformată, juraţii se fie instituiţi ast-fel încât pedeapsa să fie o realitate, dar nu această instituţiune să fie un refugiu, în care culpabilii să scape de severitatea legilor, de pedeapsa ce merită.

La noi, d-lor, guvernul, după modul cum administrează, are în aparenţă mai multă putere decât or unde. Să vĕ numesc statul cel mai disciplinat, cel mai milităreşte sever din Europa cultă.... toţi vĕ gândiţi de îndată la Prusia. Fără îndoială, d-lor, că în Prusia un ministru are mult mai puţină putere legală de cât la noi; credeţi că unui ministru de justiţie

din Prusia i a trecut or îi trece vreodată prin cap, ca de la sine, de odată, să trimită o hârtie unui judecător prin care să-i zică: de la 20 ale curentei luni eşti destituit or demisionat din funcţiune? Credeţi că în Prusia este iertat unui ministru vre-o-dată de a depărta un judecător după simpla sa voinţă, fără ca acel judecător să fi fost supus mai ântâi cercetărilor disciplinare ale unei curţi speciale instituite pentru aceasta? Nici odată. Cu toate acestea, moraliceşte vorbind, guvernul prusian este foarte tare şi guvernul nostru, cu mai puternice măsuri în mână, este foarte slab. De unde provine aceasta? Din faptul că la noi, în loc de măsuri generale, armonice, în loc de o constituţiune potrivită cu legi speciale, şi în loc de legi speciale potrivite cu constituţiunea, se iau măsuri de alături, care lasă la arbitriul guvernului schimbător ceea ce trebue lăsat in paza legilor permanente. Căci astăzi, dacă ar fi un guvern care ar îndrăznì să aresteze prin judecătorii de instrucţiune pe toţi jurnaliştii ostili, peste câţi-va ani va venì un alt guvern opus acestuia, care va face la rîndul sĕu să se aresteze toţi jurnaliştii favorabili guvernului trecut şi contrarii lui; astfel că am vedea, în timpul de 4 ani de exemplu, cum s'a văzut mai nainte, un şir de

jurnalişti închişi şi de funcţionari persecutaţi de o parte şi susţinuţi de alta, şi apoi peste acelaş timp pe cei persecutaţi devenind puternici persecutând pe ceilalţi. Şi resultatul care este? O perturbare completă în conştiinţa publică; şi funcţionarii pe care astăzi îi daţi afară într'un mod arbitrar, şi jurnaliştii pe care îi închideţi astăzi printr'o presiune pe care o exercitaţi asupra judecătorilor de instrucţiune, în loc să simţă puterea guvernului, să se umilească şi să zică: altă-dată nu mai fac, căci voi păţì mai rău, ei îşi zic: apoi aceştia nu au să ţie mult, mĕ duc să sporesc cifra oposiţiei, să strig mai tare decât toţi pentru ca să mĕ pun bine cu oposiţia; şi astfel peste 4 ani persecutaţii vin la putere, nu cu sentimente de cetăţeni chiemaţi să facă cât mai mult bine, ci cu sentimente de rĕsbunare. (Aplause). Dar e evident, d-lor deputaţi, că statul român nu e nici alb nici roşu, statul român este alb şi roşu împreună, şi oposiţia ce se face de către un partid sau celălalt, este iertată până la un punct, până acolo unde nu se atacă chiar fundamentul existenţei statului. Prin urmare nu este iertat să se persecute un partid de către celălalt într'un mod arbitrar, fiind-că trebue ca existenţa românilor să meargă la o laltă, şi nu înţeleg

care român poate să aibă dreptul să zică altui român: eu să exist în stat, dar tu să nu existi. Aşa dar ne trebue o măsură egală pentru toţi, ne trebue o lege care să fie armonică în toate disposiţiile ei, şi gasesc din partea mea, că cea mai primejdioasă armă, o sabie cu două tăişuri, ce poate întrebuința un guvern, este de a lăsa guvernului dreptul să desciplineze el presa prin asemenea disposiţii; fiind-că atunci tocmai ceea ce voeşte guvernul, prestigiul dinastiei şi autoritatea guvernului, tocmai aceasta se periclitează; şi este mai presus autoritatea dinastică şi mai presus autoritatea guvernului în stat, în cât să fie expuse la arbitrar, la mĕsuri prealabile şi în definitiv la un verdict al juraţilor care să zică: voi v'aţi înşelat, acusaţii au dreptate.

Pentru aceste cuvinte, d-lor, conservator constituţional fiind, n'am putut să iau asupră-mi de a mĕ unì cu propunerea făcută de guvern în această privinţă, fiind-că o cred pernicioasă pentru or care guvern şi prin urmare si pentru un guvern conservator. In sensul acesta am onoare de a' vĕ propune amendamentul, după care să se şteargă aliniatul din urmă de la art. 58, iar la art. 96 să se zică: în această ţară eminent constituţională nu se va da nici

odată un mandat de arestare nici de depunere în contra unui jurnalist. (Aplause prelungite).

După reproducerea lungei discuţii, la care iau parte ministrul Costaforu, M. Kogălniceanu, d.d. Alexandru Lahovari, G. Brătianu, G. Cantili şi M. Korne, procesul-verbal al acelei şedinţe a Camerei sfîrşeşte astfel:

„Se pune la vot amendamentul d-lui Maiorescu, şi resultatul este cel următor:

Votanţi	75
Maj. regulamentară	40
Bile albe pentru .	42
Bile negre contra .	33

D. *preşedinte.* Adunarea a primit amendamentul d-lui Maiorescu. (Aplause).

D. *preşedinte al consiliului.* Atunci, d-le preşedinte, noi retragem proiectul. (Aplause).

D. *preşedinte.* Constataţi, d-lor, cum unii aplaudă şi se bucură că am pierdut 12 zile de muncă, şi între aceştia d. Vernescu se distinge. (Sgomot).

D. *Vernescu.* Nu puteam să admitem ceea ce călca Constituţiunea. (Sgomot).

Şedinţa se ridică la 5 ore şi 10 minute, şi cea următoare se anunţă pe a doua zi 24 Ianuarie".

10.

Asupra creditului fonciar român.

(Ședința Camerei de la 2 Martie 1873).

Se discută legea pentru înființarea creditului fonciar. Guvernul, mai ales după stăruința ministrului de justiție Manolache Kostake, voia la început să-l înființeze cu ajutorul capitaliștilor străini, care aveau în favoarea lor și o parte din deputați. In ședința de la 1 Martie 1873 ministrul de culte general Tell părea că face din aceasta chiar o chestie ministerială. Alți deputați, sub conducerea d-lui B. Boerescu, cereau însă un credit fonciar pe baza asociațiunii și garanției *proprietarilor teritoriali români* cu oprirea pe cel puțin zece ani a asociațiunii de simpli capitaliști. Față cu această propunere, primită și de comitetul delegaților și formulată la art. I al legii, guvernul în ședința de la 2 Martie renunță formal la chestia ministerială (cu toată împotrivirea

lui Manolache Kostake), susţine însă prin ministrul de externe G. Costaforu un sub-amendament, presentat de George Brătianu, col. Gr. Sturdza, N. şi A. Mavrocordat, care zicea că numai „în timp de doi ani să nu poată a se mai înfiinţa nici o societate de credit fonciar de capitalişti", ceea-ce — cu o mică întârziere — revenea iarăş la capitalul străin.

Subamendamentul a fost apărat în Cameră de G. Brătianu, de ministrul de externe G. Costaforu, de d. N. Ciaur-Aslan. In contra lui se pronunţă discursul următor:

Voci. Inchiderea discuţiunii.

T. Maiorescu. Dacă onorata Cameră este dispusă a închide discuţiunea, în favoarea închiderii discuţiunii renunţ numaidecât la cuvînt...

Voci. Nu, nu.

T. Maiorescu. D-lor, dacă îmi acordaţi cuvîntul, îndrăsnesc a vorbì câte-va minute în contra acestui amendament. Fără nici o altă autoritate, decât aceea a unui deputat nepărtinitor, să-mi permiteţi, domnilor, la cuvintele d-lui Brătianu, că nu este patriotism în cestiune de credit fonciar, să rěspund prin convingerea că această întreprindere este şi trebue să fie patriotică. (Aplause.)

Cu această ocasiune, numai din întîmplarea că sunt cel dintâi care vorbesc pentru amendamentul d-lui Boerescu şi contra amendamentului d-lui Brătianu, îmi iau libertatea să relev cuvintele zise de d. Aslan: că nu ar trebuì să voteze câţi-va deputaţi în această cestiune. Trebue să dorim toţi, ca să nu planeze nici o bănuială măcar; şi să se ştie, că noi nu facem decât o lege tipică, astfel cum credem că este mai bine pentru creditul fonciar român; dar nu dăm o concesiune. Prin urmare, nici un deputat nu poate fi pus în suspiciune şi nu se poate zice, că ar trebuì să fie împedicat a vota.

Pentru ce, d-lor deputaţi, trebue să fie patriotică o asemenea încercare? In teorie o voi spune în cuvinte foarte scurte, contra celor zise de o autoritate atât de mare cum este d. A. G. Golescu...

D. preşedinte. In discuţiune este numai amendamentul, prin care se propune terminul de doui ani.

L. Eraclide. D. Brătianu a atins cestiunea.

T. Maiorescu. D-le preşedinte, fiind-că aţi permis d-lui Brătianu de a vorbì contra ideei întregi, mi s'a părut că cei ce sunt contra ideei întregi a acestuì credit, se ascund sub amendamentul de doi ani. Acest amendament, prin

care se propune terminul de doi ani, mi s'a părut că are sensul următor; şi fiind-că m'aţi făcut atent, permiteţi-mi în apărarea mea să spun un cuvînt cam popular: amendamentul are aparenţa de a implânta un arbore naţional, însă toarnă apă fierbinte la rădăcina lui ca să se usuce. Aceasta, pe cât voi putea, voi căuta să o împedic şi eu.

D-lor, este foarte adevĕrat că banii sunt cosmopoliţi; dar cine a susţinut vr'odată că munca este cosmopolită? Munca este naţională. Dacă este vorba ca printr'un institut de credit să se aducă bani, ca prin ei să se irigeze, să se redeştepte munca naţională aplicată la pămînt, atunci intermediarul între munca naţională şi între bani, cine să fie: străinii sau proprietarii naţionali? Aceasta este întrebarea.

Intr'o ţară unde nu este teamă, că atunci când se vorbeşte de capitalişti, se înţeleg străini, în acea ţară cestiunea nu este ardentă ca la noi; dar când s'ar prezenta în Germania sau în Franţa cestiunea astfel, de exemplu când în Franţa s'ar instituì un credit fonciar şi Germanii ar venì cu capitalul şi ar avea administraţiunea, va fi oare vre-un Frances care ar vota pentru formarea acelui institut de capitalişti? Nici unul!

Aşa dar, în Germania şi în Franţa se prezentă cestiunea cu oare-care indiferenţă dacă trebue să fie capitaliştii sau proprietarii; dar un moment dacă ar fi fost bănuiala că vor fi mai toţi capitaliştii străini, nici odată un Frances sau un German nu ar fi votat un credit străin. Căci dacă, pentru a solicita cu banii cosmopoliţi munca naţională, este vorba de a da unui consiliu de administraţiune străin dreptul de a apreţia, cărui proprietar să-i dea credit şi căruia nu; dacă este vorba de a-i da lui dreptul ca să recunoască, care imobil trebue să fie expropriat şi care nu, să-i dăm lui dreptul ca să recunoască pe care imobil să-l cumpere şi pe care nu, atunci este tot-deodată vorba, onor. Cameră, de o întrebare eminent naţională şi care trebue în România să fie rezervată Românilor. (Aplause.) Căci, fiind eminent naţională, trebue ca noi din capul locului să venim şi să arătăm că avem incredere în aceste asociaţiuni româneşti. Şi ceea-ce îmi este teamă cu cei doi ani, este, că din contra din capul locului aruncăm un văl de neîncredere asupra acestei încercări, şi nu cred că este bine să se facă aceasta. Eu din parte-mi am fost fericit, când am auzit guvernul că nu face cestiune ministerială pentru acesti 10 ani, şi regretam incorecta declaraţiune a d-lui mi-

nistru de culte, făcută ieri. Astfel dar, dacă cestiune ministerială nu este, şi dacă ministerul primeşte, nu înţeleg cum reprezentanţa naţională a României poate să zică în prima încercare solidă de economie politică: nu am încredere că toţi proprietarii români vor putea constitui o bancă de credit fonciar naţional! D-lor, este o lege tip care o facem noi acum, şi dacă nu vĕ convine dobînda de 8 la sută, nu aveţi decât să o lăsaţi mai jos. Dacă nu vĕ convin 80 centime cheltuelile de administraţiune, reduceţi-le la 40 sau la cât veţi voì. Dar în fine, reprezentanţa naţională a României când face o lege tip, nu este bine să zică că nu are încredere nici în ea, nici în guvern, nici în proprietari că vor putea să aşterne bazele unui credit fonciar, care să ţină 10 ani. (Aplause.)

Efectul lungei discuţii este următorul:

Se pune la vot prin bile amendamentul d-lui G. Brătianu, şi resultatul scrutinului este cel următor:

Votanţi . . .	104
Maj. absolută .	53
Bile albe . . .	38
Bile negre. . .	66

D. *preşedinte.* Adunarea a respins amendamentul.

Şi astfel s'a putut înfiinţa creditul fonciar al proprietarilor români, cum există şi astăzi; iar ministrul de justiţie Manolache Kostake, când a vězut că şi la Senat a trecut legea în această formă şi că dintre colegii sěi mai ales ministrul de finanţe Mavrogeni nu a stăruit în favoarea capitaliştilor străini, s'a retras la 30 Martie 1873 din cabinet şi a trecut în oposiţie, intrând după câtva timp chiar în aşa numita coaliţie de la Mazar-Paşa, — curios exemplu de felul politicei din generaţia trecută.

11.

In favoarea scoalelor române din Braşov. — Budgetul instrucţiunii publice pe 1874.

(Şedinţa Camerei de la 10 Martie 1873).

Cer voie onor. Adunări să fac o singură relevare la discuţiunea generală în privinţa budgetului instrucţiunii publice. — Cu acest budget, aşa cum e presentat, cred că foarte puţini deputaţi sunt mulţumiţi. Unii din noi ar voì să vază remaniat întregul budget; alţii ar voì să vază nouĕ creaţiuni. Insă, d-lor deputaţi, trebue să ne înţelegem bine în privinţa aceasta: aşa cum s'a presentat budgetul, cred că nu se poate face nimic fundamental şi radical pentru îmbunătăţirea instrucţiunii publice.

D. ministru al instrucţiunii are o procedare corectă de astă-dată; d-sa zice: nu sunteţi mulţumiţi cu starea instrucţiunii publice de astăzi şi aţi voì să se facă îmbunătăţiri. Nici eu nu sunt mulţumit; şi eu aş voì să o îmbunătăţim. Şi pentru această îmbunatăţire, în sensul cum crede d. ministru, d-sa ne-a presentat încă de doi ani un proiect de reformă a legii instrucţiunii publice.

Ceea ce trebue să cerem noi acum este dar ca acele secţiuni ale noastre, care încă nu s'au ocupat de acel proiect, să bine-voiască a-şi numì delegaţii d-lor pentru ca cu o zi mai înainte, şi poate în timpul de vară, să vedem ce avem de făcut în privinţa aceasta. Altminteri toată dorinţa noastră, şi cea exprimată de d. Leon Ghica pentru grădinele de copii şi alte dorinţe, ar rĕmânea fără nici un efect, cerênd legi, iar nu numai voturi budgetare.

Dacă este un moment liber înainte de închiderea sesiunii, dacă ar mai trece Camera în secţiuni, aş ruga-o să bine-voiască în acele secţiuni, unde nu s'a luat încă în cercetare proiectul de lege în privinţa modificării legii instrucţiunii publice, să numească delegaţii, ca,

împreună cu cei ce sunt deja numiţi să ne ocupăm de această importantă cestiune.

— Se pune la vot închiderea discuţiunii, şi se primeşte.

— Se pune la vot lucrarea comisiunii, şi se adoptă fără discuţiune până la paragraful privitor la scoala St. Nicolae din Braşov.

T. Maiorescu. D-lor, aş voì să atrag atenţiunea d-voastră asupra însemnătăţii acestui vot. Cifra de sporire, care vi se propune să binevoiţi a o acorda, este foarte mică, adecă 15,000 franci, în loc de 10,000; însă însemnătatea votului cred că va fi mare.

Scoalele din Braşov sunt de la înfiinţarea lor susţinute prin ajutorul dat din ţara noastră; cine a avut ocasiune să treacă prin Braşov, ştie în ce stare înfloritoare se presentă şi gimnasiul şi scoalele celelalte române de acolo; cine a avut ocasiune de a cunoaşte de aproape cum se studiază în ele, ştie asemenea că învăţămîntul este foarte solid şi că a devenit un adevĕrat focar pentru luminele şi inteligenţa românilór din toate părţile ţĕrii.

Până la un timp acele scoli au fost subvenţionate şi de guvernul austro-maghiar. În timpul din urmă însă li s'au pus din partea a-

cestui guvern oare-care condiţiuni pentru continuarea acelei subvenţiuni, pe care eforia scoalelor de acolo a crezut de onoarea ei şi în interesul naţional a nu le primì. Astfel scoalele în cestiune, formate din iniţiativă privată, au preferit să renunţe la subvenţiunea austro-maghiară pentru a-şi păstra neatins caracterul lor propriu de a fi scoale române. Cu această dreaptă preferire însă institutul este astăzi ameninţat dea nu-şi mai putea continua studiile cele înalte, fiind-că nu are destule mijloace.

Este departe de la noi, fără îndoială, de a voì să ne amestecăm în ceea-ce priveşte administrarea or modul de a guverna scoalele într'un stat vecin. Dar nu este mai puţin adevĕrat că interesul or cării politice române, de or ce coloare ar fi, este ca acele institute de cultură solidă care există între români, chiar în interesul omenirii întregi, fără nici o nuanţă politică, să continue de a prospera şi de a forma între noi toţi adevĕrata legătură de înfrăţire.

D-lor, în tot timpul subvenţiunea aceasta a fost acordată; de acum doi ani a fost redusă cu o neînsemnată sumă de aproape 100 de galbeni. In împrejurările de astăzi rugăciunea este ca să acordaţi vreo 300 galbeni mai mult pe an decât la 1871 şi să dovediţi prin aceasta

că interesele de cultură ale romănilor, or unde s'ar afla ei, au în d-voastră sprijinitori puternici.

Voci. Prea bine.

Se pune la vot cifra de 15,000, şi se primeşte [1]).

[1]) Despre scoalele române din Braşov vezi mai jos şi discursul 21 cu o notă asupra încercării ministrului Orĕscu de a le tăia subvenţia.

12.

Pentru adresă.

(Şedinţa Camerei de la 22 Noemvrie 1873).

Ministerul din acel timp:

Lascar Catargi, prezident şi interne,
General Chr. Tell, culte,
General I. E. Florescu, rĕsboi,
N. Krezzulescu, lucrări publice,
P. Mavrogeni, finanţe,
B. Boerescu, externe,
A. Lahovari, justiţie.

(G. Costaforu trimis ca agent diplomatic la Viena pentru încheierea convenţiunii comerciale cu Austro-Ungaria).

Adresa cu rĕspunsul Camerei la mesagiul Tronului pentru sesiunea ordinară 1873—1874 a fost redactată de autorul acestei scrieri, ales raportor. Adresa era scurtă. Ea releva maĭ ântâi faptul, că pentru prima

oară aceeaş Cameră îşi începea a treia sesiune în bună înţelegere cu acelaş minister; accentua punerea în lucrare a convenţiunii poştale cu Rusia şi dreptul nostru străvechiu de a încheia şi alte convenţiuni cu statele străine (se pregătea convenţiunea comercială cu Austria, de şi Turcia contesta acest drept al „vasalilor“ sĕi); menţiona in fine participarea României la exposiţia din Viena.

Discursul următor este o întîmpinare la objecţiunile făcute de Mihail Kogălniceanu în contra proiectului adresei.

D-lor deputaţi, mĕ voi încerca să apăr proiectul de respuns în contra observaţiunilor d-lui Kogălniceanu.

Eminentul bărbat de stat, care a venit să atace acest proiect, a început printr'o observare ce a numit-o filosofică şi mai mult platonică, în contra formei în care adresa este concepută. In materie de filosofie platonică mĕ declar necompetent de a urma discuţiunea cu d-sa, şi de aceea nu voi vorbì nimic în privinţa aceasta, ci voi trece la celelalte observări, cu care s'a combătut lucrarea comisiunii.

S'a relevat ântâi, că nu ar fi just a accentua armonia şi stabilitatea de până acum, fiind-că numai atunci ne-am putea felicita de aceasta,

când un ministru foarte distins ar fi continuat un îndelungat timp administraţiunea sa, atunci ne-am putea felicita când am avea în mijlocul nostru un Bismarck sau un Cavour, dar nu cu miniştrii de faţă.

Mai ântâi, d-lor, proiectul de rĕspuns la discursul Tronului nu se felicită numai pentru continuarea aceluiaş minister de atâta timp. El nu relevează aceasta, ci relevează că înţelegerea între această Cameră şi minister, că armonia între puterile statului, care a domnit astăzi pentru ântâia oară în ţara noastră atâta timp, a fost salutară pentru noi, pentru prosperitatea ţĕrei. Şi noi şi ţara trebue să ne felicităm cu atât mai mult de această armonie, cu cât ea nu s'a dobândit numai prin acte ale ministerului aprobate de Adunare fără nici o reservă; căci d-voastră ştiţi, d-lor, că s'au agitat în sînul acestei Adunări cestiuni foarte însemnate, în care Camera a dat probe de independenţă, găsindu-se în sinul sĕu o majoritate hotărîtă, o majoritate care s'a declarat une-ori în contra intenţiunilor guvernului. Dar, d-lor, ceea ce a fost mai îmbucurător în toate acestea, şi ceea ce ne-a făcut pe noi a aminti această armonie, este că guvernul, în faţa resistenţei Adunării la proiectele sale, nu a disolvat-o,

după cum au făcut alte guverne, ci s'a plecat înaintea voinţei independente a majorităţi sale. Vě întreb, d-lor, dacă în această împrejurare nu este pentru noi, majoritate, un motiv de mulţumire, dacă noi nu avem dreptul de a ne bucura că a domnit această armonie între guvern şi puterea legiuitoare. Numai atunci, d-lor, când majoritatea acestei Camere s'ar fi purtat cu o servilitate, de care au fost exemple în analele noastre parlamentare.... (Aplause), numai atunci când în această Adunare s'ar fi găsit, ca altă dată, o majoritate compusă din oameni cari s'ar fi sculat şi ar fi şezut după comandă. . . . (Ilaritate, aplause), numai atunci d-voastră aţi fi putut să ne imputaţi că vorbim de armonie, pentru că ea ar fi fost mai mult sau mai puţin bănuită.

D-lor, vě încredinţez că comisiunea d-voastră, când a redactat acest proiect de rěspuns, a căutat să fie, după cum şi trebuia, plină de respect pentru minoritate, a căutat să evite într'însul tot ce ar fi jignit fie cât de puţin oposiţiunea. De aceea când a vorbit de armonia ce a domnit între puterile statului, a zis că această armonie a existat, pentru că Adunarea şi guvernul au găsit un tărîm pe care s'au înţeles, şi-au fixat nişte principii care au format

pentru amêndouĕ părţile baza înţelegerii. Astfel, dacă oposiţiunea poate să-şi găsească alte principii asupra cărora să se înţeleagă, şi pe baza acelor principii să formeze o majoritate, atunci noi ne vom felicita din inimă că în fine vor fi în ţară douĕ partide, care să lupte în mod egal pentru binele şi prosperitatea ţĕrei. Aceasta nu s'a văzut să fi existat până astăzi, şi noi avem tot dreptul să zicem că, uniţi în principiele constituţionale pe cari ni le-am ales, sperăm că vom putea lucra şi de acum înainte în armonie.

Vin acum la o altă obiecţiune a d-lui Kogălniceanu. Este adevĕrat, d-lor, ceea ce a zis d-sa, că noi nu avem nici Bismarci, nici Cavouri; nu este mai puţin adevĕrat însă că în raport cu modestele noastre puteri, cu micul nostru cerc, am avut şi avem şi noi eminenţi bărbaţi de stat. Intre aceştia, unul al cărui nume în ţara noastră este unit cu actele cele mai mari îndeplinite de cât-va timp, este d. Kogălniceanu însuş, pe care noi ca tineri am fost deprinşi de a-l admira mai în tot-dea-una. Dar este o deosebire de făcut, păstrând toată proporţiunea cerută, între ce poate fi un Bismarck şi Cavour cu modestele noastre mijoace, şi un Bismarck şi un Cavour din străinătate. Deosebirea îmi pare că este aceasta: un Bismarck şi

Cavour din străinătate nu cred că numai pentru că ar fi in oposiţiune, ar lovì guvernul ţěrei într'un moment în care este de interesul ţěrei ca să fie menţinut şi sprijinit de representaţiunea naţională. (Aplause). Nu cred că Bismarck şi Cavour, chiar în o cestiune de mai mică importanţă, dacă ţara lor ar fi fost representată în străinătate, fie şi numai la o exposiţiune, ar fi găsit momentul oportun atunci când tronul prin o simplă politeţă se arată măgulit de medaliele ce a primit ţara, să vină să zică, că pentru noi aceasta nu este o măgulire, că ţara nu merită aceste medalii.

Nu cred mai ales că atunci, când ni se citează o circulară a sublimei Porţi, în care prin un termen incorect noi suntem numiţi vasali ai Porţii şi prin care într'un mod tot asemenea de incorect, după dreptul internaţional, ni se contestă nouě dreptul de a trata cu puterile străine; nu cred, zic, că un Bismark sau un Cavonr din străinătate ar fi găsit tocmai atunci momentul oportun ca să laude scutul Porţii. (Aplause). Scutul Porţii a putut, istoriceşte vorbind, să aibă valoarea sa; dar când vedem că ni se contestă drepturile noastre, nu ne rěmâne alta de făcut decât să ni le accentuăm

şi să ne felicităm de relaţiunile satisfăcĕtoare ce avem de alt-mintrelea cu puterile garante.

Prin urmare voi avea onoare să susţin, răzimat pe aceste argumente, şi pasagiul care vorbeşte de relaţiunile noastre înbucurătoare, şi să cred că noi suntem tot-dea-una tari atunci când în mod independent ne desvoltăm instituţiunile interne şi le aplicăm. Numai în această încredere ne-am felicitat de relaţiunile externe. (Aplause).

13.

Asupra reformei codului penal.

(Ședința Camerei de la 15 Decemvrie 1873).

D-lor deputați, proiectul de reformă a codicelui penal, cum se presentă de astă dată, și rațiunea lui de a fi s'au expus de către d. ministru de justiție. Ni s'a arătat, și din parte-mi țin a o constata, că anul trecut acest proiect de reformă a codicelui penal era împreunat cu proiectul de reformă a procedurei penale; dar acum ni se propune votarea unui proiect de lege de reformă a codicelui penal fără procedura penală.

Acele disposițiuni din proiectul anului trecut, care priveau regulamentarea presei prin arest preventiv, sequestrare de teascuri și jurnale, etc., astăzi nu mai sunt în desbaterea domniilor

voastre, şi din partea mea sper că nu vor mai venì nici odată asemenea proiecte şi idei din nou în desbaterea domniilor-voastre, fiind-că nu cred că este nici de demnitatea guvernului, nici de demnitatea Camerei ca, după ce s'a luat o hotărîre solemnă în o cestiune, să revină din nou în desbatere după zece luni.

Tot ce a zis onor. d. N, Blaremberg în privinţa presei şi a pericolului ce s'ar aduce cu toate aceste şi prin actualul proiect de lege, îmi pare că este exagerat şi greşit. Presa are drept să ceară în statul nostru liber două lucruri: să fie judecată de juraţi şi să nu existe în contra ei nici o mĕsură preventivă, fie din partea poliţiei, fie din partea judecătorului de instrucţiune.

Dar odată ce acestea îi sunt garantate, presa nu se poate plânge dacă sunt prevĕzute mai multe articole de lege, care cuprind casurile de delicte ce ar putea comite ea, dacă sunt penalităţi urcate sau scăzute; fiind-că judecarea lor atîrnă acum de la juraţi, şi presa are în instituţiunea aceasta a juraţilor cea mai mare garanţie ce ar putea dorì. Din contra, după desfacerea codicelui penal de procedură penală, eu din parte-mi sunt recunoscĕtor guvernului, că ne-a presentat cestiunea reformelor penale

despărţită de or ce preocupare de partid şi ne-a lăsat să discutăm cestiunea fără spirit de partizani absoluţi ai lui într'un sens, sau de oposiţiune sistematică în alt sens.

Din acest punct de vedere vĕ cer voie, d-lor, a examina întru cât-va unele din obiecţiunile aduse de onor. d. Blaremberg acum, şi de alţii în anul trecut.

D. Blaremberg, vorbind contra acestui proiect, zice că el nu ţine seamă de progresul doctrinei; că ştiinţa modernă, care a făcut un alt fel de raţionament în această privinţă, nu este respectată în proiect.

Dacă am înţeles bine aceste cuvinte, ele însemnează că, pe când ştiinţa modernă in materie de drept ar dorì să vază poporul participând pe cât se poate mai mult la distribuţiunea justiţiei, să vază că nu este o clasă de „ortodoxie socială“ care distribue justiţia, ci că naţiunea întreagă ia parte la dinsa; proiectul guvernului din contra vine în casul de faţă şi sustrage de la competenţa juraţilor un şir de delicte, pe care le dă in judecata tribunalelor ordinare.

D-lor deputaţi, partea principală a acestui proiect îmi pare a fi în adevĕr, că mai ales delapidatorii de bani publici şi bancrutarii frau-

duloşi să fie de acum înainte judecaţi de tribunalele ordinare, iar nu de curtea juraţilor. Să examinăm întrebarea. Fără îndoială principiul, ca pe cât se poate mai mult poporul întreg, sub formă de curte cu juraţi, să ia parte la distribuirea justiţiei, este un princip din cele mai salutare şi mai frumoase. Insă fie-care din d-voastră, care din viaţa teoretică a trecut în viaţa practică, va fi făcut ca şi mine experienţa următoare: că nu este în viaţa statelor, tocmai fiind-că viaţa lor este aşa de felurită, nici un obiect, care să se poată vreodată resolvì cu ajutorul unui singur princip, ci că la resolvirea or cărei probleme reale concurg mai multe principii. Tocmai aci se vede aptitudinea omului de stat de a înţelege, nu aplicarea unilaterală a unui princip, ci complicaţiunile principiilor şi mai ales subordonarea unui princip inferior la alt princip superior. (Aplause).

Domnilor, admiţênd principiul acela ca un princip de progres, îmi cer voie a întreba pe domnii din oposiţiune, dacă este singurul şi unicul princip în aceasta materie? dacă nu este încă un principiu, şi mai fundamental decât el? Când s'a format statul, când s'a luat fiecărui individ dreptul de a-şi face însuşi dreptate şi i s'a zis: Nu tu ai să-ţi cauţi ceea ce

crezi că e drept, ci eu statul voi hotărî dreptul tĕu, tu trebue să-ţi impui această abnegaţiune în folosul tutulor, numai statul distribue justiţia; când s'a zis aceasta individuluí, statul a luat obligaţiunea, atât de elementară încât fără dînsa nici nu există, obligaţiunea de a face ca justiţia să fie o realitate, ca viaţa şi averea cetăţenilor să fie sigură, mai presus de or ce îndoială sigură în administraţiunea justiţiei sale. Acesta fiind principiul fundamental al or cărei întrebări ce se atinge de siguranţa şi averea cetăţenilor, eu îmi zic: instituţiunea aceea, care îmi îndeplineşte cu mai multă certitudine misiunea justiţiei statului, aceea este cea mai bună. Dacă este cu putinţă cu aceiaş certitudine ca naţiunea întreagă să colaboreze la distribuirea justiţiei, să pedepsească pe făcĕtorii de rele, atunci voi fi cel dintâi a mĕ felicita de un asemenea progres la o naţiune. Dar când nu ajungem aci, când vedem statistica respunzênd cu cifre indiscutabile, că imensa majoritate a dilapidatorilor de bani publici sunt achitaţi de juraţi, atunci îmi zic cu cea mai adîncă părere de rĕu, că în conflictul a două principii contrare, acela de a admite naţiunea să distribue justiţia şi acela ca justiţie să se facă în realitate, trebue să prefer cel din urmă, şi fiind-că justiţia

s'a refusat de o parte, mě adresez atuncì la altă parte, la tribunalele constituite. (Aplause). Au existat multe state fără juraţi şi au existat state cu o competenţă limitată de juraţi, dar nu a existat nici un stat fără siguranţa justiţiei. Şi unde siguranţa justiţiei lipseşte, acolo nici o teorie nu poate să o îndeplinească şi să-ì ţină loc de realitate, ci trebue schimbată. (Aplause).

Este o a doua obiecţiune ce merită să fie examinată. Se zice: juraţii representă conştiinţa publică. Dacă conştiinţa poporului nostru a achitat atâţia oameni, pe care noi dintr'un simţ tocmai prea ortodox îi credem vinovaţi, între ortodoxie şi popor cine are dreptate? Poate naţiunea recunoaşte, că dilapidatorii de bani publici nu trebue pedepsiţi în statul acesta. Nu putem noi să fim mai fini în sentimentele de justiţie decât e totalitatea naţiunii. Iată un principiu republican democratic! Dar, d-nii mei, din partea mea cred această argumentaţiune radical greşită în statul nostru, din următoarele motive: Dacă s'ar fi dat poporului roman o desvoltare reorganizătoare normală, aşa încât or ce progres al lui să fie făcut din jos în sus, prin conlucrarea noastră a tutulor la realizarea lui, atunci aş fi în drept să aştept de la acest popor ca să înţeleagă cât mai iute şi la fie care pas

problema fie şi mai complicată a vieţei publice; şi dacă s'ar da în judecata lui dilapidatorii de bani publici, atunci verdictul lui de justiţie să fie obligator pentru mine, fie achitător fie condemnator. Din nenorocire însă la noi nu este aceasta condiţiunea vieţei publice. Noi, d-lor, din contra ne-am desvoltat din sus în jos, şi în poporul nostru s'a încercat experimentul foarte extraordinar de a ne da, prin conferenţa de la Paris mai ântâi şi prin încercările noastre mai pe urmă, o formă publică de stat, fără a ne fi întrebat dacă majoritatea poporului este aptă sau nu pentru dînsa. Ni s'a zis: vĕ dăm un ideal de civilizaţiune europeană apusană. Voi, care sunteţi o coloană de cultură în orient, o coloană de cultură, nu orientală ci apusană, veţi introduce pe cât se poate mai de grabă formele cele nouĕ ale civilizaţiunii. Ei bine, d-lor, în acest chip s'a făcut unirea politică a ţĕrilor noastre, în acest chip s'au făcut legile noastre civile şi penale, s'a reformat administrarea, s'a făcut Constituţiunea noastră. Eu n'am găsit în asemenea împrejurări drepte observările onor. d. Blaremberg, care à propos de o lege specială întreabă pe d. ministru al justiţiei, de ce vine cu un proiect de lege abstract, tradus din alte ţĕri; fiindcă d. Blaremberg nu s'a întrebat acelaş lucru, când s'a făcut

Constituţiunea noastră. (Aplause). Această Constituţiune, fiind primită abstractă în ţară, toate legile următoare, prin o fatalitate grea, dar necesară, nu se pot face decât pe aceiaş cale abstractă, şi acum cerinţele adresate poporului nostru sunt: de a înţelege cât se poate mai iute, ce voesc aceste legi.

Aşa dar, când s'a introdus viaţa publică a statului din sus în jos, când mai toate formele noastre de viaţă sunt împrumutate din legile statelor de altă cultură, când la 48 am ars regulamentul organic şi n'am voit să-l amendăm, să dăm la o parte principiile cele rele şi să păstrăm pe cele bune, ci am voit să primim în totul formele culturei apusene, atunci nu-mi rĕmâne decât a zice acestui popor: Tu trebue să îndeplineşti certe condiţiuni elementare ale acestei culturi, şi dacă nu eşti în stare să pedepseşti pe dilapidatorii de bani publici, fiind-că nu ştii încă pe deplin ce va să zică manipulare de bani publici şi funcţonari publici, atunci eu stat modern, care nu pot exista când dilapidatorii de bani publici nu sunt pedepsiţi, trebue să-ţi ridic acest drept şi să-l dau juriştilor speciali. (Aplause).

Terminând, d-lor, mĕ grăbesc a declara, că argumentaţiunea ce am încercat a o face îna-

intea d-voastră şi pe care o supun discutării oposiţiunii, este o argumentare lipsită de or ce spirit de partid şi întemeiată numai pe raţiunea generală de stat. Pe baza ei voi vota pentru luarea în consideraţiune a acestui proiect. (Aplause prelungite).

14.

Asupra reformei legii comunale.

(Şedinţa Camerei de la 31 Ianuarie 1874).

D-lor, nu pot să încep a combate pe onor. d. Ionescu fără a exprima părerea mea de rěu, că a fost silit să-şi termine argumentaţiune sa şi că nu s'a încuviinţat legitima d-sale cerere de câte-va minute de rěpaos.

Acest omagiu adus adversarului meu, de altmintrelea aşa de neobosit în susţinerea puncturilor d-sale de vedere, îmi iau curajul a-l combate şi a arăta ceea-ce cred că este greşit în discursul d-sale.

D-lor deputaţi, sunt dator mai ântâi, ca membru al majorităţii, să relev nepotrivitele atacuri ce d. Ionescu a adus şi cu această ocasiune onestităţii administraţiunii d-lui ministru de interne. Nu este potrivit, ca într'o materie aşa

de importantă ca aceea a instituirii colegielor electorale să se amestece blamuri generale în contra ministerului actual, într'un mod aşa de uşor şi de vag. Şi dacă onor. d. Ionescu a citat pe lordul Brougham, care zice că în momentul când schimbăm o lege, trebue să o înconjurăm cu tot respectul, negreşit acelaş lord ar fi zis, că pe când se discută asemenea legi de modificare, pe lingă respectul datorit lor, se datoreşte respect şi autorităţii, reprezentanta actuală a legii, şi această autoritate legală în cazul nostru este guvernul. (Aplause.)

Prin urmare este a viola într'un mod neiertat acel respect, când se tratează cesiunea cum a tratat-o d. Ionescu, şi eu sunt dator a întîmpina că dacă este vre-un prestigiu, care înconjoară numele primului-ministru actual, care representă şi majoritatea noastră, este prestigiul unei onestităţi neatinse. (Aplause.)

Aceste zise, d-lor deputaţi, fără a intra în multe şi lungi discuţiuni asupra teoriilor politice, fiind că timpul este înaintat, îmi cer voie a lua în discutare singurul punct practic din observaţiunile d lui N. Ionescu. Intrebarea d-sale este aceasta: ce necesitate ne sileşte pe noi să schimbăm legea de astăzi? Si cu această ocasiune d-sa se întreabă: ce este instituţiunea co-

munală? Şi ne spune, că prin art. 2 din legea vechie instituţiunea comunală este o persoană juridică, care se administrează de sine, etc.; iar d. Cantilli ne-a zis ieri, că instituţiunea comunală este o persoană juridică cu unitate de vederi şi simpatii etc. Deja d. ministru de externe a relevat vagul acestor idei. Eu voi insista asupra nehotărîrii lor şi mĕ voi încerca a le substituì adevăratul fond real. Aşa dar, d-lor, ce este comuna? Care este raţiunea, de la care plecând se poate judeca aptitudinea ei? Care este criteriul bunătăţii unui consiliu comunal? Şi atunci să vedem, dacă legea elaborată la 1864 de d. Kogălniceanu şi pusă în lucrare în timp de 10 ani, trebue să fie schimbată sau nu.

Aci mĕ unesc cu d. Vernescu pentru a recunoaşte, că nu este destul să se pună înainte ca argument neîndeplinirea tocmelelor agricole, pentru ca să se ceară schimbarea unei legì comunale; căci nu execuţiunea sau neexecuţiunea tocmelelor agricole face esenţa autorităţii comunale.

Ce este dar, d-lor, comuna? Unde este punctul de distincţiune practic? In legea actuală comunală, la capitul II, menţinut şi de proiectul modificător, se specifică anume, care sunt objectele de administraţiune ale comunelor. In pri-

vinţa lor dar am să examinez valoarea comunei cum a existat până astăzi. Pe acest teren nou pusă cestiunea, ea primeşte următoarea faţă:

Datoriile comunelor sunt: ântâi, ca fie-care să-şi păstreze şi să-şi susţie biserica; al doilea, ca fie-care comună să-şi susţie scoala; al treilea, ca fie-care comună să ıngrijască de bolnavii şi invalizii ei; al patrulea, ca fie-care comună să se administreze conform trebuinţelor şi aspiraţiunilor ei. Mě mărginesc la aceste patru obligaţiuni mai însemnate.

Ei bine, ce a făcut comuna de la 1864 până astăzi pentru biserică?

N. Ionescu. Dar ce a făcut statul pentru biserică?

T. Maiorescu. Nu era chiemat statul să îngrijască de biserică; şi d-voastră, care sunteţi oameni democraţi, partizani de self-government, nu aveţi dreptul să cereţi de la puterea centrală să întreţie biserica unei comune. (Aplause.)

Repet dar întrebarea, d-nii mei: comuna cu legea de la 1864 în ce stare ne-a adus biserica în timp de 10 ani de zile? Această comună menţinut-a biserica cel puţin în aceeaş stare ca mai nainte, în timp de 10 ani de zile? Nu! Prin multe sate astăzi nu mai sunt bisericile ce erau înainte, şi chiar acolo unde sunt, se află

în starea cea mai deplorabilă. Deplorabile sunt, d-lor, şi cimitirile, şi aspectul lor presentă înfăţişarea unor locuri pentru animale, iar nu pentru rĕmăşiţele persoanelor iubite, care zac în pămînt. Iacă starea a două lucruri lăsate în îngrijirea comunei de astăzi!

Şi să nu se zică, că aceasta provine dintr'o causă de scepticism al locuitorilor noştri către religiune. Inţeleg ca un asemenea scepticism, ca o asemenea indiferenţă pentru religiune să se producă în câţi-va indivizi ai unui popor cu o inteligenţă mai desvoltată, cu o forţă de argumentaţiune ştiinţifică, dar la noi, unde nu s'au arătat asemenea forţe de ştiinţe, lipsa de simţimînt religios este nemotivată, este un semn de slăbire, o amorţire continuată în mijlocul stagnaţiunii deja primejdioase a sătenilor noştri.

Comuna de la 1864 şi până astăzi n'a făcut nimic pentru a desvolta biserica, nu a făcut nimic pentru a redeştepta simţirea religioasă, şi prin urmare a lăsat în decadenţă unul din cele mai importante fundamente ale moralităţii poporului nostru şi or-cărui popor.

Trec acum la punctul al doilea.

Ce s'a făcut pentru scoalele comunale de la 1864 şi până astăzi?... Nu vorbesc pentru

scoli în privinţa sistemului de învăţămînt, acesta e rezervat statului; dar comunei i s'a dat prin legea instrucţiunii publice îngrijirea edificiului scoalei, îngrijirea de cretă, de burete, de lucruri materiale, care intră sub domeniul pumnului. Intreb: pentru aceste lucruri materiale, palpabile ce a făcut comuna cu „vederile unite“ ale d-lui Cantilli? Sunt astăzi scoalele îngrijite? Nu, unele scoli s'au prefăcut în grajduri, şi astfel s'a arătat în ce mod procede acea mulţime democratică pentru îngrijirea ei sufletească. (Aplause, sgomot.)

N. Ionescu. Comuna plăteşte împrumuturi şi dări. (Sgomot.)

T. Maiorescu. Trebuia să platească şi dări, să facă şi împrumuturi, dar trebuia să îngrijască şi de elementul intelectual, fără de care nu există comună.

Ce a făcut, d-lor, de la 1864 până astăzi comuna şi acei representanţi ai colegiilor comunale cu un alt ram de îngrijire, salubritatea publică, higiena?

D. Kogălniceanu, cu experienţa sa cunoscută şi cu autoritatea numelui sĕu, când cu discuţiunea adresei la discursul tronului, a zis: că populaţiunea la noi se impuţinează, că este te-

ribilă starea în care au ajuns clasele de jos. Nu înţeleg numai, de ce d. Kogălniceanu a adresat guvernului această imputare; căci guvernul în doi ani nu putea să schimbe starea populaţiunii. Guvernul este dator să dea un ajutor pentru a împedica epidemiile şi să ia măsuri privitoare la interesele generale. Dar era de datoria proprie a comunei să ia mĕsuri cât mai practice locale, să se ocupe cu tot dinadinsul ca să stavilească pierderea crescêndă a populaţiunii, întinderea boalelor contagioase, marasmul, malaria, hrana cea neîndestulătoare. Nimic însă nu a făcut comuna pentru toate acestea; nu s'a încercat măcar a face.

A patra întrebare: administraţiunea finanţelor în comună este bună astăzi? Este mai onorabilă astăzi representaţiunea comunală decât înainte de 1864? Inaintea aplicării acestei legii era lucrul ştiut, că acei representanţi vechi, fie şi ignoranţi, buni, rĕi, cum erau, erau cel puţin oameni cinstiţi, în vreme ce astăzi este lucru tot aşa de ştiut, că prin formele complicate majoritatea autorităţilor comunale şi-a format din instituţiunile democratice ale d-voastră numai o chee pentru a deschide pe furiş lăzile contribuabililor. (Aplause.)

Iată, d-lòr, în puţine cuvinte, criteriele pentru judecarea comunei de astăzi.

Şi onor. d. Ionescu mai întreabă: care este necesitatea să schimbăm legea comunală? Necesitatea este că toate interesele comunale încredinţate consiliului comunal şi primarului de până acum, au fost omorîte de acesti reprezentanţi şi că trebue neapărat să ne îngrijim a le da o altă reprezentare.

Acum, dacă sub forma electivă mai democratică nu s'a făcut nimic în această privinţă, dacă nu este adevěrată propoziţiunea zisă de d. Stolojan, că oamenii care sufer, sunt şi cei dintâi chiemaţi a se îndrepta înşii, şi dacă se vede din contra, că ţăranul nostru este în stare de a suferì, dar nu ştie nici de ce sufere, nici nu ştie leacul cu care să se îndrepteze, atunci este dovedit pentru mine, că modul de a înăbuşì voturile celor inteligenţi din comună prin voturile mulţimii este modul cel mai greşit pentru a susţinea interesele comunale în România, şi nu putem face alta decât a schimba sistemul: în locul voturilor mulţimii să primim o preponderanţă a voturilor celuilalt element, pe care ni-l dă constituţiunea, stabilind colegiile după cens; să primim pe proprietatea cea mare, să sporim pentru o parte a voturilor condiţiunea

censului atât, încât sì avem speranţă că se vor îndrepta lucrurile şi că vom găsì în proprietarii mari mai multă îngrijire şi inteligenţă decât am găsit-o în mulţimea ignorantă.

Onor. d. Vernescu întreabă: dar proprietarii cei mari vor face oare acesta? Este sigur că ei se vor îngrijì mai bine de comună? Am onoare a rĕspunde d-lui Vernescu că întrebarea îmi pare prea capţioasă. Un lucru este sigur: mulţimea de până acuma nu s'a îngrijit de comună. In momentul în care d-voastră, proprietarii mari, veniţi şi ziceţi: cerem noi în locul ei preponderanţa în comună, luaţi responsabilitatea asupra d-voastră să faceţi de acum înainte ceea-ce nu a ştiut să facă mulţimea. Intre siguranţa, că nu s'a făcut nimica de cei care sunt acum, şi între posibilitatea că se va face ceva de cei ce se crează de acum înainte, trebue să mĕ adresez la această nouă creaţiune. Iar dacă nici d-voastră nu veţi face nimic, atunci nu vor mai exista comune în România şi va venì timpul despotismului cesarian să ne regulamenteze pe toţi. Inainte însă de a ajunge la acest exces, este o datorie a noastră liberalilor (liberali, nu însă democraţi-radicali) să chiemăm un alt element de reprezentare a adevĕratelor tre-

buinţe ale ţĕrei şi să-i dăm lui preponderanţa în comune.

Şi în această privinţă aş dorì să combat un alt argument al d-lor Vernescu şi Ionescu, care au zis, că nu se poate lua de bază experienţa făcută în timp de 10 ani, căci alegerile nu s'au făcut libere; dacă s'ar fi lăsat alegerile libere, poate că ar fi dat consiliului comunal alte persoane. Să examinăm obiecţiunea; ea merită un examen serios şi exprimarea sinceră a resultatului. Declar mai ântâi, că mĕ unesc cu d. Vernescu în a stigmatiza forţa brutală în alegeri. Însă, d-lor, sunt o mică excepţiune casurile, unde forţa brutală să fi dictat alegerile, poate din o mie de alegeri individuale făcute, să se fi întîmplat deabia 30 cazuri, unde să fi domnit adevĕrata forţă brutală. Rĕmâne dar, d-lor, influenţa guvernului indirectă, înrîurirea morală— imorală. (Rîsete.)

Sunteţi d voastră oameni politici, când faceţi asemenea imputări generale? D-lor, nu puteţi cere de la un organism al statului, fie cât de parţial şi de mic, cu atât mai puţin de la guvern sau de la Cameră, nu puteţi cere ca princip de politică *abn gaţiunea.* Acesta este un princip negativ; pentru or-ce organism constituit în stat se cere din contră să se afirme, să

se scoaţă afară din sine, să-şi întinză cercul sĕu de acţiune. Este dar un impuls activ, o creştere a competenţei, care reşade şi trebue să reşază în fie-ce organism; de aceea se şi vorbeşte de *puteri* în stat: puterea executivă, puterea legiuitoare, etc.

Intinzêndu-se acum mai multe puteri în cercurile lor de lucru, se întîlnesc, intră în colisiune, şi atunci se stabileşte linia de demarcaţiune a legalităţii. Ea este dar resultanta unui concurs de puteri puse în mişcare reală. Acum, d-lor, resultanta aceasta se îndreptează, nu după fraseologii, ci după tăria de fapt a organismelor. Şi or-ce putere a statului, în deosebi guvernul în or-ce ţară din lume, are atâta înrîurire morală, cât îl lasă să aibă celelalte puteri.

Nu dar prin prescripţiuni de abnegare se întemeiază politica. Căci atunci în loc de constituţiune, ar fi de ajuns să avem catechismul creştinesc. Politica şi echilibrul puterilor se întemeiază prin actuala lucrare a tutulor, spre menţinerea limitelor de competenţă.

D. Vernescu a zis, că atunci când un ministru sau un subprefect va ingera în alegeri şi va îndemna pe un alegĕtor să voteze după placul sĕu, să se trimită acel ministru sau sub-

prefect înaintea justiţiei ca să se pedepsească. Eu din contra aş zice: să se censureze acel alegĕtor, pentru că s'a lăsat a fi influenţat. (Aplause.)

Numai din această întărire a conştiinţei drepturilor celor chiemaţi la alegere naşte putinţa unui sistem liberal; căci de altmintrelea or-ce stat a început prin cucerirea de sus în jos şi tinde la absolutism. Şi până când nu vor ştì a usa de dreptul lor alegĕtorii şi nu vor ştì a face să li se respecte acest drept, până atunci, cu toate teoriile, vor rĕmâne slabi, vor fi anulaţi prin puterea centrală a guvernului şi vor merita să fie anulaţi.

Dacă dar recunosc şi eu, d-lor, cu d. Vernescu, că în ţara noastră mai toate guvernele câte au trecut şi câte au avut alegeri în timpul lor, au făcut cel puţin cu alegerile comunale ce au voit, aceasta ce dovedeşte? Dovedeşte ca sistemul d-voastră electoral n'a fost în stare a susţine voinţa comunei în faţa ingerinţei administrării centrale. Apoi, d-lor, eu întreb: comuna, această putere fundamentală în stat, este şi trebue ea să fie o fiinţă hibridă, o fiinţă atât de slabă încât cel dintâi subprefect, pe care d. Ionescu l-a calificat cu o expresiune ce nu-mi pare destul de cuviincioasă

pentru a o repeta, să zic dar cel dintâi subprefect neonest, să fie în stare să strice tot eşafodagiul d-voastră, pe care voiţi să o întemeiaţi, să o urcaţi, să faceţi democraţie şi selfgovernment? Cu aceasta d-voastră nu faceţi decât afirmaţi însuş incapacitatea mulţimii la noi pentru ideile democratice, pentru practicarea independenţei individuale. De aici ar resulta însă condamnarea la moarte a comunei. Ei bine, eu fac ca d-voastră, eu nu cred aceasta în mod absolut; pot încă spera, că sunt în ţara noastră elemente ce au încă independenţa trebuitoare alegĕtorului; şi fiind-că experienţa a dovedit, că aceasta independenţă nu se găseşte în mulţime, trebue să o căutăm în un alt element, în proprietarii cei mari, şi eu sunt încredinţat că ei vor şti să resolve mai bine problema comunei, pe care mulţimea nu a resolvit-o.

E te dar bine, că s'au găsit în sinul acestei onor. Adunări membri, care şi-au arătat cu francheţă opiniunea lor şi au propus într'un mod radical preponderanţa proprietarilor mari în autoritatea comunală. Dacă d-voastră credeţi, că amendamentul propus de d. Greceanu implineşte această condiţiune, eu voi fi pentru dînsul. Şi de mi se va zice, ceea-ce s'a mai zis de unii din oratorii ce m'au precedat, că ar fi ceva

feudal de a da proprietarilor atâta autoritate şi chiar drept de delegaţiune, voi rĕspunde că prin or-ce cuvinte s'ar califica aceasta, lucrul nu se schimbă în sine şi cuvîntul rĕmâne indiferent. Căci cu cuvintele frumoase de egalitate, democraţie, pe care le aţi aplaudat acum 10 ani, au ajuns comunele unde sunt; poate că cuvîntul de feudalitate, care sună mai puţin frumos, să schimbe lucrurile şi să le facă a merge mai bine.

De este intr'adevĕr, d-lor, ceva ce caracterizează pe majoritatea de astăzi a Camerei, este lipsa de fraseologie. Aşa chiar în discuţiunea de faţă, pe când oposiţiunea ne-a ţinut ore întregi cu citaţiuni din Montesquieu, din Machiavel, Stein, Molinari, Prevost-Paradol, chiar şi din bietul Lamennais, noi le am rĕspuns şi le rĕspundem cu obiectele reale de biserică, scoală, higienă, finanţe oneste în comună. Acesta, domnilor, este şi singurul tărîm, pe care trebue pusă chestiunea, şi în consideraţiunea aceasta eu vĕ rog ca să votaţi franc şi leal pentru noua şi adevĕrata încercare de a constitui comuna la noi cu preponderanţa celuilalt element de self-government liberal ce ne mai rĕmâne, cu preponderanţa proprietăţii celei mari. (Aplause prelungite.)

15.

Asupra budgetului rectificativ al Instrucţiunii publice pe 1875. Internatele statului.

(Şedinţa Camerei de la 18 Decemvrie 1874).

Ministerul din acel timp:

Lascar Catargi, prezident şi interne,
General I. E. Florescu, rĕsboi,
P. Mavrogeni, finanţe,
B. Boerescu, externe,
Al. Lahovari, justiţie,
G. Gr. Cantacuzin, agricultură, comerţ şi lucrări publice,
T. Maiorescu, culte şi instrucţie publică, (numit la 7 Aprilie 1874.)

D-lor deputaţi, când am intrat în minister, ştiţi că am găsit votat atât budgetul pe 1874,

cât şi acela pe 1875, şi cred, că nu lipsesc întru nimic datoriei mele de colegialitate déclarându-vĕ, că de eram eu chemat a face budgetul pe 1875, îl făceam altfel de cum este, şi în deosebi ceream un spor. Insă budgetul l-am găsit făcut, dar v'am prezentat legea instrucţiunii publice, unde se prevede tot ce a crezut guvernul că va fi necesar pentru învăţămînt şi unde d-voastră veţi putea hotărî de-odată cu chestiunile de princip şi budgetul normal al instrucţiunii, d. e. pentru anul 1876. In această poziţiune aflându-mĕ faţă cu budgetul pe 1875 votat deja, şi înaintea unei legi, pe care o veţi vota şi în urma căreia se va alcătuì budgetul organic, m'am vĕzut tot-de-odată faţă şi cu cerinţele finanţiare ale ţĕrei pentru anul 1875. In princip, d-lor, după convicţiunea mea constituţională, de la care nu mĕ pot abate, un budget rectificativ nu este in drept de a vé cere alte schimbări la budgetul deja votat decât acelea, care prin forţa-majoră au intervenit de la data când s'a votat budgetul — Martie 1874 — până la ziua când se va pune în lucrare — 1 Ianuarie 1875 —, precum şi acelea, in privinţa cărora s'au strecurat, ca în toate lucrurile omeneşti, scăpări din vedere.

Ţinêndu-mĕ cu stricteţă de această regulă, v'am presentat budgetul rectificativ, de care vĕ ocupaţi astăzi.

Prin urmare locul pentru îmbunătăţiri fundamentale va fi la budgetul pentru 1876, dar nu la un budget rectificativ pe 1875. Cu această ocasie daţi-mi voie a zice de pe acum, că odată cu punerea în lucrare a legii asupra învăţămîntului, care prevede mai multe augmentări la scoli, va trebuì să mai sporiţi îndată cu un milion şi jumătate până la duoă milioane budgetul instrucţiunii, căci în legea nouă se cere înfiinţarea de mai multe scoli normale, de scoli reale, augmentarea scoalelor secundare pentru fete şi sporirea învăţămîntului universitar, acestea însă nu se pot face fără mijloace băneşti; şi atunci va fi momentul să discutăm principii generale şi să votaţi sporiri. Pentru astăzi nu este cestiunea astfel, şi acum viu la cele trei puncte atinse de d. Boliac.

D. Boliac, de şi este membru în comisiunea budgetară, v'a pus înainte câte-va argumente, care sunt tocmai contrare împrejurărilor de fapt. D-lor, nu s'a tăiat nici un stipendiu, ci din contra se cere un spor de 37 sau 39 mii franci la bursele elevilor săraci. Va să zică nu este exact ceea-ce a zis d-sa. In internatele liceelor

din Bucureşti, Iaşi şi Craiova de mai mulţi ani, după direcţiunea dată de comisiunea budgetară cu aprobarea predecesorului meu d. Tell, nu s'aŭ primit de loc elevi noi. Legea instrucţiunii zice, că se vor primì în internate elevi, însă numĕrul lor nu este prevĕzut în lege, şi minístrul avea dreptul să primească în internat 100 de elevi sau 40, după cum se va vota suma şi se vor găsì elevi. De vre-o doi ani dar nu s'au primit în internate elevi noi, şi astăzi găsesc starea de lucruri astfel că, în internatul liceului din Iaşi d. e., nu se află decât 40 elevi. D-lor, cestiunea de princip, dacă trebue să fie sau nu internate, o veţi deslega cu ocasiunea votării legii celeì nouĕ. Astăzi însă cestiunea stă aşa, că se găsesc în realitate numai atâţa elevi în internatele statului, câţi am prevĕzut în budget, şi suma scăzută ce o vedeţi, este o cifră, care corespunde actualităţii, fără a se imputina numĕrul internilor din ceea-ce sunt. Nu eu dar am depărtat vre-un elév din internat. Numai că în budget era trecută o cifră mai mare decât se cere şi eu o reduc la adevĕrata cifră reală. Cifra, cu care se scad ast-fel chieltuelile, ar fi rĕmas de la sine la economii. Eu o relev în budgetul rectificativ numai pentru a ne apro-

pia mai mult —, fie şi cu o cifră foarte mică— de echilibrarea budgetuluĭ real.

Frumoasa declaraţiune ce a făcut dar d. Boliac, mi-ar fi produs o mai adâncă impresie, dacă nu eram mai dinainte convins despre justeţea celor ce susţine d-sa. Şi eu m'am găsit în faţa aceştei greutăţi de a vedea atâţia elevi săraci care, nefiind internaţi şi neavênd mijloace, rĕmâneau expuşi la mizerie; şi de aceea în proporţie cu scăderea sumei alocate pentru internate şi neîntrebuinţate, vĕ cer ajutoare băneşti pentru elevii săraci. Se înţelege, că aceste ajutoare sĕ vor da celor mai silitori. Va să zică nu este exact, că s'au redus stipendiele celor săraci, din contra s'au sporit mijloacele pentru ei.

Un alt punct relevat de d. Boliac este: de ce nu s'au făcut sporiri la arhivă şi dĕ ce s'au făcut la călugări? D-lor deputaţi, nu voi fi eu acela, care voi face sporiri la călugări, dacă este vorba, cum se putea înţelege din cuvintele d-lui Boliac, de câştiguri materiale pentru persoanele lor. Nu cred că va fi vre-un ministru în România, care să facă îmbunătăţiri pe această cale. Dar mari îmbunătăţiri vor fi de făcut pentru starea morală a călugărilor, pentru respectarea posiţiei lor şi mai ales pentru restaurarea mo-

nastirilor mai importante, care cuprind în sine o parte din istoria țĕrii și sunt dovada simțimêntului religios, ce trebue menținut în România, mai ales în timpul de față.

Dar de toate aceste nu e cestiune în budgetul rectificativ pe 1875. Ceea-ce s'a făcut în budget, este alt-ceva; s'a scăpat din vedere a se trece diurnele membrilor sfîntului Sinod pentru anii 1874 și 1875, căci s'au pus numai 10 mii de franci și ceva pe an; în fapt însă a trebuit să se chieltuiască mai mult, fiindcă Sinodul ține două sesiuni pe an. Legea este de a li se plătì diurnă; scăpându-se din vedere cifra totală, la budgetul rectificativ vedeți că era locul de a vĕ cere îndreptarea conform legii.

In cât privește arhiva, rĕspund, că nu v'am putut cere îmbunătățirea ei în acest budget rectificativ. Căci de la Martie 1874 până astăzi nu știu să se-fi întîmplat ceva în privința arhivei, ce să reclame schimbarea votului d-voastră dat deja pentru anul 1875 Dar dacă voiți sporiri la arhive, vĕ rog să le propuneți și să le votați în primăvara viitoare, cu ocasia budgetului pe 1876. Numai așa cred că vom procede în mod corect.

In contra ministrului și în favoarea tutulor internatelor statului vorbește în aceeaș ședință d. Nicolae Ionescu, căruia îi rĕspunde ministrul cultelor T. Maiorescu:

D-lor deputați, în fața unui discurs ținut de un deputat cu o lungă experiență de parlamentarism ca d. Nicolae Ionescu, îmi vine greu să zic ceea ce am de zis, dar trebue să o zic: Oare parlamentarismul la noi nu este alt-ceva decât arta de a interverti lucrurile? de a trece alăturea de adevĕr? de a întrebuința timpul și cuvintele pompoase pentru a ajunge la alt rezultat decât lămurirea și deslegarea exactă a chestiunilor? — Dacă ar fi așa, domnilor, atunci după părerea mea or-cine întrebuințează talentul sĕu la asemenea lucruri, strică sistemul constituțional.

Nu este bine ca prin budgete rectificative să desființăm internate, iacă resumatul lungului și violentului discurs al d-lui Ionescu. Dar de ce a mai ținut acest discurs? Căci tot discursul d-sale este afară din chestie.

Nu se desființează, domnii mei, nici un internat, nu a trecut prin capul guvernului nici o dată a le desființa cu ocasiunea budgetelor rectificative. Nu este exact că, dacă se va vota

acest budget rectificativ, la 1 Ianuárie, cum zice domnul Ionescu, se vor da elevii afară din internate. Nu se ia nici unuia bursa ce o are.

N. Ionescu. Cer cuvîntul.

D. ministru cultelor. Declar încă odată, că nu se dă afară absolut nimeni. Astăzi starea internatelor o prezent în budget aşa cum există şi nu schimb nimic din ceea-ce găsesc astăzi; prin urmare orce argumente înfrumuseţate despre importanţa internatelor trebue să nu le ţinem în séamă pentru acum, fiind că nu ating punctul în discuţiune. Alta ar fi, dacă voiţi să sporiţi acum numĕrul elevilor în internate; atunci puteţi vota în modul cum zice d. Ionescu, adică să se menţie cifra. Cu alte cuvinte: cifra din budgetul pe 1875 nu corespunde realităţii; aţi prevĕzut pentru internatul din Iaşi d. e. o sută elevi, dar astăzi nu sunt decât 40, şi prin urmare 8 luni din anul 1875 vor fi tot numai 40, căci a trecut începutul anului scolar, unde se mai pot primì bursieri în internate. Voiţi însă să fie mai mulţi elevi? atunci menţineţi cifra din budget. Aceasta va însemna: Camera doreşte cu ocasia budgetului rectificativ să se primească, prin derogare la lege, mai mulţi elevi în internat cu începere de la 1 Ianuar 1875 şi să nu se treacă suma la economii, nici să se distribue în burse

fie în ţară, fie în străinătate. Ast-fel prezentată chestiunea, mě sileşte a vě face declararea de principiu, pe care nu din vre-o temere nu o făcusem la început, ci nu o făcusem, fiind-că atunci nu era în chestie, declararea: că sunt contra internatelor la liceele statului şi mě opun să se primească mai mulţi decât sunt astăzi.

Citaţiunea făcută de d. Ionescu din Englitera nu se potriveşte aci, căci Englitera, daca a revenit de la idea „laissez faire, laissez aller“, nu a făcut-o pentru scoalele secundare, d. e. pentru licee, ci pentru învăţămîntul elementar. In învăţămîntul elementar, da, acolo statul are datoria de a impune instrucţiunea, de a sancţiona obligativitatea şi prin urmare de a venì în ajutorul acestui învăţămînt. Pentru licee, unde este un învăţămînt care prepară pentru studiile mai înalte de la universitate şi de unde ies funcţionarii statului, pentru licee nu recunosc alta obligaţiune pentru stat decât acea de a da numai acest învăţămînt. Căci luând statul şi obligaţiunea de a da educaţiunea liceenilor în internate, veţi admite că statul ia cu alte cuvinte îndatorirea următoare: Eu am să cresc în internatele mele pe elevii din licee mai bine decât este probabil că sunt crescuţi în familie. Dar atunci întrebarea aceasta vine de la sine: liceele,

cum au fost cu internatele lor, au produs o majoritate de elevi bine crescuţi? Poate lua statul responsabilitatea asupră-şi de a ridica copii din sînul familiei lor şi de a-i creşte mai bine? După ştiinţa mea, rĕspund că statul a produs o majoritate de elevi rĕu crescuţi (aplause). Şi eu nu pot să primesc asupra mea ca stat, ca să iau această respundere, sau mai bine zis această culpabilitate. — Am fost director al internatului din Iaşi, şi ştiu ce se petrece acolo. Şi alusiunea ce făcea d-nul Ionescu la timpurile cele vechi, făcĕnd şi o citare, care fără îndoială a trebuit să aibă un rĕsunet în inima mea, citând chiar pe rĕposatul meu tată, această aluziune şi această citare cred că nu sunt potrivite....

N. Ionescu. Nimic nu e potrivit astăzi.

Ministrul cultelor şi instrucţiunii publice. In adevĕr cele mai multe lucruri ce le spuneţi d-voastră,. nu sunt potrivite (risete). In vremea când era tatăl meu în internat, corpul profesoral era mai liniştit de cât astăzi... (Aplause). Atunci nu pătrundeau în interiorul internatelor preocupările politice, ci numai instrucţiunea. Tatăl meu s'ar fi· crezut degradat în profesiunea sa de profesor, dacă în scoală ar fi făcut politică militantă (aplause). Prin urmare dacă interna-

tele atunci au produs oameni buni, cu care ţara cu drept cuvînt se poate fălì, causa a fost că erau conduse de oameni, care aveau spiritul îndreptat mai ales spre scoală şi numai spre scoală, care, dacă scriau ceva, scriau cărţi pentru scoală, iar nu jurnale de politică militantă, şi aveam atunci 20 de volume scrise pentru scoală, pe când astăzi avem 20 de foliante de jurnale politice scrise de profesori (aplause). Eu unul nu am făcut un mister din această părere a mea, şi pentru prima oară, când am avut onoarea a vorbì în această cameră, sunt acum aproape 4 ani, am spus sincer şi o mai repet şi astăzi, că direcţiunea unei părţi a corpului profesoral de astăzi este periculoasă; nu voesc ca profesorii să facă politică militantă nici într'un fel, nici în altul; treaba lor în scoală nu este politica, treaba lor este creşterea şi educaţiunea copiilor. In starea de astăzi, în care este societatea, şi cu aceasta nu fac imputare nici unui profesor, ei sunt de bună credinţă, decât în starea de astăzi lucrurile merg rĕu, pentru că sunt prea mulţi profesori care, în loc de a se ocupa de creşterea copiilor, se ocupă de alte interese.

Iacă pentru ce cred, că astăzi nu este în stare statul, avĕnd acest material, să crească

în internatele de licee elevii aşa încât să nu aibă dreptul familia a-i zice înaintea ţĕrei: mi-ai luat copilul ca să-l creşti mai bine, şi l-ai crescut mai rĕu decât eu, familia.

Pentru aceste motive v'aş ruga, domnilor, să lăsaţi aceste internate aşa cum sunt, şi puteţi cu inima liniştită să votaţi cifra cum este pusă aci, fiind-că, încă odată repet, nu se dă afară nici un elev, se menţine starea cum este astăzi.

Dar veţi voì să se înmulţească elevii, or să se tranşeze chestiunea în alt mod? atunci negreşit aceasta va fi cu ocasiunea discutării legii instrucţiunii publice, iar nu acum, căci budgetul rectificativ nu schimbă legea.

In privinţa seminarelor nu a fost intenţiunea mea de a zice, că elevii să fie externi, iar nu interni; căci sumele acelea, care se prevĕd în budget, sunt pentru interni. Dacă se taie însă din seminare o sută de burse, aceasta corespunde iarăş stării de astăzi, fără să se dea vre-unul afară.

In princip, este folositor de a fi numĕrul burselor mai restrîns în seminare. Avem astăzi 1200 bursieri în seminare, ceea-ce întrece numĕrul tutulor bursierilor de la scoalele normale şi din internatele liceelor împreună; şi din a-

ceştia nu ies ca să se popească decât o minimă parte, încât cei mai mulţi dintre internii seminarelor îşi greşesc vocaţiunea lor şi îmbrăţişează alte cariere. Inţelegeţi bine, că statul trebue să se preocupe de acest fapt şi să spuie acelora, care voesc să intre în seminare, că trebue neapărat să se consacre la misiunea preoţiei. Astfel dar este mai bine să aibă mai puţini interni, dar să fie sigur că aceia se vor face preoţi. Iată, d-lor, lămuririle ce aveam să vă dau în această chestiune. (Aplause).

16.

Despre încurajarea premiilor scolare.—Jurnalul instrucţiunii.

(Şedinţa Camerei de la 18 Decemvrie 1874).

Ministrul cultelor, T. Maiorescu. D-lor deputaţi, mai ântâi mulţumesc d-lui Kogălniceanu pentru tărîmul pe care a pus cestiunea, făcênd apel la guvern şi la Cameră de a nu se face luptă de partid, când e vorba de instrucţiunea publică. Primesc cu plăcere observările făcute de d-sa şi patriotica exortaţiune pentru înălţarea şi încuragiarea picturei la noi.

D-lor deputaţi, desvoltarea culturei artistice la noi trebue să o avem toţi ca o dorinţă, şi cu toţii să lucrăm pe cât vom putea mai mult spre a ei încuragiare. Dacă prin desvoltarea culturei naţionale este vorba să descoperim şi

să aşezăm rĕmăşiţele istorice şi arheologice din ţara noastră; dacă este vorba să lăţim pe cât se va putea mai mult literatura noastră proprie, pentru aceasta cred că vom fi de acord cu toţii; şi în ceea ce priveşte muzeul nostru, acel muzeu, care este aşezat la universitate şi care este deschis şi se poate vedea de două ori pe săptămână, iar nu odată precum a spus-o d. Kogălniceanu, şi chiar în toate zilele, fiind-că directorul lui se găseşte la postul sĕu în toate zilele, de la orele 10 pană la 3; dacă este vorba de acel muzeu şi de antichităţile lui, atunci pentru acestea este prevĕzută în budget suma de 15,000 lei, care nu s'a atins nici s'a redus cu ceva prin acest budget rectificativ. Pe acest tărîm dar primesc toate observările aduse de d. Kogălniceanu. Dar în ceea ce se atinge de galeria de tablouri, aci este altă chestiune. Eu nu am îndrăsnit în privinţa aceasta, ca prin un budget rectificativ să proced într'un mod mai radical suprimând întreaga sumă, fără ca mai ântâi să am asentimentul d-voastră: dar când trebuinţele ţării sunt aşa de mari, când este un deficit însemnat în budget, am crezut că nu este momentul de a ne întinde mai departe la cumpărături sau încărcări de tablouri străine, căci tablouri naţionale găsim foarte puţine pentru

această galerie, fiind-că desvoltarea artistică națională cred că nu este înca ajunsă la momentul acela, unde ar trebuì să ne gândim la dînsa în budgetul statului. Rĕmâne ca societatea şi particularii să o încurageze. Deocamdată nu poate fi vorba de o adevărată artă naţională, ci de cea străină, şi dacă este vorba de a cumpăra picturi străine pentru ca să facem un muzeu la noi în ţară, apoi poate că finanţele ţării precum şi ţara intreagă, nu ar permite aceasta.

Eu nu cred că aş putea fi aprobat ca ministru de contribuabilii noştri, mai cu seamă de cei de la ţară, care-şi plătesc cu atâta anevoinţă dările, când aş zice unui asemenea contribuabil: din dajdie, din munca ta zilnică, îţi iau bani pentru ca să cumpăr tablouri. Inţeleg când gradul de cultură artistică ar fi la noi în destul de desvoltat, ca statul atunci să fie dator a încuragia pe artişti; dar deocamdată nu este aşa, şi până când nu vom avea mai multe scoli elementare prin sate şi mai multe drumuri, până atunci desvoltarea culturei artistice trebue să aştepte. Pentru aceste consideraţiuni dar, iar nu că şi eu nu aş privì artele cu acelaş interes ca or şi care altul, dar zic pentru aceste consideraţiuni din punct de vedere al

statului am crezut, că ţifra de 3,000 destinată pentru cumpărătoare de tablouri în anul 1875 este suficientă, iar pentru anul viitor puteţi da mai mult.

Eu aş primì cu bucurie or ce ţifră veţi voì să votaţi, pentru că nimic nu este mai plăcut unui ministru decât să aibă de unde cheltuì; dar pentru ca să nu alunecăm pe calea de cheltueli de lux în statul nostru, unde pânea de toate zilele în instrucţiune nu este de ajuns, m'am ferit de a cere mai mult.

In privinţa premielor s'a pus cifra de 10,000 lei şi 10,000 s'au şters, pentru că până acum s'a exagerat darea acestor premii. In ţara noastră sunt atâţia oameni premiaţi, încât nici o altă ţară din lume nu este unde s'ar putea găsì mai mulţi; când aţi vedea listele de premiaţi în România, v'aţi mira de suma lor cea mare; aţi remânea încântaţi de câte străluciri intelectuale şi materiale avem în ţara noastră, căci aproape a treia parte din toţi scolarii vor fi primit cu vremea premii pentru meritul lor. Insă prin această cantitate se depreţiază premiul. Pentru ca să fie un stimulant, trebue să se dea cu mai multă discreţiune. Am crezut dar că numărul acestor premii să se reducă şi să se lase numai pentru aceia, care în adevĕr

îl vor fi meritat, şi astfel să devină un adevărat mijloc de încuragiare.

In privinţa jurnalului instrucţiunii, tot ce am a respunde este că acest jurnal nu există, de şi ţifra este pusă în budget. Dacă d-voastră voiţi să-l înfiinţez în cursul anului 1875, atunci trebue să urcaţi ţifra, căci suma de 4,000 lei nu este de ajuns. Cu această ţifră nu se poate înfiinţa un jurnal, care să aibă demnitatea unui jurnal literar şi de instrucţiune, căci trebue să plătim un redactor, să renumerăm corespondenţii, şi dacă nu-mi veţi mai înmulţì banii, cu ţifra pusă în budget nu am ce face.

17.

Pentru P. Mavrogeni.

(Şedinţa Camerei de la 16 Ianuarie 1875.

In fruntea *Monitorului oficial* de la 9 Ianuarie 1875 apăruse următoarea scrisoare către ministrul prezident d. L. Catargi, datată de la 6 Ianuarie 1875:

„*Domnule preşedinte,*

Am onoare a vě ruga să binevoiţi a supune la aprobarea Măriei Sale Domnitorului demisiunea mea de la ministerul de finanţe.

P. Mavrogeni".

Urma imediat decretul de la 7 Ianuarie 1875, prin care demisiunea era primită şi se numea d. George Gr. Cantacuzin ministru de finanţe, iar în locul acestuia d. Teodor Rosetti ministru al agriculturei, comerţului şi lucrărilor publice.—Intr'un pro-

ces de înşelăciune, ce se judeca înaintea curţii cu juraţi din Viena în contra lui Ofenheim relativ la construirea drumului de fier Lemberg-Cernăuţi-Iaşi, se citiseră şi erau reproduse în ziarele vieneze câte-va rînduri dintr'o corespondenţă privată între de Hertz şi acusatul, în care era vorba de banii cheltuiţi în România şi de o sumă dată d-lui Mavrogeni. Sosind în Bucureşti ziarele cu aceste notiţe, Mavrogeni şi-a presentat demisia de mai sus.

La redeschiderea parlamentului după vacanţa Crăciunului, în şedinţa de la 11 Ianuarie 1875, d. N. Ionescu anunţă o interpelare asupra acelei demisii şi o desvoltă în şedinţa de la 14 Ianuarie, vorbind de coruptiune, de darea în judecată a d-lui Mavrogeni şi conchizênd deocamdată la numirea unei anchete parlamentare.

După rĕspunsul ministrului-prezident vorbeşte însuş Mavrogeni şi arată Camerei, cum âncă de la 1859, sprijinit de capitalişti din străinătate şi dorind a vedea înfiinţându-se în România cât mai curînd primul drum de fier, a căutat pe faţă să obţie o asemenea concesie, că deabia la 1868 (fiind ministru de finanţe I. Brătianu) s'a dat simultan concesia Strousberg pentru linia Roman-Vîrciorova şi concesia Ofenheim pentru linia Iţcani-Iaşi-Roman, că însă la 1868 el se retrăsese din consorţiu, că la

desbaterea și votarea concesiunii era deputat, dar că s'a abținut spuind tutulor că era interesat în chestie, și că firește după acordarea concesiei a fost desdăunat pentru munca sa de mai nainte și pentru sacrificiile făcute.

Vorbește apoi d. Al. Lahovari, ministrul justiției, și zice între altele: „d. Mavrogeni nu a luat parte nici la discuțiune, nici la vot, fac apel la suvenirea tutulor acelora, care au făcut parte din acea Adunare. Prin urmare cred, că susceptibilitatea cea mai delicată nu poate să se ofense pentru partea ce a luat în întreprinderea Ofenhaim, cu atât mai mult că asociațiunea d-sale era anterioară și neascunsă nimenui. Nu tot așa însă se poate zice de deputații, care au precupețit votul lor [1], de funcționarii, care au vîndut serviciile lor. In asemenea situațiune datoria guvernului era clară, precisă. Guvernul a constituit o anchetă pe calea judiciară. D. Hertz a fost chiemat înaintea justiției pentru a da explicațiune asupra scrisorii, ce a apărut sub numele sěu în jurnalele din Viena. Pot, domnilor, să vě cetesc, de și instrucțiunea e secretă, partea din declarațiunea d-sale, care privește pe d. Mavrogeni: „In acea „scrisoare îmi aduc aminte, că se vor de

[1]) Vezi mai sus petiția de la Iași, pag. 54.

„d. Mavrogeni, însă expresiunile întrebuin-„țate de mine cu acea ocasie au fost rĕu „traduse de jurnalul *Românul*. Eu ziceam: „*afacerea Mavrogeni este de notorietate pu-„blică (weltkundig)*, iar nu „s'a dat pe „față", cum traduce *Românul*. Adaog, că „întrebuințând cuvintele de notorietate pu-„blică, făceam alusiune la împrejurarea „obștește cunoscută, că d. Mavrogeni „spera o recompensă ca fost concesio-„nar asociat pentru cheltuelele, ostenelele „și lucrările sale. Prin cuvîntul recompensă „înțeleg rambursare, desdăunare". Aceasta este, domnilor, declararea d-lui Hertz în fața justiției. Acum sunt câte-va nume de alte persoane aici, însă ancheta se urmează, și instrucțiunea fiind încă secretă, nu le pot divulga. Tot ce vĕ pot încredința, este că guvernul a dat toate ordinile spre a a-junge la descoperirea adevĕrului, și cred că această afacere trebue judecată nu de justiția rătăcită a pasiunilor politice, ci de justiția legilor și de justiția istoriei".

Vorbește apoi d. N. Blaremberg în contra cabinetului întreg; d. P. Carp pentru Mavrogeni; d. G. Brătianu pentru propunerea d-lui N. Ionescu; d-nii G. Manu și M. Korne pentru respectarea cercetării judițiare; iar Manolache Kostake, fără nici o conclusie *ad rem*, pentru necesitatea libe-

relor alegeri, cu observări malițioase la adresa fostului ministru de finanțe. (Vezi mai sus, pag. 192). Urmează:

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor deputați, de şi foarte străin de desbaterea aceasta, observările d-lui M. Kostaki mĕ silesc a spune câte-va cuvinte; vĕ rog însă, dacă-mi este permis, să mĕ considerați nu vorbind ca ministru, căci mi-e încă puțin familiară această formă, ci ca deputat, şi nici ca deputat, ci ca simplu cetățean al statului român.

Am auzit pe d. M. Kostaki vorbind, cu ocasiunea interpelării d-lui N. Ionescu, de rĕul sau de imperfecțiunile României, făcênd aluziune la relele Constituțiunii şi intervenind pentru liberile alegeri. Dar, d-lor deputați, de ce e vorba? Un deputat, d. Ionescu, interpelează guvernul, pentru ce s'a retras d. Mavrogeni de la ministerul de finanțe. La aceasta se respunde, că d. Mavrogeni s'a retras dintr'un sentiment de delicateță față cu colegii sĕi şi față cu țara, fiind că numele sĕu a fost citat într'un proces scandalos, care se tratează la Viena. Iată dar de ce s'a retras d. Mavrogeni. Insă cu această ocasiune violența limbagiului d-lui Blaremberg, cuvintele d-lui Ionescu şi teoriile constituționale şi de alegeri libere ale d-lui M. Kostaki au ve-

nit a îngreuia cestiunea, şi-mi pare că au dat o lovire grea demnităţii statului nostru.

D-lor deputaţi, ce este această emoţiune teribilă, care provoacă din partea d-lui Manolache Kostaki un apel la constituţiune şi la lege? şi care-l face pe d-sa, om cu atâta autoritate, să ne citeze în această Cameră cuvintele unui străin: „că în România or-ce pas se plăteşte cu bani, şi noi avem destui bani“? De unde această deşteptare a întrebărilor celor mai intime ale unei ţări, şi în parte a celor mai înalte?

Vĕ mărturisesc, că-mi lipseşte termenul parlamentar pentru a califica o asemenea procedare. Ce a stîrnit furtuna? Este o notă diplomatică? A venit un bărbat de stat al vreunei puteri mari din Europa să spue ceva încontra ţĕrii noastre şi să ne ameninţe? Suntem la discursul ţinut cu vre-o recepţiune solemnă din partea vre unui Impĕrat, care ne periclitează? Ne aflăm înaintea unei hotărîri judiciare ce ne condamnă? Nimic din toate acestea! Este o frasă a unui domn Ofenheim într'o scrisoare privată a d-sale către un alt domn de la o bancă, amic al d-sale. Şi aceasta pune România în mişcare? Aceasta face pe d. Iepureanu să vorbească de libertatea alegerilor? — Dar cine este d. Ofenheim, d-lor? Departe de la mine idea

de a zice un cuvênt în greutatea unui om, care se află astăzı înaintea tribunalelor penale. Dar atât îmi este cel puţin permis a zice, că afacerea, pentru care se află înaintea justiţiei din Viena, este o afacere de înşelăciune, comisă în administrarea drumului de fier.

Apoi dacă este aşa, atunci cred că nu este iertat — mĕ rog să mĕ scuze vîrsta înaintată a d-lui Manolaki Kostaki, dacă i-o spun — nu este iertat ca cu acest Ofenheim să se implice teoriele constituţionale ale României, şi să se trateze despre libertatea în alegeri într'o interpelare, în care este vorba de expectoraţiile intime ale unui om, al cărui nume nici nu trebuia să fie adus astăzi în Camera României (aplause). Şi fiind-că mĕ ascultaţi cu atâta bunăvoinţă, permiteţi-mi, vĕ rog, să adaug încă un cuvînt.

D. Mavrogeni, or ce opiniune aţi avea despre d-sa, este un bărbat de stat din cei mai însemnaţi ai României. In timpul din urmă mai ales a adus în privirea finanţiară servicii foarte mari acestei ţări. Şi chiar dacă nu aţi recunoaşte aceasta, d-voastră cei din oposiţie, remâne totuş un fapt vederat: d. Mavrogeni a fost acum ministrul României în timp aproape de 4 ani, a fost ministrul României de atâtea

alte ori; a fost bărbat de încredere trimis la Londra, la Berlin ca să apere interesele acestei țari; este unul din bărbații aceia, al cărui talent eminent este recunoscut și în străinătate și al cărui nume este poate cel mai bine cunoscut în străinătate.

In contra acestui bărbat vine d. Ofenheim și publică o scrisoare către un d. cutare și domnul cutare rĕspunde către d. Ofenheim. Și simțimêntul României care este? Este vorba de bărbatul sĕu de stat, de un om încăruntit în servicii publice și care era ministrul țĕrei până acum. Și vine — cine? Vine d. de Ofenheim, cavalerul de Pont-Euxin, și vorbește de el. Și d-voastră ce faceți? Si țara ce simte? Vĕ mărturisesc, că am fost adînc mîhnit de lipsa de tact național a unora din compatrioții noștri. Din parte-mi aș fi crezut că foile române, și anume și foile oposițiunii, jurnale ca *Românul* și *Telegraful*, ar fi trebuit sau să tacă, sau să apere pe ministrul României, dar să nu ne insulte mai mult și să vie *à la remorque de Mr. Offenheim*, acelui străin, care vrea să cucerească România întreagă prin drumurile de fier.

Citațiunea d-lui G. Brătianu nu se potrivește aci. Procesul Lobia era o afacere de discuțiuni interne în Italia, și aici Italienii,— permiteți-mi

expresiunea familiară — puteau să-şi spele rufele lor în familie. Dar aci, când străinătatea vine să acuze pe un membru al ţĕrei, lucrurile se schimbă — şi de aceea toate atacurile ce s'au făcut aci, toate implicările de alte cestiuni decât cele relative la întrebarea pentru ce s'a retras d. Mavrogeni, mi-au părut o lipsă de patriotism. Aceasta tocmai arată, că nu suntem la înălţimea maturităţii politice, iar nu greutăţile drumului de fier de la 1868. Căci drumul de fier este o cestiune brută, materială; dar simţul de onoare naţională, simţul moral este mai presus decât or ce. Cine nu-l are pe acesta, poate să fie or cât de dibaci în drumuri de fier, tot nu va înainta ţara lui.

Acum noi ne întrebăm, ce trebue să facă guvernul şi ţara sau Adunarea, şi dacă este una sau ceailaltă mai bună din cele trei propuneri? D-lor deputaţi, faceţi d-voastră or şi ce anchetă voiţi, primiţi or ce moţiune, atâta numai să reiasă din hotărîrea d-voastră, că este vorba de un bărbat de stat chiar în patria lui; şi dacă cuvîntul „satisfăcuţi" din moţiunea d-lui Carp nu ar avea alt înţeles decât acesta de a zice: iată puntul de legătură, care aduce aminte d-lui Mavrogeni că este în ţara sa, care aduce aminte că această ţară nu-şi părăseşte un om de

stat în ultimul moment al sĕu faţă cu străinii, şi atunci acel cuvînt ar avea meritul sĕu şi ar rezuma situaţiunea.

D-lor, iertaţi-mĕ ca am spus aceste cuvinte: dar vĕ mărturisesc că poate sunt prea tinăr spre a avea credinţa ce par a o avea alţii, că politica este un câmp, unde toate procedeurile sunt permise. Cred din contra, că sunt momente, unde cineva are datoria de a lăsa frîu liber simţimintelor sale, fie şi de indignaţiune. (Aplause prelungite).

Vorbeşte apoi ministrul-prezident d. Lascar Catargi în contra lui Manolache Kostake. Insă ceea ce caracterizează mai ales această tristă şedinţă, este un discurs al generalului Chr. Tell, acum în oposiţie, care atacă şi el pe Mavrogeni, vorbind încă şi de nişte cheltueli preliminare la darea monopolului tutunului şi la administrarea bĕuturilor spirtoase. In sfîrşit dintre multele moţiuni prezentate, Camera primeşte pe aceea a d-lui Carp, care cere o anchetă parlamentară asupra bănuelelor de mituire. A doua zi Camera alege în comisiunea de anchetă pe d-nii G. Brătianu, P. Carp, Al. Ştirbei, G. Manu şi în prima linie, după chiar cererea ministrului-prezident, pe Chr. Tell.

In ședința Camerei de la 6 Fevruarie 1875 se cetește și se discută resultatul anchetei (raportor Al. Stirbei), care arată desăvîrșita lipsă de temei a bănuelelor ridicate. D. G. Vernescu se încearcă să apere pe generalul Tell și să menție bănuelele, propuind simpla trecere la ordinea zilei (pe care o susține și d. Nicolae Ionescu), iar d. P. Carp rĕspunde explicând înțelesul antic al cuvîntului „sicofant“, și Camera primește (cu 72 voturi contra 31, Mavrogeni și Tell se abțin de la vot) moțiunea d-lor V. Pogor, P. Carp, N. Gane, M. Korne, A. Balș, N. Calimachi-Catargi, M. Germani, etc., prin care se admit concluziunile raportului și se constată că „alegațiunile aduse sunt lipsite de or ce fundament și nu pot fi atribuite decât unei neiertate ușurințe“.

In urma acestui vot s'ar fi cuvenit ca P. Mavrogeni să reintre în minister; însă d. Lascar Catargi nu-i a propus reintrarea (vezi pag. 38).

In or ce cas, după cele relatate aici, se va înțelege, că între P. Mavrogeni pe de o parte și d. G. Vernescu, Chr. Tell și M. Kostaki pe de alta nu mai era posibilă o împreună-lucrare politică în viitor. Vom reamintì acest incident în expunerea celor petrecute în sînul partidului conservator pe

timpul ministerului I. Brătianu, când M. Kostake — după Mazar-Paşa — reintră în partid, iar generalii Florescu şi Tell împing pe conservatori spre opoziţia unită cu d. Vernescu.

18.

Restaurarea Bisericei Episcopale de la Curtea de Argeş.

(Şedinţa Camerei de la 16 Ianuarie 1875).

Rĕspuns la o interpelare a d-luĭ G. Brătianu în privinţa acelei restaurări.

Ministrul cultelor, T. Maiorescu. D-lor deputaţi, în privinţa ideilor generale exprimate de d. Brătianu relative la respectul ce statul datoreşte sentimentelor religioase, şi la ocrotirea ce trebue să dea bisericei, sunt cu totul de părerea d-sale, cu deosebire numai că eu cred, că d-sa nu trebuia să vorbească astfel cum a vorbit despre un prelat al ţărei, fostul Episcop de Argeş.

Acum în cestiune vĕ rog să vĕ aduceţi aminte, că contractul cu d. Montaureanu nu este

făcut de guvernul acesta, este făcut de guvernul de la 1870, care şi el găsise relaţiile cu d. Montaureanu legate de mai nainte. Din norocire lumea începuse să se neliniştească în privinţa stării acestui monument, şi trebue să ne felicităm că guvernul acela s'a preocupat şi el şi a înscris o ţifră în budget. Atunci însă nu se prevedea destul de bine, ce era de făcut la monastirea de Argeş, şi astfel ne putem explica, cum s'a încheiat contractul cu d. Montaureanu. D. Montaureanu era un arhitect şezător aci în ţară, şi s'a crezut că e bine a se adresa mai ântâi la puterile din ţară pentru restauraţiunea monumentului şi aceasta din cauză poate, că nu se apreţia atunci îndestul însemnătatea lucrărilor. S'a încheiat dar un contract, prin care se stipula un salariu regulat d-lui Montaureanu încredinţându-i-se direcţiunea lucrării, fără să se prevadă în contract terminul, în care trebuia să se isprăvească această reparaţiune. Aşa în anul 1870 s'a înscris în budget o sumă de 40,000 lei, în 1871 tot atâta, în 1872 o sumă de peste 100,000, în 1873 peste 150,000 şi în 1874 iarăş o sumă de 150,000, peste tot o sumă de peste 400,000 lei. De atunci au trecut patru ani şi jumătate şi d. Montaureanu

nu făcuse nimic alta decât o schelă foarte masivă, cu care a cheltuit 163,000 de lei noi, dar bisericei nu i s'a făcut nici o reparaţie. Atunci cu prilejul dezbaterii unei cestiuni de budget a venit, dacă nu mĕ înşel, onor. d. Ionescu, care printr'un discurs foarte elocvent, cum le face totdeauna d-sa, a atras atenţiunea asupra acestui punct, ceea ce a îndemnat pe guvern să cerceteze, dacă d. Montaureanu a făcut ceva în timp de patru ani. La această epocă nu mai era d. Tell la minister, era d. B. Boerescu. D-sa s'a grăbit a numì o comisiune din oamenii cei mai competenţi ce avem în ţară în această materie, cu îndatorire de a cerceta starea lucrărilor. Această comisiune era compusă din d-nii Orĕscu, Berendei, Odobescu şi alţii, care mergînd la faţa locului au vĕzut că era foarte puţin făcut, şi mai cu seamă au vĕzut cu surprindere, ceea ce trebue să ne surprindă şi pe noi, că în interval de patru ani d. Montaureanu nu găsise timpul să facă cel puţin o schiţă de plan asupra modului, cum îşi închipuieşte d-sa că trebue să fie restaurat acest monument unic. De atunci i s'a impus îndatorirea d-lui Montaureanu ca în cel mai scurt timp să aducă acel plan, pentru ca să ştim despre ce este vorba ; şi pe urmă s'a vĕ-

zut, şi aci era punctul cel greu, că după idea d-lui Montaureanu, împărtăşită poate şi de câţi-va din membrii comisiunii, trebuia spre a se repara turnul din mijloc, cel octogonal, să se dărîme în întregimea lui şi să se reconstruiască; căci la un cutremur s'a întîmplat deslocarea îmbrăcămintei turnului, şi nu se ştie bine dacă chiar sîmburile din lăuntru, care e de cărămidă, nu va fi crăpat, încât să nu mai poată rezista altor accidente. Inţelegeţi, d-lor, că dacă ajungea repararea până acolo încât să se distrugă partea din mijloc a bisericei spre a face o reconstruire, responsabilitatea devenea cu mult mai grea, şi din toată lucrarea comisiunii foarte conştiinţioasă, pe care o am aci, dacă voiţi a o consulta, se vede multă îndoială în privinţa capacităţii d-lui Montaureanu de a putea duce această reparare la un sfîrşit bun.

Când am intrat eu în minister, am găsit lucrarea aci: o decisiune a d-lui Boerescu, făcută pe baza raportului comisiunii technice (care există şi astăzi), decisiune care prescrie d-lui architect Montaureanu să facă planul în termin de două luni. D. Montaureanu ne făcea dificultăţi; zicea că nu poate în două luni să prezinte acel plan; zicea că-i mai trebue alte ajutoare, şi ne-a cerut în loc de 500 franci leafă, cum

avea până atunci, 1000 de franci, şi să se schimbe şi contractul, căci numai astfel consimte a reîncepe să lucreze.

Vě mărturisesc, d-lor, că această cerere mi-a părut că trece peste răbdarea ce trebue s'o aibă un om faţă cu d. Montaureanu, şi atunci luând avizul comisiunii l-am rugat să ne cruţe de aci înainte cu serviciile d-sale. Am făcut mai mult; vězênd că s'au cheltuit sume mari fără a se face nimic şi că era şi un contract de angajament, i-am intentat proces pentru reziliarea contractului şi pentru despăgubiri.

După un aviz al unuia din membrii comisiunii, d. Odobescu, care zicea că lucrarea unei restaurări este o lucrare prea specială ca să poată fi încredinţată unui architect fie cât de bun, dacă acela n'a lucrat în astfel de specialitate; după acel aviz eu am crezut că este bine să ne adresăm, nu la o reputaţiune începătoare, ci la o reputaţiune stabilită prin operile sale de merit, şi atunci m'am adresat de-a dreptul la acel architect renumit, căruia Parisul i-a încredinţat restaurarea bisericei Notre-Dame-de-Paris, adică la d. Viollet Le Duc, care a avut amabilitatea de a rěspunde că se simte fericit de încrederea ce-i arătăm, dar că, neavînd timp, ne trimite pe d. de Baudot, cel care l-a

ajutat în lucrarea ce făcuse şi care este architect al ministerului din Franţa, distins şi deprins cu asemenea restaurări. D. de Baudot a venit în Septemvrie şi a mers să vază monumentul; am fost şi eu acolo, ca să am mai multă cunoştinţă de causă. După întoarcerea d-sale la Paris, d. de Baudot a şi trimis planul general în timp de două luni, plan pe care d. Montaureanu nu-l făcuse în patru ani şi jumătate; ni l-a trimis ilustrat cu frumoase desemnuri, atât pentru biserică cât şi pentru portale, şi a trimis tot deodată un devis şi de toate cheltuelile ce ar fi necesare. După acest devis s'ar cere 170,000 franci pentru repararea bisericei, însă în această sumă nu intră onorarul architectului; dar să presupunem că cu onorar cu tot are să se urce suma la 200,000 franci. Eì bine, după cum s'a cheltuit până acum, vedem că, fără a se repara biserica, s'au cheltuit 187,000. Va să zică aproape cât se cere acum pentru reparaţiunea întreagă. Cum vedeţi, aci este una din deosebirile, şi negreşit mai sunt şi altele, între d. Montaŭreanu şi d-nii Viollet Le Duc şi de Baudot. D. de Baudot ne-a promis, sub auspiciele d-lui Viollet Le Duc, să vină d-sa sau să ne trimită pe alt architect competent aci la

primăvară, şi salarul ce-l cere este tot acela ca al d-lui Montaureanu. (Aplause).

Este evident că d. de Baudot, cum a şi zis-o, este împins numai de sentimentul ce i-a insuflat vederea acestui monument, care trebue să inspire pe or ce architect în adevĕr artist, de a contribuì la restaurarea unui edificiu,. care umple inima de admiraţiune, care dă o idee despre urmele de artă ce sunt în România şi care constitue un model original şi propriu ţĕrei noastre. Eu socotesc, d-lor, că şi comisiunea archeologică şi noi toţi vom fi mulţumiţi de aceasta, şi dacă se va completa şi ceea ce trebue să se mai facă şi ne vom gândì şi la palatul episcopal alăturea cu biserica, cred că restaurarea va fi perfectă şi vom ajunge la o combinaţiune, care să fie mai conformă cu vechile tradiţiuni ale ţĕrei.

In ceea ce priveşte cestiunea budgetară, pentru anul 1875 sunt suficienţi cei 50,000 franci prevĕzuţi. Pentru anul 1876 mi-am permis a înscrie 100,000 mai mult. Până în toamna anului 1876 însă lucrul va fi săvîrşit ca reparaţiune exterioară, şi în or ce cas cred că ţara va fi de acum liniştită despre soarta acestui preţios monument. (Aplause).

NOTA.

Viollet le Duc a trimis, ca în adevĕr competent pentru acea restaurare, pe d. André Lecomte du Nouy, eminentul architect-archeolog, ocupat până atunci în misiunea archeologică a d-lui Clermont-Ganaux prin Siria şi Palestina. D. Lecomte du Nouy a şi venit în 1875 şi s'a instalat la Curtea de Argeş, fiind formal însărcinat de ministrul cultelor cu repararea Bisericei. Odată lucrarea începută în aceste condiţii, s'a întins însă până la o restaurare desăvîrşită atât a interiorului, cât şi a baptisteriului şi a împrejmuirii, şi astfel cu mare întârziere, după biruirea a tot soiul de greutăţi şi cu alocaţiuni budgetare mult mai considerabile, s'a putut sfinţi reînfiinţata Biserică la 12 Octomvrie 1886, mulţumită talentului, energiei şi răbdării d-lui Lecomte du Nouy. Căci, din norocire, d-sa şi-a continuat lucrarea până la sfîrşit, vĕzîndu-se menţinut şi sub ministerul I. Brătianu, mai ales prin stăruinţa d-lui Dimitrie A. Sturdza.

Importanţa acestui unic monument artistic al ţĕrii noastre va justifica reproducerea notiţei istorice, cu care Alexandru Odobescu, în competenţa sa recunoscută, a anunţat în *Epoca* (13 Septemvrie 1887) publicarea volumului oficial asupra restaurării şi sfinţirii Bisericei:

„Toată lumea ştie, că numai din deasa-i încercare a scornit Românul zicătoarea sa: *Nu e pentru cine se găteşte, ci pentru cine se nimereşte!*

„Noi, atât pentru limpezirea frasei cât şi pentru mai buna potrivire a înţelesului, propunem să o scurtăm şi să zicem: *Nu e pentru cine găteşte, ci pentru cine nimereşte!*"

„Această îndreptare sintactică mi-a venit în gând rĕsfoind cartea luxoasă, ce cu ocasiunea sfinţirii *Bisericei episcopale a monastirei Curtea de Argeş*, în zioa de 12 Octomvrie 1886, s'a tipărit în stabilimentul grafic al d-lor Socecŭ şi Teclu şi pe care ministrul cultelor (d. Dimitrie A. Sturdza) a împărţit-o numai la aleşii sĕi, dând exemplare de mâna ântâia şi splendid legate celor ce stau azi în capul mesei, iar altele mai de rînd plevuştei.

„Acea carte nu s'a pus în comerţ, de şi ea conţine multe însemnări istorice curioase, multe gravuri şi foto-litografii interesante, ce n'ar displace poate publicului. Se pretinde că ea s'a redactat şi s'a tipărit din poruncă ministerială cu o aşa nespusă pripă încât numai aceşteia — zice-se încă — trebuesc imputate şi oare-care omisiuni sau lacune în text şi oare-care imperfecţiuni tecnice în reproducerea ilustraţiunilor.

„Uitările de fapte despre care e vorba ne-au făcut să ne gândim la proverbul românesc cel de la început, şi fiind-că după a noastră părere nu este nici ruşine, nici păcat să-şi facă omul dreptate sie şi alor sĕi, atunci când în folosul altora alţii le fac nedreptate, am găsit aci prilej, semnalând publicului acea tipărire oficială, de a-i spune tot deodată unele lu-

cruri, care privindu-mě pe mine personal în parte şi poate mai mult încă pe un stimat al meu prieten, nu ştiu, zěu, cum s'a întîmplat de au rěmas cu totul uitate şi afară din cartea guvernului.

„Dar mai nainte de toate, ierte-mi-se a mě depărta cu vre-o 32 de ani înapoi, spre a împărtăşi pe cât se poate publicului adînca întipărire ce a produs asupră mi, încă de la prima vedere, minunatul nostru monument bisericesc de la mănăstirea de Argeş.

„Când l-am zărit pentru ântâia oară, pe la 1854, de pe un deal al şoselei, la cinci sau şase kilometri departe de episcopie, ţiu minte că cele patru turnuri ale bisericei mi-au apărut profilându-se fine şi elegante pe albăstreala cerului şi pe fundul mai întunecos al munţilor din valea Argeşului. Acele graţioase şi cochete turnuri, de şi înegrite de timp, presentau un contrast nespus cu înalta şi greoaia clopotniţă pătrată ce sta pe atunci în faţa lor şi cu monotoanele ziduri de meterez ale clădirilor împrejmuitoare.

„Curios lucru! S'ar zice că biserica de la Curtea de Argeş este menită a fi pururea, ca product al artei naţionale, cu multe graduri mai presus de tot ce există în acest cerc de activitate intelectuală peste tot întinsul ţěrii noastre.

„In 32 de ani negreşit că gustul estetic s'a desvoltat şi a dat oare-care roduri în sînul României. Dar şi biserica de la Curtea de Argeş s'a restaurat! Şi, când am revězut-o pe deplin refăcută la 1887, ea mi s'a parut încă a sta mai presus de actualele producte artistice ale României tot cu atât, cu cât învechită şi în multe punturi alterată din primitivul ei caracter

mi se păruse la 1854 mai presus de tot ce se afla pe atunci la noi.

„Şi cu toate acestea, câte stricăciuni nu încercase dînsa! Timpul ştersese şi ofelise strălucitoarea înfăţişare a podoabelor ei de aur şi de colori; un giulgiu întinat de bětrâneţe cernise lespezile alburii cu care ea sta acoperită; crestată de cutremure şi sdrelită pe alocurea de vifore şi de trăsnete, ea fusese mînjită şi pătată cu schiloade meremeturi de mânile grosolane ale unor meşteri nepricepuţi; alte ori i se retezase cu totul serii întregi de ornamente, care întocmeau chiar perfecţiunile stilului ei.

„Astfel, *cantarul* sau baptisteriul din faţa bisericei — un graţios accesoriu al tuturor vechelor catedrale bizantine de la muntele Athos — abia se mai ţinea pe stâlpii lui sdrobiţi şi cufundaţi; astfel, scara şi uşa templului ajunseseră a semâna cu intrarea unei mori sau a unui ambar; astfel, galeria sau balustrada de piatră de împrejur se răsese cu totul din faţa pămîntului; astfel, prin unele locuri de unde picase rosaţele şi brânele aşa de fin sculptate se înfipsese nişte grosolane ciopliturі de piatră vînătă; astfel, în jurul învelitorii, deasupra aticului, se aşternuse nişte hidoase tenechele puse pieziş; astfel, ambele turnuleţe spirale din faţadă se despuiase cu totul de coronamentul lor compus din flori de peatră; astfel,.... nu putem înşira aci toate câte lipseau şi toate câte se pocise din vechile forme şi amărunte ale minunatului monument.

„Despre interiorul bisericei nici nu prea voim acum să ne atingem. Este bine ştiut, că Neagoe Basarab

n'a avut zile îndestule ca să pună a-l lucra cu aceiaş îngrijire, cu aceiaş perfecţiune, cu aceiaş bogăţie ca exteriorul. Este învederat, că după moartea Voevodului artist, urmaşii lui l-au ornat în pripă şi care cum a putut. Se cuvine dar să zicem, că acum pentru prima oară, după mai mult de trei secoli şi jumětate de existenţă, biserica episcopală de la Curtea de Argeş s'a vězut înzestrată cu o podoabă interioară ceva mai completă şi mai armonioasă. Dar şi întru aceasta fatalitatea primitivă s'a arătat stăruitoare. Când a fost acum a se decora biserica pe dinăuntru, condiţiuni extraordinare de economie şi de iuţeală au fost impuse artistului. Azi această biserică este fără îndoială, edificiul eclesiastic din ţara noastră, cel mai bine decorat şi mobilat, atât sub raportul stilului cât şi al materialului, şi cu toate acestea el este departe de ceea ce ar trebuì să fie, ca să armonizeze perfect cu exteriorul. De sigur, biserica de la Curtea de Argeş merita să i se acorde pe dinăuntru mai multă sumptuositate: îi trebuia o decoraţiune mai adînc studiată întru toate amănuntele ei, pentru ca să corespunză pe deplin cu corecţiunea planului şi a ornamentaţiunilor de pe din afară.

„Care este însă causa de nu s'a făcut împodobirii sale din lăuntru aceiaş parte ca restaurărilor exterioare? Cartea oficială nu ne spune nimic despre acestea. Nouă însă causa ni se arată învederat. Şi iat-o:

„Proiectul de restaurare pentru exterior a fost mai ântâi studiat sub toate fasele necesarii; apoi el a fost pus în aplicare fără de nici o reservă, fără de nici o restricţiune. Acestea le pot spune în cunoştinţă de

causă, şi mĕ cred chiar dator a le spune, de oare ce publicaţiunea ministerului a uitat a le declara.

„Intr'însa se zice numai şi se repetă neîncetat, că lucrarea restauraţiunii s'a făcut sub preşedinţa d-lui Ion Brătianu şi sub ministerul d-lui Dimitrie Sturdza. Acesta chiar declară la un banchet solemn al tîrnosirii, că adresează ultima sa urare „preşedintelui con„siliului de miniştri, iubitului *sĕu* Ioan Brătianu, a „cărui muncă neobosită şi cumpăneală neasemuită, a „cărui devotament către ţară şi către Rege au dat „în toate direcţiunile o impulsiune viguroasă activi„tăţii noastre naţionale!.... Să trăiască Ioan Bră„tianu!!"

„Deci, până la d. Ioan Brătianu, nimeni în ţară la noi n'a dat nici o bună impulsiune, nimeni n'a făcut nimic, nici măcar pentru restaurarea bisericei de la Curtea de Argeş. D sale mai întâi i-a dat în gând şi aceasta; d-lui a dispus toate ca să se atingă scopul dorit. Şi într'adevĕr, d-lui este citat chiar în inscripţiunea comemorativă din faţadă, aceea care stă dea-rîndul cu a fundatorului Neagoe Voevod Basarab din 1517, unde se pomenesc numai Domnul şi Doamna; de-a rîndul cu a primului restaurator Şerban Voevod Cantacuzino din 1682, în care stă scris că Domnitorul „a trimis *ispravnic* pe boiariul d-sale Marco „Pepano, împreună cu *meşteri*, de au dres toată stri„căciunea".

„In a treia şi cea mai nouĕ pisanie, în a Regelui Carol I din 1886, *meşter* şi *ispravnic* sunt architectul şi preşedintele consiliului.

„Oare a lor numai a fost toată acea *ispravă?* Oare, pe când d. Lecomte du Nouy *meşterea*, numai d. I. Brătianu l-a *isprăvnicit?*

Cartea ministeriului zice doară că: „încă de pe la „anul 1863 s'a simţit trebuinţa unei restaurări radi-„cale a bisericei şi s'a însărcinat un architect a studia „şi a pregătì planuri".

„Dar la minister pare a nu se mai ţine minte acum, cine a simţit această trebuinţă pe la 1863. Să-mi dea mie voie a mě lepăda de or ce falşă modestie, spre a-i aduce aceasta aminte.

„Ca tot românul, am trecut şi eu o zi prin minister, — suntem cel puţin vr'o sută în cazul acesta, de trei-zeci ani încoace. Pentru acea trecere efemeră eu nu reclam a mi se recunoaşte alt merit decât acela de a fi luat eu mai ântâi această iniţiativă. Şi am luat-o fără de a fi *isprăvnicit* de nimeni.

„Tot cartea ministerului mai zice, că pe la 1874 „se începu a se cugeta serios la monumentul de Ar-„geş, şi se consultă asupra restaurării lui ilustrul ar-„chitect francez Viollet Le Duc".

„Dar la minister pare a nu se mai şti, cine a cugetat serios şi cine a consultat pe vestitul restaurator din Franţa, Să le mai împlinesc, şi de astă-dată, lipsa de memorie.

„La 1874 era ministru de culte d. Titu Maiorescu; d-lui, fără de a fi *isprăvnicit* de nimeni, a întocmit o comisiune ca să se ocupe serios de această cestiune. Raportul acelei comisiuni, care este un studiu complet, atât istoric cât şi architectonic, asupra bisericei de la Argeş, a fost compus şi redactat de subscrisul,

cu ajutorul, pentru părţile tecnice, al rĕpposatului meu amic, architectul Dimitrie Berindei. Raportul acela a stabilit toate basele restaurării. Drept conclusiune a lui — osebindu-mĕ de colegii mei din comisiune — am propus ca să ne adresăm către Viollet le Duc, pentru ca el să ne recomande un executor capabil şi pe deplin devotat unei asemenea sarcine. D. Maiorescu a aprobat această părere şi a pus-o îndată în aplicaţiune.

„Raportul citat a servit pururea ca dreptar al întregei operaţiuni întru ceea ce priveşte prenoirile şi completările exterioare. Distinsul architect, pe care Viollet le Duc ni l-a recomandat, n'a simţit nici odată necesitatea de a se abate de la indicaţiunile conţinute în raport. El numai le-a desvoltat cu un talent şi cu o scrupulositate admirabilă. Dintr'aceasta — o spui nu fără de oare-care mândrie, — a resultat lucrarea pe care, dreptul lui Dumnezeu, nu a fost dat nici d-lui Maiorescu nici mie a o *ispravnicì*.

„Când a fost însă vorba de a închipuì şi de a executa ornamentarea şi mobilarea interioară a bisericei, atunci nu s'a mai consultat nimeni din cei cari ar fi putut să dea idei competente întru ceea ce priveşte archeologia eclesiastică a bisericei răsăritene. Architectul, om conştiinţios, plin de gust şi de bune intenţiuni, dar mereu înstrunat în avênturile sale artistice, s'a aflat numai singur faţă cu ministrul, carele, după obiceiul practicat acum de autorităţile noastre, i-a tot mĕsurat inspiraţiunele cu rupul şi i-a cântărit arta cu merticul. Deci, ceea ce ar fi trebuit să fie cu totul demn de exterior, abia cu puţin a fost înălţat mai

presus de o mediocră instălaţiune eclesiastică, cu caracter cam ambiguu, cam curcit. Astfel cade acum sub ochi causa pentru ce nu s'a putut da ordonanţei şi amănuntelor din interior toată desvoltarea artistică, toată corecţiunea de stil, toate perfecţiunile corespunzătoare cu ale conceputului general al monumentului şi cu ale execuţiunii sale exterioare.

„Ne resumăm constatând, că mai cu seamă restauraţiunea de pe din afară s'a lucrat în deplină libertate; că aceasta s'a făcut după rostul aşezat de ministrul din 1874, şi că ea s'a lucrat pe temeiuri la a căror întocmire au concurs tot felul de cercetări în documentele locale şi străine, tot felul de comparaţiuni cu edificii de pe aiurea, întru câtva asemănate în stil cu monumentul nostru.

„Această lucrare era temeinic înjghebată pe asemenea base, când d. Maiorescu a părăsit ministerul. Unora din miniştrii ce i-au urmat, le revine meritul — de altmintrelea cu totul secundar şi pasiv — de a nu fi împedecat lucrarea. Intru atâta şi întru nimic mai mult ei au *isprăvnicit-o*.

„Cu toate acestea publicaţiunea oficială, pe care o lăudăm aci, nu pomeneşte în toată ţesătura şi ordonanţa ei solemnă decât despre cei care au tras turta gata după vatră. E o sistemă comodă de a se glorifica pe sineş; ea este cunoscută de când cu pupăza fabulistului Lafontaine.

„Deci după ce, sub formele cele mai apoteotice, cartea d-lor miniştri le atribue tot meritul iniţiativei şi al execuţiunii, când este a termina, dînsa proclamă următoarele idei:

„Monumentul de la Curtea de Argeş remâne pentru „toţi timpii isvor de cuvinte şi de idei. Istoria lui se „oglindeşte în însăş istoria poporului român, şi pre„cum bătrânii cronicari remâneau în uimire înaintea „lui şi strigau:

„*Fericit cel ce a făcut-o, fericit cel ce a lucrat-o!* „*Vrednici sunt de laudă!*

„Trebue şi noi să zicem:

„*Fericiţi cei ce din nou au restaurat o, din nou au* „*sfinţit-o! Mărire şi Glorie lor!*"

„Cât despre sfinţirea ei, remână-le pentru vecie toată Gloria şi toată Mărirea, actualilor preşedinte de consiliu şi ministru de culte! Să le fie pentru iertarea păcatelor! Folosească-se în pace de această onoare, de oare-ce au *nemerit,* acolo unde n'au *gătit.*

„Iar când este vorba despre restaurare, — osebit de Regele, care pururea a ocrotit această lucrare artistică şi naţională, şi osebit de meritosul architect d. Lecomte du Nouy, care cu inteligentă pasiune s'a devotat operei, — apoi cată să spunem curat: că s'ar fi cuvenit publicaţiunii oficiale a ministerului ca ea să nu nesocotească cu aşa presumpţioasă împăunare şi să nu tacă cu tot dinadinsul numele celor, cărora le revine cea mai bună parte din acest merit, şi adică numele fostului ministru Titu Maiorescu şi acela al celui care, revendicând în casul de faţă un drept al sĕu, subscrie fără sfială rîndurile de până aci.

Odobescu."

Dacă Odobescu ar fi aşteptat vr'o 4 ani, şi-ar fi modificat imputarea de mai sus. După căderea ministerului Brătianu a început o luptă pe atât de violentă pe cât de nedreaptă încontra modului artistic al restaurării d-lui Lecomte du Nouy şi încontra cheltuelelor încuviinţate sub ministerul liberal. Atunci, la 1890, s'a publicat cu ajutorul d-lui Dimitrie A. Sturdza o dare de samă amănunţită asupra restaurării, în care se arată cine l-a adus pe d. Lecomte du Nouy în ţară, şi se cuprinde şi lucrarea comisiunii, din care făcea parte Odobescu.

In entuziasmul sĕrbărilor uitarea se explică uşor; dar la vreme de nevoie şi de rĕspundere, memoria devine mai exactă.

19.

Repararea teatrului din Bucureşti. — Incurajarea artelor din partea statului.

(Şedinţa Camerei de la 18 Fevruarie 1875.

B. Boerescu, fiind ministru de culte adinterim de la 9 Ianuarie până la 6 Aprilie 1874, a prezentat un proiect de lege pentru repararea edificiului teatrului naţional din Bucureşti cu 700,000 franci plătiţi de stat. Comitetul delegaţilor Camerei l-a modificat în sensul, ca să se acorde numai un împrumut de 300,000 franci, garantat de stat, care să se achite treptat din sporul de prevĕzut la încasările teatrului. Astfel vine proiectul în desbaterea Camerei.

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor, proiectul de lege în chestiune, prin care s'a cerut ţifra

de 700,000 lei, s'a prezentat de predecesorul meu. Atunci era gîndul de a se face la teatru o reparaţiune radicală, de a se preschimba rîndurile lojelor, etc. Pe urmă s'a părăsit această idee şi s'a mărginit lucrarea la suma de 300,000 pentru a se face o reparaţiune completă, dar păstrându-se forma actuală.

La început propunerea era bazată pe idea, că guvernul să se împrumute cu această sumă de bani de la casa de depuneri şi consemnaţiuni şi să o plătească prin anuităţi, iar anuităţile se spera că se vor putea acoperì din sporul de venituri ce însuş teatrul ar produce.

La întrebarea d-lui Văsescu: dar care este acest venit? nu se poate respunde într'un mod exact, fiind-că venitul este variabil. Dacă teatrul va fi vizitat de un numeros public în toate serile, atunci venitul va ajunge, iar dacă publicul va fi puţin numeros, atunci venitul va fi prea mic.

Cu toate acestea, precum am vĕzut din comptul ce mi s'a dat de către comitet, venitul ar fi de 39,000 lei pe an. Cu această sumă s'ar putea plătì anuitatea pe fie-care an când s'ar lua de la casa de depuneri o sumă de 300,000 lei, şi s'ar putea achita în timp de 12 ani. Iată pe ce se bazează guvernul a crede, că această

sumă s'ar putea achita din sporul ce ar da teatrul reparat.

In ceea ce priveşte reparaţiunile, devizul este făcut, şi or cine ar dorì să-l vază împreună cu toate detaliele, îl poate găsì la minister.

La întrebarea d-lui Văsescu: dacă nu ar fi mai bine ca municipalitatea capitalei să se însărcineze cu facerea acestor reparaţiuni, îi voi rĕspunde că teatrul este al statului, şi pentru ca să facă cineva o donaţiune, după legile noastre se cer două fiinţe, una care să ofere şi ceailaltă care să primească donaţiunea, şi eu în baza acestui princip am întrebat pe d. primar al capitalei, dacă primeşte, dar d-sa mi-a rĕspuns că nu primeşte, fiind-că sarcina ar fi foarte mare. Dacă d-voastră credeţi, că Adunarea ar putea silì pe municipalitate să primească teatrul, atunci este alt-ceva; eu însă nu cred aceasta. Deci nu ne remâne decât să lămurim ceea ce este de făcut cu această proprietate a statului.

D. Văsescu. Se poate obliga municipalitatea.

Ministrul cultelor. După mine nu se poate obliga o municipalitate ca să iea un edificiu, care nu este al ei, nici zidit de dînsa, şi rog pe onor. d. Văsescu să întrebe şi pe alţi domni membri din partidul d-sale liberal, dacă aceasta

ar fi o faptă liberală, când Adunarea ar obliga municipalitatea capitalei să întreţie un edificiu, care este proprietatea statului. Eu cred că este foarte natural, ca acest edificiu fiind proprietate a statului statul să-l şi întreţie cu din mijloacele sale proprii. Iar când venitul teatrului nu ar ajunge pentru acoperirea acelor anuităţi, iarăş cres că statul urmează să iea asupră-şi partea ce va lipsì.

Acum, după ce am vorbit în ceea ce priveşte chestiunea materială a acestui edificiu, îmi voi permite să vĕ spui câteva cuvinte şi în privinţa chestiunii morale.

Teatrul s'a zis că este o şcoală, în care se cultivă arta şi se desvoltă talentele artiştilor. Aceasta poate fi adevĕrat până la un punct, dar iacă unde începe divergenţa de opiniune între d. Bolliac şi mine în privinţa teatrului. Onor. d. Bolliac este din acel timp, în care Principele Stirbei a clădit teatrul ce-l avem, şi bine a făcut de l-a clădit, căci în el a început dezvoltarea artistică la noi. Pe atunci, şi mai de mult încă, începuse cu mult entusiasm a se interesa societatea la dezvoltarea artelor. Îmi aduc aminte, că la Iaşi dd. Kogălniceanu, Vasile Alecsandri şi rĕposatul Constantin Negruzzi se inte

resau foarte mult şi cu un vĕdit succes pentru teatru.

Aci în Bucureşti era rĕposatul Heliade şi dd. Bolliac, fraţii Florescu, fraţii Golescu, reposatul Câmpineanu şi alţii, care puneau asemenea un mare interes pentru dezvoltarea artei dramatice în România şi erau gata a face sacrificii. Pe atunci se vedea şi un personal, care începea a fi atras de acel curent pentru dezvoltarea artelor, şi erau şi piese dramatice, care se lucrau sau se prelucrau.

Aş întreba pe onor. d. Bolliac, ce s'a făcut din toată această mişcare? Un singur actor s'a produs, n'am nevoie să-l numesc; dar care sunt scolarii, urmaşii lui astăzi? Unde sunt urmaşii lui Alexandri, care ar putea da drept guvernului să se intereseze la dezvoltarea unor anumite talente?

Nici în tinerimea de astăzi nu există o mişcare artistică, nici societatea nu contribue la încurajarea dezvoltării unei mişcari artistice, pentru ca statul să se creadă dator a venì în ajutorul acestei mişcări. Asupra acestui punct trebue să fim lămuriţi. Statul nu poate prin o inscripţiune în budget să facă un actor, când nu sunt talente probabile. Statul asemenea nu poate prin budget să producă piese dramatice. Şi dacă nu

s'a înscris o ţifră în budget pentru arta dramatică, într'un timp când această artă începea a se dezvolta, se poate întîmpla ca înscriind-o astăzi, să vie exploatatori, care nu merită să poarte numele de scriitori dramatici, şi să profite de budgetul statului. După apreţierea mea, astăzi nu ar fi justificată nici o înscriere în budget pentru încurajarea artei dramatice, care nu există, nici pentru or ce dezvoltare artistică, care mi se pare că lipseşte.

Dacă însă teatrul poate singur să-şi creeze atâtea fonduri încât să se înfrumuseţeze această clădire devenită naţională, şi dacă el ar aduna atâţi bani în cât să poată trimite câţi-va tineri în străinătate, ca să înveţe mai bine arta dramatică, decât ar putea-o învăţa astăzi la noi; dacă societatea va da concursul ei pentru înflorirea artelor la noi, vom da şi noi ajutorul cât vom putea; dar ca să încriem în budgetul statului o cifră pentru arta dramatică, în starea în care este astăzi, cred că nu este necesitate. Dacă societatea înaltă din Bucureşti voeşte să aibă o operă italiană, numai pentru că nu poate călătorì iarna în străinătate, pe unde se duc mai toţi vara de cheltuesc sume însemnate pentru a se distrage şi a admira operele de artă, etc., nu are decât să contribue singură pentru a avea un

local şi artişti mai buni (aplause). Nu este interesul statului să încurajeze o operă străină în România.

Pe aceste considerante dar şi cu rezerva ce am făcut, vă rog, d-lor deputaţi, să primiţi acest proiect de lege cum l-am prezentat, căci e vorba numai de reparaţiunea teatrului, pe care nu-l puteţi lăsa în derăpănare; şi cu mijloacele propuse în acest proiect cred că nu va fi în greutatea statului [1]).

---

[1]) Repararea edificiului şi noua decorare a interiorului teatrului s'au făcut după indicările lui Al. Odobescu, dar cu toată sporirea stalurilor şi a venitului, teatrul n'a fost în stare să restitue împrumutul, care mai pe urmă s'a achitat din budgetul statului.

20.

Asupra budgetului pe 1876. — Internatele liceelor. — Notă despre documentele Hurmuzaki.

(Şedinţa Camerei de la 5 Martie 1875).

Se discută budgetul prealabil al ministerului instrucţiunii publice pe 1876, care este de 8,229,223 lei şi — faţă cu greutăţile finanţiare de care vorbeşte mai jos discursul 24 — presentă un plus numai de 88,941 lei peste budgetul precedent.

Acest spor e în favoarea scoalelor normale, a unor burse pentru viitorii medici de plasă, a restaurării Bisericei episcopale de la Curtea de Argeş şi a publicării documentelor istorice Hurmuzaki. In discuţia generală vorbeşte d. Nicolae Ionescu în favoarea internatelor de la liceele statului, îi rĕspunde:

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor deputaţi, îmi pare rĕu să repet iarăş observaţiunea

ce avui onoare a o mai face, că d. deputat Nicolae Ionescu a vorbit şi de astă-dată în necunoştinţa de cauză, sau cel puţin numai în jumătate cunoştinţă de cauză, şi nu ştiu ce este mai rĕu, deplina necunoştinţă sau jumătatea necunoştinţă. Nu mĕ miră aceasta cât pentru Englitera, dar sunt în drept a mĕ mira de necunoştinţa d-sale cât pentru noi aci.

La St. Sava, d-lor, în budgetul pe 1876 aţi menţinut cifra de 60 elevi; va să zică nu s'a redus nici o bursă, şi de aceea chestiunea rĕmâne în *statu quo* de la sine. Prin urmare dacă nu veţi schimba legea şi nu veţi desfiinţa printr'un vot internatele liceelor, cum vĕ propune proiectul meu, atunci la Septemvrie 1875 se va publica concurs pentru locurile vacante după cum făceam mai înainte; şi chestiunea va rĕmânea dar deschisă pentru 1876, nefiind astăzi pusă de loc în discuţiune existenţa sau neexistenţa internatelor. Ceea ce a spus d. Ionescu era mai mult o replică la ceea ce s'a tranşat de d-voastră prin un vot ce l-aţi dat la budgetul rectificativ pe 1875.

D. Ionescu mi-a adus acuzarea, că la Septemvrie 1874 când eram ministru, nu am ţinut concurs pentru locurile vacante. Aceasta îmi dă drept a-i spune, că aci are numai o jumătate

de cunoştinţă. In adevĕr, d-lor, în luna Aprilie 1874 pe la mijlocul anului scolar, când am avut onoarea să intru în minister, am găsit în budget aceeaş cifră care se prevedea în toţi anii, d. e. pentru liceul din Iaşi 105 interni, dar în realitate în internatul din Iaşi nu erau decât vr'o 40 de elevi.

Prin urmare acea cifră era numai în budget, însă în realitate la Aprilie 1874 erau 40 interni, şi comisiunea budgetară, pe care am întrebat-o, a rĕspuns că nu voeşte să dea internatelor o întindere mai mare, ci voeşte să menţie cifra minimală până când se va tranşa chestiunea prin lege. Aşa dar cifra în fiinţă de 40 elevi rĕmâne intactă; şi dacă din acest numĕr de 40 se va afla un loc vacant, atunci se va publica concurs; iar dacă în cursul anului ṡcolar nu se va face nici o vacanţă, atunci nu se va publica concurs; căci se poate întîmpla ca în clasa 7-a să nu fie nici un elev intern, şi astfel să nu se poată face nici un loc vacant, şi atunci va rĕmânea tot cifra de 40, însă fără nouĕ primiri prin concurs la Septemvrie 1875.

D. Ionescu a voit să ne aducă la chestiunea de princip, care este a se tranşa prin lege. Ei bine, şi aci voi spune că d-sa are numai jumă-

tate de cunoştinţă, şi desminţirea, de care se plânge, i-o dau încă odată.

In Englitera nu este nici un internat întreţinut de stat pentru licee. Prin urmare rĕu a citat d. Ionescu Englitera în cazul de faţă, şi în cele mai multe cazuri o citează fără a şti ce vorbeşte. Aceasta o ştim toţi, că şi în Englitera sunt internate, ca în toate ţĕrile. Intrebarea era, dacă sunt internatele *în budgetul statului*. Şi aci ii dau cea mai formală dezminţire: în Englitera nu există nici o livră sterling în budgetul statului pentru întreţinerea de internate corespunzĕtoare liceelor noastre. D. Ionescu a zis, că eu am fost unul din aceia, care au căutat să fundeze un internat privat, pentru ca să nu ne mai adresăm la stat în or ce moment. Aşa este, am fundat împreună cu mai mulţi amici un internat în Iaşi, m'am retras însă de mult din asociaţiune. Mĕ mir numai, cum din scoala liberală modernă, la care aparţine d. Ionescu, cum să iasă tocmai de aci combaterea contra tendenţei de a se face societatea cât se poate mai independentă de guvern. Dar, d-lor, închipuiţi-vĕ că mai mulţi dintre noi ne-am constituì într'o societate privată pentru o casă de pensiuni, rente şi ajutoare mutuale, pentru ca să nu mai venim cu cereri de pen-

siuni şi rente la stat; şi când un ministru, vĕzênd această laudabilă întreprindere, ar zice: e bine să încurajem această societate privată, d-voastră liberalii aţi putea să vĕ opuneţi? Şi eu recunosc datoria pentru stat de a menţine obligaţiunea învăţămîntului primar, recunosc asemenea datoria statului pentru scoalele normale pedagogice cu internatele lor, dar nu recunosc datoria statului pentru internatele liceelor; şi întru aceasta mĕ sprijin chiar pe exemplul Engliterei, unde nu se cheltueşte nici un ban pentru ţinerea în internate a elevilor din licee, din partea statului. Elevilor săraci din licee să li se dea subvenţiuni, dar nu cazarma internatelor.

NOTA.

Publicarea documentelor Hurmuzaki, care s'a început în urma primei subvenţiunĭ înscrise în budgetul pe 1876 (vezi pag. 283), merită câteva deslușiri.

Documentele relative la istoria română, copiate printr'o favoare excepţională şi cu o neobosită stăruinţă de Eudoxiu Hurmuzaki din archiva imperială de la Viena, se aflau după moartea acestuia (29 Ianuarie 1874) în păstrarea fratelui sĕu Gheorghe la Cernăuţi. Fiind de temut, că guvernul din Viena le va lua înapoi precum se zvonea (cu atât mai mult, cu cât se apropia aniversara seculară a incorporării Bucovinei în Austria — 1775 —, şi tocmai asupra acestei încorporări colecţia Hurmuzaki cuprindea cele mai curioase documente), autorul scrierii de faţă, deabia numit ministru al cultelor la 7 Aprilie 1874, s'a dus fără de veste la Cernăuţi, s'a înţeles personal cu Gheorghe Hurmuzaki şi a pus să se trimită imediat lăzile cu preţioasele manuscripte la Bucureşti în primirea d-lui Dimitrie A. Sturdza, pe care — în înţelegere cu Gh. Hurmuzaki — l-a numit membru în comisiunea creată ad-hoc, împreună cu Mihail Kogălniceanu, Al. Odobescu şi d. T. Rosetti, dând acestei comisiuni ca secretar pentru îngrijirea şi cercetarea imprimatelor pe d. Ion Slavìci, care ocupă şi astăzi acest

post. Şi d. B. P. Hăsdeu fusese numit membru al comisiunii, însă a refusat; comisiunea era onorifică, fără diurne; numaĭ secretarul primea şi primeşte şi astăzi o retribuţiune. (D. Slavici ne fusese semnalat, de pe când era soldat în Viena şi suferea de o crudă boală, ca un tînĕr de talent şi foarte muncitor. „Junimiştii“ i-au venit fireşte în ajutor). — De la 1880 publicarea documentelor Hurmuzaki a trecut sub auspiciile Academiei Române, care a luat buna disposiţie de a intercala şi documente culese de alţii, în cea mai mare parte după însărcinarea Academiei. Cu această întindere publicarea se urmează şi acum, fiind mereu subvenţionată de minister, şi a ajuns la al 25-lea volum cu o cheltuială de peste 400,000 lei. D. Dimitrie A. Sturdza, în calitatea sa de secretar general al Academiei Române, are meritul de a fi urmărit cu o deosebită îngrijire continuarea acestei opere de cea mai mare însemnătate pentru istoriografia română.

Mica parte ce a avut-o autorul scrierii de faţă întru dobîndirea documentelor Hurmuzaki şi înlesnirea publicării lor, a fost trecută sub tăcere in câteva dări de seamă de pe timpul ministerului I. Brătianu; dar a fost cu prisosinţă relevată mai pe urmă, la 1890 şi la 1894, când unii miniştri conservatori, bănuind că d. secretar general al

Academiei române introduce și aici interese de partid (printre colaboratorii remunerați la publicarea documentelor se află d. e. și d. I. Skupiewski), voiau să reducă subvenția acordată de guvern. (Vezi pag. 275).

21.

Asupra legii pentru subvenţionarea scoalelor române din Braşov [1].

(Şedinţa Senatului de la 6 Martie 1875).

După stăruinţa autorului acestei publicări se adusese la 1872 în Cameră din iniţiativă parlamentară un proiect de lege pentru a se da gimnaziului şi Bisericei române din Braşov o subvenţiune anuală de 15,000 lei (peste cei 23,500 lei, care se dau în virtutea unei legi anterioare). Cu oare care greutate proiectul a trecut prin secţiunile Camerei; dintre cei 7 delegaţi au fost 3 — N. Blaremberg, C. Văleanu şi Popovici — contra proiectului, iar majoritatea de 4 pentru — d-nii Greceanu, Chiţu, Boliac şi T. Maiorescu. Acest din urmă a fost ales raportor; dar proiectul n'a putut

---

[1]) Vezi mai sus şi discursul 11.

străbate la ordinea zilei decât la 31 Ianuarie 1875, după ce raportorul fusese numit ministru al cultelor şi a insistat în favoarea proiectului. In acea şedinţă legea a fost combătută de D. Văsescu, C. Văleanu, P. Tufelcică, Gr. Balş, dar susţinută de M. Kogălniceanu, G. Chiţu şi fireşte de ministrul cultelor, şi a trecut cu 70 voturi contra 26. Ajungênd astfel în desbaterea publică a Senatului la 6 Martie 1875, ea este violent combătută de d. Deşliu, căruia îi rĕspunde:

Ministrul cultelor, T. Maiorescu. D-lor senatori, provocarea ce a făcut-o d. Deşliu la jurnalele din străinătate şi invitarea adresată guvernului de a retrage acest proiect de lege, mĕ sileşte să zic câte-va cuvinte. Vĕ spun dinainte că voi fi scurt, şi las la oratorii mai competenţi să vorbească în această materie. Zic mai competenţi, căci această lege este eşită din iniţiativa Camerei, iar nu a guvernului, şi prin urmare este în propria competenţă a d-voastră să o susţineţi sau să o respingeţi. Este în adevĕr eşită din iniţiativa Camerei, iar nu, cum lasă a crede d. Deşliu, numai ca un mijloc de procedare. Este aşa de adevĕrat că este din iniţiativa Camerei, încât a fost chiar contra voinţei

ministrului, care era atunci, d-lui general Tell; nu aveţi decât să vedeţi cine este subscris în propunerea primitivă, şi vĕ veţi convinge. Propunerea este făcută în 1872, şi este subscrisă între alţii de d-nii Kogălniceanu, Manu, Balş, Vernescu, Vladimir Ghica, eu eram raportor, şi nu veţi presupune, că aceşti deputaţi erau la discreţiunea d-lui Tell. Era dar în toată esenţa lui un proiect eşit din iniţiativa Camerei. Prin urmare tot ce adresează d. senator, care a vorbit înaintea mea, guvernului în această privinţă, guvernul nu o poate primì, căci nu el a făcut propunerea. Acum daţi-mi voie a vĕ spune pentru ce guvernul nu s'a opus, căci tot rolul guvernului să mărgineşte în a nu se opune. D-lor senatori, biserica Sf. Nicolae din Braşov o vedem totdeauna subvenţionată în budgetul României de când s'a început a se face budget la noi, şi tot deodată se mai prevede în budget o sumă şi pentru gimnaziul din Braşov. V'aş ruga mai ântâi, d-lor, să nu confundaţi această sumă ce vi se cere prin proiectul ce este astăzi în discuţiune, cu suma ce este deja prin o altă lege înscrisă în budget pentru gimnaziul din Braşov, sumă de 23,500 lei. Căci biserica Sf. Nicolae avea o moşie în România, şi o parte din ea era afectată pentru întreţinerea unei monastiri, şi

altă parte pentru biserica sau scoala din Braşov.

I. Deşliu. Cum se numeşte moşia aceea?

Ministrul cultelor şi instrucţiunii publice. Nu-mi aduc aminte numele moşiei, şi m'aş fi pregătit de aceasta, dacă aş fi ştiut că onor. d. Deşliu cu ocazia unei legi ce se discută, cere detaliuri asupra altei legi ce e de mult votată. Îmi va face însă onoare onor. d. Deşliu a nu se îndoì un moment de ceea ce îi spun, până la probă contrară. Afirm dar, că între altele şi din motivul relaţiunilor pecuniare, ce derivau de la o moşie pretinsă de biserica Sf. Nicolae din Braşov şi situată în România, Camera Română de mult timp s'a vĕzut datoare a înscrie o sumă pentru gimnaziul şi biserica Sf. Nicolae din Braşov, şi s'a regulat prin urmare a se prevedea în budgetul fie-cărui an două mii galbeni. Ceailaltă subvenţiune ce s'a prevĕzut iarăş în budgetul ţĕrii pentru gimnaziul St. Nicolae din Braşov, a fost dată tot din acele motive, însă adese-ori variabilă; a fost şi 13,000 lei şi 10,000 lei, în budgetul pe 74 s'a prevĕzut 15,000 lei şi această cifră s'a menţinut şi în budgetul pe 75 şi 76. Să vedem acum ce a făcut pe onor. d-ni deputaţi, care au luat iniţiativa în Cameră, să ceară ca acest ajutor să nu

mai fie numai o inscripţiune budgetară, ci să fie rezultatul unei legi. Cel dintâi motiv, după câte s'a zis în Cameră, a fost, că dacă s'a acordat această subvenţiune acestui gimnaziu, a fost consideraţiunea că este un gimnaziu pur romănesc ortodox. Astăzi el se vede în poziţie că cheltuelile necesarii să le aibă numai din modestele contribuţiuni ale locuitorilor comunei, care nu sunt în deajuns, şi prin urmare este ameninţat acest institut de a cădea, dacă nu ar avea şi această subvenţiune din partea României. România însă păstrează o deosebită recunoştinţă oraşului Braşov; căci în vremile trecute, şi chiar la începutul secolului acesta, de câte ori ţara era bântuită de jafurile şi de măcelul Turcilor, de câte ori Augustul nostru suzeran permitea să se facă peste Dunăre zavera cu şabie şi foc, familiele române găseau un refugiu în Braşov, frumosul oraş al unui stat vecin, cult şi creştinesc; al 2-lea motiv al Camerii a fost că prin budgetul pe 73 d. ministru de atunci, generalul Tell, a şters această subvenţiune şi numai comisia budgetară şi Camera au înscris-o la loc; şi pentru ca pe viitor să nu mai fie expus acest gimnaziu la asemenea întîmplări prea uşoare, Camera a hotărît să facă acest proiect de lege. Subvenţiunea se

înțelege că se va da numai pe cât timp veți avea mijloace, căci la caz contrar puteți face un proiect de lege, sau din partea guvernului, sau din inițiativa Corpurilor Legiuitoare, prin care puteți retrage subvențiunea.

Iată dar motivele pentru care s'a făcut acest proiect de lege. Onor. d. Deșliu, cu această ocaziune, ne zice: propriele noastre scoli sunt igrasioase. Ei bine, d-lor senatori, să ne înțelegem asupra acestui lucru; știm că este încă mult de făcut în administrațiunea și învățătura noastră; sunt școli care sunt igrasioase, aceasta este trist, sunt contracte de închiriere ale acelor școli, care nu se pot nimicì din cauză că terminele nu sunt încă expirate; dar bine, dacă sunt case igrasioase în unele din școlile noastre, astăzi cand se cere a se da o subvențiune școalei din Brașov de 15,000 lei, prin aceasta oare s'ar putea oprì acel rău? Dacă nu s'ar vota această sumă, am ajunge oare la scopul nostru de a face să dispară igrasia? Vĕ cere Camera să ștergeți 15,000 de la stîrpirea igrasiei și să le înscrieți la școala din Brașov? Cum se pot întîlnì aceste două elemente?

Acum d-lor, să viu la cele zise despre unele foi străine, și mai cu seamă de foile ungare. Le-am citit și eu; dar dați-mi voie, d-lor senatori,

a vĕ spune, că guvernul este convins că nu este cea mai mică umbră de politică în acest proiect de lege. Sunt lucruri elementare de cultură, de instrucţiune şi de artă, în privirea cărora din fericire se pot întîlnì toate statele şi toate popoarele fără altă gelozie decât gelozia de a se întrece unele pe altele în lupta paşnică a civilizaţiunii.

Cu prilejul discuţiunii făcute la Viena despre noua universitate din Cernăuţi s'a propus a se introduce şi limba şi literatura română. Au fost deputaţi eminenţi, care au dat o frumoasă expresie acelor simţiminte umanitare, care sunt cu totul depărtate de or ce politică agresivă. Au fost, ce e drept, şi alţi deputaţi, care vorbeau de germanizarea orientului, precum sunt astăzi foi ungare care vorbesc de Daco-Românì cu ocazia subvenţiunii noastre pentru Braşov. Dar aceste sunt visuri izolate şi incoherente, de care nu pot fi respunzătoare guvernele în politica lor prudentă. O repet: dacă noi, stat tinĕr, am învăţat un mare adevĕr de la civilizaţia apuseană, a fost iubirea absolută a culturei, tendenţa de a o lăţì pretutindeni şi despreţul spiritului de cucerire brutală.

Eacă pentru ce cred că nu este cevá rĕu saŭ neobişnuit, ca un stat să subvenţioneze o şcoală

privată confesională în alt stat, întru cât rĕmâne exclusiv în marginile culturei. Nu ştiu ce face Austria în această privinţă, din întîmplare însă ştiu, că pentru biserica şi şcoala protestantă din Iaşi vine regulat subvenţiunea de la Imperatul Germaniei. Este o şcoală franceză la Atena, la Roma, etc. Cine se poate împotrivì la aceasta? — Cum se dau aceşti bani? Ca o inscripţiune în budget; şi budgetul îl prezentă guvernul. Dar iată o iniţiativă a Camerei care zice, de ce să fie aceasta numai o inscripţiune budgetară făcută de guvern? Să se facă prin lege!' Este adevĕrat că budgetul se votează de noi, Camera deputaţilor, dar să nu fie numai în atributul ministrului, ca să şi şteargă suma dacă ar voì, ci să fie guvernul obligat de a o menţine cât noi Corpurile Legiuitoare vom voì, să nu fim numai noi, Camera, ci să fie şi Senatul consultat, şi el să spună că aşa să fie. Şi tocmai un d. senator, după ce guvernul primeşte lucrul din considerările arătate, se miră de ce vine chestiunea şi în Senat? Apoi vine în Senat, de şi cum v'am spus este trecută atât în budgetul pe 1875, cât şi în acel pe 1876, tocmai ca să vĕ pronunţaţi şi d-voastră. Nu vĕ va convenì? Din iniţiativa d-voastră propuneţi o lege ca să se ştearga, dar nu lasaţi ca să se şteargă fără să

ştiţi şi d-voastră. Mărturisesc, că pe această cale constituţională găsesc foarte straniu ca un senator să se mire de ce se face un proiect de lege. Ar fi consecvent d. Deşliu, când ar zice: recunosc că este bine să se facă un proiect de lege în această privinţă, însă fiind că sunt contra, cer să se respingă, dar să recunoască că e bine să se dea, însă nu prin proiect de lege, adecă să nu fie întrebat şi Senatul, este o procedare constituţională atât de înaltă, încât eu unul nu o mai înţeleg.

Mai vorbeşte încontra proiectului Dr. Turnescu, dar îl apără C. Bozianu, şi în sfîrşit legea se votează şi de Senat cu 31 bile contra 9. De atunci noua subvenţiune s'a asigurat şi este alocată în budgetul fiecărui an. După retragerea ministerului L. Catargi, ajungênd Al. Orĕscu ministru de culte pentru câteva zile (4—26 Aprilie 1876), efemerul ministru se grăbeşte să ceară anularea acestei legi, şi prin raportul No. 3.334 din 22 Aprilie 1876 (dosarul No. 220 din 1876 al divisiunii scoalelor) propune chiar suspendarea vechiei subvenţiuni de 23.500 lei, voind astfel să suprime scoalelor române din Braşov or ce ajutor. Din norocire Al. Orĕscu după 3 săptămâni cade din minister, iar succesorul sĕu d. G. Chiţu men-

ţine subvenţiunea din amîndouě legile. — Ceea ce nu a împedecat pe „un bătrân“ liberal să scrie în *Voinţa Naţională* de la 8 Octomvrie 1894: „Ministrul sub conservatori, care a şters din budget subvenţiunea scoalelor române din Braşov, a fost d. T. Maiorescu, actualul rector al universităţii din Bucureşti“ !

22.

Asupra examenului de liberă practică a medicilor şi asupra unor stipendii.

(Şedinţa Senatului de la 6 Martie 1875).

Ministrul cultelor T. Maiorescu modificase, prin consiliul de miniştri şi decret domnesc, art. 63 al Regulamentului facultăţii de medicină în sensul de a permite examenul de liberă practică al medicilor cu diplome străine nu numai în limba română, ci şi în limba latină, franceză sau germană. Acelaş ministru trimisese în străinătate pentru studii istorice şi limbistice pe bursierii Gr. Tocilescu, Al. Lambrior, G. Panu şi G. Dem. Teodorescu fără concurs. La o interpelare desvoltată de senatorul I. Deşliu în contra acestor două dispoziţii, rĕspunde:

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor senatori, d. interpelant a început prin declararea, că d-sa

nu a făcut aceste interpelări din spirit de ostilitate, ci numai pentru că s'a crezut dator a veghea să nu se comită nici o ilegalitate din partea vre unui ministru. Îi mulţumesc de spiritul ce-l animează şi cu atât mai mult îi mulţumesc cu cât mi se dă ocaziune de a rĕspunde la câteva cuvinte şi agitări, care s'au aruncat şi prin unele gazete. Guvernul, d-lor, nu poate totdeauna să rĕspundă la jurnale, dar e datoria sa de a rĕspunde Corpurilor Legiuitoare.

Mĕ întreabă d. interpelant mai întâi, dacă s'a făcut modificarea art. 63 din regulamentul facultăţii de medicină din Bucureşti după consultarea facultăţii, şi daca aceasta s'a făcut şi cu avizul consiliului superior de instrucţiune, sau numai prin consiliul de miniştri şi cu sancţiunea Domnitorului. — Respund: modificarea art. 63 din regulamentul în chestiune am făcut-o numai prin consiliul de miniştri şi cu sancţionarea Domnitorului fără a aştepta o propunere formală a facultăţii şi fără avizul consiliului permanent al instrucţiunii.

D-lor, voi avea onoare a vĕ arăta justeţa acestei procedări, pe care o menţin în întregul ei. La facultatea de medicină din Bucureşti, ca la toate facultăţile, există un regulament pentru

chestiile proprii ale facultăţii, pentru admiterea studenţilor la examene, pentru programa studiilor, împărţirea în ani, etc.

Acest regulament trebue să fie elaborat de facultate şi trebue să fie aprobat de ministru luând şi avizul consiliului permanent. Iată ce zice în această privinţă art. 288 din legea instrucţiunii publice:

„Consiliul facultăţii formează regulamentele sale. Mĕsurile regulamentare nu pot avea putere, până nu se vor aproba de minister, după formele prescrise de legi".

Dar ştiţi d-voastră totodată că sunt şi regulamente, care nu se fac de corpul facultăţii, ci trebue să se facă prin consiliul de miniştri, adică regulamente, care nu prevĕd însăş organizarea facultăţei în lăuntrul ei, ci regulamente, care regulamentează un articol special din lege în putinţa lui de a se aplica în general la viaţa publică. Aceste două feluri de regulamente sunt foarte deosebite; ele au numai numele în comun.

In regulamentul facultăţii de medicină, aşa cum îl vĕd tipărit, s'a strecurat după părerea mea, următoarea greşală de competenţă.

Până la art. 56 din regulamentul facultăţii se prevĕd afacerile interioare ale ei, exa-

minarea studenţilor şi altele; însă de la art. 57 înainte până la 80, şi în acest spaţiu intră şi art. 63 pe care l-am schimbat, în aceste articole, zic, este un apendice la acel regulament, care vorbeşte despre examenile pentru admiterea la libera practică.

Ce este aceasta? Ce însemnează liberă practică permisă de o facultate? Este vorba despre o diplomă a chiar facultăţii, intrând în dezbatere facultatea proprie? Este dreptul de a practica o profesiune în facultate însăş? Nu, d-lor, este regulamentarea, nu a facultăţii, ci a art. 273 din legea instrucţiunii, care zice:

„Diplomele câştigate la universităţile străine nu vor conferì nici un drept în România, fără un examen prealabil",

Este dar vorba de echivalenţa actelor dobîndite în alte state, afacere a administraţiei generale, şi de dreptul de liberă practică în ţară, în afară de facultate.

Acum vĕ întreb pe d-voastră, acest examen prealabil pentru diplomele străine cine voiţi să-l regulamenteze? Căci în tot modul trebue să se regulamenteze. Fiind-că e vorba pentru medicina practică, ar putea să vină ministrul de interne, care are serviciul sanitar, şi fără privire necesară la legea instructiunii să-l regulamen-

teze prin consiliul de miniştri. Căci dacă nu este vorba de un regulament al facultăţii în sine, ci de regulamentarea unui art. general din legea instrucţiunii (art. 273), aceasta nu se poate face decât prin consiliul de miniştri şi fără avizul consiliului permanent de instrucţiune. Acest aviz se cere numai pentru chiar aplicarea unei norme legale, stabilite sau prin lege sau prin regulament de administraţie publică, dar nu pentru însăş crearea legii sau a regulamentului general.

Dacă este să vorbim un cuvînt mai mult în această materie, cred că este o călcare de competenţă de a se pune în apendicele unui regulament de facultate şi dreptul de liberă practică. Să vedem, cum se face la alte facultăţi. Facultatea juridică dă diplome dé licenţiaţi sau doctori în drept; dar dreptul de a practica jurisprudenţa, de a fi advocat, îl dă facultatea juridică? Cine înscrie în lista avocaţilor, facultatea juridică? Nici odată şi nicăeri! Ci consiliul de advocaţi; căci alta este a dobîndì diplome şi alta este a exercita în practică o profesiune. Prin urmare dacă într'un apendice al regulamentului unei facultăţi se vorbeşte despre libera practică, aceasta nu este în virtutea în-

suş a dreptului facultăţii, ci este o delegaţiune ce o dă consiliul miniştrilor cui vrea.

Riguros vorbind, cred că nu trebuia dată facultăţii, era mai bine să se dea serviciului sanitar, fiindcă, d-lor, nu stă bine ca un înalt corp de învăţătură să-şi piardă acest caracter şi să aibă aerul de a monopoliza practica. Cum se poate ca profesorii facultăţii dé medicină, a unei facultăţi tinere ca a noastră, care deabia în timpul din urmă a scos câţiva doctori, ai cărei profesori înşii şi-aŭ dobîndit diplomele cei mai mulţi în Paris şi alţii în Germania, să vie să zică: noi suntem şi profesori şi medici practici, dar dacă ar mai venì cineva să practice medicina în această ţară, nu-l admitem decât trecênd examenul în româneşte înaintea noastră. Incât dacă ar voì un bolnav să cheme un oculist din Franţa sau vre un alt medic însemnat ca Andral, nu ar putea să-l aibă, pentru că s'ar cere să se examineze în româneşte? Cum se poate să vie o facultate de ştiinţă să apreţieze dreptul de liberă practică!

Aceasta mi se pare că poate ajunge a degrada un institut de ştiinţă, atingêndu-i caracterŭl de ştiinţă curată şi coborîndu-l pe tărîmul speculaţiunii. Alta este a face ştiinţă şi alta este a face liberă practică!

Art. 273, care este în lege şi care vorbeşte de diplome străine, în proiectul cel nou al instrucţiunii publice, care va ajunge sper în dezbaterea d-voastră aşa cum sunteţi compuşi, l-am regulamentat astfel încât am revocat tot apendicele, făcênd dintr'acesta un articol deosebit de lege, spre a lua facultăţii ceea ce-i era atribuit până acum, dreptul de a admite libera practică.

Rĕspunsul meu dar este acesta: de câte ori un regulament nu este regulament al facultăţii însăş, ci este regulamentarea unui articol general din lege, d. e. de liberă practică cu diplome străine, de atâtea ori numai prin un raport către consiliul miniştrilor şi prin deciziunea lui cu aprobarea prin decret Domnesc se poate stabilì o procedare corectă, şi dacă s'a amestecat consiliul facultăţii întru aceasta, atunci a făcut-o prin o procedare necorectă în privinţa competenţei, şi eu m'am ferit să cad în aceeaş greşeală şi să consult facultatea formal acolo unde numai consiliul de miniştri are competenţă.

D-lor, dacă intru acum în fond, după ce în formă cred că am justificat procedarea, vĕ întreb: este cu putinţă ca într'un stat, în care profesiunile sunt libere, să legăm exercitarea profe-

siunii private de limbă? Dar puteţi d-voastră justifica mĕsura aceasta? Când s. e. o facultate, unde se vor pregătì ingineri şi architecţi, ar venì să facă regulament şi să zică: nu primesc architecţi şi ingîneri străini nici pentru trebuinţele private, ci or care să depună examen în limba romană, aţi admite d-voastră aceasta? Oare ce însemnează acest monopol alta decât a specula chestiunile înalte, care nu trebuesc speculate? Atunci aţi face să se omoare prin un sistem prohibitiv or ce concurenţă şi să se anuleze dreptul profesiunilor libere! Este de onoarea noastră aceasta? Nu este o procèdare nedemnă într'o facultate chemată de a da înaltă ştiinţă? Dacă suntem noi încă tineri în ştiinţe, trebue să lăsăm pentru libera practică privată porţile deschise pentru or ce este solid în cunoştinţe! Nu putem să legăm libera practică de cunoştinţa limbei romane! Funcţionarii statuluì, ce e drept, nu pot să fie străini în regulă generală, dar să fie ingineri, doctori ai oamenilor privaţi, dacă diploma este justă, aceasta mi-a părut aşa de elementar, aşa de indicat prin spiritul celui mai simplu liberalism economic şi social, mai ales într'un stat, care deabia a început a păşì pe

calea culturei, încât m'am grăbit a ridica acea prohibiţiune (aplause).

Am să trec la al doilea punct al interpelării. D. interpelant mĕ întreabă, de ce n'am păzit legea instrucţiunii cum o înţelege d-sa, când am trimes 4 tineri în străinătate ca stipendişti ai statuluĭ?

D lor senatori, legea instrucţiunii, în art. citat de d. interpelant, nu se potriveşte aci. Ce zice ea? „Art. 330. Statul nu va mai stipendia sub nici un alt cuvînt pentru învăţătura în şcoale din străinătate decât numai în interesul instrucţiunii publice naţionale şi sub următoarele condiţiuni:

„*a)* Ca aspirantele să fie născut român, să fie recunoscut fără mijloace proprii;

„*b)* Ca din suma destinată prin budget pentru stipendii, să se afecteze doă treimi în favoarea studenţilor eşiţi din şcoala normală şi în lipsă etc. . . .“

Dar unde este şcoala normală? Şcoala normală, în prevederea căreia s'au făcut toate art. citate de d. interpelant, nu s'a creat. Căci nu confundaţi: sunt aşa numite şcoli normale pentru prepararea de institutori, acestea sunt o creaţiune budgetară, alăturea cu legea şi afară din lege, de şi nu încontra legii. Iar şcoalele

normale, de care se vorbeşte aci, sunt cele prevĕzute la art. 311 şi următori care zic: se vor institui în Bucureşti şi Iaşi şcoli normale pentru formarea de profesori de licee şi de facultăţi, internate înalte, unde să se trateze filosofia metoadelor şi a procedărilor, şi care să fie pepìniere pentru profesori.

Era natural, ca din momentul în care legea prevedea înfiinţarea în chiar ţara noastră a unui înalt internat pentru prepararea profesorilor, adică aşa numitele şcoli normale superioare, nu mai puteam trimite studenţi în străinătate cu stipendii, şi trebuia să se populeze ântâi toate şcoalele normale şi numai pentru lacunele ce va simţì statul, să mai trimiţă pe cine-va în străinătate. Ei bine, aceste şcoli normale n'au existat încă, nu s'au înfiinţat, această prescripţiune a legii nu s'a aplicat şi nu se aplică. Nefiind dar realizată condiţia legii, ce remâne? Ce fel de fonduri şi stipendii sunt aceste? Vedeţi, aceşti tineri n'au fost trimişi decât după ce a votat Camera budgetul rectificativ pe 1875, şi în acest budget rectificativ s'a adăogat şi cifra de 38.000 franci, cu următorul titlu: „stipendii studenţilor din străinătate şi din ţară". Legea instrucţiunii nu prevede aceste stipendii în ţară; ea prevede burse în străinătate pentru

aceia numai, care au absolvit şcoalele normale şi facultăţile, şi nu simplu pentru studenţii din ţară şi din străinătate. Eu interpretez dar legea aşa: câtă vreme nu sunt şcoli normale superioare, nu este obligaţiune absolută de concurs impusă prin lege pentru bursierii din străinătate.

Cu toate acestea ministerul face bine, de şi nu este ţinut legal — respund acuzării de nelegalitate — face bine, ca în multe asemenea chestiuni să publice concurs şi să ia avizul consiliului permanent, cel puţin de câte ori este vorba exclusiv numai de instrucţiunea în şcoalele publice. Dar aici chestiunea stă altfel.

Dacă d. interpelant îmi făcea onoarea să mĕ întrebe mai înainte într'un mod privat, îi spuneam împrejurările şi vedea că nu se potrivesc de loc acuzările ce-mi aduce.

D-lor, sub administraţia ministerului de culte şi instrucţiune publică sunt multe alte instituţiuni, nu numai şcoli. Sunt archivele statului; este teatrul; sunt muzeele, sunt monastirile, etc. De unde ştie d. interpelant, pentru care din aceste deosebite ramuri de administrare a ministerului meu au fost destinate aceste stipendii? Trebue să-i spun d-sale, că de câte ori este vorba de archivă şi de cheltuelile pentru arhivă, nu se ia avizul consiliului permanent,

care este exclusiv mărginit la chestii şcolare. De câte ori este vorba de teatru, asemenea; de câte ori este vorba de biserică, pot lua părerea sinodului, dar nu a consiliului permanent. Aşa dar ce stipendii sunt acestea? Nu sunt stipendii, care intră în categoria exclusivă a şcoalelor, pentru care se cere avizul consiliului instrucţiunii publice; ele se rapoartă mai mult la archive sau la alte trebuinţe generale, şi asemenea stipendii se dau după libera deciziune a guvernului. Vedeţi acum, d-lor senatori, motivul care m'a autorizat a procede aşa, cum am făcut, şi aşa aş procede şi de acum înainte la or ce ocazie analoagă.

Dar permiteţi-mi, terminând cu chestiunea de formă, să vě adăog câte-va cuvinte despre chiar interesul ştiinţific al stipendiilor astfel decise de minister.

D-voastră, d-lor senatori, care sunteţi mai în vîrstă decât mine, veţi fi remarcat maĭ bine de cât mine, că de la o vreme încoace s'a răcit o foarte puternică, o foarte importantă activitate literară ce era înainte vie şi înflorită în ţara noastră. Ştiţi cu ce zel se interesau toţi din d-voastră la cercetările istorice naţionale. Era pe vremea, când Bălcescu publica împreună cu Laurian magazinul istoric al patriei noastre,

când lucrau Heliade, Aron, când apărea „archiva“ d-lui Kogălniceanu dincolo de Milcov, când din toate părţile se înmulţeau cunoştinţele istorice şi ne deşteptau pe toţi din acel fel de letargie, în care eram căzuţi. Era aşa de frumoasă, aşa de însemnată viaţa pe acest tărîm în vremea de atunci, încât numai cu cea mai mare părere de rău putem constata acum, că nu ştim din ce motive, poate din schimbările repezi ale politicei, tinerimea de astăzi nu mai continuă tradiţiunile de atunci; s'a pus să scrie jurnale, dar nu mai scrie şi nici nu mai citeşte cărţi istorice, nici de altfel. S'a perdut zelul tinerimii române pentru adevărata ştiinţă naţională.

Avem o archivă a statului, comori de documente sunt într'însa; s'a publicat oare ce-va fundamental de când există ea? Şi zicem că aspirăm la cultură cu formele cele noue politice! Dar există oare cultură naţională fără tradiţiune istorică, bine întreţinută în toată activitatea literară şi ştiinţifică?—Biete 2 volume de archivă s'au publicat acum vr'o 6 ani de d. Hăsedu, şi aicea s'a încheiat totul. — In monastiri sunt documente; este Prea S. S. Episcopul Melhisedec, care a început să facă pe această cale un drum nou şi a publicat documentele rela-

tive la episcopia de Huşi şi de Roman; dar cine l-a mai urmat?

Letopiseţii publicaţi odată de d. Kogălniceanu, au remas neterminaţi; dar sunt în archivele din Viena o mulţime de acte importante pentru noi, sunt în Petersburg, în Veneţia, sunt comori din istoria noastră cea veche. Avem facultăţi de litere, sunt doi profesori însemnaţi de istorie — nu-i numesc —: ce face profesorul de istorie de la Iaşi? Aţi vĕzut măcar o foiţă de carte istorică naţionala publicată de el? Eu n'am vĕzut. Ce face cel de aicea de atâta vreme? Ce fac alţii din licee? Unde sunt documentele istoriei naţionale? Unde este cel puţin începutul încercării de a continua opera lui Kogălniceanu? Un singur om se mai ocupă din nou de istoria ţării, d. Hăsdeu, şi nu critic dacă scrierile sale sunt bune sau rele, dar şi acesta este un om afară din facultate şi din cercul oficial; de altmintrelea pretutindeni a amorţit această parte a vieţei noastre naţionale.

Apoi, d-lor senatori, un lucru îmi pare vederat, deşi foarte trist: dacă n'avem sentimente de istorie în tinerimea noastră, suntem pierduţi; căci nu poate să trăiască un popor când îşi uită mâine ceea ce a făcut eri! (Aplause).

Din nenorocire am ajuns aşa de departe, în cât azi cei mai mulţi tineri cu greu înţeleg documentele numai de acum vre-o 40 ani, scrise cu slove vechi şi în limba veche, şi cred că poate nici unul sau deabia vre-unul de prin curţi şi tribunale este în stare a înţelege vre-un document slavon, care se refere la un timp în care limba slavonă era limba oficială.

Credeţi acum că trebue acuzat un ministru, dacă se preocupă de această cestiune? şi dacă, neliniştit de lipsa de interes, de zel, de cunoştinţe pe acest tărîm al archivei, al diplomaticei slavone, al manuscriptelor vechi, al comoarelor păstrate în bibliotecele şi archivele străine, a trimis 4 tineri cu misiunea specială de a se ocupa de archive, de archeologie, de anticităţi slavone, de limba veche, în care sunt scrise o mulţime de documente de ale noastre istorice? Dacă credeţi, atunci luaţi asupra d-voastră de a zice: nu voim a merge pe această cale; rĕu a făcut ministrul; să-i dăm un vot de blam, primind moţiunea d-lui Deşliu, şi să lăsăm pe d. Deşliu sa îndrepteze tinerimea română după chipul şi asemănarea d-sale.

Eu, d-lor, am spus Senatului, pentru ce am lucrat aşa cum am lucrat, şi iau toată respunderea; dacă d-voastră dezaprobaţi, o puteţi face;

dar procedarea în formă şi în fond eu unul o cred corectă. (Aprobări, aplause).

Cine sunt acei 4 tineri, care s'au trimis? Am ales amici, rude? oameni de acelaş partid politic cu mine? sau puteam, pe de altă parte, alege aşa din întîmplare? Se putea publica concurs pentru studiul arhivelor şi limba slavonă? Dar cine să examineze pe concurenţi? După părerea mea, nu se putea. Forma ar fi fost păzită fără îndoială, prescriptele verbale ar fi fost în regulă, şi pe hârtie era uşor lucru, dar ca rezultat practic nu ar fi eşit nimic. Am luat din parte-mi, şi permiteţi-mi a spune că, din când în când, mě ocup şi eu cu puţină literatură, am luat, zic, ceea ce s'a lucrat în timp de 10 ani încoace, şi am găsit 4 tineri ocupându-se cu istoria şi limba ţării lor în publicitate.

Permiteţi-mi a-i numì: E ântâi d. Grigorie Tocilescu, care a scris între altele o carte despre doĭ istorici români. D. Hăsdeu scrisese istoria sa; un altul, d. G. Panu, l-a combătut. D. Tocilescu l-a apărat, şi cu aceasta s'a arătat, că de şi a învăţat dreptul, nu s'a făcut advocat (ceea ce ştiţi, că este o profesie mai productivă), ci s'a făcut istoric. Atunci mi-am zis: iată un tînăr, care s'a ocupat de istorie, de şi putea să ia o

meserie mai lucrativă, a preferit istoria; bine a făcut, trebueşte încurajat. A fost în Iaşi un altul, d. Panu, care a scris asupra istoriei d-lui Hăsdeu, şi d-sa om de talent şi cu un zel vizibil pentru istoria naţională. Mai este d. Lambrior, care a scris o diseraţie foarte instructivă. Poate cunoaşteţi pe reposatul Iordache Golescu, (afirmări). De la acesta au rĕmas multe lucrări interesante pentru noi; cu atât mai interesante, cu cât limba şi felul de a vedea erau altele pe atunci. Vĕ mărturisesc că mie unuia îmi pare rĕu, că am părăsit aşa de iute felul de atunci şi că am primit, fără nici o tranziţie, o haină nouă, despre care nu ştiu dacă e mai bună pentru noi. Din aceste scrieri nepublicate ale reposatului Golescu, d. Lambrior a avut una la îndemână, a cercetat-o, a făcut un studiu limbistic asupră-i şi a dovedit cu această ocazie o predilecţiune aşa de mare pentru limba noastră veche şi pentru tot trecutul nostru istoric, încât mi-a părut şi d-sa demn de a fi încuragiat din partea statului român. Este în fine un al patrulea tînăr, d. G. Dem. Teodorescu; acesta a scris o carte asemenea interesantă despre datinele şi moravurile române; cartea este scrisă cu silinţă şi cu desvĕlirea întregului aparat ştiinţific, de care a putut dispune d. Teodorescu în ţara noastră. Trebue să vĕ spun, că acest tînăr era

unul din colaboratorii *Românului*, foaia opozițională în contra noastră. Poate că neavênd cu ce să trăiască, trăia cu jurnalistica; îl vedeam la Cameră scriind importantele desbateri politice, tachigrafiindu-le. Nu mĕ îndoiesc că aceasta l-a înaintat foarte mult, numai de sigur nu în știință. Oare era bine, fiindcă noi suntem de altă coloare politică și d-lui de alta, cel puțin așa pare a fi (căci eu unul colorile politice ale celor prea tineri nu le cam iau în serios), era bine, zic, să remână la o parte fără încercare de a fi încurajat tînĕrul literat? Eu cred că nu, și mi-am zis: iată un om, care a scris și el o carte istorică; dacă va merge să facă studiul archivelor și universităților străine, când va fi mai în vîrstă și va avea mai multă știință, va fi poate de folos istoriei patriei sale, și chiar dacă va mai face politică, o va face cu mai bogate cunoștințe și spre onoarea țărei lui. Iacă, d-lor, acei patru tineri, care au fost trimiși de minister cu cheltuiala statului în străinătate, și iacă tot ce aveam să rĕspund la interpelarea d-lui Deșliu. (Aplause prelungite).

Mai vorbește în contra ministrului în acea ședință Dr. Turnescu, profesor la facultatea de medicină. („Medicul străin trebue să dea examenul în limba română,

dacă vine să mănânce pâine la noi. — D. ministru ne-a vorbit de capacitățile ce ne pot venì din străinătate. Capacitățile cele mari, d-le ministru, sunt Românii, compatrioții d-voastră. (Aplause). Aceasta este cunoscut de toți. — Limba latinească nu o știe nimeni afară de câțiva transilvăneni“). Iar d. Deșliu propune o moțiune de blam, care însă e respinsă de Senat.

Idea susținută aici de ministru, că nu se cuvine ca examenele de liberă practică să fie în atribuțiile facultății de medicină, s'a realizat în sfîrșit prin regulamentul serviciului sanitar de la 1 Iulie 1893, care atribue încuviințarea liberei practice pentru doctori, farmaciști și veterinari în competența ministerului de interne.

23.

Asupra liberelor alegeri.

(Ședința Camerei de la 4 Iunie 1875).

Camera aleasă la 1871 își terminase legislatura de 4 ani, și în Mai 1875 s'a ales o Cameră nouă. Cu prilejul desbaterilor adresei de răspuns la mesagiul tronului, opoziția coalizată (de la „Mazar-Pașa"), din care făcea acum parte și Manolache Kostake, atacă guvernul cu violență, mai ales în privința alegerilor. La aceste atacuri răspunde între alții și

T. Maiorescu, ministrul cultelor. D-lor deputați, de către doi din cei mai însemnați membri ai opozițiunii, d. Ion Brătianu și d. G. Vernescu, am fost tras în discuție; de d. Brătianu am fost pus în chestie ca reprezentant al „junimii" sau, cum zice d-sa, cu un termen pentru mine mai puțin lămurit, al junei drepte; de d.

Vernescu pentru ceea ce vorbisem ca deputat şi ca ministru în chestiunea presei. Sunt dator dar pentru poziţiunea ce am şi pentru respectul ce datoresc Camerei şi în deosebi minorităţii, or care ar fi, să rĕspund câte-va cuvinte.

D-lor, în chestia presei vĕ aduceţi aminte că stă lucrul aşa: s'a adus de d. Costa-Foru împreună cu d. M. Kostake Iepureanu, pe atunci ministru al justiţiei, un proiect de lege, prin care se introducea sechestrarea prealabilă a foilor şi teascurilor şi arestul preventiv al jurnaliştilor. Ca deputat m'am opus, amendamentul meu s'a primit, proiectul de lege s'a retras. Am şi astăzi aceeaş părere; cred, că după Constituţiunea noastră nu este admisibil arestul preventiv contra jurnaliştilor, nici sechestrarea jurnalelor. Am spus-o ca deputat, o repet ca ministru. Poate că vre-unul sau altul din d-nii deputaţi sau din colegii mei de la minister să fie de altă părere, aceasta nu-mi importă, întru cât părerea rĕmâne teoretică şi nu se traduce în fapt prin un proiect de lege.

Este vederat însă că nu aş mai sta pe această bancă, îndată ce un proiect legislativ s'ar face din partea consiliului miniştrilor, în care mi s'ar cere şi iscălitura mea şi care ar fi în contrazicere cu convingerea ce am în această

cestiune de princip. Acest act însă nu s'a făcut; căci procedura penală, aşa cum o prezentase d. Costa-Foru, nu s'a mai prezentat înaintea d-v. Iar ceea ce crede colegul meu de la justiţie în privinţa aplicării legii de procedură penală oare cum în simplă teorie, aceasta nu mĕ prìveşte; fiind că nici d-sa nici eu nu suntem chemaţi a aplica şi a interpreta legile penale, ci numai tribunalele. Dacă însă tribunalele, dacă şi camera de punere sub acuzare, precum şi curtea de casaţiune au interpretat, că arestul preventiv este admisibil în materie de presă cu toată Constituţiunea noastră, întreb pe liberalul d. Vernescu: ce să fac eu, ministru cultelor? Voiţi d-voastră ca d. ministru al justiţiei, or eu, or guvernul în genere să invalideze hotărîrile camerilor de punere sub acuzare şi a curţilor de casaţiune? Aceasta nu o puteţi cere. Prin urmare vĕ rĕspund la ceea ce aţi zis, că dacă d-voastră vă pare că nu este dreaptă acea interpretare, aveţi iniţiativa legilor, faceţi un proiect de lege, interpretaţi in sensul cel mai nemerit, dar vĕ rog scutiţi-mĕ de acuzări nedrepte. Sunt şi rĕmân rĕspunzĕtor de or ce act, care nu se poate face decât prin concursul meu, de or ce proiect de lege prezentat de guvern de cand am onoare a face parte din el, de or ce deciziune

a consiliului de miniştri de atunci încoace; dar nu sunt rěspunzětor de interpretările legale în afară din resortul consiliului de miniştri. Acesta este adevěrul, d lor deputaţi, şi m'am grăbit a-l spune, pentru a trece pe cât se poate de iute peste această chestiune prea individuală şi prin urmare prea puţin importantă.

Important este în discuţiunea noastră, după părerea mea, un singur lucru: starea spiritului public în urma alegerilor, atitudinea maiorităţii, direcţiunea opoziţiunii. Poate nu vor fi pierdute acele câteva minute, în care vě rog să-mi daţi atenţiunea d-voastră pentru o observare generală asupra acestui lucru important. Aţi venit adineaori, d-le Vernescu, şi vorbind de colegiul III, ca şi d Iepureanu — şi aceasta mě interesează, fiind-că eu sunt singurul dintre miniştri, care sunt ales de colegiul III şi aş vrea să ştiu dacă sunt valid sau nu — vorbind de acest colegiu, ziceaţi că s'au falsificat alegerile, că nu este Camera expresiunea sinceră a ţării, că nu avem regim constituţional, ci numai forma lui. Aţi adăogat prin program, cu violenţa obişnuită a limbagiului d-voastră, că am adus ţara la prăpastie.

D-lor, eu sunt tînăr între d-voastră şi vě mărturisesc, că voesc cu cea mai deplină buna

credinţă ca să învăţ dela aceia, pe care din copilărie am fost deprins să-i privesc ca pe înainte mergătorii şi luptătorii ţărei mele pe calea ei de cultură, precum sunt d-nii Kogălniceanu, M. Kostaki, Goleştii, Brătienii şi alţii. Ce lecţiune însă îmi daţi mie, membru al tinerimii, care vine după d-voastră şi are fericirea de a fi încă împreună cu d-voastră, cu dorinţa de a se asocia, fie cu puteri cât de slabe, la continuarea operei de cultură ce aţi început-o? Ce povăţuire, ce exemplu îmi daţi? Voiţi oare să ziceţi, că d-voastră, după ce aţi încoronat la 1866 lucrarea d-voastră tradiţională, după ce dorinţa divanului ad-hoc a fost îndeplinită, după ce am dobîndit Principele străin şi o dinastie din cele dintâi ale Europei, după ce d-voastră, floarea României, la 1866 nu aţi primit, ca în tractatul de Paris, o organizare de pe masa verde a diplomaţiei străine, ci înşi-vă aţi elaborat în deplină libertate Constituţiunea ce avem, voiţi să ziceţi că astăzi am ajuns cu lucrarea d-v. la prăpastia peirii? De ce, d-lor?

S'au falsificat alegerile, afirmaţi d-voastră. Nu este exact, afirmă alţii. Daţi-mi voie a atinge punctul de căpetenie şi a face legistului Vernescu şi tutulor oamenilor mai deosebiţi din opoziţiune următoarea întrebare decisivă pentru or

ce stat constituit: cine să judece această contestaţiune? Aţi introdus sistemul constituţional cu Camera care validează alegerile. Ei bine, alegerile s'au validat de Cameră. Nu admiteţi instanţa? Foarte bine. Dar atunci spuneţi-ne: ce altă instanţă admiteţi ca să valideze alegerile făcute după legea electorală, lucrată de d-voastră? (Aplause). Aţi zis la 1866: fundamentul libertăţilor publice este întâi libertatea întrunirilor, aţi avut-o; este al doilea; libertatea presei, aţi avut şi pe aceasta. Eu, care citesc cu multă atenţiune *Românul*, mĕ vedeam tratat în vremea alegerilor de bandit; eram bandiţi toţi miniştrii, trădători ai ţărei. Să fie şi aşa; căci libertatea presei aţi avut-o, aţi avut-o cum nu o are nici o ţară a Europei într'un grad aşa de întins. Garanţie pentru confecţionarea listelor electorale aţi avut după Constituţiunea d-v., pentru că ele s'au făcut de primar, iar nu de guvern. Garanţie pentru dreptul de înscriere în listele electorale aţi avut; erau după Constituţiunea d-voastră tribunalele şi curtea de casaţiune; unde v'aţi crezut nedreptăţiţi, aţi apelat sau aţi putut apela (şi dacă nu aţi făcut-o, este vina d-voastră şi denotă lipsă de spirit cetăţenesc) la tribunale şi apoi la curtea de casaţiune, instanţa judecătorească cea mai înaltă,

inamovibilă, pe care guvernul nu o poate schimba. Aud că sub ministerul d-lui Brătianu s'a schimbat chiar şi ea, o secţiune întreagă a curţii de casaţiune a fost suprimată. Noi însă nu am atins acest înalt institut judecătoresc (aplause). Această instanţă cuprinde într'însa floarea magistraturei române şi este felurită, oare cum un mosaic de colori politice, după cum s'a completat vacanţele sub deosebitele ministere. Aţi recurs dar şi la dînsa, şi cu toate acestea ziceţi că actuala Cameră nu este expresiunea ţĕrei. Ce însemnează aceasta? (aplause).

Dacă este astfel, atunci permiteţi-mi a spune că eu nù sunt aşa de slab în expresiuni, precum este chiar programul d-voastră. Căci dacă declaraţi d-voastră, cu toată libertatea presei, cu toată libertatea întrunirilor, cu toate tribunalele ţărei, cu toată curtea de casaţiune independentă, cu toate primăriile, care toate acestea constituesc garanţii constituţionale pentru alegeri, că reprezentaţiunea naţională tot este falsificată, atunci declaraţi că ţara noastră este incapabilă de a avea o Constituţiune liberală ca aceasta.

Voci. Bravo, bravo (aplause prelungite).

Ministrul cultelor. Incă odată, d. Vernescu să-mi rĕspunză, cine judecă afirmaţiunile d-voastră?

Aţi prevĕzut că se validează alegerile de Cameră; s'au validat — de ce le invalidaţi a doua zi? Din momentul când alegerile s'au validat de Cameră, singura autoritate competentă conform legîi, nu mai este permis nimenui să vie a le contesta; şi, dacă totuş o face, atunci trece din statul normal constituit în statul anarhic şi devine un revoluţionar, (aplause prelungite).

I. Brătianu. Trimiteţi-ne la puşcărie.

Ministrul cultelor. Noi nu trimitem la puşcărie pe nimeni dintre deputaţi, fiind-că avem libertatea cuvîntului, inviolabilitatea deputaţilor. Dar ironica întrerupere a d-lui Ioan Brătianu şi apelul d-sale la intoleranţă le găsesc puţin potrivite. N'am fost în Camera aleasă când eraţi d-voastră la minister, d-le Brătianu, dar mi se spune că era atunci o stranie netoleranţă, că oratorii de altă părere decât d-voastră nici nu puteau să vorbească aci; pe când în Camera aceasta s'a vĕzut chiar ieri un domn, al căruia nume nu-l mai citez, care, vorbindu se de încercarea de la Ploeşti, a întrerupt şi în toată libertatea, a zis: Nu, n'am voit să fac republică, am voit să fac guvern provizoriu. Nu ne imputaţi dar tocmai toleranţa noastră pentru vorbele d-voastră. Toleranţa este un adevĕrat merit parlamentar.

Dar mărturisesc că un alt fapt de necrezut m'a surprins mai mult: Am vězut pe d. Manolache Kostake şi pe d. Kogălniceanu, foşti prezidenţi de consiliu, iscăliţi astăzi în programul de prin jurnale alături cu acel domn de la Ploeşti (aplause prelungite). Incă odată: ce lecţiune îmi daţi mie tînărul?

Este adevěrat, da sau nu, că în ţara aceasta, ca în or ce stat constituit, trebue să fie câteva lucruri, in privinţa cărora să fim cu toţii de aceeaş părere, pe care în comun să le aprobăm sau în comun să le despreţuim? Dar cum se poate ca d-voastră, oameni, care voiţi ordînea constituită în statul acesta, să veniţi şi să ne daţi exemplu de rěsturnare şi dezordine? D-voastră, d le Vernescu, care ziceaţi adineaori, că legea nu se interpretă după temperament şi după cum îi vine bine cuiva, ci că respectul ei se arată mai ales, când o păzim chiar în contra arbitriului nostru individual, cum veniţi acum să ziceţi că această Cameră, care este aleasă pe toate căile legale, aşa cum este prevězut în Constituţiunea de la 1866, dar nu v'a dat majoritatea d-voastră, este o Cameră ilegală? Cine vě dă dreptul s'o judecaţi? (aplause prelungite). Or manifestul d-voastră nu are nici un înţeles, or este o provocare la revoltă, şi

aşteptaţi momentul favorabil (aplause). Nu mai respectaţi ordinea legală; pentru d-voastră nu mai este Cameră, nu mai este primărie, nu mai sunt liste electorale, nu mai e nimic: este o stare de anarhie (aplause prelungite).

Pentru a termina, permiteţi-mi a face şi eu o relevare din micul meu trecut politic. Când, în urma regretabilului incident de la Martie 1871, se vorbea pe la noi, provincialii din Iaşi, despre efectele acelui fapt şi părea că s'au sdruncinat lucrurile aşa încât chiar chestiunea dinastică era pusă pe tapet şi se zicea că poate să ne aflăm iarăş înaintea unei alegeri de Domn: aceasta ne-a neliniştit foarte mult, şi astfel noi mai juni, care până atunci nu intrasem în politică decât o singură dată pe câte-va luni, la 1866, când era vorba a apăra unirea în contra separatiştilor, am zis: poate este momentul venit ca să dăm şi noi slabul nostru glas în concertul comun al României. Atunci vĕzĕnd că Constituţiunea, elaborată de d-voastră la 1866, adusese lucrurile din schimbare de minister în schimbare de minister, aşa încât, după cinci ani de funcţionare a ei, iarăş stam înaintea chestiunii dinastice atunci, zic, noi provincialii, şi eu unul, în cercul mărginit al unui provincial, ne-am zis: trebue să schimbăm Constitu-

ţiunea şi să dăm mai multă stabilitate mersului lucrărilor de stat în această ţară. Şi ne-am zis, să schimbăm Constituţiunea, dar nu prin o lovitură de stat, ci tot prin calea constituţională; şi d-voastră ştiţi că schimbarea Constituţiunii prin canalul constituţional, departe de a fi o lovitură, este o afirmare a sistemului constituţional. Ne ziceam, noi burgezii liberali, să facem această Constituţiune, dacă se poate, în câteva dispoziţiuni ale ei fundamentale mai puţin democratică, mai mult protectoare pentru clasa avută, ca prin aceasta să garantăm independenţa şi liniştea votului electoral. Această programă a noastră cu aceste principii, elaborată de prinţul Grigorie Sturdza, am avut onoarea a o iscălì alăturea cu d. Manolache Costache — ce e drept nu alăturea cu d. Candiano Popescu — şi am prezintat-o onor. Camere [1]).

Am venit apoi în Bucureşti şi, se înţelege, am încercat să vorbesc despre ea cu d. Catargi, preşedintele consiliului, pe care deabia îl cunoşteam, nu-l vĕzusem decât de două ori în viaţa mea. D. Lascar Catargi însă mi-a rĕspuns, că nu crede că trebue schimbată Constituţiunea, că şi cu Constituţiunea aşa liberală, cum

[1]) Vezi mai sus pag. 69 şi 70.

este, poate să meargă ţara înainte. Ţara este blîndă, bună şi vrea o bună administraţiune. Lumea este sătulă de teorii şi fraseologii, voeşte justiţie şi o bună administrare în toate ramurile publice. Eu, d-lor, care ştiu, că acel care a apărat Constituţiunea şi s'a opus celor ce propuneau schimbarea ei, este d. Catargi, sunt în drept a respinge acuzaţiunile actuale ce i se aduc de călcarea Constituţiunii. Aşa dar spuindu-ni-se nouĕ, celor tineri, de oameni bătrîni şi cu experienţă, că ţara poate să meargă cu Constituţiunea aşa cum este, că însă după ce-am făcut Constituţiunea, după ce libertăţile publice sunt dobîndite, apoi nu mai încap lupte aşa de înverşunate între liberali şi reacţionari, că în ţara aceasta nu mai există aristocraţie, că fie-care e considerat după talentul şi drepturile sale; că ţara astăzi n'are trebuinţă decât de o bună administrare, că fie-care ministru de resort să fie la locul sĕu şi să facă încercarea administrativă; spuindu-ni-se, zic, noĕ celor tineri toate acestea de oameni cu experienţă în afacerile statului, am primit, am lăsat reforma constituţională şi ne-am pus la lucru în cadrul vechei Constituţiuni. Atunci, d-lor, eram deputat din maioritate, şi poate îmi veţi face onoa-

rea a mĕ crede că eram independent şi ţineam cu sinceritate hotărîrea ast-fel luată.

De aceia, când am vĕzut pe d. Costa-Foru că vine cu o procedură penală, prin care mi se părea că restoarnă un principiu stabilit de Constituţiunea noastră, m'am ridicat, am combătut proiectul şi am zis, că nu primesc să se restoarne un principiu stabilit de Constituţiune prin o lege de alăturea. Dacă mergem cu Constituţiunea înainte, să mergem cu dînsa aşa cum este, dar nu să venim prin legi a o atinge într'un mod pieziş. Primindu-se amendamentul meu, proiectul a căzut şi d. Costa-Foru s'a retras mai târziu din minister.

Ce vedeţi d-voastră în aceasta de neconstituţional?

Tot în Camera trecută a venit un proiect de lege asupra creditului fonciar străin susţinut de d. Emanoil Kostaki Iepureanu, Camera nu l-a primit, şi proiectul s'a retras împreună cu d. Iepureanu.

Ast-fel vedeţi că s'a păzit Constituţiunea, şi din contră tot-deauna, când un ministru a fost în dizarmonie cu Camera, el s'a retras.

Ei bine, întru ce vedeţi d-voastră că ministerul nu a fost constituţional, nu este parlamentar?

Chestiunea este tot aşa astăzi ca şi atunci. In privinţa chestiunilor de principii puse în programul d-voastră, noi ne declarăm uniţi; voim tot ceia ce voiţi şi d-voastră, voim alegeri libere, vôim legalitate întru toate, voim confecţionarea listelor electorale de către primari, voim dréptul de contestaţiune la consiliul comunal, la tribunale şi recursul în casaţiune. Voim toate acestea. Intinderea instrucţiunii publice o dorim din inimă. Voiţi finanţe bune, voiţi justiţie, le voim şi noi. Intr'un cuvînt: voiţi administraţiune bună şi constituţională în toate ramurile publice, o voim şi noi; şi dacă credeţi d-voastră, că este cine-va din noi incapabil pentru aceasta, că eu sunt incapabil pentru a vě face scoli bune, că d. Lahovari este incapabil pentru a vě face bună justiţie, şi aşa mai departe cu cei-alţi, atunci aveţi precedentele din Camera trecută în curs de patru ani: când unul din miniştri nu avea încrederea d-voastră, primea un refuz asupra unui proiect important şi însuş se retrăgea. Tot ast-fel şi acum. Iată eu v'am prezentat legea pentru reorganizarea instrucţiunii publice, d-voastră o veţi discuta, şi dacă nu voi avea asentimentul d-voastră relativ la dînsa în chestiunile de prin-

cip, atunci voi înţelege, că nu sunt la locul meu după părerea d-voastră şi mě voi retrage.

Ei bine, ce vedeţi d-voastră nelegal în toate acestea? Pentru ce dar acest apel înverşunat? Pentru ce această programă? Pentru ce strigaţi, că ţara a ajuns la prăpastie, la ruină? Ţara a ajuns acolo, unde a dus-o regimul constituţional votat de d-voastră la 1866. De ce vě grăbiţi chiar d-voastră, generaţiunea care aţi produs, ca rodul cel copt al muncii d-voastră, Constituţiunea de la 1866 şi aveţi să ne-o arătaţi nouă ca model, de ce vě grăbiţi a arunca piatra în contra d-voastră înşi-vě şi a declara ţara în prăpastie? fiind-că aparatul d-voastră constituţional nu v'a procurat majoritatea?

Vě rog, mai păstraţi României o iluziune fericită, nu vě osîndiţi d-voastră cei bătrîni înaintea noastră celor tineri, că aţi fost necopţi când aţi făcut legea fundamentală din 1866. (Aplause prelungite).

24.

La discutarea adresei Senatului pe 1875 1876

(Şedinţa Senatului de la 26 Noemvrie 1875).

Budgetul rectificativ pe 1876 se presenta echilibrat prin însemnate reduceri la cheltueli, şi mesagiul tronului pentru deschiderea sesiunii parlamentare pe 1875—1876 accentua acest fapt, mai ales important în împrejurările, de care vorbeşte discursul următor. Adresa Senatului, într'un anume alineat, aproba procedarea guvernului de a fi echilibrat budgetul prin economii. La acest alineat C. Bozianu şi Al. Zisu propun amandamentul „pe cât va permite demnitatea naţiunii", iar I. Deşliu subamandamentul, ca să nu se reducă apuntamentele funcţionarilor şi să nu sufere serviciile statului. In contra acestor amandamente, care în urmă s'au şi respins de Senat, vorbeşte:

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor, şi amandamentul şi subamandamentul propus au

aceeaş nuanţă, este vorba de a arăta un fel de neîncredere în contra guvernului, adică în contra reducerilor ce guvernul le propune Corpurilor Legiuitoare. Amandamentul face în privinţa reducerilor rezerva „demnităţii naţionale“, pare că guvernul ar amenința-o; — subamandamentul mai face rezerva funcţionării regulate a administraţiei, pare că noi am voì să o distrugem, pare că ar fi vorba, că d. general Florescu spre exemplu ar fi propus economii, care ar distruge armata, sau că eu să fi propus economii, care să distrugă instrucţia publică, etc. Ce felurite, — şi uneori ce surprinzětoare sunt căile opoziţiunii! Vě aduceţi aminte că anume când s'au deschis Corpurile Legiuitoare, cu o zi înainte, la 14 Noemvrie, toată preocuparea publică era starea finanţiară a ţărei; până chiar în strainătate se arăta ameninţătoare starea finanţiară a ţărei; şi chiar la Paris, unde avem cursul uneî rente române de susţinut, se zicea, în urma unor rěu voitoare inspiraţiuni, că la 1876 deficitul budgetului va fi de 20 milioane. Ei bine, guvernul s'a preocupat în prima linie de aceasta, am căutat să acoperim prin economii golul budgetar şi v'am prezentat un budget fără deficit, spre marea supărare a acelor prooroci neadevěraţi. Altfel, de am fi venit cu budgetul

neechilibrat sau echilibrat numai prin sarcini nouĕ, s'ar fi zis: Iată ce administraţie aveţi, ruinaţi puterea economică a ţĕrii! Nu sunteţi guvern conservator! şi altele asemenea. Şi tocmai pentru că preocuparea generală şi aici şi în străinătate era aceasta (căci sunt în străinătate oameni, care prin toate căile dau alarma) tocmai pentru aceasta, zic, guvernul a avut şi el preocuparea de a face economii şi de a regula starea finanţiară fără să se pună impozite nouĕ. Am tăiat cheltuelile, care se puteau tăia pentru moment, şi am amănat îmbunătăţirile, care se puteau amâna, fără a distruge însă nimic. Şi când respundem la un simţimênt general al naţiunii, restringem cheltuelile administrative după putinţă şi facem act de adevĕrat guvern constituţional, acum ni se zice: economii bine, dar să nu distrugeţi, să nu compromiteţi demnitatea ţĕrei, să nu loviţi în funcţionari! Acum este mare grije pentru armată, pentru şcoli, pentru serviciile publice, pentru funcţionari, pentru tot. Ei bine, d-lor, daţi-mi voe a întoarce foaia şi a întreba: Dacă nu făceam economii, ce era să ni se zică? Era să ni se zică: aţi ruinat ţara, i-aţi sleit puterile vitale, i-aţi secat creditul, şi alte asemenea frase stereotipe. Atunci ce tre-

bue să facem pentru a vĕ mulţumì? Nici măcar economii nu voiţi să facem? (aplause).

Insă pentru a nu mai vorbì de argumentele d-lui Deşliu, se cuvine a revenì la amendamentul mai serios al d-lui Bozianu. Intr'însul este vorba de demnitatea ţĕrei, şi preocupările d-sale sunt pentru situaţia internaţională a României. D-lor senatori, un punct era cel mai important tocmai pentru demnitatea internaţională a României în împrejurările de faţă; acesta era creditul ei! Ştiţi că avem acum pe piaţa Parisului renta, — şi daţi-mi voie a spune, că şi aici este demnitatea naţiunii în joc. După încrederea ce au aceste pieţe străine pentru noi, se poate măsura în parte valoarea statului nostru în criza orientală ce se prepară; căci încrederea nu se mĕsoară după idea ce are fie care de sine însuş, ci după aceea ce o au alţii de el.

S'a întîmplat însă în timpul din urmă un fapt de mult aşteptat de politicii prevĕzĕtori. Inalta Poartă, puterea noastră suzerană, cu felul său de a administra finanţele, a adus situaţia finanţelor sale la catastrofă. Ştiţi ce lovitură a dat acest eveniment în poziţia internaţională a Turciei şi cât de mult Turcia, ca stat, a fost atinsă în demnitatea sa, fiind-că

era chiar vorba de a i se trimite o administrațiune străină care să-i reguleze afacerile. In acel moment era întrebarea cea importantă pentru creditul României: Cum suntem noi față cu această putere? Suntem noi un stat care, de și după capitulațiuni are unele legături cu Inalta Poartă, dar in privirea administrațiunii sale este independent? Suntem noi un stat, pe care îl zdruncină zdruncinarea Turciei sau nu? La această întrebare nouě ne era de datorie, de demnitatea națională de a dovedì, ca finanțele noastre nu au să sufere nimic de vicisitudinile Turciei, de și acestea sunt un semn greu și prevestitor de alte complicațiuni în viitor. La această întrebare noi am respuns prin echilibrarea budgetului, și guvernul a dat astfel un semn de tărie și crede a fi păzit demnitatea națională (aplause). Iată pentru ce nu înțeleg, ca tocmai de la onor. d. Bozianu, care știu cu ce căldură simte pentru binele țěrei, să se ceară intercalarea frasei de „demnitatea națională“ într'un sens pare că ea ar fi periclitată prin budgetul nostru.

D. Bozianu mai zice, că nu poate fi român cel care în asemenea momente importante atacă creditul nostru; că aceașta nu se poate întîmpla.

Apoi s'a întîmplat, d-lor senatori! s'a întîmplat, şi negările noastre nu pot desfiinţa acest fapt ruşinos. S'au găsit unii patrioţi din opoziţie, care împinşi de ură şi de pasiune au lovit creditul ţěrei noastre în străinătate. Aceste necalificabile fapte s'au petrecut la Paris prin jurnalul *Tablettes d'un spectateur*, s'au petrecut la Praga prin jurnaluĭ *Politik* [1]. S'a atacat întregul credit al ţěrii, pentru ca să se ajungă la ce? Pentru ca să lovească în noi, şeapte persoane, care suntem azĭ, dar mâine putem ceda loculĭ acelor care s'ar bucura mai mult de încrederea Domnitorului şi a Corpurilor Legiuitoare (aplause), şi nouě celor şeapte miniştri ni s'a făcut trista onoare de a se loví creditul ţěrei pentru a ni se da o lovitură nouě! Ce nefericită putere trebue să aibă ura partidelor politice pentru a fi în stare să covîrşească iubirea de patrie! Oare aici nu era demnitatea naţiunii în joc? Şi nu era locul ca să rěspundă budgetul prin o adevěrată salvare a demnităţii ţěrei? Aşa dar, d-lor, pe când vedem cu toţii cum Turcia nu şi-a îndeplinit angajamentele sale; pe de altă parte

---

[1]) Articolele din *Politik* de la Praga, scrise de d. Dimitrie A. Sturdza sub pseudonimul „Erdmann von Hahn", au fost traduse şi publicate în *Românul* de la 8 şi 9 Octomvrie 1875. Vom reveni asupra lor la începutul volumului al doilea.

pe când vedem, cum unii patrioţi din opoziţia română s'au încercat a arunca discreditul pe pieţele Europei în contra finanţelor patriei lor, noi v'am prezentat un budget echilibrat. Senatul, accentuând acest fapt fără comentariele îndoioase ále d-lor Bozianu şi Deşliu, cred că este în adevĕratul sĕu rol constituţional. De aceea, d-lor, guvernul vĕ roagă să respingeţi aceste amendamente.

25.

Pentru suprimarea unor catedre universitare.

(Şedinţele Camerei de la 12 şi 13 Dec. 1875).

In budgetul rectificativ pe 1876 ministrul Instrucţiunii publice T. Maiorescu propune suprimarea uneia din cele două catedre de dreptul roman de la Universitatea din Bucureşti şi a catedrei de economia politică şi de filosofia dreptului de la Universitatea din Iaşi şi infiinţarea unei catedre de limba română, care pănă atunci nu exista în învăţămîntul superior.

Contra acestei disposiţii se presentă în Cameră următorul amendament:

„Propunem a nu se desfiinţa prin budgetul rectificativ catedra de economie politică din Iaşi şi catedra de dreptul roman de la Universitatea din Bucureşti şi a nu se înfiinţa altele noui.

Semnaţi: *A. Pascal, I. N. Şoimescu, G. G. Meitani, D. Economu*“.

Amendamentul e mai ântâi susţinut de B. Boerescu, a cărui demisie din ministerul de externe fusese primită la 7 Noemvrie 1875. Îi rĕspunde:

T. Maiorescu, ministru de culte. D-le preşedinte şi d-lor deputaţi, voi avea mai ântâi onoarea a apăra guvernul în baza legii asupra instrucţiunii publice şi a vĕ dovedì, că economia ce vi se propune de 21,000 lei nu violează întru nimic legea, ci este o economie permisă şi, dacă împărtăşiţi modul meu de a înţelege învăţămîntul statului, o economie necesară.

Legea instrucţiunii de astăzi nu prevede de loc numĕrul catedrelor, care trebue să existe la fiecare facultate. Ea, fără a prejudeca chestiunea cantităţii catedrelor şi a numĕrului profesorilor, nu are în vedere decât *studiile* ce trebue să se facă la facultăţi.

Vĕ voi citì articolele din legea instrucţiunii, care privesc discuţiunea de faţă:

„Art. 251. Facultatea de drept va coprinde: 1) dreptul roman, 2) dreptul privat român, 3) dreptul penal", şi aşa mai departe.

„Art. 259. Facultatea de filosofie şi litere va coprinde: 1) Filosofia, Logica şi Metafizica, 2) Filosofia morală şi estetica", şi aşa mai departe.

In fine articolul hotarîtor:

„Art. 260. Fiecare facultate se va organiza prin regulamente speciali date in forma regulamentelor de administrațiune publică; aceste regulamente vor avea de obiect:

1. Inființarea graduală după meziele țĕrei a catedrelor necesare pentru cursurile menționate în precedenții articoli.

2. Inființarea de alte cursuri necesare pe lîngă fiecare facultate după trebuințele ce s'ar ivì, in urma înființării celor din precedentul paragraf".

Va să zică nu sunt prevĕzute prin lege numĕrul catedrelor și al profesorilor ce trebue să existe, ci aceste se fixează prin regulamente speciale date în formă de regulamente de administrație publică. Aceste regulamente se fac de ministerul întreg ca o lucrare a puterii executive, și se promulgă de Domnitor. Prin urmare s'a putut înființa o catedră la o facultate în asemenea mod, și tot așa cred că se poate desființa o catedră de la facultate, rĕmânĕnd numai ca o asemenea disposiție budgetară Camera să o primească sau nu.

Chiar cu legea cea nouă, numĕrul catedrelor nu este anume prevĕzut, sunt numai științele sau cursurile prevĕzute. Este dar o deosebire fundamentală de făcut în spiritul legii actuale intre științe sau cursuri și între catedre sau nu-

mĕrul profesorilor. Ştiinţele le fixează legea, dar când pentru aceste ştiinţe să se infiinţeze catedre şi câte catedre şi câţi profesori să fie, daca să fie un singur profesor însărcinat cu două ştiinţe sau doi şi trei profesori însărcinaţi cu o singură ştiinţă, aceasta nu se regulează prin legea organică, ci prin regulament „după meziele ţĕrii“, şi prin regulament şi cu votul Camerei după mijloacele ţĕrii se pot aici înfiinţa şi desfiinţa catedrele şi un numĕr oare-care de profesori.

Apoi, d-lor, vorbind în special de facultatea de drept din Bucureşti, cred nejustificată aflarea a douĕ şi trei catedre, adică a doi şi trei profesori pentru acelaş curs, pe când nu se îndeplineşte măcar numĕrul de cursuri sau ştiinţe, care trebue să se afle la celelalte facultăţi. Nu vedeţi, că există astăzi trei catedre numai pentru dreptul civil şi douĕ pentru cel roman înfiinţate toate prin regulament şi prin budget? Şi nu se poate ca tot prin regulament şi prin budget să se şi desfiinţeze? Ce contrazicere ar fi aceasta?

Cred dar a vĕ fi dovedit, că primul argument al d-lui Boerescu în contra propunerii guvernului nu este valabil şi că propunerea noastră în ceea ce priveşte numĕrul catedrelor sau al persona-

lului profesoral este în deplină legalitate după litera şi spiritul legii asupra instrucţiunii publice.

D. Boerescu aduce un al doilea argument, că profesorii universitari sunt inamovibili, şi că profesorii inamovibili nu se pot destituì decât prin o sentenţă. Dar este aici vorba de o destituire a vre-unui profesor?

Ştiţi ce însemnează destituire? Ea însemnează, d-lor, o sentenţă penală şi luarea dreptului acelui om de a mai ocupa vreodată în toată viaţa lui vre-o funcţiune în ramul învăţămîntului public. Este o pedeapsă, care ca toate asemenea pedepse nu se poate înflige decât în virtutea unei sentenţe, fiindcă dînsa loveşte pe acel om în tot cursul existenţei sale civile în stat. Insă, d-lor, aci e vorba nu de pedeapsă, nu de a li se lua celor trei sau patru profesori drepturile de a mai fi profesori, ci de a se reduce numĕrul catedrelor, de a se pune persoanele în disponibilitate, fiindcă serviciul lor personal este sau de prisos sau prea costisitor, rĕmăind ca d-lor să ocupe alte funcţiuni în ramura învăţămîntului orcând trebuinţa va cere şi mijloacele ţĕrii vor permite.

La curtea de casaţiune, pentru a rĕspunde la exemplul adus de d. Boerescu, lucrurile erau şi sunt altfel. Acolo legea prevede anume numĕrul

membrilor şi prin urmare prin un vot budgetar nu se poate desfiinţa un membru. Dar dacă legea curţii aceleia ar fi zis: curtea de casaţiune va avea un numĕr oarecare nefixat de membri câţi vor fi trebuitori, atunci vĕ întreb: la votarea budgetelor nu ar putea să vină colegul meu de la justiţie şi să zică: nu-mi trebue mai mulţi şi mijloacele ţĕrii nu permit de a plătì maĭ mulţi? De sigur, da!

D-lor, este un princip constituţional care-mi părea sigur. Dar dacă oameni de talentul şi experienţa d-lui Boerescu îl combat, atunci chestiunea pare a fi deschisă şi contraversată, iar Camera se va pronunţa.

Este principiul constituţional, că orcât ar sta un lucru în lege, el e pus în teorie, dar în privinţa banilor, Camera are dreptul de a da sau refuza alocaţiunea bugetară, afară numai în statele, unde budgetul e despărţit în două: în budgetul fix, nesupus fluctuaţiunii anuale a votului budgetar, şi în budgetul mobil, supus pentru fiecare articol aprobării sau refuzării Camerii din an în an.

D-voastră aţi votat o propunere a d-lui ministru de justiţie, ca să se egaleze salarul procurorilor cu al preşedinţilor de secţiuni; aţi vo-

tat-o, şi când a venit cu cererea de inscriere în budget, nu aţi primit-o. Aceasta este legal?

Voci. Nu e încă promulgată legea.

Ministrul de instrucţiune. Chiar de ar fi promulgată, totdeauna Camera poate amâna alocaţiuni budgetare pentru cutare serviciu, se înţelege nu pentru totdeauna, ci pentru fiecare an budgetar dat, până când se va face un budget nediscutabil alături cu un budget discutabil. Dar atunci când se cere să depuneţi în urnă bilă albă şi neagră, atunci îmi pare — ertaţi-mi expresiunea — că se face un simplu joc mecanic, dacă vi s'ar refuza dreptul de a pune bilă albă şi neagră unde voiţi.

Dar această controversă nu am trebuinţă a o mai întinde, şi recunosc chiar că este o întindere prea mare ce s'ar da votului budgetar, când s'ar pune cu rigoare în practică un asemenea sistem. Nu am trebuinţă de dînsul pentru suprimarea ce v'o propun. Căci, vĕ repet, aici însăş legea instrucţiunii ne spune anume, că nu este legal fixat numĕrul catedrelor şi al profesorilor, ci că aceasta este o afacere regulamentară şi budgetară.

D-lor, atât pentru a vĕ justifica legalitatea acestei mĕsuri. Mĕ voi încerca acum a vĕ justifica oportunitatea şi chiar necesitatea ei.

Să ne întrebăm însă; ce-însemnează budgetul statului pentru învăţămîntul public?

Sunt state, de exemplu Englitera, chiar până după începutul secolului nostru, unde n'a fost un ban înscris în budgetul statului pentru instrucţiunea publică. Acolo se zicea şi se zice; comunele, particularii, acei care înţeleg lucrul, îşi vor face şcoli după cum vor crede că sunt mai bune. Aşa este, de exemplu, în mare parte şi în America. Chiar la noi, în timpul când era eforia şcoalelor, se poate zice, că era un fond, dacă nu tocmai privat, dar totuş nu al statului, care întreţinea şcoalele, şi atunci administratorii fondurilor, cu care s'au înfiinţat atâtea şcoli, le dau şi le-au dat direcţiunea care au crezut-o administratorii că este mai bună. Dar când d-voastră votaţi un budget public pentru instrucţiunea publică a statului şi-l daţi în mâna guvernului în sistemul representativ, atunci guvernul împreună cu d-voastră este responsabil de direcţiunea ce o apucă instrucţiunea publică, fie în folosul fie în periclitarea statului. Onor d. Boerescu ne-a arătat, care este numĕrul studenţilor de la făcultăţile de aici. D-sa ne-a spus că sunt 116 studenţi la facultatea juridică, 21 de studenţi la facultatea de litere şi 40 la facultatea de ştiinţe.

Permiteţi-mi, d-lor, să completez notiţele arătate de onor. d. Boerescu. La facultatea de litere sunt, ce e drept, înscrişi în numĕrul acesta studenţii, însă numai pentru că se dau atâtea burse la această facultate şi nici una la drept; dar marea majoritate a acestor 21 de studenţi de la litere iau numai inscripţiunile la facultatea de litere, pentru ca să se folosească de bursele ce li se dau de minister, şi urmează în fapt şi cu seriozitate la facultatea juridică, aşa încât, de când s'au înfiinţat facultăţile la noi, numai facultatea juridică a scos un numĕr mai insemnat de licenţiaţi (vr'o 70); cea de litere de-abia a produs câţiva (6); în Iaşi îmi pare nici unul şi cea de ştiinţe asemenea nici unul în Iaşi.

Va să zică propensiunea în cultura tinerilor noştri este în o desproporţie aşa de mare în favoarea jurisprudenţei şi în contra celorlalte ştiinţe, încât putem zice, că direcţiunea de fapt a studiilor de astăzi este spre funcţionarism, magistratură şi advocatură, şi nu spre litere sau ştiinţe exacte.

Este bine ca statul să încurageze această direcţiune? Este bine să inmulţim cifra nu atât a magistraţilor, cât mai ales a advocaţilor? Căci, d-lor, este un lucru, pe care cred că şi colegul meu de la justiţie îl va confirma: din nenoro-

cire şi magistratura pentru cei mai mulţi din aceşti tineri este numai o altă şcoală, prin care trec câtăva vreme pentru a ajunge apoi, când se vor face mai cunoscuţi publicului şi vor cunoaşte şi ei legile mai bine prin practică, a fi advocaţi, şi cu cea mai mare nepăsare vedem pe unii tineri dându-şi demisiunea, uneori ca manifestare şi sub aer de sacrificiu, însă—permiteţi-mi a zice—cu o generozitate cam eftină, pentru a trece de la jurisprudenţa practică a magistraturei la resursele mai bune de câştig ale advocaturei. Aşa direcţiunea, care a luat-o tinerimea aceasta în majoritate, este de a-şi face practica sa pe spinarea justiţiabililor, privind tribunalul ca o a doua parte a învăţăturei dumnealor, şi ştim că învăţătura experienţei practice este — ce e drept — o şcoală bună, dar taxele de inscripţiune ale acestui fel de şcoli sunt cam scumpe şi se plătesc din nenorocire de publicul, care se judecă la tribunale.

D-lor, mĕ veţi întreba, din ce cauză provine acest îndemn către drept, în deosebi către advocatură? Cauzele sunt multe şi unele foarte grave. Este o causă socială, este o altă cauză a statului însuş, care prin cea mai bruscă reformă a introdus de o dată o codificaţiune străină, tradusă din franţuzeşte. Dar este şi o altă cauză:

încurajarea ce această propensitate periculoasă a aflat-o neîntrerupt din partea guvernelor şi a Camerelor succesive. Şi aici eu unul mĕ cred dator a mĕ împotrivì, întru cât atîrnă de la administrarea instrucţiunii publice, şi a vĕ propune să aprobaţi împotrivirea şi prin votul d-v. deocamdată bugetar. Daţi-mi voie a mĕ explica mai de aproape.

D-lor, este o onoare pentru universitatea noastră, că a avut o facultate juridică aşa cum a fost şi este ea încă astăzi, a fost o onoare pentru dezvoltarea noastră juridică de a fi avut în această facultate oameni ca d. Brăiloiu, care este aici, ca d. Bozianu, ca d. Vasilie Boerescu şi fratele d-sale Constantin Boerescu, ca d. Costaforu, eminentul profesor de drept civil, ca d. Cantili şi ca d. Vioreanu. Dar această onoare a adus şi un pericol. Insemnătatea profesorilor de la facultatea juridica a stat în prea mare disproporţiune cu aceea a profesorilor de la celelalte facultăţi, nu vorbesc de însemnătatea ştiinţifică, ci de însemnătatea lor ca oameni publici, ca oameni de stat, înalţi funcţionari, mulţi foşti miniştri, unul chiar prezident de consiliu. Aceasta a dat profesorilor facultăţii juridice multă influenţă în stat. Influenţa lor a atras pe de o parte în mod legitim mulţimea studenţilor, pe

de altă parte însă s'a tradus, într'un mod mai puţin legitim, prin budgetul statului, în cantitatea catedrelor ce şi le-au creat, în disproporţiunea numĕrului lor faţă cu numĕrul altor profesori de facultăţi. Vĕ întreb acum: este oare chiemarea budgetului statului de a încuraja mai mult această disproporţiune? sau e de datoria noastră de a slăbì această propensitate până va fi redusă la proporţiunea dreaptă cu celelalte facultăţi şi mai ales cu învăţămîntul elementar?

Eu unul sunt dator a vĕ declara din nou, precum am făcut-o şi mai nainte ca deputat, că direcţiunea, în care caut a administra instrucţiunea publică, este de a restrînge, pe cât o poate statul, curentul aproape exclusiv spre facultatea juridică şi de a întărì mai ales învăţămîntul primar şi secundar, îndeosebi pe cel real.

Cu aceasta sper că va renaşte în România vechia încredere în şcoalele ei, încrederea ce o avea când exista încă acea instituţiune a bĕtrânilor boeri ce se numia eforia şcoalelor. Căci nu ştiu prin ce nefericită întimplare tocmai când poporul român a fost chiemat a-şi da o reprezentaţiune constituţională, care s'ar fi presupus că are să reprezente mai bine interesele clasei de jos ca fiind mai drept ieşită din sînul poporului, nu ştiu prin ce nefericită întîmplare toc-

mai Camerele noastre, de când avem sistemul constituţional liberal, au redus cifra învăţămîntului primar mai jos, chiar cu jumătate mai jos, de ceea ce era sub vechii boeri ai eforiei şcoalelor. Aici avem un fapt, contra căruia tot omul de stat trebue să se revolte în conştiinţa lui. Căci dacă este ceva trist în o societate, este de a vedea o clasă prea încurajată intărindu-şi tot mereu mijloacele de cultură şi de putere, şi lăsând clasele de jos în ignoranţă şi în mizerie. Am scăpat de privilegiul boerilor vechi, dar tindem spre crearea acelei clase periculoase de oameni, care de şi eşiţi înşişi din clasa poporului, devin exploatatori de ruinare ai aceluiaş popor (aplause prelungite).

Vĕzênd acest pericol, să încercăm a da studiilor statului precum şi budgetului instrucţiunii o altă direcţiune, şi prin mĕsura ce vĕ propun şi care face obiectul lungei discuţiuni de faţă, eu am redus 21,000 franci de la facultăţile de drept şi am adăogat 96,000 franci la învăţămîntul de prin sate (aplause).

D-lor deputaţi, m'am întins poate prea mult asupra direcţiunii generale în întrebarea de faţă. Numai aşa însă am crezut că este de demnitatea Camerei a trata cestiunea oportunităţii, pe care a atins-o d. Boerescu.

Daţi-mi acum voie să restrîng tărîmul discuţiunii şi să mě cobor la propunerea noastră rectificativă în amănunte.

Este vorba a se suprima, nu ştiinţele, ci numai catedrele de profesori deosebiţi pentru un al doilea titulár de dreptul roman la Bucureşti, cea de economie politică şi de filosofia dreptului la Iaşi.

In Bucureşti cel dintâi profesor de dreptul roman a fost, după cum îmi arată d. Brăiloiu, Moroiu şi apoi a venit d. Bozianu. In vremea lor fiecare era singurul profesor de dreptul roman, dar făceau cât zece tineri profesori de astăzi, când aceştia nu au vocaţiunea şi zelul lui Moroiu şi Bozianu. Astăzi pentru dreptul roman sunt doi profesori, care predau trei ore fiecare pe săptămână această ştiinţă, astfel că tinerilor studenţi li se predă în fiecare din cei doi ani câte trei ore pe săptămână dreptul roman de câte un alt profesor. Apoi suntem noi într'o situaţiune financiară care să permită astăzi un lux al profesorilor de la drept aşa încât unul să predea numai trei ore pe săptămână, iar pentru celelalte trei ore să fim siliţi a plătì un alt profesor? Nu, d-lor; eu cer de la profesorul dreptului roman ca un cias pe fiecare zi să-l consacre pentru cursul d-sale. Este oare

aceasta prea mult? Nu are el timp să dea o singură oră pe zi? Dar ca să facă pe advocat are timp? Eu contest profesorului dreptul preponderant al advocaturei, şi-i cer ca, nu numai trei ore, ci şase ore pe săptămână să le consacre Universităţii, şi numai în restul timpului, care este încă foarte mare, să se ocupe de trebile d-sale private. Cer dar, d-lor, de la un singur profesor de dreptul roman să facă ambele cursuri şi în toate zilele câte o oră, adecă: 3 ore pe săptămînă în anul I, şi 3 ore în anul al II-lea. Dacă însă pe d-voastră vĕ lasă inima a ţine acest lux de profesori juridici pentru a face d-lor cursul numai de trei ori pe săptămână, faceţi-o! Dar eu cred, că v'aţi atrage o gravă rĕspundere în situaţiunea finanţiară actuală şi în privirea direcţiunii învăţămîntului.

Acum, d-lor, încât priveşte facultatea de drept din Iaşi, cu toate că ea nu dă doctoratul în drept, ci numai licenţa, s'au făcut alocaţiuni în budget pentru catedra de filosofia dreptului şi pentru aceea de economie politică.

In Franţa, de la 1801 şi până la 1864, în curs de 63 ani, n'au existat la facultatea juridică pentru licenţă catedra de economie politică şi cea de filosofia dreptului. Eu, d-lor, când am luat licenţa în Franţa la 1861, am făcut-o fără

să fie vorba de economia politică. Dacă în Franţa a existat şi a putut să se desvolte facultatea juridică în curs de 63 ani fară a avea o catedră de economia politică şi de filosofia dreptului pentru licenţă, apoi noi, care de abia putem imita mersul prudent spre progres al altor popoare, putem avea pretenţiunea să facem lux în desvoltarea ştienţifică a noastră, creând programe pentru licenţă, care n'au existat în alte ţări mult mai înaintate decât noi? Eu cred, o mai repet, că acestea sunt creaţiuni de lux. Dar e mai mult decât atât, eu cred, că mai ales la facultatea juridică din Iaşi ne lipsesc oamenii, care să ne inspire încrederea că vor da o bună direcţiune ştiinţei economiei politice şi filosofiei dreptului.

Acum, d-lor, să-mi permiteţi a face o mică digresiune şi, fără a pronunţa nume de persoane, a vorbì numai de actele oficiale ale unor profesori de la noi.

Domnul, care ocupă actualmente catedra de economie politică la Universitatea de Iaşi, a studiat câţiva ani în liceul de acolo fără a-l termina, pe urmă a stat vre-o doi ani în facultate, şi apoi, fără a avea bacalaureatul, fără a poseda măcar elementele culturei clasice, s'a dus în Italia şi după câtva timp a venit doctor în ju-

risprudenţă. Cum dar, aşa de odată, să i se încredinţeze într'un mod definitiv direcţiunea tinerimii în privinţa unei părţi de ştiinţă juridică, care este cea mai grea, a economiei politice? Sunt unii, care contesta chiar însuşirea de ştiinţa sigură economiei politice, şi aceasta, d-lor, pentru că sunt în ea chestiuni atât de mult controversate, încât trebue ca profesorul să fie un om cu o maturitate ştiinţifică consumată, cu o autoritate puternică, pentru a expune junimei ştiinţa sa cel puţin cu atâta prudenţă, încât să nu facă mai mult rĕu decât bine. Sunteţi d-voastră siguri, că direcţiunea, sub care e pusă inteligenţa tinerimii române în privinţa economiei politice, e bună la facultatea din Iaşi? Eu unul nu sunt sigur, şi de aceea cer la onor. Cameră să suprime această catedră ca o alocaţiune special destinată numai economiei politice. Şi tot cam aşa este şi cu filosofia dreptului. Eu cred că a fost nefericită instituirea acelor catedre la universitatea din Iaşi, şi că este în genere o nefericire pentru tinerimea noastră de câte ori urmează un curs, care nu poate să-i dea decât cunoştinţe superficiale, uneori false, totdeauna rĕu mistuite.

Terminând, domnilor deputaţi, sunt surprins de a vedea atâta preocupare pentru persoana

profesorilor, zicêndu-se, că ce are să se facă din ei?

B. Boerescu. E vorba de princip.

Ministrul instrucțiunii publice. Da, de princip, dar în vederea persoanelor. Ce are să se facă profesorul, când i se va tăia acea cracă budgetară de sub picioare? Apoi n'are decât să-și continue profesiunea lui de advocat (aplause).

Dar o altă întrebare: D-lor, profesorul este partea interesantă, or studenții? (aplause). Dar ce vě tot gândiți la profesori și nu vě gândiți odata și la școlari? (aplause). Profesorul are mai multă putere în mijloacele sale private din care poate trăi, și daca statul îl plătește, îl plătește numai pentru studenți. Așa dar interesul studenților și nu al profesorilor trebue să fie obiectul preocupării noastre.

Iată pentru ce guvernul vě cere să suprimați această cifră (aplause).

Vorbesc apoi pentru propunerea ministrului d. Al. Catargi, contra ei și pentru amendament dd. Aristid Pascal și I. Agarici.

Acestora le rěspunde:

Ministrul de culte T. Maiorescu. D-lor deputați, vě rog să nu ne facem noi înșine, prin cuvin-

tele noastre, iluziuni asupra împrejurărilor de fapt; ci să hotărîm chestiunea aceasta în deplină şi sinceră cunoştinţă de cauză. D. Pascal revine din nou la cererea d-lui Boerescu de a se face prin lege, şi nu prin budget, propunerea de faţă. Contest că s'ar putea numai prin lege face propunerea guvernului. Cred că este corectă şi prin budget. Infiinţarea catedrelor conform art. 260 din legea instrucţiunii e făcută prin regulamentare şi budget, şi tot prin regulamentare şi prin budget se pot desfiinţa. In cazul de faţă se desfiinţează de exemplu o catedră de dreptul roman de la facultatea din Bucureşti din două ce erau, şi d-voastră, care aţi citit legea instrucţiunii publice, vĕ rog să-mi arătaţi un articol din acea lege, care ar prevedea, că pentru catedra dreptului roman să fie doi profesori şi pentru catedra dreptului civil să fie trei profesori, adică mai multe persoane pentru unul şi acelaş obiect. Este oare o singură dispoziţiune în lege, care vĕ face să admiteţi această duplicitate şi triplicitate pentru aceste obiecte? Eu vĕ afirm, că nu este nici una. Legea vorbeşte de ştiinţele necesare, dar nici de cum de numĕrul catedrelor. Prin urmare nu primesc mîngîerea ce-mi lăsaţi, că la ocaziunea legii instrucţiunii viitoare are să se modifice numĕrul personalului.

Cum are să se modifice, când nici în legea de astăzi nici în cea viitoare nu se prevede să fie unul, doi sau trei profesori pentru o catedră de la o facultate, ci se prevĕd numai cursurile? Eu nu ating în privinţa facultăţilor din Bucureşti obiectele de studiu, dar vĕ zic: catedra de dreptul roman la Bucureşti se ocupă de doi profesori; cu ce drept se face aceasta, când s'ar putea foarte bine ţine acelaş curs de o singură persoană, predând o oră pe zi, iar nu numai 3 ore pe săptămână ca astăzi? Aci nu este vorba a se aştèpta votarea nouei legi a instrucţiunii. Chestiunea celei de a doua catedre este o chestiune budgetară şi amânarea care s'ar face nu semnifică altceva, decât respingerea propunerii.

Dar, d-lor deputaţi, daca îndoirea catedrei a fost o creaţiune numai budgetară, întreb: sunt valabile argumentele aduse de d. Pascal pentru susţinerea catedrei? D. Pascal a spus, că profesorii au o muncă foarte mare, încât 3 ore pe săptămână chiar sunt prea mult; căci ei trebue să se prepare, au conferinţe şi examene aşa încât de abia îi iartă timpul să se ocupe la două zile odată de cursul lor. Eu aş rĕspunde d-lui Pascal, că la Iaşi aceeaş catedră se ocupă de un singur profesor, şi încă două ore pe fiecare zi. In Germania celebrul profesor Gneist predă

câte două ore pe fiecare zi, şi la noi un profesor să nu poată preda o oră pe zi? Dar ce face în tot timpul liber? Aţi văzut vre o publicaţiune ştiinţifică din partea d-lui Daniileanu, de când este profesor? In genere, afară de d-nii Boerescu, Costa-Foru şi Strat, a publicat vre unul din d-lor cursurile ce le ţin, ca să se ia de pretext „munca" d-lor ştiinţifică în afară de orele prelegerilor publice? De geaba se sileşte d. Pascal a îmbrobodì adevĕrul, el nu se poate ascunde. Şi adevĕrul este, că interesele d-lor private le consumă prea mult timp în comparare cu datoria oficială de profesori.

Nu primesc aluziunea d-lui Pascal la adresa unui membru din curtea de casaţiune, care ar fi periclitat prin această suprimare a unei catedre de drept roman. Nu ştie d-sa, dacă va fi acela sau celălalt. Din momentul ce Camera va primì suprimarea, rĕmâne la guvern să aleagă între cei doi. Ear în alegerea sa guvernul se va îndrepta numai după interesul studenţilor, după cerinţa unui curs regulat pentru dreptu roman, căci, d-lor, din nenorocire, sunt şi neregule foarte mari uneori în frecventarea cursului universitar din partea profesorilor. Sunt profesori, care, ori cât de eminente ar fi de altmintrelea cunoştinţele domniei lor, urmează cu atâta negligenţă

în îndeplinirea datoriei lor oficiale, încât aceasta periclitează toată valoarea învăţămîntului care se predă. Este, d-lor, de notarietate publică între toţi studenţii facultăţii de drept din Bucureşti, şi când o spun aceasta, este evident, că iau rĕspunderea pentru ce afirm. E ştiut, d-lor, şi în capitală şi poate în toată ţara, că nu e cu putinţă la facultatea de drept din Bucureşti să se ţină totdeauna examenele şi în zilele determinate, când e vorba de dreptul roman; de câte şeapte ori se amână uneori examenele din causă că nu vine profesorul respectiv, ca să le ţină. Ei bine, d-lor, ce însemnează aceasta? Studenţii se pregătesc şi d-v. ştiţi că este un moment însemnat în viaţa studentului, când îşi trece examenul; studenţii se pregătesc pentru zioa determinată, vin la şcoală şi cu inima neliniştită aşteaptă să-şi treacă examenul; profesorul nici nu-şi dă osteneala de a fi exact, nici nu se gândeşte să vie la şcoală. Atunci se amână pentru altă zi. Se grăbesc din nou studenţii şi vin iarăş d. e. peste 5 zile; profesorul nu vine, şi nu este unul, d-lor, ci sunt şi câte 10 studenţi; ei bine, nici în zioa aceea profesorul nu vine, pentru că or pledează la tribunal, or dă consultaţii clienţilor (aplause). Se amână, d-lor, pentru alte 5 sau 7 zile; profesorul nu vine, se amână

din nou. Şi după ce se amână aşa uneori până la 7 ori şi poate şi mai mult examenul, spuneţi-ne ce concluzie morală se mai produce în inimile studenţilor? (Aplause).

Nu credeţi, d-lor, că un studiu de universitate este important numai prin ceea ce ne expune ca ştiinţă; el este mai ales important prin direcţiunea, ce dă spiritului studenţilor. In şcoală nu învăţăm ceva definitiv, învăţăm mai ales pentru ca să putem învăţa mai departe în viaţa practică. Şi când am spus eri, ceea ce v'a părut poate exagerat, că un profesor ca Bozianu şi ca Brăiloiu erau mai buni de cât 10 din cei noi de astăzi, aceasta nu însemnează că cunoştinţele profesorilor de astăzi sunt mai slabe decât acelora de atunci. Nu, d-lor. Se poate ca cunoştinţele profesorilor de astăzi să fie mai întinse, mai felurite. Dar nu e chestiunea de cunoştinţe, şi puţin importă, daca un profesor este erudit, când el îşi expune studenţii la neregularităţile de care am vorbit. Daca am zis că învăţătura profesorilor de mai înainte era mai folositoare decât cea de astăzi, este pentru că cei vechi o făceau cu inima mai caldă, ei erau mai pătrunşi de îndeplinirea datoriei şi tocmai prin aceasta dau acea direcţiune morală, care prin punctualitate, prin iubirea de studiu şi prin zelul înde-

plinirii datoriei ridica nivelul culturei şi moraliza tinerimea întreagă (aplause). Ministrul, când vede că astăzi unii profesori, de la o facultate de drept de exemplu, nu-şi îndeplinesc cu exactitate îndatorirea lor, ce poate să le facă? Să le dăm avertismente ca la băeţii din şcoală? Să mě expun astfel poate la un rěspuns nepoliticos? Căci legea nu dă guvernului alte mijloace pentru a silì pe acei profesori la îndeplinirea datoriilor (aplause). Toate pedepsele mai simţitoare sunt lăsate unui juriu de pairi, tras la sorţi tot dintre profesori.

Pentru aceste motive, d-lor, pentru a curma luxul de prisos a 2 catedre de dreptul roman, când unul din titularii acestor catedre este ca şi cum n'ar fi, ba este chiar stricăcios prin lipsa sa de zel la îndeplinirea datoriilor, vě rog să primiţi propunerea budgetară a guvernului, primită şi de comisiune, şi să nu vě încredeţi iluziunilor produse de d. Pascal în privinţa profesorilor de dreptul roman de la universitatea din Bucureşti.

Incontra celor zise aici ţine B. Boerescu un al doilea discurs, la care mai rěspunde:

Ministrul instrucţiunii publice T. Maiorescu. D-lor deputaţi. Sesiunea de faţă este pentru camera

aceasta cea d'intăi sesiune ordinară a legislaturei ei.

După înălţimea discuţiunii, la care trebue să recunosc că a adus chestiunea d. Boerescu, ati înţeles, sper, cu toţii că discuţiunea aceasta are o însemnătate; ea este hotărîtoare pentru direcţiunea învăţămîntului public şi va fi o manifestare a modului, cum această Cameră, în majoritate, înţelege să fie administrată instrucţiunea publică în Romània.

Din acest punct de vedere discuţiunea are o însemnătate specială şi pentru poziţiunea guvernului, cel puţin pentru aceea a ministrului cultelor. Vĕ rog dar să nu regretaţi puţinele momente ce vĕ mai iau în continuarea acestei controverse între sistemul d-lui Boerescu şi sistemul nostru.

D-lor deputaţi, sunt de aceeaş părere cu d. Boerescu, că nu se poate niciodată prin budget schimba o lege; sunt de aceeaş părere cu d-sa, că nu se poate niciodată prin arbitriul guvernului să se lovească un profesor inamovibil.

Unde mĕ deosebesc de d-sa este însă aci: Eu susţin tocmai că nu se atinge de loc legea, că nu se schimbă nici un articol din lege prin propunerea guvernului. Unde mĕ deosebesc al doilea, este aci: eu susţin că din momentul când pentru

propunerea guvernului se cere consimţimîntul d-voastră, nu mai poate fi vorba de arbitriul ministerului în lovirea unui profesor inamovibil, ci de toată garanţia sistemului constituţional prin Cameră.

Regret că d. Boerescu a întrebuinţat aci chiar cuvîntul de capriţiu ministerial. Nu poate fi capriţiu acolo, unde va fi votul d-voastră, şi fiindcă votul d-voastră hotăreştè, iăr nu ministrul, aş întreba pe adversarul meu, daca primeşte, ca cuvintele pe care le-a zis d-sa la adresa guvernului să se substitue la adresa Camerei? Atunci d-sa ar fi zis, că soarta profesorilor atîrnă de la arbitriul şi de la capriţiul reprezentaţiunii naţionale! O primeşte aceasta d. Boerescu? Ar trebuì să o primească, căci instanţa decisivă în propunerea mea este tocmai Camera. Profesorii însă nu pot fi decat mulţumiţi, daca vor vedea că soarta lor este pusă în mâna cui? în mâna a chiar reprezentaţiunii ţărei.

Reviu dar la chestiunea legalităţii, pusă pentru a doua oară de d. Boerescu.

D-lor deputaţi, legea instrucţiunii publice—şi în privinţa aceasta remarcaţi, că d. Boerescu îi doreşte modificarea, va să zică simte că este o lacună—nu prevede numĕrul catedrelor, şi nu prevede nicăiri nici numĕrul persoanelor, care

au să fie însărcinate a preda cursurile. Ce zice ea? Zice, că *studiile*, ce vor fi la universitate, vor fi acestea, şi că înfiinţarea catedrelor pentru aceste studii se va face prin regulamente ale puterii executive, după mijloacele ţĕrii. Insă ministerul face regulamente, dar nu este numai în arbitriul sĕu îndată ce regulamentele se leagă cu o cerere finanţiară, cu un vot budgetar al Camerei.

Eu, d-lor, rĕspund la apelul d-lui Boerescu, primesc discuţiunea pe tărîmul pe care a pus-o d-sa. Când o lege fixează ceva ca princip şi apoi lasă la „meziele ţării“, la mijloacele sale de a se aplica treptat şi după împrejurări acel princip, poate fi ceva mai clar decât aceasta? Principul este hotărît, este fix; aplicarea e mobilă după împrejurări. Acele împrejurări prin ce mijloace se pot apreţia, cine poate să le apreţieze? Le apreţiază pe de o parte guvernul prin regulamentele ce i se dă dreptul a le face, le apreţiază pe de alta Camera, reprezentaţiunea naţională, cu ocaziunea votării budgetelor. (Aplause). Iată mijloacele legale, prin care se poate lăţi sau restrînge o ramură universitară a instrucţiunii publice la noi.

B. Boerescu. Nu s'a dat niciodată de nimeni legii o asemenea interpretare.

T. Maiorescu. Atât mai rěu, d-lor. Eu regret că nu s'a făcut aceasta, după cum nu s'a făcut multe altele ce trebuiau să se facă; eu regret că astfel s'a lăsat în părăsire învăţămîntul public la noi de mai mult timp, şi găsesc că este momentul de a se schimba această stare de lucruri, de a se da odată o direcţie sigură politicei învăţămîntului, care să fie supusă judecării Camerei şi să se ştie, pe ce bază se dă sau nu se dă încredere unui ministru al Cultelor.

Ştiţi, că mai nainte la noi în ţară era o Eforie a şcoalelor însărcinată cu îngrijirea învăţămîntului public, un consiliu de vre o 5 oameni, care înfiinţau şi dèsfiinţau catedre după împrejurări, o autoritate care da o direcţie instrucţiunii publice în ţara noastră. După aceasta, la confecţionarea legii de făţă — care preschimba starea de lucruri de mai nainte—s'a vězut de legiuitor, că noi nu eram încă un popor, în care cultura să fie foarte rěspândită, un popor cu experienţă în ceea ce priveşte invăţămîntul public; s'a vězut că noi eram un popor, care deabia de vre-o 20 sau 30 de ani începuse a avea în ţara sa lumina ştiinţei şi că, astfel fiind, nu puteam să avem un sistem complet şi sigur asupra instrucţiunii publice, nu puteam să introducem prin urmare deodată o fixitate în instrucţiune,

lucru, pentru care trebue mult studiu, multă experienţă, ceea ce noi nu avem. Aşa dar legiuitorul cu multă înţelepciune a zis prin legea azi în vigoare: eu cred că studiile, că cursurile care trebue să se predea în facultăţi şi în celelalte şcoli publice să fie acestea, dar rĕmâne la mijloacele ţării şi la chibzuinţa acelora, pe care îi însărcinez să regulamenteze legea, de a modifica într'un sens restrictiv sau extensiv ceea ce pun eu aci ca princip; rĕmâne ca guvernul ţărei, prin regulamente, şi Corpul Legiuitor prin bugete să compună organizarea catedrelor pentru acele studii. Legiuitorul astfel a introdus o mobilitate oare-care pe lîngă principiul fix coprins în lege. Şi bine a făcut legiuitorul; căci dacă poate fi permis unui popor ca după mai multe silinţe, după experienţe nenumĕrate, să fixeze un sistem de învăţămînt public, de la care să nu se mai poată depărta un timp mai mult sau mai puţin îndelungat, aceasta nu poate fi permis unui popor aşa de începĕtor în ceea ce priveşte cultura. Este permis Engliterei să fixeze pentru un period de 40 sau 50 de ani un sistem de învăţămînt public, de la care să nu se depărteze nimeni, este permis Germaniei, este permis Franţei de a face aşa, pentru că acolo au fost lupte crâncene până să se ajungă la realizarea unui

principip, a fost discuţiuni publicé timp îndelungat, au fost martiri pentru o idee de cultură, s'au vĕzut oameni murind pe eşafod pentru că au susţinut o opiniune de ştiinţă. Inţeleg fixitatea relativă într'o asemenea ţară, în asemenea condiţiuni; dar la noi, unde nu avem încă nici o experienţă în materia aceasta, la noi, unde nu s'a întîmplat nimic din câte s'au petrecut în acele ţări culte, la noi fixitatea prea mare ar fi un principip vatămător din toate punctele de vedere, căci el nu ne-ar conduce la altceva decât la retrogradarea învăţămîntului prin retrogradarea profesorilor.

Insă o repet, fixitatea nici nu rezultă din actuala lege, legiuitorul ei din contră a lăsat — după ce a prevĕzut oare-care studii — a lăsat ca după mijloacele ţărei şi după chibzuinţa guvernului să se înfiinţeze şi altele sau să se desfiinţeze unele. Acest principip a fost admis cu multă prudenţă, el este binefăcător, şi nu cred că ar fi în avantagiul instrucţiunii ca ea să fie înlănţuită într'un mod prea tare de un personal fix şi că ţara să nu poată schimba după împrejurări, fie chiar budgetare, direcţiunea ce ar voì să dea învăţămîntului public.

Ce poate împedica pe această Adunare de a hotărî ca astfel să se urmeze, iar nu altfel?

Cine poate oprì pe Cameră de a zice, când astfel înţelege ea legea, cutare şi cutare catedră să fie suprimată? D-v., d-lor deputaţi, sunteţi legiuitori în această materie, suverani de a apreţia şi a decide cum credeţi că e mai bine. Şi când legea zice în art. 260: regulamentele date în forma regulamentelor de administraţiune publică vor avea de obiect înfiinţarea „după meziele ţărei" a *catedrelor* necesare pentru *ştiinţele* enumĕrate mai nainte, ea lasă întinderea numĕrului profesorilor la apreţierea Camerei şi a guvernului.

B. Boerescu. Şi d-v. îi destituiţi?

Ministrul de instrucţiune. D-le Boerescu, sunt mai tînĕr decât d-v.

B. Boerescu. De aceea nu aplicaţi bine legea.

Ministrul de instrucţiune. Sunt mai tînăr decât d-v., nu faceţi, vĕ rog, prin întreruperile d-v. continue ca să apar eu mai răbdător decât d-v.

B. Boerescu. Avem experienţa instrucţiunii, pe care nu o ai d-ta, şi vĕ asigur, d-le Maiorescu, că de când există legea instrucţiunii, nici unul nu a aplicat această lege aşa cum ceri d-ta.

Ministrul de instrucţiune. Imi permiteţi, d-le Boerescu, să continuu? (Ilaritate). Aşa dar cantitatea profesorilor este dispoziţiune numai regulamentară şi budgetară; şi nici că putea fi altfel, d-lor. Dacă ar venì astăzi d. Bozianu şi

s'ar oferì de a reprimì catedra de drept roman (eu l-am rugat la vreme, d-sa nu a primit) eu aş fi cel dintâi a vĕ ruga să reînfiinţaţi orce catedră în budget, pe care ar voì d-sa să o ocupe, fiindcă am încrederea că va fi în folosul învăţămîntului.

Trec acum la celălalt argument. Inamovibilitatea unui profesor este dreptul sĕu după lege de a nu fi pedepsit cu destituire prin arbitriul ministrului şi cu oprirea de a mai putea ocupa în toată viaţa sa funcţiune în instrucţiunea publică. Dar ceea ce vĕ propune guvernul prin budgetul rectificativ nu este nici pedeapsă, nici suspensiune, ci este numai punerea în disponibilitate, declararea, că nu este după mijloacele ţărei de trebuinţă de a mai avea un cutare numĕr de personal didactic pentru cutare ştiinţe. Cine însă are o idee de dreptul statului, ştie deosebirea totală ce există între destituire şi o asemenea disponibilitate.

Ca să vedeţi că această interpretare e dreaptă, duceţi şi interpretarea adversarului până la capăt şi veţi vedea că această ducere până la capăt este o *ducere ad absurdum*. Profesorii inamovibili nu se pot destituì decât cu formele prevĕzute în legea instrucţiunii, adică prin tragere la

sorţi a cinci dintre dînşii, care să chibzuească daca e bine sau rĕu a se destituì persoana.

Apoi eu vin cu o lege organică şi desfiinţez, d. e. un şir de ştiinţe şi introduc altele. D-v. discutaţi. Atunci ar venì d. Boerescu şi ar zice: nici prin legea organică nu se pot atinge persoanele profesorilor, căci numai un juriu de 5 profesori traşi la sorţi se poate pronunţa.

B. Boerescu. Aceasta e altceva, şi vom vedea când vom discuta acea lege.

Ministru de culte. Ce scumpă îngrijire pentru interesele personale ale profesorilor!

Nu e vorba, onorabile adversar, pentru a discuta acum ultimul punct, de economia făcută cu această mică sumă de 21.000 fr. Oportunitatea mĕsurei propuse este cu totul alt unde-va. Am avut onoarea a vĕ spune, că de când cu sistemul constituţional, s'a produs faptul foarte straniu, care ar arăta — dacă s'ar continua — că nu-l realizăm în adevĕratul său sens; faptul foarte straniu de a vedea. că atunci când naţiunea a zis că nu mai vrea să fie guvernată în mod despotic, prin Domnitorii şi prin boerii vechi, ci prin reprezentanţi scoşi din sînul poporului, că de atunci de când se votează bugetele de către reprezentanţii ei şi cu sistemul constituţional, tocmai de atunci scoalele săteşti

sau înjumătăţit din ceea ce erau când erau administrate de boeri (aplause); adică sunt mai puţine şcoli săteşti şi mai multe facultăţi. (Aplause). Eu cred primejdioasă această direcţiune şi este timpul ca odată să se oprească (aplause).

In vara aceasta aţi votat un credit extraordinar, cu care să se întindă învăţămîntul rural, şi eu am înfiinţat în Septemvrie al acestui an 177 şcoli nouĕ prin sate. Trebue acum să daţi dar mijloace pentru întreţinerea acestor şcoli. După cum ştiţi, este un timp de restringere, este deficit în buget, şi într'o astfel de restrîngere mare finanţiară, vroiţi să continuăm ca până acum, voiţi să avem pentru aceeaş învăţătură, pentru acelaş obiect câte doi profesori, şi să nu daţi mijloace necesare pentru întreţinerea învăţămîntului de jos? Eu cred, că nu! In tot cursul vieţei noastre parlamentare, de câte ori era vorba de şcoalele din sate, de îmbunătăţirea învăţătorilor inferiori şi chiar secundari nu se ridica nici un glas (aplause). Cum venea însă vorba de profesorii de pe la universităţi, şi mai cu seamă pentru facultăţile juridice, glasuri puternice se ridicau, nu pentru catedrele de cultură naţională (limba română nu există nicăeri ca o catedră specială în or-

ganisaţiunea sistemnlui nostru de învăţămînt), ci pentru catedrele de jurisprudenţă.

In decursul legislaturei trecute, s'a văzut cazul extraordinar cu ocaziunea votării budgetului, că, atunci când a venit budgetul pentru profesorii primari, pentru profesorii gimnaziilor şi ai liceelor, au tăcut toţi în privirea sporirii lefilor lor, şi cum a venit budgetul la profesorii de la Universităţi, s'a cerut să li se sporească lefurile. S'a respins de Cameră, dar cererea s'a făcut, şi această cerere era caracteristică.

Ese acum chestiunea aci: voiţi d-v. să se continue aceeaş disproporţiune budgetară la cheltuelile instrucţiunii publice ca până acum? Atunci veţi respinge propunerea guvernului; va fi atunci bine ştiut, că de şi suntem în greutăţi finanţiare, de şi este vorba să creăm aceste 177 şcoli nouĕ elementare, pentru care v'am cerut alocaţiunea în budget, de şi vedem cu toţii că este o prea mare preponderanţă în partea juridică şi prea mică în partea cealaltă, totuş se menţin catedrele de lux de la facultăţi juridice şi se suprimă şcoalele săteşti. Atunci voi şti şi eu, ce-mi rĕmâne de făcut.

Vĕ pare însă, precum e convins guvernul, că această direcţiune este primejdioasă, atunci vĕ

rog să primiţi alocaţiunea pentru şcoalele rurale aşa cum vi s'a propus şi să primiţi şi suprimarea la facultăţile juridice. Cu modul acesta ţara se va pronunţa odată în sistemul constituţional contra luxului claselor de sus, care, sub aparenţa de cultură, este contrar învăţămîntului în popor (aplause prelungite).

Se pune la vot amendamentul d-lui Pascal şi rezultatul scrutinului este cel următor:

Votanţi	98
Majoritate absolută . . .	50
Bile albe pentru	26
Bile negre contra	72

D. vice-preşedinte. Adunarea a respins amendamentul d-lui Pascal, şi prin aceasta a încuviinţat articolul din budget.

26.

Rĕspuns la o interpelare personală a d-lui Aristid Pascal.*

(Şedinţa Camerei de la 17 Ianuarie 1876).

Propunerea ministrului cultelor, desvoltată în discursul precedent şi primită de Cameră cu aşa mare majoritate, prin care se isbeşte negligenţa la cursuri şi examene a unor profesori universitari şi luxul creaţiunilor de personal didactic la facultăţile de drept în dauna celorlalte facultăţi şi mai ales în dauna învăţămîntului elementar şi real, deşteaptă fireşte o mare animositate la unii profesori şi advocaţi din parlament. Indată după vacanţa Crăciunului începe un şir de atacuri combinate şi susţinute în Cameră de d-nii Aristid Pascal, B. Boerescu şi G. Meitani, iar în Senat de Al. Orĕscu, I. Bozianu şi I. Deşliu, cărora li se asociază deputatul George Brătianu. In scurtul timp de 12 zile, se fac alternativ

în contra ministrului patru interpelări, trei propuneri de neîncredere şi o moţiune de blam. Cea din urmă isbuteşte în Senat la 28 Ianuarie 1876, avînd ca urmare demisia ministrului cultelor şi a întregului cabinet, care însă se reconstitue şi se modifică a doua zi tot sub prezidenţa d-lui Lascar Catargi. mai trăind astfel vr'o două luni, până la definitiva retragere în 3 Aprilie 1876.

In acea luptă parlamentară de 12 zile chestia personală a ministrului cultelor, întru cât este simplă chestie personală, nu are nici o însemnătate Ea merită să fie relevată numai întru cât este un simptom al situaţiei parlamentare şi precursorul căderii întregului regim conservator din acel timp. In paginele următoare vom reproduce dar numai acele părţi ale discursurilor ministrului atacat, care pot prezenta un interes mai general.

Atacul începe în mod caracteristic. La ordinea zilei a Camerei este înscris noul proiect de lege asupra învăţămîntului public. Cu 5 zile înainte de discuţia generală d. Aristid Pascal, în şedinţa de la 17 Ianuarie 1876, sub cuvîntul unei interpelări, face ministrului cultelor o chestie personală, cetind o lungă sentenţă a juriului profesoral din Bucureşti, dată în contra lui în anul 1870, pe când ocupa catedra de filosofie la Universitatea din Iaşi. Urmează în aceeaş şedinţă d. Meitani cu moţiunea „Ca-

mera, declarând că d. Maiorescu nu are încrederea ei, trece la ordinea zilei. Semnaţi: G. I. Meitani, A. Pascal, N. Filodor, T. Marioţeanu, Cezianu", pe care însă Camera o respinge, fără ca să fi rĕspuns cineva d-lui Meitani. Numai la interpelarea d-lui Pascal rĕspunde ministrul, şi nu putea altfel. Iată rĕspunsul:

Ministrul de culte T. Maiorescu. D-le preşeşedinte, interpelarea d-lui deputat Pascal a avut două puncte: unul era de a mĕ întreba pentru ce nu pedepsesc, conform cu legea instrucţiunii, pe profesorii negligenţi, şi altul de a da câteva notiţe biografice asupra mea.

Voi respunde la punctul întâi:

D-lor deputaţi, în or ce discuţiune este mai nainte de toate important să se precizeze exact punctele discuţiunii, căci altfel ar fi cu neputinţă a da un rezultat desbaterilor noastre.

D. Pascal a zis, că într'o discuţiune a Camerei ministrul instrucţiunii publice a aruncat asupra profesorilor în general bănuială, acuzarea, că nu-şi îndeplinesc îndatoririle lor. Aceasta, d-lor deputaţi, nu este exact! Dezbaterile Camerei sunt aci în *Monitor* în întregul lor.

Discuţiunea în Cameră şi afirmarea mea a fost aceasta: pe când mai înainte la facultatea

juridică ein Bucureşti era un singur profesor de dreptul roman şi acel singur profesor era in stare să-şi îndeplinească misiunea foarte bine, în timpurile din urmă s'au introdus doi profesori, sub pretext că este o jertfă prea mare să se facă acel curs numai de un profesor; însă unul din aceşti doi profesori urma aşa de neregulat, încât par-că nici nu ar fi fost. Prin urmare faptul de a avea doi profesori pentru dreptul roman era numai un lux, şi nu era nici un rěu, dacă s'ar fi desfiinţat.

D-lor, acestea le-am spus atunci pentru ca să motivez suprimarea unei catedre, care era de prisos.

Fără îndoială d. interpelant Pascal are dreptul să întrebe pe un ministru: „Bine, când auzi d-ta că un profesor de dreptul roman, d Daniileanu, căci de d-lui era vorba, nu urmează regulat, pentru ce nu ai luat măsurile ce ţi le dă legea?"

Intr'adevěr, d-lor, puteam să iau şi alte măsuri, puteam să-i dau un avertisment, puteam să-l trimit în judecată; dar tot de odată puteam să viu înaintea Camerei să zic: catedra aceasta este de prisos şi este mai bine s'o desfiinţăm.

Din aceste trei diferite căi, care erau deschise pentru îndreptarea rěului, eu am ales pe

cea din urmă şi d-voastră aţi aprobat această mĕsură prin votul d-voastră asupra budgetului rectificativ.

Era în drept d. Pascal să mĕ întrebe: ce se întîmpla cu d. Daniileanu, când Camera neprimind mĕsura propusă de mine, d. Daniileanu ar fi continuat mai departe în funcţiunea sa. Dar Camera a primit această propunere şi astăzi chestiunea d-lui Daniileanu este stinsă. D-lui nu mai face parte activă din corpul profesoral, şi eu pot afirma d-lui Pascal, că ceilalţi profesori de la facultatea juridică din Bucureşti vor continua cu regularitate. Este oare teamă d-lui Pascal, că ministrul va fi prea slab în privinţa profesorilor celor rĕi? Mai are această teamă şi după mĕsurile ce-am luat în timpul din urmă? Crede că nu este destulă energie din partea aceasta? In această privinţă aş ruga pe d. Pascal să se liniştească. Energia este cea din urmă calitate, care va lipsì guvernului.

Iată în ceea ce priveşte întrebarea privitoare la ministru.

Insă d. deputat Pascal a făcut o a doua parte în interpelarea sa şi a introdus în deplină lectură înaintea Camerei o sentenţă, casată pe urmă, dătă în lipsa mea, în contra mea ca profesor de filosofie de la universitatea din

Iaşi, care eram profesor nu în timpul ministerului meu, căci de când sunt eu numit ministru, profesorul de la facultatea din Iaşi nu mai era în funcţiunea de profesor.

Acum ce voieşte d. interpelant? Si aci aş ruga să-mi vie în ajutor autoritatea d-lui preşedinte, autoritatea sa parlamentară; voeşte d sa ca eu, depe banca de ministru, reprezentant al puterii executive, susţinut aci cu încrederea majorităţii parlamentului; aci, unde nu am persoana mea privată în joc, nici funcţiunea mea ca profesor, nici biografia mea trecută, ci unde sunt în chestiune numai faptele mele ca ministru, voiţi ca de pe această bancă de ministru să mě cobor în discuţiunea detaiurilor biografice ale persoanei mele? Mi s'ar cuvenì aceasta? (Aplause). Ar fi de demnitatea ministrului să facă aceasta? O pot face? Şi dacă nu o pot, dacă nu-mi e permis ca ministru aci să vě dau detaiurĭ biografice, atunci în ce poziţiune pune un deputat chiar Camcra aeeasta, când interpelează pe un ministru al ei într'un mod în care-i face cu neputinţă de a rěspunde? Este asta procedură parlamentară? Ce folos poate să nască în discuţiunile noastre cu un asemenea mod?

Ce? Oare vě puteţi închipuì d-voastră că la ceea ce a citit d. Pascal nu aş fi putut să rěspund şi eu ceva? Poate va fi vre-unul sau altul din d-voastră, care va gândì că, dacă mi se zice că nu merit de a mai ocupa vre-odată o funcţiune în învăţămîntul român, că aş avea şi eu să zic ceva in apărarea mea. Dar pot să o fac? Faţă cu acuzarea cetită de d. Pascal, nu rěmâne ministrului decât să deplângă situaţiă în care este pusă toată chestia, şi nu o deplâng pentru mine, ci pentru demnitatea întregului parlamentarism de-abia întemeiat în ţara noastră. (Aplause).

Aceeaş sentenţă profesorală s'a mai cetit după câţi-va ani de d. Meitani în Senat şi de d. Emil Costinescu în Cameră. Atacul d-lui Meitani în Senat s'a făcut în absenţa atacatului, care nu era pe atunci nici senator nici ministru. Dar la atacul d-lui Costinescu în Cameră a putut rěspunde autorul acestei publicări, fiind deputat al opoziţiei. Rěspunsul se va publica în volumul II. Toată chestia nu merită atenţie decât pentru caracterizarea mijloacelor de luptă întrebuinţate uneori în politica noastră internă.

27.

Parlamentul şi Sf. Sinod. Rĕspuns la interpelarea d-luĭ G. Brătianu asupra adunării religioase de la Bonn.

(Şedinţa Camerei de la 19 Ianuarie 1876).

Douĕ zile după desbaterea precedentă d. G. Brătianu adresează ministrului cultelor o nouă interpelare şi presentă o nouă moţiune indirectă de neîncredere. Era vorba de participarea a doi prelaţi români la adunarea religioasă, ţinută în vara anului 1875 la Bonn în urma iniţiativei celebrului profesor de teologie Döllinger din München, care, combătênd dogma infalibilităţii papale, voia să rĕspundă la această acţiune a jesuiţilor prin împăcarea tutulor Bisericelor creştine şi se adresase la ortodoxiĭ ruşi, greci şi români. (Scrisoarea lui Döllinger către noi este datată din München, 20 Iulie 1875). Asupra acestei participări a prelaţilor noştri, d. „Geogio" Brătianu, cunoscut

pentru predilecţiunile sale catolico-papale, desvoltă în contra ministrului cultelor interpelarea menţionată mai sus, în care zice între altele următoarele cuvinte, pe care le citâm textual ca o curiozitate specială a desbaterior noastre parlamentare din acel timp:

„Cât pentru d. ministru de culte, puţin „îi importă d-sale dacă religiunea noastră „se slăbeşte; d-sale nu-i importă chiar dacă „ea se distruge; aceasta îi e chiar scopul „d-sale poate, ca liber cugetător, ca darvi-„nian şi ca mason,

„Aceasta o zic, d-lor, căci în această ca-„litate d-v. ştiţi că principiele scoalei, la „care d. Maiorescu aparţine, fiind materia-„liste, d-sa tinde a înlocuì spiritul religios-„dogmatic cu acela al liberului examen, al „moralei independente. Totul fiind materie, „religiunea e indiferentă, precum şi partea „psihică a naturei umane. Pentru d-sa vir-„tuţile şi viţiurile sunt fapte materiale, „tendinţe particolare ale organismului. Ceea „ce noi numim amor de patrie, virtuţi so-„ciale, credinţe religioase, toate acestea sunt „chestiuni de mai mult sau mai puţin „sânge în vinele noastre, de mai multe sau „mai puţine umori în ficatul nostru, de „mai multe sau mai puţine atome de fos-„for în oasele noastre. Ceea ce noi credem „imortalitate, suflet, etc., e iluziune după

„d. Maiorescu şi scoala, la care aparţine. „Singurul lucru, care e real şi pozitiv, e „moartea. De aceea istoria umanităţii nu e „decât o lungă procesiune de umbre, cari „trec între zioă şi noapte, pentru a cădea „toate succesivamente în acel abis obscur, „vag, insondabil care se numeşte noian, „singura atmosferă a universului".

La aceste şi alte asemenea cuvinte rĕspunde:

Ministrul de culte T. Maiorescu. D-lor deputaţi, vĕ rog să-mi permiteţi a restabilì faptele aşa cum au fost, nu însă într'un mod aşa de larg cum a făcut-o d. interpelant. Pe urmă voi avea onoarea a vĕ atrage atenţiunea asupra unui punct de drept constituţional al Camerei faţă cu Sinodul, care cred că e cel mai greu în discuţiunea de faţă.

La Bonn s'a ţinut în vara aceasta o adunare fară nici un caracter oficial, compusă din persoane atât laice, cât şi bisericeşti, ortodoxe şi catolice. Această adunare a dezbătut asupra modului cum s'ar putea îndeplinì una din rugăciunile zilnice ale bisericei creştine, adecă împreunarea bisericelor de credinţă creştină, şi n'a fost nici de cum vorbă de a se trece de la biserica ortodoxă la' cea catolică, sau de la

cea catolică la cea ortodoxă. Au luat parte la adunare un archiepiscop grec, Licurg, delegaţi din partea patriarchiei din Constantinopol, mai multe persoane laice şi clerice din partea Rusiei, şi anume din partea unei societăţi pentru menţinerea spiritului religios—societatea este, dacă nu mě înşel, prezidată de Marele Duce Constantin, care se interesează mai ales de chestiunile bisericeşti. Din partea noastră, înainte de a se trimite cineva, s'a desbătut chestiunea trimiterii de către Sf. Sinod al bisericei române, şi Sf. Sinod în şedinţa de la 27 Iulie 1875 a hotărit, precum vedeţi din prescriptul verbal ce vi-l prezent, să trimită pe P. S. S. Episcopul Melhisedek şi pe Archiereul Ghenadie-Argeşiu [1], spre a lua parte şi a referì apoi Sinodului despre cele petrecute acolo, fără însă a lua vre un angajament de or ce natură ar fi.

După aceea, precum îmi comunică oficial preşedindele Sf. Sinod, Inalt Prea S. S. Mitropolitul Moldovei în absenţa Mitropolitului-Primat, Archiereii trimişi din partea Sf. Sinod şi-au dat relaţiunea către el. Raportul Archiereilor noştri s'a publicat în *Monitorul oficial*, la 23 Decemvrie, şi s'a intitulat astfel: „Raport către Sf. Sinod", etc.

[1]) Incetat din viaţă în Noemvrie 1876.

Aceşti Archierei n'au luat nici o hotărire în privinţa chestiunilor discutate în acea adunare, şi nici erau chemaţi să iea vr'o hotărîre, pentru că acea adunare n'avea nicidecum un caracter special, ci era o simplă întrunire de credincioşi creştini pentru a discuta oare-care chestiuni religioase.

Asupra celor zise de onorabilul interpelant mĕ cred dator să mai rectific ceva. Am cetit şi eu o carte despre cele ce s'au discutat în adunarea de la Bonn, şi am vĕzut că P. S. S. părintele Archiereu Ghenadie a luat parte la discuţiuni, dar o mai repet: n'a luat nici o hotărire, ci s'a înţeles numai, ca în viitor şi în alţi ani să se întrunească pentru ca să se sfătuiasca mai departe. Aceşti Archierei n'au fost trimişi cu vre-o retribuţiune deosebită pe socoteala statului, ci cu simplele diurne de membri ai Sinodului. Prin urmare vedeţi că luxul, ce pretinde d. Brătianu că am desfăşurat, n'a fost. — Iată, d-lor, cum e chestiunea întemeiată pe actele oficiale, ce am avut onoare a vĕ citì.

Acum naşte întrebarea mult mai importantă: Ce rol joacă în această chestiune Camera, şi ce însemnează interpelarea adresată ministrului de culte făcându-l responsabil de păstrarea dogmelor religioase, întrebându-l dacă e creştin, dacă

e liber cugetător sau nu? Cu această întrebare mie-mi faceţi poziţiunea foarte frumoasă, căci d-lor, când într'un parlament modern s'ar da în contra unui ministru asupra unor asemenea întrebări filosofice vre-un vot, ar fi mândru de acel vot, fie şi în contra lui.

Dar, d-lor, să examinăm lucrul din punctul de vedere legal. D-voastră în 1872 aţi votat legea constituitoare „a Sf. Sinod al sfintei biserici autocefale române."

Această lege la art. 8 zice:

„Sfîntul Sinod al bisericei autocefale ortodoxe române, fiind membru al sfintei biserici a răsăritului, al căruia cap este Domnul nostru Iisus-Christos, păstrează şi va păstra unitatea în privinţa dogmelor şi canoanelor ecumenice cu biserica din Constantinopole şi cu toate bisericele ortodoxe".

Va să zică pastrarea unităţii canonice e o sarcină principală a sfîntului Sinod.

Şi în art. 11 al acestei legi se zice:

„Ministrul cultelor va asista la deliberările sfîntului Sinod numai cu voce consultativă.

„La caz ca ministrul cultelor să fie de o altă religiune decât cea ortodoxă, el va fi înlocuit cu un altul dintre colegii sĕi ortodoxi".

Ast-fel la intrarea mea în minister prima întrebare ce a trebuit să mi se pună, a fost dacă sunt de religiune ortodoxă, şi fără să mi se ceară, eu singur am prezentat actul meu de naştere, actul meu de botez în religia ortodoxă, săvîrşit la biserica S-ta Troiţă din Craiova, şi s'a liniştit conştiinţele tutulor asupra ortodoxiei mele, şi prin urmare puteam să asist la deliberările Sf. Sinod, fără a vătăma nici măcar gingaşa inimă drept credincioasă a d-lui Brătianu. (Ilaritate).

Acum, d-lor deputaţi, când prin legea constitutivă a Sf. Sinod aţi zis d-voastră, adecă ţara: unitatea dogmelor o despart de laici, o despart de constituţiunea statului laic şi o dau în mâinele Sf. Sinod, ministrului cultelor îi iau dreptul de a vota în Sf. Sinod, el are acolo numai vot consultativ; când aţi admis d-voastră, ţara, că ministrul cultelor poate să fie chiar heterodox şi atunci să meargă un alt coleg să-i ţie locul în Sf. Sinod; când este vorba de monastiri şi chinovii, unde nu are nici dreptul să se amestece ministrul cultelor pentru cele spirituale etc., ce înţeles mai are această interpelare? Voiţi d-voastră Cameră să răsturnaţi drepturile Sf. Sinod? Voiţi să discutaţi Pidalionul? Voiţi ca noi să venim să întrebăm „dacă Sf.

Sa episcopul Melchisedek şi Sf. Sa archiereul Ghenadie erau drept credincioşi, când au mers la Bonn?“ Voiţi d-voastră să daţi un vot că, de şi Mitropolitul, Episcopii şi Archiereii, întruniţi în Sf. Sinod, au găsit de cuviinţă să trimeaţă o delegaţiune, care să ia parte la consiliul de la Bonn, noi Camera nu voim să recunoaştem aceasta şi voim alt-fel? (Aplause). Apoi unde mergem pe această cale? Ce cereţi de la mine? (Aplause).

Termin d-lor, protestând ca ministru al cultelor, care formez între guvern şi Sinod o linie de transiţiune, protestez într'un mod formal în contra unor expresiuni aduse aci de d. interpelant.

Declar formal, că nu-i recunosc dreptul de a vĕ vorbì, cum a făcut, de Sf. lor Părinţii Melchisedek şi Ghenadie. Dacă a cetit ceva fragmente din Pidalion, unde a găsit că Episcopul Melchisedek şi Archiereul Ghenadie s'au făcut culpabili de Afurisenie fiind-că au mers de au luat parte la consiliul de la Bonn, nu este locul aci de a o spune, (aplause), cu atât mai mult că aceşti membrii ai înaltului cler sunt şi membri ai Senatului şi nu este bine, nu se cuvine ca aci în Cameră să se arunce asemenea cuvinte asupra unor membri din celălalt înalt corp al statului. (Aplause).

Ca o concluziune a acestei desbateri se presentă Camerei următoarea moţiune:

„Camera apreţiind marea importanţă a consolidării bisericei noastre, roagă pe d. ministru al cultelor a chiema atenţiunea Sf. Sinod asupra gravelor inconveniente ce resultă din participaţiunea clerului nostru la adunările sectelor disidente şi trece la ordinea zilei.

Semnaţi: *G. Brătianu*, *G. Exarhu*, *Popovici*, *C. Racotă*, *D. Panteli*. *C Ciornei*".

Insă după ce mai vorbesc I. Strat, ministrul lucrărilor publice, d. Teodor Rosetti şi d. Carp, cei mai mulţi subscriitori ai moţiunii declară că-şi retrag semnătura, şi astfel moţiunea, ne mai fiind susţinută de numĕrul cerut de regulament, este înlăturată fără vot.

28 și 29.

Asupra reformei legii pentru instrucțiunea publică.

(Ședința Camerei de la 21 și 22 Ianuarie 1876).

Insfîrșit, după desbaterea celor 2 interpelări și înlăturarea celor 2 moțiuni de neîncredere menționate în paginele precedente, proiectul de lege asupra învățămîntului public ajunge în desbaterea publică a Camerei, și discuția lui generală ocupă ședințele de la 21 și 22 Ianuarie 1876, iar discuția pe articole mai multe ședințe următoare. Nu ne vom oprì în publicarea de față la toate discursurile de amănunte ținute cu prilejul desbaterii pe articole, fiindcă după căderea ministerului L. Catargi întreaga desbatere a rĕmas fără resultat imediat și nu mai presentă destul interes. Reproducem însă expunerea de motive și cele două discursuri ținute de autorul legii în discuția

generală, precum şi trei alte discursuri ţinute la desbaterea pe articole, fiindcă unele din ideile desvoltate acolo au fost în parte realizate, iar celelalte s'au mai desbătut şi se vor mai desbate la or ce încercare de reformă a instrucţiunii publice în ţara noastră.

„EXPUNERE DE MOTIVE

„la proiectul de lege asupra învĕţămîntuluĭ public.

„Constituţiunea prescrie în art. sĕu 23, că o lege specială va regula tot ce priveşte învăţămîntul public. De şi legea asupra instrucţiunii, care este astăzi încă în putere, fusese decretată la 25 Noemvrie 1864, i s'a cerut totuş schimbarea deabia un an după punerea ei în lucrare, de către chiar Constituanta Ţĕrii.“

„Au trecut însă alţi opt ani de atunci, şi în acest timp ministerul şi organele administraţiei subalterne, aplicând vechia lege în deosebitele ramuri ale învăţămîntului public, au putut constata la mai toate articolele ei, ce resultate au produs, dacă au fost lesne de aplicat sau prea complicate în forme, dacă au fost lămurite sau dacă au dat loc la neînţelegeri, dacă au înaintat instrucţiunea sau poate au împedicat-o. Experienţa astfel dobîndită asupra fie-cărui articol mai important se află depusă în archiva

ministerului în numeroase acte, care cuprind oare cum istoria administrării învăţămîntului de la 1865 încoace şi resultatele acestei administrări."

„Venind momentul de a îndeplinì prescrierea Constituţiunii şi de a presenta un nou proiect de lege asupra învăţămîntului public, subscrisul am luat mai ântâi cunoştinţă de acele acte ale administrării scoalelor şi am căutat a înţelege valoarea practică a legii din chiar aplicarea ei în ţara noastră. Pĕtruns de convingerea, că or ce lege este cu atât mai bună cu cât este mai mult întocmită după trebuinţele ţĕrii, în care se face, şi că nici o lege străină nu se poate aplica într'un stat fără a causa o perturbare în desvoltarea lui normală, am preferit a mĕ conduce după o experienţă, fie cât de mărginită, însă dobîndită în chiar ţara noastra, decât a alerga la compilări din legislaţiile străine."

„Intemeiat pe aceeaş convingere am desbătut fie-care articol al noului proiect cu membrii consiliului permanent de instrucţiune, alăturaţi pe lîngă minister; iar asupra reformelor principale privitoare la prepararea învăţătorilor rurali, la organizarea gimnasiilor reale şi la prefacerea a două facultăţi în scoli pregătitoare pentru profesorii secundari, m'am crezut dator a cere părerea consiliului general de instrucţiune,

ca representant al întregului corp învăţător din România.

„Astfel lucrat, noul proiect de lege cuprinde în resumat următoarele modificări mai însemnate:

I. Invăţămîntul în sate.

„Legea din 1864 a introdus instrucţiunea obligatorie pentru copii de la 8 până la 12 ani, a prescris amendele pentru părinţii contravenienţi, a pus învăţămîntul rural sub paza întregului consiliu comunal şi a introdus pentru fiecare judeţ o inspecţie administrativă prin revisori. Cu toate aceste după 9 ani de aplicare instrucţiunea este mai puţin rĕspândită în sate decât era mai nainte, amendele nu s'au executat mai niciodată, consiliele comunale au remas nepăsătoare şi revisorii nu au avut destulă autoritate pentru a-şi îndeplinì chemarea lor.

„Noul proiect, ferindu-se a face din prescrierea legii o literă moartă, declară învăţămîntul elementar obligator numai acolo unde sunt şcoli (art. 31), mărgineşte pentru sate cursul obligatoriu la timpul iernei, lăsând ţăranului pentru timp de vară ajutorul copiilor sĕi (art. 64), însă în aceste margini sancţionează păzirea legii prin amende cu executare sigură (art. 36—40). O parte a îngrijirii şcoalelor o încredinţează câte unui

patron alegĕtor al colegiului I în fiecare comună, cu drept de inspectare şi cu obligaţia de a-şi da avisul asupra budgetului şcolar (art. 82—87). Iar inspectarea întregului organism o dă în mâna a 11 revisori alipiţi pe lângă prefecturele principale şi lucrând în numele şi cu autoritatea prefectului (art. 71—74). In fine pentru a interesa pe înşii ţĕrani la lăţirea învăţămîntului, art. 32 acordă celor ce au urmat la şcoală o scurtare de un an a serviciului militar.

„Prepararea învăţătorilor se încredinţează şcoalelor normale anume destinate la acest scop (art. 212 225 şi art. 248)“.

II. Invăţămîntul secundar.

„In locul gimnasiilor vechi, care erau numai licee cu o învăţătură clasică pe jumătate (art. leg. v. 93—95), se introduc gimnasii reale cu predarea cunoştinţelor complete trebuincioase vieţii practice (art. 136—143). Iar la liceele, care rĕmân, se întind studiile literare şi ştiinţifice prin programa votată de consiliul general al instrucţiunii în Septemvrie al acestui an, şi se sporesc prin lege anii de studiu (art. 91, 93, 113).

„In marginile restrînse, în care o lege poate înrîurì asupra unei stări sociale, aplicarea acestor îndoite mĕsuri va contribuì a pune o stavilă încontra funcţionarismului şi

a da aspirărilor tinerimii o direcţie mai reală şi mai independentă.

„Internatele statului pe lîngă licee se suprimă; experienţa dobîndită cu cei mai mulţi elevi crescuţi in asemenea institute nu încurajază a continua sistema mai departe. Lăsând dar părinţilor sarcina educaţiunii în familie, statul vine totuş prin creare de burse în ajutorul celor scăpătaţi (art. 132 şi 142).

„Internatele se reservă numai pentru cei ce sunt hotărîţi să fie învăţători rurali (art. 216).

„In instrucţiunea fetelor se înmulţesc externatele secundare (art. 144—152); iar internatele aşa numitelor „şcoli centrale“ de păn'acum remân exclusiv destinate la creşterea institutricelor cerute de şcoalele elementare (art. 232).

„Spre a înălţa gradul de cunoştinţe în corpul învăţător, noul proiect, în deosebire de legea vechie, cere de la toţi profesorii titluri academice (art. 271).

„Totdeodată se introduce pentru şcoalele secundare o inspecţiune regulată (art. 153—157), care lipsea până acum“.

III. Invăţămîntul superior.

„In starea de astăzi a învăţămîntului superior trebue constatat mai întăi un fapt

regretabil: lipsa de frecuentare a facultăţilor filosofice şi de ştiinţele exacte alăturea cu frecuentarea comparativ foarte însemnată a facultăţii de drept. Numĕrul advocaţilor creşte pe fiecare zi, iar numĕrul aspiranţilor la profesură cu preparare academică suficientă scade.

„Una din causele acestui fapt este chiar legea instrucţiunii, care, după ce înfiinţează facultăţile filosofice şi de ştiinţele exacte, le face oarecum inutile pentru organismul şcoalelor, necerênd pentru nici una din catedrele învăţămîntului public titluri academice; din contră, prin art. 367 cere d. e. de la profesorii şcoalelor secundare numai absolvirea a chiar acestor şcoli, aşa încât un elev deabia eşit din liceu are astăzi dreptul de a se presenta la concurs pentru a fi profesor de liceu.

„Noul proiect de lege încearcă două mijloace de îndreptare: pe deoparte pretinde de la toţi profesorii secundari titluri academice şi-i obligă astfel a frecuenta facultăţile filosofice şi de ştiinţele exacte, organizate potrivit cu acest scop (art. 162, 164, 165, 271); pe de altă parte măreşte durata studiilor la facultatea de drept şi încearcă a le da o direcţie mai înaltă, adăogând la facultatea din Bucureşti pe lîngă cursurile special juridice un curs de ştiinţele de stat, a cărui absolvire este impusă celor ce vor să dobîn-

dească doctoratul în drept (art. 159, 174, 183).

„Pentru a pune facultăţile filosofice şi de ştiinţele exacte în stare de a rĕspunde la acea chiemare a lor, proiectul de lege prevede ântăi o singură facultate de filosofie şi litere şi anume în Bucureşti. Ţara nu are astăzi destui profesori cu înaltă cultură cerută pentru a ocupa catedrele a *douĕ* facultăţi de filosofie şi litere organizate într'un mod suficient (art. 164, 174). Proiectul prevede însă totodată, spre compensare, o întindere a facultăţii de ştiinţele exacte la Universitatea din Iaşi spre a o transforma în înaltă şcoală politechnică (art. 162, 2, 175) şi crează, tot la Universitatea din Iaşi, noua facultate teologică (art. 157, 175).

IV. Drepturile şi datoriile corpului învăţător.

„Inamovibilitatea începută prin vechia lege cu profesorii definitivi de facultăţi, se întinde prin noul proiect şi la profesorii definitivi ai şcoalelor secundare (art. 318). Dar în acelaş timp prescrierile disciplinare se fac mai sigure în aplicarea şi efectul lor (art. 323, 324, 331, 340, 341); iar privilegiul profesorilor de a fi judecaţi de „pairi“ se suprimă şi se institue o anume curte disciplinară, precizându-i-se şi procedura (art. 343 —361).

„Retribuirea corpului învăţător se fixează prin un stat normal anexat proiectului. Iar dreptul la sporirea salarului după vechime se hotăreşte prin aplicarea unei gradaţiuni moderate (art. 336)".

V. Administrarea.

„Noul proiect de lege, aplicând principiul cuprins în art. 332, 1) al Constituţiunii, introduce în administrarea învăţămîntului public o deplină decentralizare. Trimiterea candidaţilor la şcoalele normale (art. 220, 221), numirea învăţătorilor rurali (art. 250), publicarea şi ţinerea concursului pentru ei (art. 256, 258), procedura la ocuparea catedrelor vacante în şcoalele primare urbane, precum şi in şcoalele secundare (art 266, 267, 279), procedură mijlocită prin comitetele şcolare (art. 280—291), încuviinţarea celor mai multe congedii (art. 317), toate aceste lucrări se fac prin autorităţi locale, fără intervenirea administraţiei centrale".

VI. Invătămîntul privat.

„Se aplică aici libertatea învăţămîntului proclamată de Constituţiune, reservându-se Ministerului numai dreptul de inspectare şi de păzirea intereselor de ordine publică (art. 365, 367)".

„Aceste sunt principalele reforme ale învățămîntului, ce prin noul proiect de lege se supun deliberării Corpurilor Legiuitoare".

Ministrul Cultelor
și al Instrucțiunii publice
Titu Maiorescu".

Discuția generală asupra acestui proiect de lege începe în ședința Camerei de la 21 Ianuarie 1876 prin discursul ținut încontra lui de d. Aristid Pascal. Ii respunde:

T. Maiorescu, ministrul cultelor și instrucțiunii publice. D-lor deputați, concluziunea d-lui deputat, care a vorbit acum în contra proiectului guvernului, este că era mai bine să nu se aducă de loc un proiect de reformă al învățămîntului public.

Mai înainte însă să-mi permiteți a deslușì o chestiune, care m'ar împedeca în cursul respunsului meu, chestiunea cuvîntului învățămînt. D. Pascal a zis, că eu numesc învățămînt ceea ce s'ar numì în vechia lege instrucțiune, și că era mai bine să fi zis instrucțiune, căci predilecțiune de gust nu încape aci.

D-lor, Constituțiunea de la 1866 la art. 33 zice:

„Invăţămîntul este liber. Llbertatea învăţămîntului este garantată“.

Apoi, d-lor, când Constituţiunea, care prescrie ce să facem pentru instrucţiunea publică, introduce terminul technic şi legal de învaţămînt, nu este permis ministrului, care vine cu o lege conform Constituţiunii, să schimbe terminul.

Iată, d-lor, pentru ce am zis învăţămînt şî nu instrucţiune.

Acum, după ce am rectificat aceasta faţă cu d. Pascal deputatul, permiteţi-mi să regret ca ministru, că d. Pascal profesorul la facultatea de drept nu o ştia de mai nainte. (Aplause).

O altă întrebare a d-lui Pascal, profesor al facultăţii de drept, este: ce face pe toţi miniştrii ca să vină cu modificarea legii instrucţiunii publice?

La această întrebare a d-sale, d-sa îşi rĕspunde singur, că toţi miniştri trecuţi, d. Strat, d. Carp, d. Tell, au cerut modificarea acestei legi — din amor propriu, din deşertăciune! Generalul Tell, în vêrsta, în care se afla, a venit cu legea instrucţiunii publice pentru vanitate?! D-lor, eu găsesc nepotrìvită procedura de a scruta sentimentele intime, intenţiunile private, care îndeamnă pe un om public de a face un act public.

Poate că este vanitate; dar poate că nu este vanitate, ci alt sentiment mai bun.

Ce fel de amor propriu ar fi pentru un ministru ca să se expună la câte vedeţi că am fost expus eu? Dacă ar fi vorba numai de vanitate, or ce ministru ar trebuì să stea liniştit pe banca aceasta, să nu vie cu legi nouĕ, care au o direcţiune hotărîtă. Atunci ar trăì în bună înţelegere cu mai toţi, şi, în faptul că este ministru, ar găsì satisfacţiunea amorului propriu. Cred că aceasta mi-o va confirma şi d. Pascal. Insă, d-lor, aici este chestiunea? Dar chiar din stăruirea tutulor miniştrilor de a aduce o lege modificătoare a învăţămîntului trebue să vedeţi, că au fost alte motive puternice care să îndemne pe fiecare să ceară modificarea legii instrucţiunii publice.

Şi ştiţi care e motivul? E Constituţiunea; căci vedeţi ce zice acelaş art. 23 din Constituţiune: „O lege specială va regula tot ce pri-„veşte învăţămîntul public".

Ei bine, legea instrucţiunii este de la 1864, şi Constituţiunea noastră este din 1866; ea ne impune dar datoria de a prezenta o lege specială asupra învăţămîntului public, modificând pe cea actuală de la 1864. Atunci pentru ce mĕ mai întreabă onor. legist şi deputat Pascal

pentru ce prezent această lege, şi scrutează vanitatea şi amorul propriu al meu, pe care poate nu le am în actele publice? Pentru ce se miră, de ce generalul Tell a fost aşa de deşert? A fost datoria constituţională, care a silit pe fie ce ministru de culte de a prezenta o asemenea lege, şi dacă mai vorbim de deşertăciune, atunci deşert nu a fost ministrul care a propus legea, ci deşert este argumentul d-lui Pascal.

Ast-fel, d-lor deputaţi, chestiunea hotărîtoare în această discuţiune generală este aproape deslegată; nici nu mai poate fi controversă, dacă trebue sau nu trebue să viu cu proiectul de lege, despre care vorbim astă-zi. Eram dator să vin cu el; însăşi Constituţiunea noastră ne sileşte ca să modificăm legea veche şi să venim cu un nou proiect de lege pentru învăţămîntul public.

Onor. d. Pascal mai găseşte apoi câte-va puncte de detai, pe care se bazează spre a combate acest proiect de lege. Punctele însă, pe care se sprijineşte d. Pascal, nu prea au greutatea lor. Cel dintâi punct este că prin legea nouĕ se cere, ca toţi profesorii de gimnazii să fie numai doctori în filosofie, şi că eu, care am o prea mare predilecţiune pentru filosofie, dacă nu voi găsì în ţară destui doc-

tori în filosofie, atunci am să fiu silit ca să-i aduc de la Blaj.

Aceste din urmă cuvinte le-a zis d-sa cu oare-care ironie. Eu unul găsesc ironia deplasată, când vorbim de români şi de şcoalele lor din alte ţĕri. Dar lasă că la Blaj nici nu se dă titlul de doctor în filosofie, dar toată critica d-lui Pascal asupra acestui punct are un alt defect: ea nu este exactă. Nu este adevĕrat, că cer de la profesorii de liceu numai titlul de doctor în filosofie. Vedeţi art. 272 din proiect. El zice:

Nu poate fi numit profesor de liceu decât cel ce are gradul academic de licenţiat sau doctor, cu alte cuvinte un grad academic. După ţara şi după specialitatea studiilor acest grad va fi sau de licenţiat în şiinţele exacte, sau în litere, sau de doctor în litere, în filosofie, unele universităţi dau şi doctoratul în matematici.

Vedeţi dar că nu vom fi siliţi să aducem profesori de la Blaj, ci ne vom restrînge numai de a cere mai multă garanţie de la aspiranţii la profesură prin titluri academice.

Oare este o mĕsură rea, dacă am cerut ca să aibă un profeser de liceu un mai mare grad de învăţătură decât astăzi? Eu cred că nu, şi în or ce cas, îmí pare lucru neobişnuit, ca toc-

mai un profesor să combată o propunere, a-cărui scop vederat este înălţarea gradului de cunoştinţe cerute pentru corpul profesoral.

Cum vedeţi, d-lor deputaţi, primul argument al combaterii făcute de d. Pascal, cel cu „instrucţiunea“ în loc de „învăţămînt“ era abătut de la regula formulării legale a terminilor tecnici; al doilea argument despre motivul propunerii legii de faţă era în contra unei dispoziţiuni formale a Constituţiunii; al treilea argument era în contra exactităţii. In asemenea stare de lucruri nu-mi veţi lua în nume de rĕu, dacă las pe d. Pascal cu argumentele d-sale la o parte şi, luând chestiunea mai de sus, mĕ voi încerca să vĕ arăt, care este esenţa proiectului de lege, ce am avut onoare a-l supune deliberărilor d-voastră, care este oportunitatea lui şi, mai înainte de toate, care sunt principiile noului proiect, la care trebue să ţin şi fără a căror aprobare eu în ceea ce mĕ priveşte nu aş putea primì rĕspunderea nouei legi asupra învăţămêntului.

Chestiunile de princip, d-lor, sunt următoarele trei: este ântâi introducerea şcoalelor normale în organismul învăţămîntului primar şi corpului didactic destinat pentru aceasta. Este al doilea introducerea şcoalelor reale şi a înal-

tei şcoale politechnice în învăţămîntul secundar şi superior. Este al treilea cererea condiţiunilor mai înalte pentru admiterea aspiranţilor la profesură.

Asupra punctului dintâi am puţine de zis, căci nu cred că voi avea a învinge vre-o greutate în privinţa aceasta aci în sînul Adunării. Îmi aduc aminte că predecesorul meu, d. general Tell, când a propus şi a obţinut suprimarea acestor şcoli, a fost prin al doilea vot combătut de marea majoritate a Camerei conservatoare precedente, care a primit atunci propunerea mea de a se restabili şcoalele normale în toată întinderea lor şi a primit-o în urma unei lungi expuneri şi în deplină cunoştinţă de cauză.

Cu cât sunt dar de însemnate şcoalele normale, prin care se pregătesc în special învăţători din sate şi institutorii primari din oraşe şi care pentru sate trebuesc astfel organizate, în cât fii de săteni potriviţi pentru această misiune să intre uşor in acea şcoală şi după terminarea studiilor să reintre tot aşa de uşor în satul lor ca învăţători, cu atât era mai neapărat trebuincioasă îndeplinirea lacunei neiertate ce legea veche a instrucţiunii publice o lasă în această privire.

Al doilea princip al noului proiect de reformă, la care ţine guvernul, este introducerea şcoalelor reale sau, cum se exprimă proiectul pentru a se acomoda mai mult nomenclaturei deja existente la noi, a gimnaziilor reale.

Domnul deputat. care a vorbit ântâi, a zis aici, că şi în legea vechie sunt şcoalele reale, şi de ce nu ne-am conformat acelei legi pentru ca să le introducem, fără a venì pentru aceasta cu o modificare în parte.

Aşa este, d-lor, şi în legea veche există numele de şcoli reale, pe care se înţelege că nu eu le-am descoperit. Dar observarea d-lui Pascal, că legea veche era îndestulătoare pentru aceasta, dovedeşte că d-sa nu şi-a dat nici o seamă despre înţelesul şi aplicarea practică a legii vechi, nici despre deosebirea radicală ce o introduce aici noul proiect.

In legea vechie se zice aşa: *art. 199* „şcoalele reali au de scop etc.“ Şi apoi, când ne aşteptăm la fundarea şi introducerea lor in organizmul învăţămîntului statului, ne spune articolul următor 200: „Municipalităţile sau or ce altă persoană, pot funda şcoalele reali“.

Ba bine că nu! Atât ar mai fi lipsit, să se şi oprească persoanele private sau publice de a funda şi de a subvenţiona şcoli reale. Dar a-

ceasta insemnează oare a introduce şcoli reale în stat? Sau numai a arunca un cuvînt fără folos practic? — Vedeţi din contră ce se zice pentru gimnaziile latine şi greceşti:

„Art. 93. Se vor instituì gradat şi cât se vor putea mai repede gimnazii şi licee, în următoarele oraşe şi în numĕrul ce aci mai jos se arată, adică:

In Bucureşti douĕ licee şi trei gimnazii.

In Iaşi şi în Craiova, câte un liceu şi douĕ gimnazii.

In Botoşani, Buzĕu, Focşani, Ismail şi Bêrlad câte un liceu.

In Ploeşti douĕ gimnazii.

In toate cele-alte capitale de judeţe câte un gimnaziu."

Va să zică legea vechie cere în prima linie înfiinţarea a vre-o 40 de gimnazii latine şi greceşti prin toate districtele, în unele capitale chiar câte douĕ, trei şi cinci; ea voeşte mai ântâi să vază aceste gimnazii şi licee fundate, şi apoi. după fundarea lor, să se vază dacă mai trebue şi mai poate să se fundeze şi şcoalele reale.

Cu alte cuvinte legea cea vechie împedecă introducerea de şcoli reale; căci, dând toate mijloacele pentru gimnazii latine şi greceşti, ea

nu lasă nimic pentru şcoalele reale. Din cele 40 gimnazii cerute nu sunt astăzi nici măcar pe jumătate înfiinţate, de şi au trecut 11 ani de atunci. După acest sistem ar trebuì dar să mai pierdem vre-o 20 de ani, să îndoim şi să întreim personalul didactic secundar şi să îndoim mijloacele budgetare, şi încă nu am ajunge prin aceasta la o singură şcoală reală, ci de o camdată numai la prescrierea legii pentru şcoalele latineşti şi greceşti,

Aici însă este un adevĕrat pericol, şi acum, d-lor, îmi veţi permite să examinăm împreună cu d-voastră pentru ce trebue, care este scopul şi care sunt foloasele pe care le poate trage societatea din fundarea şcoalelor reale.

Voi combina această expunere cu al treilea punct şi al treilea princip, la care ţine guvernul în proiectul de faţă, cu înăsprirea condiţiilor de admitere pentru aspiranţii la profesorat.

Domnilor deputaţii, noi, precum ştiţi, până acum douĕ-zeci de ani eram sub regimul regulamentului organic şi mai nainte sub un regim şi mai oligarchic, dacă nu mai absolut.

Sub regulamentul organic era, cum ştiţi, clasa privilegiată a boerilor şi clasa ţăranilor. Aceasta din urmă plătea impozitul statului, pe cat timp

cea d'intâi era scutită de această plată; eacă primul semn caracteristic al privilegiului boierilor vechi în statul nostru.

Această nedreptate pe de o parte, pe de alta suflarea întreagă a timpului de la 1830 încoace, au adus şi la noi — îndată ce am fost puşi în contact cu ideile civilizaţiunii apusene — schimbarea statului vechiu şi prefacerea în starea ce o avem astă-zi. Şi dacă îmi e permis să zic un cuvînt, nu ca ministru, ci ca simplu cetăţean, ca om care judecă asupra lucrurilor petrecute în ţara sa, vě spun sincer că eu regret că s'a făcut schimbarea regulamentului organic aşa de grăbită, aşa de bruscă şi nu s'au modificat numai acele principii vătămătoare, care nu puteau să existe alăturea cu cerinţele unui stat modern, dar lăsându-se ţěrei obiceiurile ei, lăsându-i-se beneficiul schimbarilor treptate şi timpul de a se deprinde cu libertatea. Dar în fine aceste păreri de rěu acum sunt prea tărzie. Acea schimbare bruscă s'a făcut, şi prin forma de stat ce am adoptat, ne-am desbrăcat de vestmîntul public de mai nainte, am rupt, am ars haina sub care ne înfăţişam în statul nostru mai nainte şi, ca să nu remânem goi, am luat alta de împrumut, vestmîntul constituţional. Domnilor deputaţi, a spus-o un bărbat

de stat al nostru (d. Ion Ghica) de la tribuna aceasta: dacă am avut fericirea sau nefericirea de a ne da o constituţiune liberală fără vĕrsare de sânge şi fără lupte sociale ca în alte ţĕri, apoi avem să plătim această uşurinţa cu multé suferinţe.

Intrebaţi-vĕ odată, d-lor, ce înţeles are sistemul constituţional modern la or ce popor şi trebue să-l aibă şi la póporul nostru? Intre boerii vechi, numiţi cum veţi voì, aristocraţi, feudali, etc., şi între ţĕrani s'a introdus o altă clasă de mijloc care, venind mai pe urmă, în al treilea rînd la puterea statului, s'a numit *tiers état*. Această mişcare socială, care s'a tradus apoi în o preponderanţă în stat, o puteţi urmărì în Germania, dar mai ales în Franţa spre sfîrşitul secolului trecut.

Acest *tiers état* se compune din comercianţi, din mari fabricanţi, manufacturieri, din industriali, din literaţi, care prin mişcarea lor puternică, prin cultura, prin ştiinţa, dar mai ales ca rezultat al acestora prin avuţia lor, câştigaseră o putere efectivă aşa de mare, încât statele moderne au trebuit să le dea în chiar constituţiunea lor de stat o formă expresivă de viaţă publică. Se introduse astfel, alăturea cu mulţimea de mai nainte şi cu aristocraţia de naştere, acea clasă influentă a burghezimii, oare-cum

o aristocraţie a talentului, a muncei oneste şi a averii. Rezultatul acestei mişcări a fost forma constituţională. S'a dat dreptul tutulor claselor, însă după censul averii, de a-şi alege reprezentanţi, care să controleze budgetul statului şi să facă legi.

La noi însă, d-lor, s'au copiat, s'au introdus reforme constituţionale în viaţa publică fără să se întrebe, fără să se dea bine seama, dacă la noi există un adevĕrat *tiers état*, care să simtă necesitatea unei asemenea reforme şi să aibă preponderanţa meritată în stat. Dacă sunt unele lucruri în reformele acelor state care s'ar putea aplica şi la noi, nu e mai puţin adevĕrat că nouĕ ne lipseşte în numĕrul suficient, ba în parte ne lipseşte încă de tot acea clasă a comercianţilor avuţi şi luminaţi, a industriaşilor independenţi, a fabricanţilor celor mari, a căror preponderanţă să fie simţită în societate şi a căror avere, prudent agonisită, să fie o garanţie a stabilităţii neapărat trebuincioase unui stat.

Din cadrurile astfel goale ale lui *tiers état*, la noi s'au găsit în numĕr proporţional cu al altor state numai literaţii şi profesorii.

Să vedem acum în politica practică, ce rezultat a avut acel gol. Locul natural pentru cei

ce reprezentă *tiers état* ar fi în legea noastră electorală colegiul al 2-lea şi al 3-lea, preponderanţa numerică însă o are la noi — după exemplul altor state — colegiul al 3-lea. In alte state aceste colegii sunt deschise în esenţă avuţiei de mijloc dobîndite prin o muncă economiceşte productivă, şi numai alăturea, în rînd secundar, în numěr mai mic intră aici şi profesiunile libere, literaţii şi profesorii.

La noi n'a fost aşa şi s'a deschis în fapt colegiul al 3-lea—cui? Oare industriaşilor, comerciului, fabricanţilor, manufacturilor celor mari? Dar nefiind toate aceste, nici industriaşi, nici meseriaşi mari, nici fabricanţi, nici destui comercianţi bogaţi, în golul, ce era în mijlocul societăţii noastre, s'a umflat corpul profesoral şi l-a îndeplinit cu o preponderanţă artificială, nenaturală. Aşa dar din momentul în care a venit constituţiunea cea nouă, aţi vězut de odată lupte politice militante iscate, provocate şi susţinute de corpul profesoral.

Şi când mě încerc a explica acest fapt, o fac pentru că şi eu am fost profesor şi vreau să scuz până la un punct corpul profesoral, arătând împrejurările, care l-au împins fatal în acea poziţie falsă, dar tot-odată sa vě rog, dacă în-

ţelegeţi şi d-voastră ca şi mine rĕul, să chibzuim împreună cum trebue să-l îndreptăm.

Un semn caracteristic al împrejurărilor acelora a fost, că profesorii nu din iniţiativa lor singură s'au aruncat în agitaţiuni politice, ci ei au fost provocaţi la aceasta de chiar guvernele de mai nainte.

Şi pentru ca să cunoaşteţi, cum s'au petrecut aceste lucruri, cum s'a întins acest sistem viţios, despre care eu cred că suntem cu toţii datori să-l stavilim, să-mi permiteţi a vĕ cetì aici câte-va acte ministeriale, şi încep mai ântâi cu circulara de la 1864 a d-lui ministru de culte Bolintineanu — fericită este memoria acestui bărbat ca om de litere, dar ca om de stat îl veţi judeca îndată. De la d. Bolintineanu păstrez caracteristicul apel către corpul profesoral făcut la 1864. Eacă ce zice:

„*Către profesori.*

„Domnule! Camera s'a disolvat etc. Noua „lege electorală vĕ este cunoscută, etc. etc. „(Până acum) instrucţiunea publică a trebuit ea „însăş să sufere în desvoltarea ei progresivă „şi bine-făcĕtoare ca toate cele-lalte instituţiuni. „Astfel inima voastră, chiemată a se varsa în

„inimele cele tinere, a trebuit să aibă momente „de amare încercări, vĕzĕnd că sĕmânţa divină „a instrucţiunii, ce semănaţi neîncetat pe tĕ„râmul patriei, este îndată spulberată.

„Guvernul a fost neîncetat acuzat de amicii „oligarchiei, că nu îmbunătăţeşte soarta şcoa„lelor, şi aceasta pe când acest guvern, în bud„getele prezentate în toţi anii Adunării, preve„dea neîncetat sume pentru şcoalele poporului, „pe când aceste budgete putrezeau nevotate de „Adunare.

„Instrucţiunea este un templu şi profesorii „sunt preoţii lui. Acest templu nu este încă „terminat şi preoţii lui sunt încă risipiţi îm„prejurul sĕu. Acest templu trebue să se înalţe „în toată strălucirea sa.

„Noua eră, în care intrăm, este o garanţie „pentru desvoltarea instrucţiunii publice.

„Cu noua lege electorală, ce chiamă în Adu„narea ţĕrei toate interesele, învăţămĕntul nu „va mai fi în societatea română un oaspete in„discret, când era cea nouă celor ce posed cu„noştinţele le-a însemnat cu mândrie scaunele „lor în Adunarea naţională.

„Acum or-ce vorbă cată să se schimbe in„dată în faptă“.

Aceasta la 1864, de d. Bolintineanu.

La 1866 vine d. C. A. Rosetti şi printr'o circulară se adresează către revizorii scoalelor elementare, adecă celor puşi de a inspecta mai ales pe învăţătorii din sate, şi le spune: „Apo„stoli ai luminei, ai adevĕrului şi ai naţionali„tăţii, profesori, institutori şi învăţători! O oca„ziune mai mult decât. or când a exercita „marile misiuni, iniţiind pe delegaţii alegĕtori „direcţi veniţi astăzi în capitală la drepturile şi „datoriile lor mari. Adunaţi tot corpul profeso„ral, invitaţi-l în numele naţiei şi al patriei....“ şi aşa mai departe.

Şi într'o altă circulară către corpul profesoral zice acelaş ministru de culte C. A. Rosetti:

„Fiind invăţători publici, simţiţi şi ştiţi că „mai cu seamă în epocile de regenerare aveţi „dreptul şi datoria să fiţi iniţiatorii nu numai „ai junimii, ci ai naţiunii întregi. Vĕ invit şi „vĕ conjur în numele iubitei şi frumoasei noa„stre Patrie, a ţine adesea conferinţe publice, „în care să trataţi despre drepturile naţiunii „noastre, despre starea de cădere în care am „fost, fără negreşit a lovì anume pe cei căzuţi, „ci numai sistema, şi despre datoria imperi„oasă ce avem toţi a lucra şi a nu cruţa nici „un sacrificiu pentru a dobîndì din nou stima „naţiunilor civilizate.“

„Europa ne priveşte, o ştiţi," etc. etc.

Aşa de bine a privit Europa pe aceşti d-ni, încât atunci când s'a auzit că o sumă de greutăţi, ce se făceau ordinei în stat, proveneau din partea a chiar corpului profesoral; când s'a auzit agitaţiunea contra evreilor, pornită dintr'o adunare a profesorilor la universitatea din Iaşi şi terminată cu aşa numita „noyada" din Galaţi, când s'au auzit aceste despre corpul profesoral, câţi-va români cu minte care se aflau pe atunci în străinătate, se întrebau uimiţi: dar bine, unde am ajuns? Ce sunt toate acestea? Acesta era ântâiul semn al inaugurării ce se face Constituţiunii din partea corpului profesoral ca reprezentant al burghezimii din tiers état?

D-lor, o repet, ca să scuz corpul profesoral am citit circulările ce le-aţi auzit, şi vedeţi că ei au fost provocaţi în parte, au fost îndemnaţi la asemenea acţiuni de politică militantă. Dar în fine, îndemnaţi sau nu, destul că această stare de lucruri corumpându-le propriul lor spirit pedagogic, a adus şi în spiritul tinerimii o agitaţiune deşartă, o pornire spre lucruri, care sunt mult mai presus decât să le poată pricepe mintea lor necoaptă, şi în loc de a vedea pe băeţi în băncile lor de şcoală şi de a-i ve-

dea invăţând odată a scrie limba română şi a şti latineşte, socoteala, istoria şi geografia măcar a ţĕrei lor, îi vedeţi în mare parte, mai ales în capitală, pe la adunări electorale ocupaţi a se chibzuì despre drepturile naţiunii, despre misiunea lor viitoare de cetăţeni, despre pactuł fundamental al statului, etc.

Şi astfel unii din profesori, în loc de învăţătură solidă, au vĕrsat în inima tinerimii veninul lor colorat cu coloarea partidei de care se ţineau, şi cu modul acesta majoritatea tinerimii noastre este crescută în simţiminte de anarchie. Iată rezultatele acestei mişcări politice. (Aplause).

Dar acum să facem un pas mai departe şi, intrând dea-dreptul în chestiunea şcoalelor reale, să urmărim tinerimea aceasta în chiar direcţiunea studiilor ei. Când anarchia spiritelor tinerimii s'ar îndrepta, d-lor, numai la gândirile lor private, la activitatea privată, după ce vor fi intrat în viaţa practică, pericolul ar fi tot-deauna mare, dar totuş am putea să stăm mai indiferenţi, aşteptând îndreptarea de la efectul salutar al muncei productive. Dar nefericirea alături cu aceasta este, că prin fondarea numai de gimnazii latine şi greceşti şi prin neglijarea completă a scoalelor reale, noi creştem tineri-

mea de la 1864 încoa într'un astfel de sistem, încât ea, neavênd mijloace de a putea îmbrăţişa mai pe urmă o activitate independentă, ca meseriaşi, ca fabricanţi, ca posesori, ca amploiaţi la o societate privată de drum de fier sau de bancă, ea se adresează la stat, vine la minister şi cere funcţiune, şi atunci, d-lor, se produce o presiune aşa de puternică într'o societate întreagă, încât mai ales într'un stat constituţional nu i se poate resista şi se produce funcţionarismul ca boală socială şi a statuluĭ.

Apoi dacă de la 1864 până la 1876 am crescut această tinerime astfel încât să nu fi învăţat decât latineşte şi greceşte şi ceva jurisprudenţă, încât nu poate exista ca burghezi independenţi în afară de budgetul statului, dacă i-am învăţat numai să traducă pe Omer şi pe Tacit şi apoi să intre într'o facultate, unde învaţă a traduce institutele lui Iustinian, vě puteţi mira, că pe urmă vin parinţii lor, rudele lor, toţi alegětori, ca să ne cearǎ să le dăm vre-o funcţie că mor de foame, că noi trebue să ajutăm tinerimea, că Români sunt şi ei, şi aşa mai departe? Şi aşa se face o atmosferă complexă, compusă din toată tinerimea şi toţi părinţii acestor tineri, din toate rudele şi toţi

amicii lor, care împinge pe un stat constituţional pe deoparte la creare de funcţiuni, la exagerare de pensiuni, şi pe de altă parte îl expune la lipsa completă de activitate individuală independentă, la lipsa de industriaşi, de arendaşi sau posesori, de fabricanţi, de comercianţi; şi apoi vé mai plângeţi că vin Ovreii în Moldova, Bulgarii şi Grecii în România şi pun mâna pe activitatea economică a acestei ţĕri? (Aplause). Nu vedeţi, că prin acest sistem statul nostru nu se poate ridica la înălţimea unui stat modern şi că tot edificiul constituţional este fictiv, lipsit de sprijinul sĕu natural?

D-lor deputaţi, în asemenea stare de lucruri or ce om de stat serios trebue să caute în resortul administrării sale, mijloace de îndreptare şi toţi împreună să conlucreze la acelaş scop. Eu unul, în ceea ce priveşte învăţămîntul, sunt două remedii ce vi le propun. Nu vĕ convine? Credeţi că sunt altele mai bune? Vĕ rog să le propuneţi; căci nimeni, în chestiuni de învăţămînt, nu se va da îndărat să nu adopte o mĕsură mai bună. De o cam-dată eu vĕ propun următoarele mĕsuri: să îngreuiem studiile latineşti şi greceşti pe de o parte; pe de alta să deschidem şcoli reale adevĕrate şi să înlesnim o activitate mai independentă, să dăm cel pu-

ţin cunoştinţele care trebuesc pentru viaţa reală, să nu facem prin instrucţiune un stat incapabil de a putea exista cu proprie activitate economică.

D. Pascal a zis, că nici aceste mĕsuri nu vor fi destul de eficace. Mĕ tem şi eu de aceasta; dar cel puţin va fi un început de îndreptare prin introducerea tinerimii pe o cale mai sănătoasă, şi statul nu va avea să-şi impute crima intelectuală de a fi împedecat prin legislaţiunea sa chiar şi în materie de învăţămînt desvoltarea firească a naţiunii.

V'am arătat, d-lor, pe cât am putut de scurt şi de lămurit, care este deosebirea radicală între proiectul ce am onoare a-l propune şi legea de la 1864, şi ce însemnează cele trei principii ale noului proiect. Toate cele-alte chestiuni, care par mai ales a preocupa pe unii din d-voastră, sunt pentru guvern chestiuni secundare. Să fie facultatea de litere admisă la Bucureşti saŭ la Iaşi, să fie internatul, care l-am admis în principiu, şi la licee sau numai la şcoalele normale, acestea sunt chestiuni de a doua ordine, a căror rezolvire guvernul o primeşte după hotărîrea majorităţii.

Mĕ mir, permiteţi-mi a adăoga aceasta la adresa celor ce m'au combătut până acum, cum s'a putut ca într'o materie aşa de însem-

nată să se ia lucrurile — iertaţi-mi expresiunea — aşa de jos, să se vorbească de intenţiuni ascunse, de scopuri personale, etc. Apoi se poate să presupuneţi d-voastră că întregul cabinet, în care aveţi încredere, se gândeşte la asemenea mici manopere? Dar cine v'a autorizat să credeţi, că tocmai în o lege organică să se coboare un guvern până la atâta?

Mi s'a aruncat de atâtea ori cuvêntul de personalitate, de pasiuni, etc. Dar dacă vorbim de pasiuni în discuţiunile urmate de trei zile încoace, vĕ întreb pe d-voastră, care aţi asistat la ele, cine era pasionat? Cine a atacat personal pe cine-va? Cine a uitat lucrul pentru a nu ţintì decât la o persoană, şi încă prin ce mijloace? Eu sau adversaril mei?

D-lor, este o dreptate in lumea aceasta. In viaţa publică rezultă totdauna un fapt mijlociu din toate discuţiunile, se formează o atmosferă rezultantă, ca să zic aşa, în afară din cei care se combat, atmosferă compusă din simţimîntul şi din judecata fie-cărui deputat nepărtinitor, care până în sfîrşit simte unde este curatul adevĕr şi unde nu este. Căci dacă, d-lor, nu ar fi aşa, dacă nu ar fi asemenea oameni nepărtinitori, care să judece adevĕrul şi dreptatea, atunci ar trebuì cine-va să despere de a mai in-

tra vre-odată cu intenţii curate în viaţa constituţională a unui stat. Eu, d-lor, sunt însă încredinţat, şi această încredere am avut-o tot-dea-una, că adevĕrul nu se poate ascunde. Timpul îl scoate tot-dea-una la lumină. Iar în ceea ce priveşte atacurile personale, este evident că cine-va nu piere şi nu poate pierì prin ceĕa ce zic alţii despre dînsul, ci numai prin ceea ce zice şi ce face el însuş. Eu pot fi atins de vorbele şi de faptele mele, dar nici-odată de vorbele altora asupra mea, şi cu cât acestea sunt mai violente, cu atât mai puţin.

Pentru aceste motive şi în aceste împrejurări v'am prezentat proiectul de lege asupra învăţămîntului public. (Aplause prelungite).

După ministrul instrucţiunii publice vorbeşte d. G. Meitani, care face cu acest prilej a treia propunere de neîncredere în contra ministrului.

Discursul d-lui Meitani se resumă în propriele d-sale cuvinte: „prin acest proiect de lege, prezentat de d. ministru Maiorescu, se corupe spiritul tinerimii în general şi în parte spiritul fiilor noştri. De aceea vĕ conjur, domnilor deputaţi, cu ocaziunea acestui proiect de lege să arătaţi ţĕrii odată mai mult, că d. Maiorescu nu are încrederea d-voastră“.

D-lui Meitani nu-i rĕspunde ministrul. Discuţia generală continuă a doua zi. Vorbesc pentru proiect dd. G. Exarhu (Bacău), raportor, ministrul lucrărilor publice Teodor Rosetti, I. Lahovari şi I. Strat, iar contra proiectului dd. Aristid Pascal (pentru a doua oară), G. Mihăilescu (Galaţi) şi, într'un lung şi remarcabil discurs, B. Boerescu. Acestui din urmă îi mai rĕspunde

T. Maiorescu, ministru de culte şi instrucţiune publică. D-lor deputaţi, mulţumesc d-lui deputat Boerescu, precum am avut onoarea şi plăcerea a-i mulţumì şi cu ocaziunea desbaterii budgetului meu rectificativ în Decemvrie trecut, pentru înălţimea la care a ştiut în tot-dea-una să menţie discuţiunea; îi mulţumesc asemenea pentru sprijinul ce l-a adus tendenţelor proiectului meu. Are dreptate onor. deputat d. Boerescu. N'a putut partidul conservator să aibă aparenţa măcar de a lovì în vre-o parte a instrucţiunii publice şi de a împuţina şcoalele în această ţară. Are dreptate, şi mĕ unesc cu d-sa, că nu trebue să se atingă nici idea universităţilor, nici altera întru ceva fundamentul învăţămînlui elementar şi secundar. Nu trebue învăţamîntul superior să fie jignit de d-v. ceea ce nici nu este prin proiectul de faţă; şi cu atât

mai puţin ar fi drept de a se bănuì, că d-v. voiţi rĕul şcoalelor, cu cât sub Camera conservatoare de cinci ani încoace s'a făcut o adevĕrată întindere şi o îmbunătăţire vĕzută în învăţămîntul public, menţinêndu-se şcoalele normale printr'un vot al d-voastră, sporindu-se învăţămîntul elementar cu 200 de şcoli prin sate peste cele ce erau. Acesta este titlul de onoare pentru partidul conservator în privinţa şcoalelor. Mulţumesc d-lui deputat Boerescu şi nu mĕ îndoiam că d-sa va venì în sprijinul proiectului meu pentru luarea lui în consideraţiune, căci d-sa, fiind coleg cu mine, a iscălit, alături cu mine, jurnalul prin care s'a propus acest proiect de lege în desbaterea Camerei (aplause, sensaţiune).

Prin urmare poziţiunea mea este foarte uşoară faţă cu d. Boerescu. Suntem pe acelaş tărâm în discuţia generală şi contribuim împreună pentru reuşita acestui proiect (ilaritate).

D-lor deputaţi, un lucru numai mi-a părut cam în contra-zicere în ceea ce zice d. Boerescu. D-lui zice, că în timpul în care d-sa, cu cea mai mare activitate şi cu mult succes, era director al şcoalelor, în timpul Eforiei, când l am vĕzut şi eu, îmi aduc aminte — era pe la 1859 sau 1860; în acel timp, zice d-lui, şi până

la 1864 şcoalele prin sate erau mult mai numeroase decât astă-zi, adică de când s'a pus în lucrare legea cea nouă a instrucţiunii publice, legea actuală.

Apoi, d-lor, mai voiţi d-voastră o critică mai energică în contra legii actuale a instrucţiunii publice şi o dovadă mai tare că îi trebue o modificare? (Aplause).

Cum, d-lor! sub regulamentul vechiu, sub Eforia vechie, poporul nostru de jos avea mai multe şcoli care deschideau mintea lui spre cultură, şi de la 1864, de când cu lovitura de stat, care ne-a dotat cu atâtea legi aduse prin concursul d-lui Boerescu, care era vice-preşedinte la consiliul de stat... (aplause).

B. Boerescu. Nu eram atunci, ci după ce au intrat Camerele în lucrare; eu fără Camere n'am lucrat.

Ministru de culte şi instrucţiune publică. Fără îndoială, sub Camerele după lovitura de stat. Acest detai poate fi important pentru d-v. personal, dar nu are importanţă în discuţiunea de faţă. Aşa dar, d-lor deputaţi, de la 1864 încoace sub legea cea nouă ne-am împuţinat cultura poporului şi ne-am înmulţit... unde? In facultăţi, în oamenii cu cultură juridică, în advocaţi. Ei bine, d-lor, iată direcţiunea ce voim să

o combatem. Iată pentru ce vĕ rog să chibzuim, să îndreptăm lucrurile aşa încât să se simtă de ţară că încrederea ce o pune în partidul conservator, că siguranţa ce o pune în Camera aceasta, are efectul de a face să prepondereze lumina în clasele poporului; să se ştie de către ţară, că în sistemul constituţional în care trăeşte ea, a dobîndit cultura maselor pe o scară mai înaintată, de aci mergênd mai departe cu sistemul nostru să dobîndim prin şcoalele reale o clasă socială care prin industrie, prin comerţ, prin fabrici, prin muncă onestă să susţie edificiul, de o cam-dată artificial, al sistemului nostru cônstituţional. Şi, d-lor deputaţi, eu puteam să zic aceasta, fiind-că eu însumi sunt un fiu eşit din popor; aparţin şi eu acelei clase a treia; sunt însu-mi din aceia, care au beneficiat de resturnarea formei celei vechi aristocratice, unde nu era decât poporul care plătea impozite, iar boierii nu plăteau nimic. Sunt unul din acei care am profitat şi pot profita de legile actuale; şi dacă d-voastră nu veţi primì legea ce propui şi veţi lăsa să continue modul cum au mers lucrurile până acum, aş deplânge aceasta ca om de stat, ca om public, dar aş beneficia ca om privat de legea vechie, fiind-că m'aş face şi eu advocat ca ceilalţi şi aş avea

şi eu beneficiile mele ca şi ceilalţi din viaţa publică. Prin urmare dacă eu am venit în contra acestei ordine de lucruri, lăsând foloasele mele ca persoană privată la o parte; dacă viu eu şi ridic această chestiune şi cer ca guvernul să aibă o acţiune hotărîtoare în stat; dacă voesc ca noi burghezii să merităm a trăì ca stat al treilea şi să dăm poporului român legitima sa satisfacţiune, atunci trebue să credeţi, că prin aceasta nu pot avea alt scop decât întărirea naturală a ordinei sociale în această ţară şi a statului întemeiat pe ea.

Dar cum, o lege de instrucţiune poate ea singură să facă aceasta? De sigur nu. Este numai legea instrucţiunii cauza care a mănţinut confuziunea vechie? Este ea aceea care a făcut de nu s'a format acea clasă? De sigur, nu este numai ea. Dar este în parte şi ea. Căci or ce lege, cât de izolată ar fi în organizaţiunea unui stat, tot contribuie pentru partea ei la ceva, şi prin urmare şi legea instrucţiunii 'a contribuit la ceva în acel înţeles. De aceea la cele ce mi-a spus onorabilul meu fost coleg, d. Boerescu, îi rĕspund, că legea de astăzi care trebue reformată, prin faptul că cere de la guvern să înfiinţeze în fiecare capitală a României şcoli de literatură latinească şi grecească, consumă pu-

tinţa finanţiară a României în aşa grad, dacă va remânea în vigoare, încât nici peste 20 sau 30 de ani de aci înainte nu vom putea înfiinţa şcoli reale, de care ţara noastră are lipsă, din motivele arătate ieri.

Acum, d-lor, dacă vorbim despre îndreptarea stării sociale, apoi eu cred că ea în adevĕr nu se va putea îndrepta decât prin o altă direcţiune a culturei ce se va da poporului. Vĕ rog să priviţi, dacă mai există în Europa vre-un stat, care să prezente astă formă de cultură, astă formă de şcoli ce o avem noi în momentul de faţă. Apoi unde a fost stat constituţional în Europa, a fost şi o avere, şi o avere foarte însemnată câştigată în industrie şi în comerţ, pentru ca să se plătească cu dînsa luxul de a participa într'un mod real la afacerile publice, luxul de a putea dirige într'un sens sau altul mersul vieţii publice. Fabricanţii cei bogaţi, comercianţii cei mari, industriaşii culţi aveau destulă avere, destulă putere şi autoritate în ţară pentru ca ei să ţină balanţa intre puterile publice din stat. Noi, fără a avea asemenea oameni, care să fi ajuns prin munca lor, prin inteligenţa lor, la acea importanţă în stat încât să poată controla cu folos afacerile publice, am introdus în ţara noastră sistemul constituţional cel mai îna-

intat. Care a fost resultatul? Să-l controlăm un moment faţă cu schimbarea averilor particulare. O observare generală ce se poate face asupra averilor particulare în toate statele europene, este, că avuţia din zi ce merge se acumulează la clasa de mijloc, adecă la fabricanţi, comercianţi, industriali, iar averea teritorială a clasei aristocratice scade, dacă cei ce fac parte din aristocraţie nu sunt prinşi de acelaş curent de muncă, fără de care astăzi nu se mai poate dobîndì nici susţine averea. Acesta este curentul timpului. La noi ce s'a întîmplat? La noi a scăzut averea boierilor, şi a crescut averea... cui? Averea ţĕranului? Aceea a dascălului? Aceea a comerciantului? Nu; clasa cea mai favorizată a actualei stări de lucruri, clasa care a prosperat pe seama ţĕrei întregi, clasă a cărei avere a crescut într'o proporţie surprinzătoare în căţi-va ani, este clasa advocaţilor. (Aplause prelungite).

B. Boerescu. Şi d-ta eşti advocat.

T. Maiorescu, ministru instrucţiunii publice. Da, şi tocmai de aceea am dreptul de a vorbì de advocaţi. (Ilaritate, aplause). De advocaţi în general; căci nu am nici de cum aci intenţia de a vorbì personal de nimeni, după cum sunt convins că nici d. Boerescu nu are o ase-

menea intenţie personală. Viind la chestie, voi întreba: ce au făcut aceşti, nu voi zice advocaţi, dar oameni special devotaţi la legiferare... Ce au făcut aceşti oameni? Au resturnat în ţara noastră de odată toate formele de stat ale vieţii publice, toate legile sale, şi au înfiinţat faimoasa — iertaţi-mi expresia — fabrică de legi, care numai în decursul unui an de zile, de la 1864 la 1865, ne-a inundat cu codul civil, cu procedura civilă, cu codul penal, cu procedura penală şi cu o sumă de alte legi. A schimbat totul deodată; a făcut a se schimba toţi terminii obişnuiţi din legile noastre, a făcut ca nimic din acest nomol de legi să nu mai fie înţeles de poporul nostru. A participat clasa noastră de jos la această nouă stare de lucruri? Nu; numai d-voastră aţi venit de odată şi i-aţi vorbit de fel de fel de lucruri necunoscute pentru el, i-aţi vorbit de portărei, de somaţiuni, de institutori, de institutrice, de inspectori, de prefecţi, de sub-prefecţi, mai ales de perceptori şi de sub-perceptori, toate aceste cuvinte nouĕ, fiinţe nouĕ, instituţiuni nouĕ, care au ameţit poporul, creaţiuni de ocaziune importate cu grămada din ţĕri străine şi cu care îi era imposibil poporului de a se deprinde, de a şi le însuşì.

D-lor, în această stare de lucruri, schimbându-ne Constituţia, codul civil, codul penal şi toate relaţiunile publice, şi imitându-le după regimul frances, în care şi-au făcut mulţi dintre noi studiile, şi eu însu-mi am făcut studiile de drept la Paris, am adus societatea noastră în această stare, încât a fost silită să se adreseze pentru toate trebuinţele sale la noi, cei cu cultura franceză ca să le explicăm, ce însemnează notarul şi perceptorul în comună, ce însemnează testamentul olograf şi mistic, cum să-şi facă un act sinalagmatic, cum să facă o tocmeală agricolă şi altele; aşa încât s'a întîmplat ca noi, această clasă care facem legile, să fim respunzĕtori în toată puterea cuvîntului şi moraliceşte şi în fapt de toată viaţa, romănului de azi.

După ce i-am luat legile vechi şi le-am înlocuit cu cele nouĕ şi l-am silit să se adreseze la noi pentru a-i le explica, i-am pus şi condiţii grele de plată pentru această explicare, un bir meşteşugit, cu care ne-am îmbogăţit noi şi l-am sărăcit pe el. Am închis poporul într'o ladă întunecată, l-am lăsat fără lumina instrucţiunii, şi nu i-am deschis decât o fereastră, care ne convenea nouĕ, şi acea fereastră a fost şcoalele latineşti şi greceşti, care apoi au um-

plut facultăţile de drept şi cifra advocaţilor şi postulanţilor de funcţiuni. (Aplause).

D-lor, după ce am făcut aceasta, după ce am devenit exploatatorii ţĕranului (bravo!) sub forma culturei, a ţĕranuluĭ care şi azi trăeşte fără a beneficia de adevĕrata cultură, apoi voiţi să respingeţi şi această primă încercare de a modifica acest sistem, de a face învăţămîntul independent, de a îndemna să primească clasa de mijloc o cultură reală şi o existenţă în afară de budgetul statului? Faceţi aceasta, dacă voiţi; sunteţi liberi să o faceţi; însă eu aşi deplânge-o pentru statul nostru, de şi pentru mine nu.

D-voastră, care vĕ împotriviţi într'un mod atât de violent, trebuia să veniţi, conform prescripţiunilor Constituţiunii pe care eu am păzit-o, să veniţi şi dacă vedeaţi, că încercarea mea era slabă şi că eu eram neputincios de a concepe o asemenea lucrare, dacă aveaţi temerea că eu sunt animat de personalităţi, trebuia să veniţi cu un contra proiect, în care să prevedeţi toate interesele şcoalelor elementare, toate interesele şcoalelor reale şi apoi să respingeţi proiectul meu de lege. Insă când viu eu şi vĕ declar, că guvernul ţine numai la cele trei puncte principale ce le-am arătat eri, iar că restul îl puteţi modi-

fica, atunci nu înţeleg pentru ce motiv sincer voiţi să respingeţi proiectul.

Incă odată, respingeţi dacă voiţi proiectul meu, dar respunderea va fi a d-voastră. Cât pentru mine, sunt fericit că am putut, în această Cameră şi înaintea ţĕrei, să spui ceea ce am spus. (Aplause prelungite).

Resultatul îndelungatei discuţii generale este următorul:

Se pune la vot luarea în considerare a proiectului de lege asupra învăţămîntului public.

Votanţi	87
Majoritate absolută	44
Bile albe pentru	55
Bile negre contra	32

Adunarea a luat în considerare proiectul de lege.

30.

Rěspuns la interpelarea din Senat încontra suprimării unei catedre. — Vot de blam.

(Şedinţa Senatului de la 28 Ianuarie 1876).

Pe când în Cameră dd. Pascal, G. Brătianu şi Meitani, susţinuţi de B. Boerescu, îşi desvoltau în contra ministrului scoalelor cele 2 interpelări şi propuneau cele 3 moţiuni de neîncredere, despre care s'a vorbit în paginele precedente, dar care n'au ajuns la resultatul aşteptat de oposiţie, în Senat le vin în ajutor alte 2 interpelări ale lui I. Deşliu şi o moţiune de blam propusă de Al. Orĕscu şi sprijinită de C. Bozianu (vezi pag. 378 şi 379).

In zioa de 22 Ianuarie, în care ministrul scoalelor este ocupat la Cameră cu discuţia generală asupra reformei învăţămîntului public, I. Deşliu anunţă în Senat următoarea interpelare:

„Interpelez pe d. prim-ministru, dacă „colegul d-sale dela culte și instrucțiune „publică, d. Titu Maiorescu, fiul rĕposatului „Ioan Maiorescu, supus austriac, a respec„tat la rîndul d-sale instituțiunile țĕrei ce„rînd exercitarea drepturilor politice prin „formele prescrise întrînsele, singura con„dițiune, care i-ar fi putut deschide ușa la „minister, conform art. 97 din Constitu„țiune."

Această interpelare însă n'a mai fost desvoltată, fiindcă i-a trecut înainte o altă interpelare a lui Deșliu, despre care tratează paginele următoare și care a avut în fine efectul dorit.

Curioasa încercare a rĕposatului Deșliu de a pune la îndoială calitatea de cetățean român a autorului acestei publicări și a tatălui sĕu (care, întors în țară din exilul de la 1848, fusese director al Eforiei scoalelor și murise la 5 Septemvrie 1865 ca profesor de istorie la universitatea din București), stă în legătură cu o încercare anterioară, făcută de câți-va profesori „fracționiști".

In Fevruarie 1867, sub guvernul Golescu Brătiann, când „fracțiunea" era în Iași partid guvernamental (vezi pag. 19 și 80), consiliul comunal din Iași primește contestarea adusă de profesorii universitari Petru Suciu, G. A. Urechia și Gr. Cobol-

cescu și șterge din listele electorale pe colegul lor T. Maiorescu ca nefiind cetățean român. Insă tribunalul din Iași secț. II prin sentența din 28 Fevruarie 1867 reformează încheerea consiliului comunal și ordonă înscrierea contestatului în listele electorale, întemeindu se pe faptele, că cel contestat este născut la Craiova în 15 Fevr. 1840, când tatăl său era recunoscut cetățean român, și că a ajuns la majoritate într'un timp, în care tatăl său era asemenea recunoscut cetățean român, că prin urmare nu este drept de a-i tăgăduì cetățenia. In contră acestei sentențe dd. G. A. Urechia, P. Suciu și Gr. Cobolcescu au mai făcut recurs în casație cu 8 motive lung desvoltate, însă curtea de casație le-a respins recursul prin decisiunea de la 27 Octomvrie 1867.

De așa ceva va fi auzit vorbindu-se fără deplină cunoștință de causă d. Deșliu, când și-a anunțat interpelarea. Și ce să ne mirăm de fostul senator Deșliu, când chiar niște profesori-colegi, ca cei citați mai sus, dintre care unul, P. Suciu, era însuș născut în Transilvania, se trudiseră în 1867 pe la toate trei instanțele cu o asemenea contestare!

Ceailaltă interpelare a lui I. Deșliu este relativă la suprimarea budgetară a uneia din cele 2 catedre de dreptul roman de la facultatea juridică din București și se des-

voltă în şedinţa Senatului de la 28 Ianuarie 1876, fiind susţinută prin atacul combinat al tutulor elementelor oposiţiei din Senat, care vedeau că la Cameră legea învăţămîntului public se luase în considerare cu relativ mare majoritate şi se desbătea pe articole cu acelaş succes pentru guvern.

Interpelantului îi rĕspunde:

Ministrul cultelor T. Maiorescu. D-lor senatori, îmi veţi da voie mai ântâi de a vorbì despre un punct de înalt constituţionalism, care cred că trebue să vĕ preocupe în prima linie, şi a lăsa în or ce cas la o parte câteva aluziuni personale făcute de d. interpelator. Numai în acest mod cred că pot corespunde demnităţii desbaterilor, ce trebue să domnească într'un parlament.

D-lor senatori, toate chestiunile pe care le-a atins onor. d. interpelator înaintea d-voastră, au fost discutate şi în Adunarea deputaţilor. Aşa dar, Adunarea deputaţilor nu a fost surprinsă în votul sĕu; eu am propus chestiunea completă înaintea ei şi ea mi-a dat votul sĕu. In budgetul rectificativ pe 1876 am cerut Camerei în adevĕr suprimarea catedrelor de economie politică şi de filosofia dreptului dela facultatea de drept din Iaşi şi suprimarea uneia din catedrele de drept roman dela facultatea

de drept din Bucureşti; însă aceste suprimări nu le ceream pentru a face oare-care reducţiuni definitive în budget, fiindcă nu se ştergea din suma totală nimic, ci pentru a schimba destinarea acelor cheltueli într'o direcţie mai folositoare. Vĕ voi cetì *Monitorul* cu dezbaterile Camerei, ca să vedeţi ce s'a zis în Cameră asupra chestiunii.

La aceste propuneri ale mele, a venit un amendament din partea d-lor deputaţi Pascal, Şoimescu, Meitani (toţi advocaţi), prin care ziceau: „propunem a nu se desfiinţa prin budgetul rectificativ catedra de economia politică de la facultatea de drept din Iaşi şi aceea de drept roman de la facultatea de drept din Bucureşti“.

A venit d. Pascal, jurist însemnat, cel puţin aşa mi se spune, şi a susţinut că ar fi a se viola legea instrucţiunii publice; a venit un alt jurist şi mai eminent, d. B. Boerescu, şi a susţinut tot astfel că s'ar viola legea. Atunci într'un rĕspuns ce am dat, în Cameră, ziceam: D-lor deputaţi, sunt de aceeaş părere cu d. Boerescu, şi aici sunt de aceeaş părere cu d. Deşliu senatorul, că adică nu se poate nici odată, prin budget, schimba o lege. Sunt de aceeaş părere şi cu d. Boerescu şi cu d. Deşliu,

că nu se poate nici odată prin arbitrarul guvernului să se destitue un profesor inamovibil. Ce declaraţiume mai lămurită voiţi? Dar iată unde este diferenţa cea mare dintre mine şi d. interpelant: eu am susţinut în Cameră şi susţin şi aci, că nu se loveşte legea instrucţiunii publice prin aceste dispoziţiuni budgetare. Susţineam în Cameră şi susţin şi aici, că nu este exact că se prevede prin legea instrucţiunii publice numĕrul catedrelor la universităţile noastre, şi desfid pe or cine să găsească vre un vot al Senatului sau al Camerei, prin care să se fi înfiinţat vre-o catedră prin o anume lege, în cât să fie un ministru obligat să n'o desfiinţeze decât tot prin o anume lege. Iată ce susţineam atunci înaintea Camerei şi mĕ întemeiam pe art. 260 din legea instrucţiunii publice, pe care l-a citit şi d. Deşliu. Să citām dar mai ântâi articolele legii instrucţiunii: „Facultatea de drept va coprinde: dreptul roman, dreptul civil, etc." Arată ştiinţele sau cursurile, fără a fixa numĕrul catedrelor, şi tot aşa la celelalte facultăţi. Art. 260 apoi zice: „Fie-care facultate se va organiza prin regulament".

Mai ântâi să fac o întrebare: ce sunt regulamentele date în forma regulamentelor de administraţiune publică? Cum se dau regulamentele

de administraţiune publică? Se consultă consiliul permanent pentru aceasta? Regulamentele de administraţie publică se dau numai de consiliul de ministri şi se sancţionează de Domn. Apoi dacă este aşa, trebuia oare ca pentru aplicarea legii instrucţiunii publice să consult consiliul permanent? Dar când se consultă însuş consiliul de miniştri, pentru ce să se mai consulte un consiliu subaltern lui? Va să zică, regulamentele de administraţiune publică se fac prin consiliul de miniştri şi prin sancţiunea domnească!

In adevĕr, d lor senatori, la facultatea din Bucureşti sunt trei catedre pentru dreptul civil şi două pentru dreptul roman, şi la facultatea din Iaşi sunt catedre introduse fără a fi chiar prevĕzute în lege, cum e de exemplu catedra de medicină legală. Nici odată, d lor, nu s'a discutat în Senatul acesta vre un proiect de lege pentru înfiinţare de catedre. Cursurile ştiinţelor sunt determinate prin lege; iar catedrele se înfiinţează de consiliul de miniştri. Infiinţarea catedrelor este o alocaţiune budgetară şi numai astfel este de resortul Camerei şi numai al Camerei. Acum, fiind-că dreptul roman avea două catedre, la care profesorii dau numai câte trei ore pe sĕptĕmână, am zis că se

poate însărcina numai unul, ca să predea încă alte trei ore şi să se desfiinţeze alocaţiunea budgetară. Aceasta era idea mea.

D-lor senatori, poate că această idee a mea a fost bună, poate că a fost greşită; însă eu, în bună credinţă, aşa am interpretat legea, că dacă înfiinţarea catedrelor este de competenţa regulamentelor de administraţie şi de resortul budgetar, apoi şi desfiinţarea lor nu poate atîrna decât tot de guvern şi de un vot budgetar.

Apoi s'a mai pomenit, d-lor, ca să se facă o interpelare sau o moţiune în contra unui ministru pentru ceea ce gândeşte el, pentru părerea lui? Nu, nici odată pentru părere, şi or de cate ori a voit opoziţiunea, a făcut-o pentru fapte. Dar faptul meu este că, avênd o apreţiare, am venit şi am supus-o înaintea Camerei, şi acum dacă a apreţiat Camera ca şi mine, în ce sunt eu responsabil?

Şi apoi, d-lor, dacă eu am propus aceasta, nu am făcut-o pentru a desfiinţa o alocaţiune budgetară, care era afectată pentru iustrucţiunea publică spre a-i da o altă destinare, ci am propus-o pentru ca s'o întrebuinţez tot în desvoltarea instrucţiunii publice; însă în desvoltarea unei ramure mai esenţiale, aceea a

învăţămîntului elementar, pe care trebue să-l desvoltăm în proporţiune cu avêntul facultăţilor. Aceasta a fost părerea mea pe care am supus-o Camerei, şi de şi este anevoe a se mĕsura cineva cu elocuenţa d-lui Deşliu, totuş în Cameră s'a desfăşurat multă elocuenţă din partea d-lui Boerescu şi a d-lui Pascal, şi după ce s'a făcut discuţiune suficientă, pro şi contra, Camera a aprobat cu o maioritate de 72 voturi contra 27, adecă aproape cu trei pătrimi, opiniunea mea, şi numai după ce Camera şi-a dat votul, eu l-am executat.

Am vorbit anume şi de d. Daniileanu in Cameră şi iată ce ziceam:

„Fără îndoială, d. interpelator Pascal are dreptul să întrebe pe un ministru: „Bine, când auzi d-ta că un profesor de dreptul roman, d. Daniileanu, căci de d-lui era vorba, nu urmează regulat, pentru ce nu ai luat măsurile ce ţi le dă legea?"

„Intr'adevĕr, d-lor, puteam să iau şi alte măsuri, puteam să-i dau un avertisment, puteam să-l trimit în judecată; dar tot de odată puteam să viu înaintea Camerei să zic, că această catedră este de prisos şi este mai bine s'o desfiinţăm."

„Din aceste trei diferite căi, care erau deschise pentru îndreptarea rĕului, eu am ales pe cea din urmă şi d-voastră aţi aprobat această mĕsură prin votul d-voastră asupra budgetului rectificativ.“

Acum chestiunea constituţională este: ce vrea Senatul să facă cu mine? Să-mi voteze o moţiune pentru că am avut o părere? Apoi persoana mea a dispărut sub votul Camerei, şi din momentul, în care marea maioritate a acestei Camere conservative m'a autorizat să fac aşa, eu meritam acuzaţiunea d-voastră din contră numai dacă nu executam votul Camerei.

Dar nu pot primì acuzaţiunea pentru că l-am executat, pentru că atunci loviţi, după părerea mea, în Cameră. Chestiunea este foarte lămurită. Rĕmâne acum ca d-voastră să chibzuiţi dacă este bine, ca Senatul să producă un conflict de competenţă şi să dea contra ministrului un vot care se resfrânge şi loveşte în maioritatea Camerei; dacă aceasta este misiunea corpului celui mai înalt, care trebue să mănţină cu prudenţă echilibrul între puterile statului.

Cum vedeţi, d-lor senatori, cred că tĕrîmul ce ş'a ales d. interpelator nu a fost fericit.

Se face prea multă onoare persoanei mele, dacă pentru a lovì în ea, se loveşte un princip

mult mai înalt decât persoana mea, principiul puterilor constituţionale în stat. Atât este rĕspunsul meu oficial la interpelarea d-lui Deşliu.

Dar, d-lor, daţi-mi voie să rĕspund în fapt, în apreţiarea lucrurilor, în motivarea mĕsurilor ce le-am propus Camerei.

D. senator Deşliu a venit şi ne-a spus că înainte-vreme, când eraţi d-voastră şi din d-v. la Eforie, boeri vechi, mergeau scoalole mult mai bine decât acum, că era mult mai mare îngrijire decât este astăzi, şi ca să dovedească d-sa că este în interesul acelei tradiţiuni vechi, vine azi şi mĕ acuză pe mine, că am suprimat trei catedre de la facultăţile de drept.

Dar era vorba de a face economii în detrimentul scoalelor prin aceste mĕsuri? Dar se cuvine să se arate numai o parte a chestiunii şi nu chestiunea în total?

Tĕrîmul, pe care a fost pusă chestiunea înaintea Camerei şi pe care o pun şi înaintea d-voastră, este că a trebuit să se întindă, cu toată restringerea mijloacelor noastre băneşti, a trebuit să se întindă şi în anul acesta, precum a început să se întindă şi în anul trecut, învăţămîntul din sate. Era atâta greutate finanţiară, şi criza de astăzi vĕ dovedeşte că a fost atât de împovărate finanţele, încât, după ce ne a-

menințau cu un deficit de 7 milioane aproape, guvernul a luat hotărîrea nu numai de a nu înființa cheltueli nouĕ, dar a luat hotărîrea a desființa din cheltueli până se va putea în câtva echilibra budgetul. In această pozițiune mai toți colegii mei au trebuit să reducă din cheltueli. In ceea ce mĕ privește pe mine, eu m'am împotrivit a reduce din cheltuelile esențiale scoalelor și am voit din contră să întind învățămîntul din sate ceva mai mult.

Se cereau 96.000 lei pentru a se introduce 200 scoli nouĕ prin sate; și când cine-va mĕ acuză că voesc a lovì în instrucțiune, să binevoiască a nu uita acest fapt, ca sub acest minister s'au înființat 200 scoli elementare nouĕ. Acum, d-lor senatori, vine întrebarea, în ce proporții trebue să fie rĕspîndită instrucțiunea?

Mai nainte erau sub boerii cei vechi, cum zice d. Deșliu, numai în România de dincoace de Milcov vr'o 2,000 școli sătești și dincolo 1,300, împreună aproape 4,000; de când cu libertățile constituționale, de când cu legea din 64, care încântă pe d. Deșliu, cifra scoalelor la venirea mea în minister nu era decât de 1,900. Oare acesta era numĕrul normal al scoalelor elementare din România întreagă, care

avea să dea unui popor începĕtor cultura modernă? (aplause).

Imputinându-se pe de o parte de la 1865 încoace într'un mod neiertat scoalele săteşti, s'a înmulţit din contră numĕrul facultăţilor, mai cu seamă al catedrelor facultăţii de drept, a căror profesori mai toţi sunt şi advocaţi, şi unii îşi dau mai puţină osteneală la catedrele ce ocupă.

Oare ar trebuì lăsat să se continue aceastâ cale? Dar atunci ce ar însemna un ministru de instrucţiune publică, dacă el nu ar căuta să dea o direcţie hotărîtă întregului organism al scoalelor şi să fixeze importanţa relativă a fie-cărei părţi din învăţămînt?

Pentru mine unul, vĕ spun sincer, opinia este de mult formată, că chiar întinderea facultăţilor, mai ales a celor de drept în paralelă cu descreşterea învăţămîntului claselor de jos de prin sate şi oraşe poate fi primejdioasă. Ea ar fi numai atunci bună, când vom avea în aceeaş proporţie relativă scoli destule prin sate, apoi la învăţămîntul secundar şi superior scoli politecnice mai cu seamă, mecanice şi industriale. Căci nu este bine a înfiinţą numai scoli de ştiinţe înalte teoretice fără a ne ocupa

dacă ele sunt în paralel cu celelalte ramuri mai reale ale instrucţiunii. (Aprobări).

De aceia am crezut că era o datorie pentru mine de a venì să întind mai întâi scoalele din sate şi de a acoperi golul budgetar pentru înfiinţarea lor, restrîngênd acel numěr exagerat din catedrele facultăţilor de drept, care în proporţie cu scoalele elementare se pot numì un prea mare lux. (Aplause şi aprobări dintr'o parte).

D-lor, viu acum la o chestiune personală a unuia din profesori, d. Daniileanu; şi aci aş putea să nu zic nimic alta decât că şi asupra chestiunii d-lui Daniileanu, cum am mai spus, s'a vorbit în Cameră, şi că în deplină cunoştinţă de causă Camera a dat un vot în acelaş sens cu ministrul. Dar de ce să nu vě spun cum s'au petrecut lucrurile în detai? Erau două catedre de drept, una era ocupată de un suplinitor, d. Mandrea, şi ceialaltă de d. Daniileanu, care, ca mai toţi profesorii facultăţii de drept, era profesor definitiv. Trebue să ştiţi, că mulţi profesori de la alte facultăţi sunt încă profesori provizorii, la facultatea de drept însă, unde ştiu a interpreta legile, sunt definitivi şi au căutat să fie inamovibili.

Era inamovibil şi d. Daniileanu. Acum când era vorba a se desfiinţa din cele două catedre una, am cerut avizul facultăţii, ca să-mi spună: este oare bun profesor d. Mandrea, ca să ştiu dacă ar putea d-sa să rĕmână pe urmă şi să ţie locul d-lui profesor Daniileanu când catedra d-sale ar fi desfiinţată; nu când d. Daniileanu ar fi destituit, căci nu era vorba de aceasta. Atunci facultatea — sunt subscrişi domnii: Boerescu Vasile, Pascal, Vioreanu, C. Boerescu, Vericeanu — ş'au dat părerea, că este în folosul instrucţiunii numirea d-lui Mandrea ca profesor provizor, a dat sfatul d-lor ca să trec peste concurs şi să numesc pe d. Mandrea, căci d. Mandrea făcuse deja un concurs, fusese mult timp profesor la universitatea de Iaşi şi este şi membru la curtea de casaţiune. Această părere a profesorilor facultăţii de drept, în privinţa d-lui Mandrea, am supus-o consiliului permanent, subalternul meu, şi consiliul permanent, care lucrează sub prezidenţa mea, şi care are vice-preşedinte pe d. Orĕscu....

Orĕscu. Vice-preşedinte, însă nu subalternul d-tale nici odată.

Ministru de instrucţiune publică. D. Orĕscu, nu subaltern, ci vice-preşedinte al comitetului permanent, însă sub prezidenţia şi autoritatea

ministrului. D. Orĕscu în consiliu a fost de o părere cu alţi doi din 5 membri, şi d. Zalomit a fost de o altă părere cu un alt membru; d. Zalomit a fost de părere că pe baza opiniunii celor mai competenţi oameni din facultatea de drept, să numesc pe d. Mandrea, fără alt concurs. D. Orĕscu însă s'a împotrivit la aceasta, cerênd stricta aplicare a legii, că de şi d. Mandrea a concurat odată, însă acum trebue să se facă un nou concurs or cât ar fi de favorabilă părerea în privinţa d-lui Mandrea.

Eu, ministru constituţional obişnuit a respecta mai mult majorităţile, m'am unit cu majoritatea consiliului permanent, am aprobat părerea emisă de d. Orĕscu şi ceilalţi doi membri şi am lăsat ca regularea poziţiunii profesorului de dreptul roman să se facă la concurs. Va să zică este încă deschis concursul, nu s'a făcut nici o numire nici provizorie, nici definitivă, de şi d. Mandrea putea avea drept la aceasta ca vechiu profesor de facultate.

Dar de ce ţinea ministerul să fie d. Mandrea şi să nu fie mai bine d. Daniileanu?

Pentru următoarele motive: eu cred că profesorii facultăţii de drept este mult mai bine

să fie dintre magistraţi decât să fie dintre advocaţi.

S'a vorbit de intenţiunile mele personale. Iertaţi dacă cobor discuţiunea şi vĕ zic, fiind vorba de interes personal, că este mai mult interesul meu personal ca profesorii să fie şi advocaţi, căci eu am fost advocat şi poate să mai fiu, poate să mai fiu şi profesor, şi aşa dar m'aş găsì foarte bine să pot exploata o poziţiune privată şi totodată şi un paragraf din budget, cum fac d-lor, dacă aşa voiţi d-voastră.

Prin urmare nu pentru interes personal, ci pentru binele lucrului credeam că ar fi mai nemerit, ca să se spună odată din partea ministrului de culte şi instrucţiune publică în direcţiunea ce trebue să dea resortului sĕu, că este mai bine să fie un înalt magistrat profesor decât un advocat. Şi ştiţi de ce? Dar se poate ceva mai grav care să turbure mintea tinerimii mai mult, de cât de a vedea, cum s'a întîmplat de atâtea ori la noi, ca într'un proces înaintea tribunalelor un profesor de drept să fie de o parte cu o teorie şi altul să fie de altă parte cu altă teorie contrară, de a vedea chiar unul şi acelaş profesor de drept că susţine o teorie în cursul sĕu de la facultate, şi apoi teoria contrară îna-

intea tribunalelor în cauzele private! (Aplause din o parte).

Vĕ întreb: unde este moralitatea lucrului? Dar ce rol trebue să joace facultatea de drept într'un stat? Trebue să dea tinerimii principii nestrămutate de justiţie şi echitate. Şi dacă din nenorocire sunt multe controverse în ştiinţa dreptului, datoria profesorului însă este să le reducă pe cât se poate, astfel încât să dea siguranţa învăţămîntului de drept în inima tinerimii! (Aplause). Sunt atâtea lucruri nesigure la noi! Nu vedeţi în ce stare este opiniunea publică! Citiţi jurnalele noastre şi vĕ sfidez să vază cineva numai din ele, unde este dreptatea şi adevĕrul!

In această stare de lucruri noi, care voim să învăţăm tinerimea, care este rolul nostru? Ce trebue să predea scoala, care tocmai are să înveţe tinerimea de a cunoaşte şi aplica justiţia? Ştiinţa bazată pe principiele cele mai nestrămutate, încât să le serve în toată viaţa lor la cele ce vor face. Cé invaţă un băiat eşit depe băncile scoalei juridice şi care din norocire se află membru la tribunal sau curte, când vede pe respectabilii sĕi profesori unul susţiind un lucru, şi cel-alt cu o sumă de autori susţiind alt lucru şi vede că ştiinţa juridică este redusă

la o fraseologie de ocaziune şi nu la principiile eterne de dreptate! Pentru aceea am crezut, că este mai bine ca un magistrat să fie şi profesor, fiind-că profesorul explică teoria dreptului şi magistratul aplică aceiaş teorie, şi nu se produce confuziune în mintea tinerimii. (Aplause din o parte).

Iată ce aveam de rĕspuns la interpelarea d-lui Deşliu.

Mai vorbeşte încontra ministrului senatorul C. Bozianu, căruia îi rĕspunde ministrul lucrărilor publice d. T. Rosetti; apoi Al. Orĕscu propune şi susţine moţiunea: „Senatul, ascultând pe d. ministru şi „avînd în vedere abaterile şi călcarea legii „instrucţiunii publice, declară neîncrederea „sa în d. ministru al instrucţiunii publice „şi trece la ordinea zilei".

Ministrul-prezident d. L. Catargi combate moţiunea, însă resultatul final este astfel consemnat în *Monitorul oficial*:

„Se pune la vot moţiunea cu bile prin apel nominal.

„D-nii senatori proced la vot, şi apoi se dispoae scrutinul.

„Prea S. S. Părintele Mitropolit primat, preşedinte. Rezultatul votului este:

Votanţi.	52
Bile albe pentru . . .	31
Bile negre contra . . .	21

„Prin urmare moţiunea s'a adoptat. (Aplause! Bravo! Bravo!)“

Fireşte că în aceeaş zi ministrul scoalelor şi-a dat demisia şi împreună cu el cabinetul întreg, care însă s'a reconstituit la 30 Ianuarie 1876 în modul arătat pe pagina următoare. Asupra acestei soluţiuni vezi observarea de la sfîrşitul volumului de faţă.

31.

Pentru desfiinţarea internatelor liceale.—Pretinsul cosmopolitism.

(Şedinţa Camerei de la 5 Fevruarie 1876).

Ministerul din acel timp:

Lascar Catargi, prezident şi externe,
General I. E. Florescu, rĕsboi,
Al. Lahovari, justiţie,
T. Rosetti, lucrări publice,
P. Carp, culte,
I. Bălăceanu, externe,
I. Strat, finanţe.

In Cameră se continua discuţia pe articole a proiectului de lege asupra învăţămîntului public cu toată căderea din minister a autorului ei. Căci ministrul următor d. P. Carp declarase, că-şi însuşeşte proiectul şi că va continua direcţia predecesorului sĕu.

Ajungênd discuţia la art. 132, care prevedea desfiinţarea internatelor liceale, deputatul I. I. Pală vorbeşte în contra articolului, menţionează „direcţia nouă“ şi „cosmopolitismul“ autorului legii, citeşte o protestare a vre-o 150 de persoane din Iaşi, care în numele „opiniunii publice Ieşane, dureros mişcate de cele mai multe din măsurile propuse prin noul proiect, dar în particular de suprimarea internatelor“ cere respingerea proiectului (d. profesor N. Quintescu scrisese o întreagă broşură încontra lui) şi conchide la suprimarea articolului.

Acestor objecţiuni le rĕspunde discursul următor al autorului publicării de faţă, acum simplu deputat:

D-lor deputaţi, cea dîntâi combatere a ideii de a se desfiinţa internatele de la licee a venit aici în Cameră din partea onor. d. Pală.

Noi, care împărtăşim idea că trebue suprimate internatele de la liceele statului, trebue mai ântâi să exprimăm recunoştinţa noastră d-lui Pală pentru tonul moderat, cu care a tratat chestiunea.

Intr'adevĕr, d-lor, din toate desbaterile noastre ce folos poate eşì? Dacă sunt convicţiuni deja formate între câţi-va dintre d-voastră, atunci or-ce discuţiune s'ar face, ea nu mai poate

schimba părerea, atunci este vederat că vorbele sunt de prisos. Dar din modul, cum a început d. Pală discuţiunea, eu am câştigat speranţa că se vor putea lămurì toate întrebările fără prejudecare, că vom putea ajunge a ne înţelege între noi după cuvintele ce se vor preschimba fără nici un spirit pasionat, aşa încât să eşim cu toţii din aceste discuţiuni într'adevĕr mai luminaţi decât cum intrasem în ele, şi pe urmă să hotărîm aşa cum vom crede că este mai bine pentru şcoli.

Onor. d. Pală s'a referit la o declarare a mea când eram ministru. Daţi-mi voie a o repeta (ea a fost făcută tot aşa şi de d. Carp, actualul ministru al instrucţiunii publice): Principiile actualului proiect de reformă sunt cele trei, ce am avut onoare a vi le spune atunci (pag. 408). Fără adoptarea lor proiectul este denaturat. Dar după încuviinţarea lor, noi primim or ce hotărîre a majorităţii Camerei asupra celorlalte dispoziţiuni. De aci nu este drept a se induce, cum părea a o face d. Pală, că noi renunţăm de a combate ideile, care ni se par greşite pentru instrucţiunea publică. Totul este ca aceste combateri să nu fie aşa de decisive încât, dacă nu ar avea favoarea să fie primite de majoritatea

Camerei, să zicem că noi nu mai recunoaştem acest proiect de lege.

Intre asemenea puncte de a doua mână sunt şi internatele la licee. Intr'adevĕr chestiunea internatelor la licee este departe de a avea însemnătatea ce pare că i s'a dat în discuţiunile publice.

D-lor, la internatul central din Iaşi, adecă în toată România de dincolo de Milcov, căci numai un singur internat de liceu există acolo, sunt astă-zi 40 de elevi interni, iar în genere în şcoalele secundare de gimnazii şi licee sunt dincolo de Milcov vre-o 900 de elevi externi; va să zică toată discuţiunea noastră cea mare este, că, dacă 900 elevi secundari sunt crescuţi acolo ca externi, vre-o 40 alţii care sunt astă-zi interni, să mai fie sau să nu mai fie crescuţi în internatul statului.

Pentru România de dincoace de Milcov chestiunea stă cam tot aşa. In toate internatele liceale ale statului astă-zi sunt vre-o 100 elevi interni, iar în gimnazii şi licee vre-o 2,000 elevi externi. Va să zică este chestiunea de a se şti, dacă în această parte a ţĕrei, când avem 2,000 de elevi externi, mai trebue sau nu ca statul să crească cu cheltuiala sa pe acei 100 elevi interni?

In această proporţie înţelegeţi bine că guvernul nu putea să facă alt-ceva decât să vě zică: D-lor, chestiunea este mai puţin importantă decât pare. Credeţi să mai fie 40 elevi interni dincolo de Milcov şi 100 dincoace tot pe seama statului, pe când sunt 2,700 elevi externi? Aceasta nu va schimba în mod radical direcţiunea învăţămîntului, şi poate să fie bine aşa. Prin urmare vedeţi că suntem, cum am zice, în largul nostru şi putem trata chestiunea foarte liniştit.

In ceea ce priveşte o adresă de la Iaşi, pe care a citit-o d. Pală, să-mi dea voie să-i spun că nu pui mult temei pe ea. Mai ântâi se zice acolo, că sunt 150 de semnături; şi că acele 150 de persoane reprezentă opiniunea publică din Iaşi. D-lor, opiniunea publică este un lucru greu de analizat. In această privinţă aş fi şi eu tot atât de autorizat ca şi cei 150 ca să zic că eu reprezent opiniunea publică în Iaşi, căci aş găsì alţi 150 alăturea cu mine. Dar acestea sunt numai frase populare. In drept, opiniunea publică a unui stat constituţional o reprezintă numai un singur corp: este Parlamentul electiv, d-voastră sunteţi opiniunea publică, sunteţi reprezentaţiunea legitimă a ţěrei. Dacă majoritatea d-voastră va hotărî lucrul în

un înţeles sau în altul, aceasta va fi hotărîrea ţĕrei, iar acele 150 de iscăliturĭ din Iaşi reprezentă numai părerea lor individuală.

In tot cazul noi trebue să depărtăm din discuţia de faţă tot ce nu se ţine de ea, şi nu cred că era în chestie, când d. Pală a venit şi v'a vorbit de aşa numita „noua direcţie", făcêndu-mi onoarea de a zice că eu sunt şeful ei etc. Cuvîntul „noua direcţie" s'a întrebuinţat odată de mine într'o chestie exclusiv literară şi ştiinţifică, care nu priveşte întru nimic discuţiile politice. Iar în ceea ce priveşte cosmopolitismul, fiind-că l-a atins d. Pală, rog pe Adunare să-mi permită a rĕspunde aci câte-va cuvinte.

Dacă sub cosmopolitism se înţelege desvoltarea unui popor fără înfăptuirea ideii naţionalităţii, o desvoltare comună a popoarelor aşa încât naţionalitatea lor să nu fie un element integrant, un substrat esenţial al acestei desvoltări, atunci din partea mea şi din partea tutulor amicilor mei politici declar că nu am fost nici odată, că nu suntem şi că nu vom fi cosmopoliţi; că nu a eşit nici odată nici din gura, nici din pana mea şi nici din gura nici din pana vre-unuia dintre amicii mei un singur cuvînt măcar, care să autorize pe cine-va a zice că suntem cosmopoliţi; că toţi, fără ex-

cepţiune, am fost şi suntem partizani ai ideii naţionalităţii, şi or-cine a susţinut că noi am fi contrari acestei idei, a susţinut o inexactitate.

Şi d-lui Pală, care în vorbele d-sale moderate şi prudente a avut tactul de a atinge acest lucru nu ca din partea d-sale, ci ca auzit de la alţii, îmi fac o datorie a-i afirma: că cei ce au întrebuinţat în contra noastră pentru prima oară strigătul de cosmopolitism, au mistificat opiniunea publică spunĕnd un neadevĕr.

Iată o declaraţie, care sper că este destul de lămurită pentru a mĕ autoriza de a nu mĕ mai oprì la asemenea lucruri, ci a revenì la obiectul propriu al desbaterilor noastre.

Internatele susţinute de stat au fost introduse în acele state, în care guvernul a voit să răpească tinerimii şi părinţilor desvoltarea liberă şi să le impună direcţiunea lor guvernamentală.

Dacă aş fi eu cosmopolit şi aş voi să cresc tinerimea în ideiele cosmopolitismului, nu vĕ pare natural că tocmai eu aş cere internate, în care să se pună pedagogi din direcţiunea mea şi să impun astfel societăţii direcţiunea ce-mi convine mie? (aplàuse). Este evident, că atunci când eu propun ca statul să nu crească tine-

rimea în internate. ci să o lase să crească în sînul familiei, este evident, zic, că atunci mi s'ar putea imputa o sumă de alte intenţiuni, dar numai intenţiunea de a impune tinerimii o anume direcţiune a mea pentru cosmopolitism sau absolutism sau cum veţi voì, numai această intenţiune nu mi se poate imputa. (Aplause).

Vĕ rog dar încă odată să nu complicăm chestiunea de faţă cu lucruri ce nu au a face cu dînsa, ci să o analizăm în un mod mai simplu şi mai dea-dreptul în legătură cu obiectul.

Analizată chestiunea în mod simplu şi fără preocupaţiuni de lucruri străine, iată cum să prezentă.

D-lor, vorbeam la discuţiunea generală, că în statul nostru este mai bine ca să împuţinăm întru cât-va direcţiunea spre scoalele latineşti şi greceşti şi spre funcţionarism, şi să ne silim a înlesnì cât mai mult producerea unei clase de cetăţeni independenţi, care cu munca lor, cu economia lor să-şi câştige înşii existenţa fără a se adresa la budgeţul statului, şi că de aceea trebue ca scoalele reale să fie fondate şi înmulţite. Liceele fără îndoială trebue păstrate ca o instrucţiune de înaltă cultură; dar trebue să fie rezervate numài pentru aceia, care vor să se

destine la acea înaltă cultură clasică, şi mai ales spre a îmbrăţişa funcţiunile statului în limitele cerute de el.

Este dar aici o proporţiune de stabilit, şi în starea noastră de astăzi nu pot decât să dau sfatul: nu lăţiţi peste măsură liceele până când nu veţi avea mai multe şcoli reale.

Acum, dacă statul ar venì şi ar zice: la gimnaziile reale, la şcoalele reale creşteţi cum voiţi tinerimea, dar pentru şcoalele latineşti şi greceşti să viu eu anume în ajutor cu internate, vĕ dau burse ca să fiţi crescuţi gratuit de mine, nu vedeţi d-lor, că ar continua eroarea primitivă? Adecă noi am scoatè din sînul familiilor un numĕr de copii şi le-am zice: Vi-i ţin în internate pentru ca să înveţe latineşte şi greceşte, iar pentru alte trebuinţe ale statului faceţi voi cum ştiti.

Pentru ce aceasta? Are obligaţiune statul ca numai decât să crească în internate pe elevi pentru latineşte şi greceşte? Nu are nicăeri şi nici odată această datorie.

In Franţa, precum a arătat foarte bine d. ministru al instrucţiunii, s'au introdus din partea statului, sub Napoleon I, internatele liceale cu intenţiunea foarte pronunţată, fiind-că murea cu 30, cu 40 de mii floarea tinerimii burgheze în

resboaele nesfîrşite, de a creşte pe seama statului pe nefericiţii copii rămaşi orfani de tată, şi tot-deo-dată cu intenţiunea de a imprima acestei tinerimi o direcţiune absolutistă guvernamentală cu idei napoleoniane.

Dar tocmai experienţa dobîndită în Franţa cu acest sistem al statului nu ne încurajază ca să mergem mai departe, căci s'a întîmplat ca tocmai acolo, unde statul a întins mai mult coarda, să se producă cea mai turbulentă tinerime, în comparare cu cea din Germania, din Anglia şi poate chiar şi din Italia. Iată, d-lor, resultatul internatelor de acolo.

In Germania şi Anglia sunt internate, dar sunt de regulă fundaţiunii private, şi numai aşa se pot susţine bine. Este mai bună autoritatea privată în asemenea lucruri, cum merge mai bine Eforia spitalelor aici şi Eforia Sf. Spiridon din Iaşi, în privinţa averii ce o administrează, decât poate aŕ merge când ar fi sub autoritatea statului, şi tot aşa mergea mai bine Eforia şcoalelor cu administraţia ei de mai nainte decât poate să meargă sub ministerul cultelor de astăzi. Căci este ştiut că statul administrează în general mult mai rěu decât administrează un particular.

Aşa dar, d-lor, în loc de a cere întreţinerea internatelor din partea statului, presentul proiect de lege cere acordarea burselor; şi iată cum se prevede aceasta în art. 132:

„Elevii sărmani şi silitori vor fi ajutaţi prin burse.

„Bursele se dau de minister prin concurs conform unui anume regulament".

In realitate lucrurile se vor petrece aşa: Vom avea şcoli reale în Fălticeni, în Roman, în Botoşani, în Bacău, în Piatra, etc., în cât priveşte România de dincolo de Milcov; iar dincoace au să fie în Giurgiu, Ploeşti, Slatina, Tîrgu-Jiului, etc. Cu înfiinţarea acestor şcoli reale, poate că 4 din 5 cazuri de trebuinţă pentru internate se vor împuţina. Căci dacă astăzi sunt atâţi părinţi, care voesc ca copii lor să studieze în liceele din Bucureştĭ, Iaşi, Craiova, şi solicită un loc în internatul statului, cauza este că în oraşul de unde este acel părinte nu sunt încă introduse şcoli secundare, şi prin urmare părinţii sunt siliţi a cere asemenea ajutor. Dar în zioa, în care vor fi şcoalele secundare înfiinţate în toate capitalele mai însemnate din district, în acea zi trebuinţele părinţilor de a alerga la Bucureşti, Iaşi şi Craiova vor fi mai mici; prin urmare din acest fapt

numĕrul trebuitor de interni liceali se va reduce poate la o pătrime din ceea ce este astăzi. Va să zică, dacă trebuinţa internatelor va fi redusă la această proporţiune, atunci remâne statului a dezlega numai intrebarea acelor tineri săraci, care au un talent deosebit pentru studiile clasice, şi care voesc să urmeze mai departe aceste studii. Rĕspunsul este, că acestora li se vor da burse.

Dar se zice: dasă li se vor da burse, cine are să-i crească? Oare nu se vor duce în alte internate particulare? Poate! Dar eu, d-lor, sunt din parte-mi în contra şi a acestor internate particulare, de şi aceasta nu maî priveşte pe stat, ci remâne treaba părinţilor de a le apreţia. Sunt cu atât mai mult autorizat de a vorbì aici, cu cât eu însumi am contribuit a funda un asemenea institut privat la Iaşi pentru internii liceali. Această experienţă insă şi altele făcute pe urmă mi-au arătat, că instrucţiunea este fără indoială maî bună în aceste scoli, dar grămădirea prea multor elevi în ele are multe inconveniente, educaţiunea nu este la înălţimea cerinţelor, şi în fine sunt expuse pericolului unui spirit exagerat de speculaţiune. Acest pericol l-am constatat mai ales la internatele private din Craiova.

Aşa dar nu aceste internate sunt idealul meu. Eu sper din contra, că lucrurile se vor putea face şi la noi aşa precum se fac în Englitera, în Germania şi în parte chiar în Franţa, adecă părinţiĭ elevilor bursieri sau stipendişti, dacă nu sunt din localitate, se vor duce şi vor căuta să găsească la locul liceului o familie, şi mai înaite de toate se vor duce la familiile a chiar profesorilor de licee, care nu mĕ îndoiesc că vor primì cu mulţumire în casele lor câţi-va din tinerii eminenţi, care au stipendii, nu prea mulţi, dar 3 pană la 4.

V'am spus, d-lor, că în toată România de dincolo de Micov sunt astăzi 40 de elevi interni la licee, apoi dacă vor lua unele familiĭ de profesori câte 4 sau 5 elevi ca să-i crească în mijlocul lor, nu credeţi oare că această creştere în familia unui profesor de liceu va fi o creştere mai bună şi mai morală pentru tineri decât creşterea lor în cazarmele internatelor celor mari? Dar chiar şi pentru profesori va fi mult mai bine; căci un profesor, care va avea elevi bursieri acasă la sine, pe lîngă plata ce va primì de la dînşii şi care-i va uşura poziţia materială, va fi silit să ducă o viaţă mai casnică, va câştiga însuş mai multă demnitate în chiar viaţa sa familiară; în loc să se ducă la o

cafenea, la ciub, la discuţiuni politice, se va gândì la familia cea sporită din casa lui, pentru care va simţì mai mult, mai imediat respunderea morală; cu elevii sĕi din familie va repeta lecţiunile şi va devenì un pedagog mai bun decât era până atunci din simplă teorie.

Aşa se petrec lucrurile in Englitera, în parte în Franţa, foarte adesea şi mai regulat în Germania. Cred dar că această viaţă introducêndu-se şi la noi, va da rezultate bune. Nu mĕ îndoiesc că şi d-voastră veţi împărtăşì această opiniune.

Ce întîmpinare mai aveţi în contra acestei încercări, care — după cele zise — trebue să vĕ pară şi d-voastră aşa de folositoare pentru societate, încât de sigur merită din capul locului o primire mai bine-voitoare?

Am ascultat în această privinţă cu mare atenţiune coprinderea protestării din Iaşi, pe care ne-a citit-o d. Pală, şi am auzit între alte argumente contrarie şi pe acesta, că la noi înainte vreme aşa era, cu internate, şi că din internate au eşit toţi oamenii noştri cei mari. Aşa este! Dar ce poate dovedì aceasta? Să vĕ dau un exemplu. Acum, când am introdus în ţara noastră drumurile de fier şi telegraful, mai putem venì să zicem: de ce nu trimiteţi şi

acum stafete şi nu ţineţi releuri postale? Căci înainte vreme aşa era. Toţi cei ce au călătorit înainte vreme în această ţară, şi oamenii cei mai însemnaţi, au călătorit cu posta; şi cea mai grabnică şi mai importantă ştire se trimitea cu stafeta. Fără îndoială; dar astăzi călătoresc cu drumul de fier şi se trimit ştirile prin telegraf. Şi nu este mai bine aşa? (ilarite, aplause). Când nu era decat poşta şi stafeta, întebuinţai poşta şi stafeta. Dar când ai ceva mai bun? Poţi oare aduce argumentul în contra drumului de fier şi a telegrafelor că mai 'nainte toată lumea întrebuinţa numai posta şi stafeta?

Ete evident, d-lor, că într'o ţară care tinde a se civiliza, totul progresează, se preface. Intr'o ţară, unde instrucţiunea liceală se făcea mai nainte mai ales prin internate, era neapărat ca toţi oamenii eminenţi trebuia se easă din internate. Dar întrebarea noastră este: oare dacă în ţară nu ar fi fost aceste internate, ci ar fi fost sistemul propus acum, ar fi eşit toţi acei bărbaţi pe care-i posedă astăzi ţara? Eu cred că da, şi încă mai mulţi şi mai bine crescuţi. Prin urmare din toate câte se zic, că aşa a fost în vechime, nu se poate trage consecinţa că şi pentru viitor ar trebuì să fie tot aşa; căci atunci ar înceta or ce progres.

Dar să intrăm puţin mai deaproape în starea internatelor statului nostru.

Am fost şi eu cât-va timp director al internatului central din Iaşi, şi vĕ pot vorbì în cunoştinţă de cauză. D-lor, înainte de toate la noi ne lipsesc acei pedagogi, care ar trebuì să dea o creştere buna elevilor din internat.

Este foarte uşor a zice, precum a spus-o d. Pală, că ministrul instrucţiunìi, când va vedea că disciplina într'un internat nu este bună, să o îndrepteze; dar este greu de făcut, cred chiar că este aproape cu neputinţă în starea de astăzi a şcoalelor noastre. Căci nu trebue să pierdeţi din vedere, cât de puţin poate să facă un ministru. El poate să facă o adresă directorului acelui internat, prin care adresă să-i zică: strînge disciplina; şi cu toate acestea directorul uu va face mai ninic, pentru că nici el nu are prin cine, nu are pedagogi. Directorul are administraţiunea internatuluĭ, are grija şcoalei în genere, nu este el acela care poate fi în contact perpetuu, neintrerupt cu elevii; în acest contact cu elevii sunt numai pedagogii. Şi aici este cheia lucrului: la noi toţi pedagogii sunt nişte tineri, care-şi fac studiile lor şi cari sunt numai de nevoie şi de o cam-dată într'un internat ca pedagogi; sunt acolo fără nici o tragere de

inimă, lucrează mai mult de silă, aşteptând ora ca să termine repetiţiile lor cu elevii, pe care de regulă nici nu le fac, ci-şi caută de alte studii ale lor, şi sunt fericiţi când pot să iasă din acel internat.

Vĕ încredinţez cu nu veţi găsì nici un pedagog care să fi stat zece ani de zile într'un internat de al statului; ci stau trei sau patru ani ş'apoi ies. Tinerimea însă nu se poate creşte de nişte pedagogi fără tragere de inimă, care se grăbesc numai să facă orele de asistenţă lîngă elevi cu cea mai mare rĕceală, fără nici un interes, ocupându-se nu de a le face explicaţiuni asupra obiectelor lor, asupra temelor lor, dar ocupându-se cu cetirea institutelor lui Iustinian, sau altă carte. Astfel totul se petrece într'un mod mecanic, lipsit de or ce spirit de afecţiune pentru buna creştere ce trebue să se dea tinerimii.

Această stare de lucruri se petrece zilnic în internatele noastre. Pe de altă parte băeţii, cel dintâi lucru care-l fac în urma acestei lipse de creşteri, este de a studia paragrafele reglementului de disciplină; şi când pedagogul observă unuia vr'o incorectitudine în purtare, cum de exemplu, că nu s'a purtat cuviincios în clasă, sau în dormitor, că a vorbit prea tare la masă,

sau că a eşit din institut fără permisie, şi-i dă o pedeapsă, de exemplu un arest, atunci directorul se pomeneşte cu o petiţiune din partea elevului, prin care se plânge: că pedagogul l-a pedepsit pentru cutare faptă cu cutare pedeapsă, în vreme ce regulamentul la articolul cutare zice: că pedeapsa pentru cutare faptă nu este aceea, ci este alta, şi că el protestează. (Ilaritate). Iată, d-lor, cum se petrec lucrurile zilnic în internatele statului. Cu toate acestea nu vĕ miraţi, dacă şi din aceşti elevi au eşit câţi-va eminenţi. Ar fi fost ceva fenomenal, dacă n'ar fi fost aşa. Insă aceasta nu vrea să zică, cum că ne mai fiind internate de ale statului, nu poate să iasă şi în alt mod asemenea oameni eminenţi, precum de exemplu din sînul familiilor de profesori, care s'ar însărcina cu creşterea acestor copii.

In starea actuală, după cum v'am spus, lipsindu-ne personalul pedagogic, va fi imposibil de a putea da tinerilor o bună creştere în internatele statului. Eu cred, d-lor, că desfiinţându-se internatele, tinerimea noastră nu va fi lipsită de educaţiune, pentru că nu cu „pretinsele“ burse, cum zice protestarea de la Iaşi, dar cu bursele efective ce sunt aici în lege prevĕzute ca obligatorii, tinerimea noastră,

care astăzi este prin internate, va găsì în familiile profesorilor mult mai bună creştere, mai mult interes pentru dezvoltarea simţimintelor lor decât găsesc astăzi din partea pedagogilor în internatele statului.

Iată în ce mod, d-lor, acel ce a făcut aceasta lege, ş'a închipuit că se pot concilia lucrurile.

Acum, dacă d-voastră credeţí cu toate acestea, că internatele statului trebue să rĕmâie aşa cum sunt, şi să creşteţi pe tineri ca şi până acum, negreşit că în contra majorităţii Camerei nu este nimic de făcut. Aceasta va fi atunci o dovadă, că reforma ce vi se propune astăzi, este prematură. Insă mai târziu, eu unul nu mĕ îndoiesc, vĕ veţi convinge, că ea era salutară, şi că era mai bine atât pentru stat cât şi pentru societate, ca tinerimea să se crească în familie, iar nu cazarmată în internatele statului ca până astăzi.

Iată, d-lor, care a fost motivul acestei dispoziţiuni din proiectul de lege.

După mai multe alte discursuri pentru şi contra, Camera respinge toate amendamentele şi votează suprimarea internatelor liceale cu 51 voturi contra a 24.

32.

Pentru înființarea facultății de teologie.

(Ședința Camerei de la 6 Fevruarie 1876).

Continuând discutarea proiectului de lege asupra învățămîntului public, Camera ajunge la art. 157, care prevede înființarea facultății de teologie la universitatea din Iași.

D-lor, am auzit pe unii din d-voastră zicênd: pentru ce trebue să fie facultate de teologie? Motivul, care m'a îndemnat să introduc facultatea de teologie, este următorul:

Prin legea constitutivă a Sf. Sinod s'a prevĕzut, ca după 20 ani de la promulgarea ei, care s'a facut la 1872, să nu poată să se numească archiereu în România decât cel ce

va avea titlul de doctor sau licenţiat în teologie. Aceasta este o lege votată de d-voastră şi aţi pus fundamentul, pe care este clădită astăzi organizarea şi ierarchia noastră bisericească.

Au trecut de atunci 4 ani, mai remân încă 16 ani, când va venì timpul ca nici un archiereu, nici un episcop, nici un mitropolit nu va mai putea fi numit fără de a avea titlul academic în teologie. Acum dacă vĕ închipuiţi, că s'ar face facultatea de teologie peste un an, cursul ei fiind de 4 ani, atunci tocmai peste 5 ani ar putea să dea primii doctori în teologie, şi tinerii, care ar fi avut această aplicare, ar ajunge cu titlul lor academic la vîrsta cerută pentru a putea să aibă înaltele demnităţi eclesiastice citate mai sus. Afară numai dacă sunteţi de părere, că este bine ca, nefiind în ţară facultăţi de teologie, toţi prelaţii noştri să-şi facă studiile în strainătate. In casul acesta se înţelege, că ei ar fi siliţi să se ducă în Rusia sau în Grecia, de regulă însă în Rusia.

Eu, d-lor, cred că nu este bine ca o ţară să silească pe prelaţii sĕi, pe întregul sĕu cler înalt, să meargă să-şi facă studiile numai decât în ţări străine, mai ales în Rusia. Aceasta o cred chiar primejdios. De aceea, ca un corolar necesar la legea Sfântului Sinod, am fost dator să

propui înființarea unei facultăți de teologie; și toate criticele ce le-am auzit în contra înființării acestei facultăți, mi se par foarte nefundate și lipsite chiar de sentimentul național. (Aplause).

Articolul 157 se primește. Dar prin căderea cabinetului Catargi se zădărnicește toată reforma învățămîntnlui, iar facultatea de teologie se deschide deabia după 8 ani (4 Noemvrie 1884), prin decisiune ministerială, însă nu la Iași — cum propusese autorul acestei scrieri și cum era mai nemerit —, ci la București. După alți 6 ani se intemeiază definitiv această importantă facultate prin legea specială de la 3 Iulie 1890, fiind d. Teodor Rosetti interimar ministru al cultelor.

33.

Pentru susținerea ministerului L. Catargi în contra unei moțiuni de blam.

(Ședința Camerei de la 9 Fevruarie 1876).

Ministerul L. Catargi, reconstituit la 30 Ianuarie 1876 în urma celor relatate la pag. 457, provoacă în aceeaș zi o ședință secretă a Camerei, în care primește cu mare majoritate un vot de încredere, anunțat apoi in ședință publică de prezidentul Camerei conservatoare d. Dimitrie Ghica. Cu toate aceste d. George Brătianu, care se asociase la acel vot de încredere, atacă chiar de a doua zi guvernul asupra numirii noilor miniștri. Iar in ședința Camerei de la 6 Fevruarie 1876 d. Grigorie Ventura anunță o nouă interpelare în contra guvernului „asupra situațiunii sale anormale și neconstituționale față cu Adunarea", pe care

şi-o desvoltă în şedinţa de la 9 Fevruarie, fiind ajutat în atacul sĕu de dd. G. Brătianu şi Ar. Pascal.

Aceşti deputaţi prezentă după o lungă discuţie moţiunea de blam, încontra căreia se îndreptează discursul următor:

D-lor, moţiunea, asupra căreia desbatem, este următoărea:

„Camera, ne mai putênd avea încredere în noua direcţiune politică, ce urmează ministerul, trece la ordinea zilei".

Sub-scrişi sunt dd. Ventura, Pascal, Meitani, G. Brătianu, mai este subscris şi d. Moruzi, adecă d. Moruzi de la Dorohoi, apoi d. Vericeanu,

Voci. Mai este şi d. Monteor.

T. Maiorescu. Ah, pardon! Uitasem pe d. Monteor. (Ilaritate).

Voci. Mai e şi d. Marioţeanu.

T. Maiorescu. De două ori pardon. Uitasem şi pe d. Marioţeanu. (Ilaritate).

Meitani. Deputaţi sunt şi d-lor.

T. Maiorescu. Incontestabil. Fiind-că au subscris o asemenea moţiune depusă pe biuroul Camerei, este o dovadă sigură că trebue să fie deputaţi. (Mare ilaritate).

In această moţiune este un singur cuvînt, care o accentuează şi o justifică înaintea d-voastră, este cuvîntul: noua direcţiune politică. Şi nu poate fi vorba, domnilor, de direcţiunea guvernului dinainte de zece zile, căci guvernul atuncea avea încrederea majorităţii, care s'a votat cu 68 bile contra 11.

Această încredere s'a manifestat nu numai în persoana prezidentului consiliului, ci pentru întregul minìster aşa cum e compus din acei 7 miniştri, care astăzi stau pe acea bancă. Aşa dar tendenţa acestei moţiumi este de a zice: că guvernul de 10 zile încoace a apucat o nouă direcţiune. Căci negreşit nu pot să imput acelor domni, care au iscălit moţiunea, că au vroit să facă acestei Camere insulta de a zice: trebue să te resgândeşti după 9 zile. De aceea au şi introdus cuvîntul: noua direcţiune. Nu puteau d-lor, în urma cuvintelor autorizate ale d-lui D. Ghica, prezidentul acestei Camere, care a zis în şedinţă publică: să susţinem acest guvern, nu putea, chiar având nemulţumiri în contra lui, să vie peste câte-va zile şi să mai propună simplu o moţiune de neîncredere şi noi să o discutăm. Pentru onoarea Camerei dar a trebuit să se caute un nou motiv pentru a se justifica această schimbare peste 9 zile, şi ast-

fel s'au introdus în moţiune cuvintele: noua direcţiune. D. Ventura, autorul sau co-autorul acestei moţiuni, ne-a explicat ce vrea să zică noua direcţiune. A zis: D. preşedinte al consiliului s'a inspirat de o nouă dìrecţiune susţinută de d. Maiorescu, dar fiind-că eu nu mai sunt astăzi în minister, acea nouă direcţiune e susţinută de d. Carp şi d. Rosetti. A zis d. Ventura că noua direcţiune reprezentă: nihilismul, cosmopolitismul, combaterea ideilor de naţionalitate, de religiune şi de familie; aceasta mai ales de 9 zile încoace. (Ilaritate).

Domnilor, să lăsăm dar chestiunea de 9 zile la o parte, fiind-că este ca şi judecată prin rîsul d-voastră. Am onoare însă, trecênd la lucruri mai serioase, a vĕ da o explicare şi a vĕ face o declaraţiune: cuvîntul noua direcţiune, căruia i se face onoarea de a figura într'o moţiune parlamentară, este un cuvînt literar, introdus de mine într'un articol literar, publicat în *Convorbiri literare*, şi se refere numai la chestiuni literare. Dacă însă unui cuvînt literar i se face onoare a i-se da o semnificaţiune politică, vĕ declar: că noua direcţiune n'a susţinut nici o-dată oral, n'a scris nici o-dată nici un cuvînt nici în favoarea nihilismului, nici în favoarea cosmopolitismului, nici încontra familiei, că toţi

membrii acestei direcţiuni nouĕ sunt partizani ai naţionalităţii, şi că nu este adevĕrat că ar fi susţinut dînsa nenaţionalitatea, cosmopolitismul şi căderea religiunii noastre. Desfid dar pe ori cine de a-mi arătá sau în graiu, sau în scrierile din partea vre-unuia din direcţiunea nouă, vre un cuvînt care să-l autorize a spune asemenea neadevĕruri. Iată chestiunea nouei direcţiuni foarte lămurit pusă înaintea d-voastră. Dacă este cine-va din d-voastră, care să poată cita în acest sens un singur cuvînt din partea vreunuia din noi, îl rog să-l spună, şi atunci voi fi desminţit. (Pauză). Dacă tăceţi toţi, atunci n'am decât o rugăminte să fac, aceea că pentru demnitatea fie-căruia din noi să nu afirmaţi lucruri neexacte dinaintea ţĕrei. (Aplause).

Atâta pentru direcţiunea nouă.

Să venim acuma la direcţiunea veche a desbaterilor noastre obişnuite. Ce voieşte, d-lor, grupul cel tînĕr din Iaşi, reprezintat acum prin dd. Carp şi Rosetti, şi mai înainte prin mine? El voieşte întemeierea ordinei monarhice sub dinastia ce avem astăzi, menţinerea libertăţilor aşa cum sunt înscrise în Constituţiune, până când avem această Constituţiune, şi conştiincioasa lor practicare în organizarea internă a statului.

Acum, fiindcă este vorba de resturnarea acestui guvern, să cercetăm din nou cu toţii, sub ce împrejurări a venit la putere şi ce a făcut până acuma. D-lor, la 1871 când ministerul actual a venit la putere, ştiţi ce zdruncinare era în toată ţara; ştiţi cum umbla vorba că nu se mai poate menţine stabilitatea; ştiţi, d-lor, cum se credea că dinastia actuală nu mai poate să dureze, şi se vorbea că şeful statului voeşte să părăsească ţara. Era vorba, că, după ce ţara prin o luptă continuă de 20 de ani ajunsese a realiza dorinţa ca să avem un Principe străin dintr'o familie domnitoare din Europa; că după ce noi prin propriile noastre mijloace ne-am dat la 1866 o Constituţiune, în care am înscris ca articul fundamental menţinerea dinastiei actuale, era vorba zic, după 5 ani de joc parlamentar sub o Constituţiune dată de noi înşine ţěrei, să declarăm că această ţară este incapabilă de a-şi păstra dinastia ce şi-a ales-o. Inţelegeţi bine, ce primejdie era pentru ţară la Martie 1871.

Veţi găsì dar natural, că în asemenea momente toţi oamenii politici cu bun simţ, chiar cei mai liberali, să-şi zică: acesta este un moment suprem; şi cu toate că după temperamentul nostru unii suntem mai liberali, totuş

aceste desbinări trebue să dispară, să ne unim cu toţii şi să susţinem ordinea stabilită prin Constituţiunea de la 1866. Să susţinem dinastia, ce din fericire o avem astăzi, şi prin urmare să susţinem onoarea şi siguranţa acestui stat. (Aplause).

Acest sens, d-lor, l-a avut susţinerea d-lui L. Catargi din partea noastră la 1871.

Acum, ceva mai în detai, împrejurările erau următoarele. Ne amenința mai nainte de toate o ruină finanţiară prin nepilduita uşurinţă, cu care s'a dat concesiunea Strousberg din partea ministerului I. Brătianu. Şi or cât s'ar vorbì, d-lor, de partidul ultra-democratic, eu nu cred că ţara aceasta a putut să uite lovitura cea mare ce i sa dat de partidul democratic prin afacerea Strousberg.

Criza finanţiară de unde provenea? D-lor, budgetul nostru în vechime se alcătuia de 40, de 50, de 70 milioane franci. Eacă de o dată o afacere de 240,000,000 franci, care se contractă pe spatele ţĕrei. Uşurinţa, cu care s'a contractat, a trebuit să zdruncine toată starea finanţelor noastre. D. L. Catargi venind la minister, a introdus pe de o parte ordinea în finanţe prin chemarea d-lui Mavrogeni şi pe de altă parte liniştea în ţară, prin chemarea d-lui ge-

neral Florescu, care a fost salutară pentru acel minister în acele împrejurări. Ântâi dar a fost regularea finanţelor: s'a regulat prealabil chestiunea Strousberg într'un mod, care va remâne tótdeauna un titlu de recunoştinţă pentru membrii cabinetului de atunci, s'a regulat într'un mod aşa de prudent, încât recitind cine-va astăzi desbaterea chestiunii, trebue să se mire şi să admire buna soartă ce a avut România în această privinţă pentru acel moment.

Când vorbeşte d. G. Brătianu de opiniunea publică, de acele foi albe cu litere negre, care se numesc la noi ziare, şi dintre care cea mai mare parte se hrăneşte din mistificarea cetitorilor lor, aduceţi-vě aminte că mai unanimitatea acestui fel de opiniune publică de atunci zicea că trădăm ţara. S'aŭ înşelat, ca mai totdeauna, sau au înşelat pe alţii şi au vorbit în necunoştinţă de cauză şi prin rea voinţă; căci, d-lor, nu era uşor lucru de a pune pe ţară o sarcină de 18 milioane anuitate numai de la Strousberg şi de a echilibra apoi un budget, care aproape pe jumătate era afectat la plată de anuităţi, şi numai ceailaltă jumătate conta la lucrările administrării interne. Greutatea finanţiară a fost întîmpinată graţie d-lui Mavrogeni, or ce s'ar zice de acea opiniune publică în con-

tra d-sale. Acest merit va rĕmânea ne şters în memoria generaţiunii noastre pentru ministrul de finanţe Mavrogeni. Meritul avea şi o altă însemnătate: el da semnul caracteristic ce trebue să-l aibă totdeauna partidul conservator la noi. Căci acesta este rolul partidului conservator, de a menţine ordinea şi de a regula finanţele. Prin operaţiuni finanţiare serioase s'a îndreptat starea generală a ţĕrei. Aceasta nu este o frasă goală, Vĕ voi dovedì adevĕrul şi coprinsul ei în mod foartĕ elementar, dar cu atât mai sigur.

Am trăit toţi în această ţară şi înainte de acum cinci ani, de la Vodă-Cuza încoace. In teorie se zice că în 24 ore, or ce mandat al statului se plăteşte la casieriele lui, căci este ca o poliţă; însă te duceai la casierie şi nu ţi se plătea mandatul nici în o zi, nici în douĕ, nici în douĕ-zeci, nici în douĕ luni, nici în trei, şi une-ori chiar nici în şase luni. Era o bancrută deghizată, în care se afla administraţiunea publică atunci. Pentru prima oară, sub acest guvern, când mergi cu mandatul care poartă semnătura ministrului, i se face onoare la casieria statului şi se plăteşte imediat. (Aplause).

Eacă ce însemnează, fără fraseologie, că a început ordinea a domnì în finanțe, adecă acum este gospodăria elementară, și or ce ministèr va venì pe acele bănci, fie din or ce partid, nu va mai putea sta nici șase luni acolo fără a păstra cel puțin această bună gospodărie a plăților regulate. Eacă importanța lucrului și pentru viitor.

Așa dar în lăuntru acest minister a mai regulat finanțele și a păstrat liniștea în țară.

In privința politicei exterioare a fost d. B. Boerescu, coleg cu d. Catargi, și a știut să înalțe demnitatea țĕrei mai sus decât era înainte. Or ce părere ați avea despre convenția de comerț, atât se poate admite ca sigur, că prin el România a putut să se introducă pentru prima oară în astfel de relațiunĭ internaționale cu Europa apuseană, încât ne apropie de egalitatea recunoscută cu statele suverane. (Aplause).

Fără îndoială, retragerea d-lui Boerescu a fost o mare pierdere din acest punct de vedere și nu pot decât să regret și astăzi, ca și în zioa retragerii d-sale, că niște considerări de altă natură l-au putut face să părăsească în asemenea momente un minister de atâta însemnătate dobîndită tocmaì în timpul din urmă.

D-lor, d-voastră voiţi să resturnaţi acum acel minister. Oare numai pentru că d. Aristid Pascal se nelinişteşte aşa de mult, când vede câte un ministru nou pe acele bănci? Apoi, d-le Pascal, nu e greu să ajungă cine-va la minister; adecă pentru unii nu e greu, pentru alţii pare a fi cam greu. Lucrul de căpetenie este acesta: chestiunile ministeriale nu sunt chestiuni de persoane, ci sunt chestiuni de sistem. Aşa fiind, suntem în drept a vĕ întreba, dacă rĕsturnaţi guvernul de astăzi, ce alt sistem voiţi să introduceţi? D-voastră, unii din cei subscrişi în moţiune, v'aţi afirmat în acest parlament prin următoarele: întâi aţi venit cu ocaziunea rĕspunsului la discursul tronului şi în numĕr de 17 aţi cerut ca să fîlfie drapelul desfăşurat al României în contra Turciei şi, când a vorbit ministerul conservator de economii, d-voastră strigaţi că putem să dăm chiar 30,000,000 când e vorba despre armarea ţĕrei, şi aceasta cu o profusiune care ne a pus în mirare...

Meitani. 20 milioane.

T. Maiorescu. Pardon, 20 sau 10 dacă voiţi. (Ilaritate). Destul că nu voiaţi economii.

Apoi, d. Pascal spune chiar acum acelaş fel de lucru când vine şi face o imputare d-lui Rosetti că nu ne face drum de fier la Marea-Nea-

gră; adecă zice d-sa că nu voim să mai cheltuim încă 200 milioane, (aplause), adecă o bagatelă, o cheltuială de vr'o 200 de milioane pentru a avea un port pe Marea-Neagra! Foarte frumos, foarte important lucru în viitor; dar de unde să luăm banii in acest moment? D. Meitani apoi la rîndul sĕu venea să ne ceară ca şcoalele reale să fie rĕspîndite deodată în toate capitalele districtelor fără excepţiune, adecă să mai cheltuim şi pentru acestea vr'o 3 sau 4 milioane mai mult pe an. Admirabil şi aceasta, foarte bine: dar de unde parale? Iată, d-lor, partidul sau mai bine oamenii ce se ofer a înlocuì ministerul actual.

Meitani. Voi fi totdeauna mândru, că am propus aceste milioane.

T. Maiorescu. Mândrie pe frase goale! E uşor a propune milioane din punga altora.

Dar, d-lor, ce ne ocupăm de aceşti d-ni? Noi toţi am auzit o voce autorizată, vocea onor. preşedinte al acestei Adunări, care a declarat că d-sa susţine guvernul actual, şi aceasta ne-a liniştit pe noi toţi; fiind că în adevĕr, dacă în momentele de faţă ar fi putut fi chiemată la minister vr'o persoană, de sigur că acea persoană ar fi fost onor. nostru preşedinte, Prinţul Dimitrie Ghica, şi aci mĕ voi ferì de a urma

exemplul d-luĭ Aristid Pascal şĭ de a raporta cele ce s'au petrecut în şedinţă cecretă, de a divulga ceea ce trebuia să rămână secret între noi.

O voce. Dar cele 66 de voturi de încredere, despre care aţi vorbit, nu au fost date în şedinţă secretă?

T. Maiorescu. Cele 66 de voturi au fost chiar a doua zi declarate în şedinţă publică de către prinţul Dimitrie Ghica, după cum a fost declarată şi încrederea preşedinţelui Adunării în guvernul actual. Cetiţi *Monitorul.* Va să zică eu eram şi sunt în drept a vorbì de aceasta; pe când lucrurile, despre care a vorbit d. Pascal, au fost zise numai în şedinţă secretă. Insă şedinţa secretă este ca o scrisoare pecetluită adresată unuia, şi pe care altul vine de o rupe, o ceteşte şi o divulgă, fapt pe care eu nu am trebuinţă să-l mai calific. (Aplause).

Aşa dar, d-lor, onor. nostru preşedinte, care este în fruntea Adunării de atâţia ani şi care la cas de căderea acestui guvern ar fi venit natural chiemat ca preşedinte al ministeruluĭ următor, a declarat cu vocea sa autorizată că are încredere în acest guvern.

Astfel fiind, cei care sunt oameni puţin mai serioşi decât d. Ventura, ne zicem: când avem

această declaraţiune categorică a preşedintelui nostru, când ştim apoi că or care ar 'fi opiniunea adversarilor sĕi în ţară — fie şi chiar opiniunea publică a d-lui G. Brătianu — un lucru este ştiut şi recunoscut de toţi, şi de adversari: acela că onor. nostru preşedinte este un om de o neîndoioasă lealitate: nu suntem oare în drept a întreba pe d. Ventura, pe d. Moruzi de la Dorohoi, pe d. Pascal, pe d. Meitani: nu cum-va vor dumnealor să compună cabinetul în locul Prinţului Dimitrie Ghica? E uşor a resturna; dar ce va fi la urmă? Puteţi să ne spuneţi?

Dar oare în ce poziţiunea cabinetului actual nu este regulată? S'a dat în adevĕr un vot de blam de către Senat,... cui? Îmĭ veţi permite ca să ştiu şi eu ceva despre aceasta. (Ilaritate, aplause). S'a dat acel vot de blam pentru legea instrucţiunii publice? S'a dat pentru direcţia nouă? Nu; aceasta a stat numai în capul d-lui Ventura, care se ocupă mult de artă şi literatură. S'a dat votul de blam în contra suprimării din budget a unor catedre? Dar această propunere a mea a fost primită de această Cameră cu o maioritate de ³/₄ din 100 de voturi, şi nu ne este iertat a presupune, că un Corp aşa de matur, precum trebue să fie Senatul, a

vrut, pentru a lovì în mine, să lovească în Cămeră — lucru nepomenit în analele constituţionale — şi să producă un conflict constituţional în chiar reprezentanţa ţĕrii. Nu ne remâne pentru a fi corecţi decât altă interpretare: după ce şi-a dat Camera votul pentru suprimarea câtorva catedre de prisos, între altele şi a uneia din cele 2 catedre de dreptul Roman de la facultatea din Bucureşti, era vorba acum a se aplica acest vot de către mine ca ministru. Eu am suprimat catedra d-lui Daniileanu şi am lăsat pe ceailaltă să se ocupe prin concurs, nefiind mulţumit de d. Daniileanu. Este evident, d-lor, că eŭ unul nu retrag nimic din ceea ce am făcut şi, dacă aş mai fi ministru, tot aşa aş face. Senatul însă s'a mişcat de aceasta, şi pentru a mănţine o catedră, a atacat un fotoliu. Mi a făcut onoarea de a se ocùpa numai de persoana mea ministerială, nu de ceilalţi ministri, şi mi-a zis: ai călcat legea instrucţiunii publice, trebue să te duci. Prea bine. Eu, ministru constituţional, mi-am dat demisiunea. A doua zi însă după venirea d-lui Carp la minister, d-sa a reintegrat pe acel d. profesor in locul, de unde-l scosesem eu. Şi bine a făcut că a lucrat aşa: d. Carp a probat că este şi d-sa ministru constituţional. (Ilaritate).

Acum pentru această procedere corectă voiţi d-voastră să resturnaţi ministerul actual? In acest partid conservator sunt, după cum vedeţi, mai multe grupuri. Voiţi să rèsturnaţi acest cabinet pentru a aduce alt grup la putere, presupuind că are mai ântâi de toate şi încrederea Domnitorului, poate grupul d-lor Ventura, Pascal, Meitani şi Moruzi? Ştiţi d-voastră că ministerul Catargi s'a arătat mai econom în privinţa cheltuielelor. Dd. Meitani şi Pascal, din contra, s'au pronunţat pentru nişte cheltuieli, care ating — ca să nu exagerez — cifra de 300 milioane lei. Dumnealor vor drumuri de fier la Mărăşeşti şi port la Marea-Neagră; şi d. Meitani mai cu seamă doreşte să ducă militarismul foarte departe la noi. Serios vorbind, dacă e cu putinţă a lua în serios pe aceşti domni: un asemenea partid conservator, pe lîngă că ar fi ruina sa proprie, dar ar fi încă ruina desăvârşită a acestei ţèri! (Aplause).

Dar nu este vorba de acel grup, ziceţi d-voastră. Noi ne preocupăm de poziţiunea constituţional corectă, ce trebue să o aibă cabinetul reconstruit. Să vedem şi aceasta. De unde afirmaţi d-voastră, că nu este foarte corectă reconstruirea cabinetului? El s'a completat prin dd. Carp, Bălăceanu şi Strat.

Despre d. Carp cred că am vorbit destul; despre d. Rosetti, dacă-l mai puneţi în chestie şi pe d-sa prin cuvîntul „noua direcţie“, a vorbit d-sa însuş spuindu-vĕ că nu primeşte drumuri de fier, care costă aşa de mult. Ne rĕmâne dar să vedem acum şi poziţiunea constituţională a d-lui Bălăceanu, la care s'a referit onor. d. Pascal.

Domnilor, vĕ întreb mai ântâi: este or nu este adevĕrat, cu Constituţiunea noastră în mână, că Domnitorul şi numai Domnitorul are dreptul de a numì pe miniştri? Negreşit că nici un om de stat nu poate fi în contra acestei păreri. Constituţiunea este aici categorică. Apoi odată că este aşa, odată ce Domnitorul are prerogativa de a numì miniştrii, pentru ce dd. Pascal, Meitani, G. Brătianu, vin şi pun în discuţiune acest drept al Coroanei în privinţa d-lui Bălăceanu?

„Dar, zic dumnealor, este criză în Orient şi „noi, deputaţi ai ţĕrii, voim ca la afacerile ex„terne să se găsească un bărbat, care să fie la „înălţimea poziţiunii şi în stare de a face faţă „unei situaţiuni critice“.

Foarte bine, d-lor, ia să cercetăm puţin şi acest lucru. Admiţĕnd dar îngrijirile sincere ale d-lui Pascal etc., vĕ întreb: nu se cuvine să se

felicite dumnealor pentru venirea la ministerul de externe a unei persoane diplomatice? Apoi n'au cetit dumnealor decretul de numirea d-lui Bălăceanu, unde se zice curat: fost agent politic la Constantinopol şi la Paris? Nu vĕd dumnealor, că tocmai un asemenea bărbat poate înlătura pe deplin preocupaţiunile ce au?

In momente de criză la cele externe voiţi să se ocupe ministerul numai cu satisfacerea celor ce fac complicaţii în interne? Cred că nici d. Pascal n'ar face mai mari servicii ţĕrei la Constantinopol şi nici d. George Brătianu la Paris.

O voce. Ba ar face, vĕ înşelaţi. (Mare ilaritate).

T. Maiorescu. Ilaritatea d-voastră este rĕspunsul adevărat la adresa celor subscrişi în moţiune.

Aşa dar cred că alegerea făcută în persoana d-lui Bălăceanu a fost din cele mai fericite, şi declar că din parte-mi îi voi da tot concursul meu ca deputat şi ca membru al majorităţii.

Dar d. Strat, zice încă d. Pascal, totdeauna preocupat de fotoliurile ministeriale, ce caută? A! Vedeţi, d-lor. Dacă ar fi permis să dăm astăzi o numire cabinetului actual, de sigur că l-am numi: cabinetul Catargi-Strat. D. Strat este un conservator pronunţat; d. Strat s'a de-

clarat franc în contra militarismului exagerat, — şi foarte bine a făcut d-sa, că a primit ministerul finanţelor în împrejurările de astăzi. Pentru mine ca membru al majorităţii este o liniştire venirea d-sale la minister, linişțire în ceea ce priveşte finanţele ţĕrei; ştiu că nu va fi cheltuitor, şi aceasta este important în situaţiunea grea în care suntem.

D. general Florescu, bărbat cu multă experienţă, om de stat cunoscut, militar înainte de toate, când a primit colegialitatea cu d. Strat, a făcut un act de abnegaţiune patriotică în ceea ce priveşte militarismul foarte ligitim în d-sa; şi acest spirit conciliator al generalului Florescu cată să liniştească partidul conservator. (Aplause). — Credeţi d-voastră, că d-nii Pascal şi Meitani au dreptul astăzi să fie mai Floreşti decât însuş generalul Florescu ? (Ilaritate).

Incă odată dar, d-lor, vĕ întreb: de ce am rĕsturna guvernul actual?

Un ultim cuvînt, şi am terminat.

Dacă vor venì alţi bărbaţi la putere, ei vor trebuì neapărat să disolve această Cameră, şi aţi auzit pe d. Ventura zicênd că d-nealui ar fi mai bucuros ca d. Lascar Catargi, dacă este să cadă, să cadă în picioare şi nu pe . . . . branci. Ce îngrijire are d. Ventura pentru d. Catargi!

Mai vorbea d-sa, să nu aveţi teamă de acea... ştiţi cum o numea, dar mie terminul îmi pare prea puţin parlamentar pentru a-l repeta (ilaritate), să zicem dar: de acea fantasmagorie a d-lui Catargi despre disolvarea Camerei şi nouele alegeri (mare ilaritate).

Dar să ne înţelegem bine. După părerea mea acei care vorbesc mai mult la noi de libertateà alegerilor, întrebuinţează nişte cuvinte străine — fie-mi permis a zice — fără ca să le înţeleagă. Căci ce însemnează cuvintele: *libertatea alegerilor* şi din contră *candidaţii oficiali, candidaţii guvernamentali* în ţara noastră? Cine a studiat ţěrile, de unde am împrumutat aceste numiri, trebue să ştie, că d. e. ultimele alegeri făcute la noi în 1875 au fost ceea ce se numeşte acolo alegeri libere şi că la noi nu au fost candidaţi oficiali. Sau atunci restălmăcesc d-lor cuvintele.

Insă d. G. Brătianu vine şi zice: majoritatea Camerei, da, o aveţi; dar nu aveţi majoritatea ţěrei!

Ei, d-lor, asemenea afirmări nu se fac într'un parlament serios! Ţara sunteţi d-voastră şi nu recunosc altei instanţe dreptul de a constituì o opiniune publică legală afară din această Cameră. (Aplause).

Ziceţi, că această Cameră nu este adevěrata reprezentare a ţěrei? Atunci resturnaţi Constituţiunea ţěrei. Verificarea titlurilor este lăsată la Cameră; Camera le-a verificat; altă instanţă de apel nu mai este, şi d-voastră ziceţi, că această constituţionalitate este afară din lege? D-voastră aţi avut aici pe dd. Manolache Kostaki, Ioan Brătianu, Kogălniceanu, Vernescu şi alţii, care au contribuit la verificarea titlurilor acestei Camere şi au lucrat multe şedinţe după aceea cu ea împreună; pe urmă însă, când s'au vězut fără speranţă de a sparge majoritatea, au eşit din Cameră, după voinţa dumnealor de care sunt liberi, şi acum veniţi d-voastră şi tăgăduiţi legitimitatea acestei Camere?! Iată un act de anarchie! (Aplause).

Dar nu vedeţi, ce căi a apucat opoziţiunea sistematică afară din Cameră? Nu cetiţi, nu vedeţi încercările, care merg cu lipsa de patriotism până a întrebuinţa foi străine precum: *Les Tablettes d'un spectateur* şi *Prager Politik* spre a resturna ordinea publică de aici, insultând în străinătate ţara în guvernul şi dinastia ei? Şi ceea ce întristează mai mult, este că în faţa unor articole atât de injurioase, publicate de acele foi străine, foile de la noi în loc

de a le combate, se grăbesc de a le reproduce, . . . lucru ne mai pomenit. (Aplause).

Era, de exemplu, în vara aceasta d. Boerescu ministru de externe pe la Londra şi pe la Paris, şi se zicea atunci prin unele foi, că ar fi voit să se ducă la un ministru din Anglia sau din Franţa, şi că acel ministru l-ar fi dat afară. Or cine are o idee de relaţiunile oamenilor de stat între olaltă, ştie, că aceasta nu putea să fie adevĕrat. Dar adevĕrat sau nu, să fi vĕzut bucuria jurnalului *Românul* că un ministru al ţĕrei, care în acel moment reprezenta România în străinătate, fusese insultat. (Aplause, rîsete).

La astfel de opiniune publică şi la astfel de patrioţi voiţi să încredinţaţi soarta ţĕrei în momentul de faţă? (Aplause).

Ceea ce face greutatea situaţiunii, este, că din momentul în care aceşti d-ni s'au pus în stare de anarchie, din acel moment jocul constituţional al partidelor a devenit unilateral şi nu se mai poate spre binele unei ţĕri constituite să se încredinţeze unei coaliţiuni anarchice guvernul ţĕrei. D-nii aceia vor fi în drept, şi poate va fi chiar bine, să caute puterea numai din ziua, în care vor recunoaşte forma legală a ţĕrei şi vor intra în Cameră şi Senat pe cale

normală. Partidul conservator va trebuì să-şi facă datoria până la sfîrşit; va trebuì ca şi această Cameră să-şi sfîrşească zilele legislaturei sale. Şi numai atunci, după ce Camera va înceta conform Constituţiunii, numai atunci va fi bine să ne gândim la opoziţiune; ne vom întîlnì atunci cu dd. Kogălniceanu, Iepureanu, Brătianu şi ceilalţi pe tărim legal, şi atunci dumnealor să ajungă la putere pe căile constituţionale.

Până atunci însă tocmai partidul conservator nu trebue să dea exemplu că cineva poate să ajungă pe calea anarchiei la cârma statului, zicênd opoziţiunii din afară de Cameră: lăsăm puterea pentru că ne e frică s'o ducem mai departe.

Ce e drept, când Camera a remas fără opoziţiune, atunci majoritatea a început a se despărţì. Dar cine ne-o impută aceasta? Vine d. Pascal şi zice: vedeţi că v'aţi despărţit!... Şi d. Meitani zice tot aşa!... (Rîsete, aplause).

Cred, că lucrul s'a lămurit, şi am onoare a vĕ propune să trecem simplu la ordinea zilei, votând în contra moţiunii acelor domni. (Aplause prelungite).

După acest discurs se închide discuţiunea, iar resultatul final este astfel însemnat în *Monitorul oficial*:

„*D. preşedinte.* Moţiunea se pune la vot:

D. preşedinte al consiliului. D-le preşedinte, declar că întregul cabinet se abţine de la vot. (Aplause).

Al. Catargiu. Şi eu mě abţiu.

Se pune la vot moţiunea d-lui Pascal, şi rezultatul este cel următor:

Votanţi	89
Majoritate absolută. . . .	45
Bile albe	25
Bile negre.	64

D. preşedinte. Adunarea a respins moţiunea d-lui Pascal. (Aplause prelungite)."

34.

Pentru desfiinţarea catedrei de economia politică. Incontra profesorilor agitatori.

(Şedinţa Camerei de la 11 Fevruarie 1876).

In continuarea discuţiei asupra învăţămîntului public, se produce in Cameră o întinsă desbatere asupra art. 158 din proiectul guvernului, care prevedea obiectele de studiu la facultatea de drept şi suprima de la licenţă economia politică şi dreptul politic şi administrativ. Cu această ocazie se redeşteaptă controversa asupra agitărilor politice în şcoală.

D-lor, mĕ voi încerca să reviu în scurte cuvinte la obiectul discuţiunii. Obiectul discuţiunii a fost formulat în două amendamente: în amendamentul d-lui Boerescu şi în amendamen-

tul d-lui ministru al cultelor, subscris de d. Korne. Cât pentru critica făcută de d. Meitani, daţi-mi voie să o consider de mai puţină importanţă şi să o trec sub tăcere.

Chestiunea este aceasta: în proiectul guvernului se propune pentru licenţa în drept un şir de ştiinţe, din care este lăsată afară economia politică şi dreptul politic şi administrativ; dar acestea sunt lăsate la o parte numai pentru cursul de licenţă, fiind-că în art. 159 ele sunt obligatorii la doctorat. Pentru ce aceste ştiinţe se menţin la facultatea din Bucureşti şi se lasă la o parte pentru facultatea din Iaşi, am spus în o altă şedinţă. A venit însă d. ministru al justiţiei şi a zis, că or ce inconveniente ar avea dreptul administrativ, el este necesar pentru licenţă.

Din aceste păreri deosebite asupra dreptului administrativ a eşit amendamentul mijlociu propus de d. ministru al cultelor şi formulat de d. Korne, pe care voi avea onoare a-l susţine, combătênd pe acela al d-lui Boerescu. Amendamentul este că se introduce şi dreptul administrativ la licenţă, însă nu şi economia politică, rĕmânênd aceasta numai pentru doctorat.

Este, în ceea ce mĕ priveşte pe mine o concesiune ce mĕ vĕd silit a face, primind acel

amendament. Dacă chiar d. ministru al justiţieĭ mĕ combate şi susţine idea d-luĭ Boerescu, înţelegeţi îngreuiarea poziţiei noastre şi necesitatea unui compromis. Eu nu pot pretinde că posed singur adevĕrul, eu nu pot decât să fac încercări pentru a produce convingerea unei majorităţi.

D-lor, motivul este şi rĕmâne totdeauna acesta: sunt ştiinţe, care or cât de importante vor părea, une-ori dau loc la exagerări, la interpretări false, la o falsă înţelegere în apreţierile lor, atât din partea profesorilor, cât şi mai ales din partea şcolarilor.

Onor. d. Boerescu a întîmpinat două lucruri: ântâi a zis că pericolul nu este aşa de mare, fiind-că partidul fracţionist, care susţine de pe catedră aceste teorii, este îndestul de neînsemnat, şi al doilea că dacă am admite lucrul aşa, atunci o mulţime de lucruri ar trebuì să le dăm la o parte de prin şcoli, de exemplu istoria.

Incep cu combaterea celui din urmă argument. D-lor, istoria universală prezentă în adevĕr şi la licee şi la universităţi multe inconveniente, şi ar fi o imprudenţă din partea oamenilor de stat, care ar lăsa, în ceea ce priveşte învăţămîntul public al statului, frêul liber în această privinţă. De aceea sunt şi mijloace ce

le a luat statul totdeauna de a prevenì acest rĕu. Ce se întîmplă de ex. în Austria cu predarea istoriei universale? Acolo în toate liceele nu este permis a se preda istoria decât până la anul 1815; şi nu este permis a se preda prin licee acea parte a istoriei moderne, care vorbeşte mai mult de politică. Statul nu vrea şi nu poate să lase în mâna unui profesor de liceu ca să explice şcolarilor sĕi nişte lucruri, pe care poate profesorul nu este destul de competent şi de imparţial a le explica, şi nici scolarii nu sunt în stare de a le înţelege cu maturitate ştiinţifică. Vĕ mai citez alt mijloc chiar în proiectul nostru. Aţi vĕzut un articol mai nainte, care zice că pentru cărţile de şcoală şi de ştiinţele secundare va trebuì să fie obligatorie aprobarea lor de către comisiunea instituită de guvern; mai mult: aţi aprobat amendamentul onor. d. colonel Manu, care zice că trebue să fie o singură carte pentru toate şcoalele din ţară, cel puţin la învăţămîntul primar. Vĕ întreb, ce înţeles au aceste dispoziţiuni? Au între altele şi acest înţeles, că nu poate să rĕmână ţara indiferentă la modul cum se predă învăţămîntul public în şcoalele sale, nici pedagogiceşte nici politiceşte.

Este dar constant că fiind în propunerile unor obiecte pericole, statul caută a le împuţina prin toate mijloacele legale şi prudente. Prin urmare argumentul tras de d. Boerescu din predarea istoriei nu dovedeşte ceea ce voia d. Boerescu să dovedească prin el.

Apoi, vě întreb pe d-voastră, însemnează oare prudenţa statului, cum au spus onor. dd. Boerescu şi G. Brătianu, o restrîngere a libertăţii cugetării? Libertatea cugetării este şi remâne deplină. Pentru cărţile de exemplu, pe care vrea să le publice cineva în această ţară, este deplină; nu se va plânge asemenea nimeni că se opreşte jurnalismul; vor scrie tot ceea ce vor voì, bine sau rěu, adevěrate sau neadevěrate; aceeaş libertate şi pentru învăţămîntul oral, nu însă în scoalele statului. Apoi aceasta însemnează ceea ce zicea d. Brătianu, a înăbuşì libertatea? Nu! Din momentul, în care aveţi învăţămîntul liber, este liber pentru or cine a face cărţi şi a scrie prin jurnale expuindu-şi opiniunile cum va voì. Ce remâne însă? Remâne că, atunci când este vorba de budgetul statului, de şcoalele ce le plăteşte statul, de funcţionarii profesori ai statului, acolo tocmai într'un stat, care are toate celelalte libertăţĭ, nu se poate ca să aibă profesorii libertatea să pro-

feseze teorii resturnătoare, în contra statului pe care-l servesc .....

B. Boerescu. Sunt de acord. Observaţi, controlaţi, dar nu opriţi cele bune din cauza celor rele.

T. Maiorescu. Este adevĕrat că trebue şi control; dar pot să fie şi ştiinţe şi lucruri, care or cât de folositoare ar fi a se discuta într'un stat, totuş trebue bine cercetate înainte de or ce control, dacă este mai folositor să le pui într'un program, or este mai folositor să nu le pui de loc? Este, de exemplu, folositor să spui tinerimii ce a fost revoluţiunea de la 1848, şi ce însemnează partidul democratic-liberal sau altul? Şi apoi să controlaţi aceste lucruri? Sau este mai bine de a nu le expune nesiguranţei unui control totdeauna îndoios în asemenea materii, şi a nu le propune de loc, dacă nu sunt de o absolută necesitate? Am vĕzut că este o istorie română în scoli, care merge până la anul 1866 şi spune băeţilŭr ce a fost lovitura de stat, ce a fost resturnarea lui Cuza, etc. Sunt ştiinţe folositoare acestea pentru şcolari? Ş'apoi, d-lor, atîrnă şi de la modul cum se tratează aceste cursuri în şcoală.

Eu cred că aceste ştiinţe în starea noastră de astăzi sunt mai mult primejdioase pentru

stat decât folositoare, şi pe de altă parte pentru şcolari nici nu sunt atât de importante. Ceea ce este important pentru şcolari este direcţiunea ce li se dă ca să înveţe ştiinţele, la care au a se aplica; cu cât această direcţiune li se dă mai curată, mai neamestecată cu pasiunile zilei, cu atât mai bine pentru ei. Poate scolarul mai pe urmă, intrând în viaţa matură, să-şi completeze singur din cărţi ceea ce mai voieşte să ştie.

Proiectul dar a căutat să desfiinţeze predarea acelor cunoştinţe, care prin o prea falsă interpretare dau mai mult ocaziune la preocupări stricăcioase tinerimii, decât la o adevěrată utilitate intelectuală. Insemnează aceasta a împuţina ştiinţele? Nu este exact a se zice. Căci proiectul de faţă vě dă, nu mai departe decât la art. 163, un şir mult mai numeros de ştiinţe decât era mai înainte chiar la învăţămîntul superior, însă ştiinţele acestea nu sunt ştiinţe politice de partid.

Este pentru prima oară introdus la facultate un curs de agricultură şi de drenagiu; este apoi cursul de construcţiunea şi exploatarea căilor ferate; este exploatarea de mine, şi altele, şi altele, cursuri care nu erau până acum. Dacă s'ar primì acest proiect aşa cum este, atunci

suma de ştiinţe in acest învăţămînt ar fi mult mai mare decât era înainte; aceasta o puteţi constata imediat. Prin urmare resping acuzaţiunea, că acest proiect voieşte să împuţineze ştiinţa.

Este totdeauna bine să ne punem pe calea adevĕrului şi nu este bine să ne deprindem a combate un lucru prin neadevĕr; trebue să vedem ce susţine o parte şi ce susţine ceailaltă parte şi pe urmă să combatem în cunoştinţă de cauză şi în sinceritate. Aşa dar încă odată: Adevĕrul este, matematiceşte vorbind, fiind-că puteţi numĕra catedrele, că acest proiect înmulţeşte suma de ştiinţă ce se propune în şcoli, însă în loc să dea mai multă ştiinţă de advocatură şi ştiinţă de politică primejdioasă, acest proiect caută a îmulţì suma de ştiinţe tehnice, de care cred că are mai multă trebuinţă ţara aceasta.

Acum, d-lor, întrebarea care preocupă atât pe d. Boerescu, să fie sau să nu fie economia politică! Am susţinut să nu fie, fiind-că este unul din acele cursuri care, or cât de folositor ar fi, a expus deja ţara la o direcţiune primejdioasă şi mi-e teamă că o va expune şi de aci înainte, tot aşa precum d. e. nu aş primì să se propue istoria noastră politică de la 1848

pănă astăzi în licee, fiind-că nu numai că nu ar fi folositoare, dar ar fi chiar primejdioasă şi ar da tinerimii idei necoapte, ce ea nu le-ar putea pricepe. Aşa dar nu cred că este bine a se lăsa să existe mai departe la facultatea din Iaşi catedra de economie politică.

D. B. Boerescu a rĕspuns: apoi de şi ai arătat d-ta că sunt idei anti-dinastice, idei resturnătoare de proprietate şi de stabilitate, idei pe care şi eu, a zis d. B. Boerescu, le combat, totuş ceea ce a fost în partea de dincolo de Milcov, este de puţină primejdie, fiind-că acest partid nu se lăţeşte.

Vedeţi, d-le Boerescu, este cu neputinţă să judece cine-va numai din centrul Bucureştilor ceea ce se petrece în provincie, şi fie-care dintre noi, dacă voim să fim oameni politici practici, am trebuì să fim cât-va timp prin Craiova şi prin Iaşi, ca să ştim ce se petrece în spiritul public de acolo.

Eu nu primesc afirmarea ce o faceţi d-v. în privinţa fracţiunii din Iaşi. Eu, care sunt din Iaşi, vĕ voi dovedì, dacă îmi veţi permite, că acest spirit fracţionist s'a lăţit şi se lăţeşte prin şcoli.

V'am arătat, că prima carte ce a eşit de la acel curs de drept public şi de economia poli-

tică al universităţii Iaşi este cu toată sinceritatea plin de idei resturnătoare de proprietate, de monarchie şi de ortodoxie.

D. G. Brătianu a rěspuns că aceasta este o convicţiune intimă a unui profesor şi că nu prezentă greutăţi, fiind-că nu s'a manifestat în public. Dar apoi ce publicitate mai mare voeşte d-sa decât o carte de şcoală, unde se spune că acesta este cursul ce s'a profesat şi unde se îndeamnă tinerimea şi corpul profesoral a lăţì mai departe aceste idei, zicêndu-se că numai ele sunt în stare să scape ţara românească? Dar apoi se poate să fie un profesor mai franc, mai leal, mai sincer şi mai public? Primesc sinceritatea d-lor, recunosc că este foarte bine, dacă aşa, cum au făcut, proced dintr'o sinceră convicţiune, dar cer de la stat să nu aibă naivitatea de a susţine el, cu mijloacele sale, un curs care să'i surpe propriile sale fundamente.

Poate vě este mai lămurit un exemplu din altă ţară. Daţi-mi voe să-l iau din Franţa.

Intre teoriile lui Thiers şi ale lui Buffet este multă deosebire; dar în ordinea constitutivă a statului sunt amîndoi în parlament şi pot merge alăturea în stat. Şi s'ar putea să fie de la o universitate a statului şi d. Jules Simon cu ideile sale, şi d. Duruy cu ale sale, şi pe de

altă parte Littré și Renan. Dar în ziua când un ministru la Paris ar permite a se încredința catedra de economie politică și de drept public la o facultate de drept a statului frances d-lui Cluseret sau Délécluse sau lui Félix Pyat, vě întreb: stat ar mai fi acela? Cu cât mai greŭ este lucrul la noi!

Un stat care are învățămîntul liber, care dă voie presei și adunărilor publice să insulte totul, care dă voie de a se publica cărți, prin care să se lățească or ce idei, fie antidinastice, fie republicane, fie destructive cum voiți și pe cât voiți, acestui stat îi mai cereți să-și plătească profesori când îi surpă propria sa existență? Unde mergem cu acest stat?

Toți ziceți că învățămîntul merge greŭ; că tinerimea este adăpată de idei resturnătoare a stării de lucruri existente; că nu mai este disciplină; că este greutate de profesori. Dar bine, cum vě închipuiți că se pot îndrepta asemenea lucruri când cine-va vě arată rěul, arată cum se poate îndrepta, iar d-voastră ziceți; da! însă să nu se schimbe nici o catedră. Apoi dacă nu schimbați nimic, cum să se facă mai bine? Dacă în adevěr nu schimbațĭ nimic, dacă lăsăm direcțiunea aceasta să meargă ca până acum, vě rog atunci nu vě mai plângeți în contra tine-

rimii; nu vĕ mai miraţi, de ce tinerimea vine cu idei resturnătoare; nu mai ziceţi că în loc să se întărească la noi ordinea statului, este mai mult anarhie în spirite. D-v. aţi vĕzut-o, însă nu aţi primit să combateţi direcţiunea primejdioasă „laissez faire, laissez aller“, şi atunci Dumnezeu să ne păzească de tot ce vor face generaţiunile viitoare! (Aplause).

Reviu la dovedirea pericolului în fapt. Am zis, că direcţiunea fracţionistă din Iaşi se lăţeşte prin şcoli. Nu este exact, a afirmat d. Boerescu.

Vĕ voi pune în poziţiune de a controla d-v. înşi-vĕ, care din aceste douĕ afirmări vĕ pare mai fundată.

La 1867 era d. Ioan Brătianu la putere şi în Iaşi erau candidaţi guvernamentali, cei dintâi de asemenea candidaţi sub domnia Principelui Carol, erau d. Suciu, d. Gheorghiu, D. Lateş, d. Tacu, în fine de aceia care publicaseră cartea lui Barnuţ, şi care prin un singur vot al d-lor declarau nulitatea dinastiei ce o avem azi şi aspirau la republică.

Ce stranie aberaţiune! Ce lipsă de cugetare şi de maturitate politică! Dar pedeapsa pentru d. Ioan Brătianu a venit curînd. Cel dintâi efect al alianţei cu aceşti domni antidinastici, anti-

monarchici şi anti-sociali a fost, că ei au silit pe ministrul Ioan Brătianu, în contra voinţei sale, să înceapă persecuţiunea în contra ovreilor într'un mod aşa de fals, încât să strice în restul Europei parte din simpatiile ce le puteam avea. De sigur încercarea făcută în contra ovreilor era cea mai mare greşală ce putea face partidul liberal. Asemenea încercări or se fac şi atunci trebue să reuşească, or dacă nu reuşesc, este cea mai mare nedibăcie de a încerca să le faci. A da 12 ovrei peste Dunăre a fost o copilărie criminală, care din nenorocire a produs sgomotul ce s'a respândit în toată Europa. Şi ţara noastră cea mai ospitalieră, cea mai tolerantă, s'a aruncat în rangul unor naţiuni, printre care nu merităm să fim. Va să zică la 1867 această direcţiune nepricepută era direcţiunea guvernamentală de dincolo de Milcov; iacă primul semn al lăţirii ei în Iaşi. Venise pe atunci în Cameră şi d. Lates, despre care d. Pascal într'o şedinţă trecută îşi bătea joc, crezênd că prin aceasta mĕ combate pe mine.

Aţi vĕzut, a zis d. Pascal, că în constituantă aţi avut doi filosofi: Cel dintâi a fost Lateş, care propunea ca fie-care comună să fie indepen-

dentă de stat, să fie oare cam o mie de state în stat.

Ei bine, d. Lateş face parte din acea fracţiune şcolară, pe care noi o combatem.

Pascal. D. Lateş s'a făcut ridicol cu opiniile sale.

T. Maiorescu. Ridicol pentru noi, dar periculos pentru şcolari. Ş'apoi numai ridicol fiind, voiţi un corp profesoral cu direcţiune spre ridicol? (Aplause).

Dar să mergem maĭ departe. Dacă m'am oprit poate prea mult la atitudinea acelor domni sub ministerul Brătianu, am făcut-o din următoarea cauză: am crezut că este foarte important pentru toată înţelegerea noastră despre obiectul discuţiunilor de faţă, dacă vĕ veţi convinge din acel exemplu al politiceĭ practice, aşa cum s'a petrecut în ţara noastră, în ce strînsă legătură stau prelegerile universitare, în genere scoalele, cu direcţiunile politice ale unei ţĕri. Este bine să nu fie nici o politică în scoale; dar este neapărat ca să fie o politică hotărîtă în privinţa scoalelor pentru or ce partid prevĕzĕtor.

Continuu dar, d-lor, cu dovezile despre lucrarea Barnuţianilor în scoale şi în public.

Vĕ aduceţi aminte, că d. Lascar Catargi ca preşedinte al consiliului de miniştri şi ministru de interne a adresat în vara trecută o circulară prefecţilor sĕi, prin care a crezut că e bine să le explice vederile guvernului asupra situaţiunii interne, după terminarea sesiunii extraordinare a Camerei din vara trecută. Nu se vorbea în acea circulară nici un cuvînt despre învăţămînt; era numai vorba despre alte legi, despre drumuri de fier, despre convenţia de comerţ, etc. Indată după aceea am avut ocaziunea să citim în toate jurnalele opoziţiunii un fel de protestaţiune în contra acelei circulări a ministrului de interne. In acele protestaţiuni se zice între altele:

«PROTESTAŢIUNE

„In *Monitorul oficial* al statului No. 150, d. L. Catargi publică o circulară cu data de 10 Iulie, însemnată atât prin formă cât şi prin fond, fiind că în ea tratează chestiuni şi afirmă doctrine, menite să aibă înrîurire asupra intereselor ţĕrii.

D. Prim-ministru al Măriei Sale Carol de Hohenzollern se adresează prefecţilor administraţiunii statului şi le vorbeşte de cele trei legi, care au deşteptat atâtea îngrijiri în spiritul public, şi se făleşte zicĕnd că ele sunt

titlurile cele mai legitime la încrederea și recunoștința țĕrei.

D. prim-ministru nu înțelege se vede opozițiune la actele sale, nu voește să citească critici prin ziare și să audă discuțiuni politice în întrunirile publice; d-sa caută să obțină prin intimidare pasivitatea poporului, năbușirea tutor reclamațiunilor, paralizarea controlului politic.

Dacă această stranie circulară nu ar coprinde nimic mai mult decât atât, ar fi de ajuns ca să alarmeze pe toți oamenii de bine, pentru că guvernul aruncă țĕrei legale o cutezătoare sfidare în numele forței și al arbitrariului!

Ah! dacă guvernul d-luí Lascar Catargi n'ar fi suprimat toate garanțiile constituționale în alegeri, ar avea cuvînt să se întemeieze pe voturile parlamentului. Dar când jumătate din țară s'a abținut d'a participa la această parodie a Constituțiunii noastre, și când... etc. etc.".

Subscriși între alții sunt: d. Gheorghiu, profesor de economie politică la Universitatea din Iași, d-nii Țony, Cobolcescu, profesori, d. Brăndză, fost profesor la liceu, etc. Citiți în *Romănul* din 27 Iulie 1875.

Apoi ce însemnează aceasta, d-lor? Oare nu poate primul-ministru să facă o circulară la a-

dresa prefecţilor fără ca să se provoace din partea acestor d-ni profesori asemenea protestaţiuni scrise într'un mod aşa de necuviincios, de provocator şi, în or ce caz, de necompatibil cu poziţiunea d-lor de profesori?

G. Meitani. Să-i fi dat în judecată.

T. Maiorescu. Inţeleg, trebuia să-i fi dat în judecată. Dar ce naivitate presupune d. Meitani guvernului; să ia un profesor de aici şi să-l dea în judecata altor cinci domni tot profesori, traşi la sorţi, din Iaşi. După cum este astăzi încă spiritul maiorităţii corpului, acel profesor dat în judecată va fi disculpat şi va profita din contra de un asemenea fapt pentru a-şi face un triumf. Dumnealor se află bine; cine sufere, sunt şcolarii şi părinţii.

Dar acum merg mai departe în darea probelor. D-lor, să vĕ citesc şi o demisiune dată de un d. profesor de la Senat. Era d. Cobolcescu, chiar reprezentantul Universităţii Iaşi, profesor de ştiinţe naturale, dar afectat de aceeaş atmosferă bolnăvicioasă,

D-lui preşedinte al Senatului,

Domnule preşedinte,

In urma votului dat de către Senat, în şedinţa sa din 2 Iulie, prin care vot el re-

cunoaşte convenţiunea de comerţ şi navigaţiune cu guvernul imperial al Austro-Ungariei, care transformă România într'o adevĕrată colonie a acestui imperiu, subscrisul, reprezintante al naţiunii în Senat, pierzênd or ce încredere în simţimintele naţionale ale maiorităţii senatului şi neputênd păstra mai mult nici cea mai mică ilusiune asupra patriotismului, de care ar trebuì să 'se inspire maioritatea acestui Inalt Corp Legiuitor, vin cu onoare a vĕ declara că conştiinţa nu-mi poate tolera d'a face parte un singur moment mai mult dintr'un corp, care a sacrificat cu atâta înlesnire cele mai sacre interese ale naţiunii.

Cobolcescu.

Iaşi, 2 Iulie 1875

Vedeţi în ce mod îşi da demisiunea un profesor de la universitatea din Iaşi şi o da tocmai în acel moment, pe când şi-au dat demisiunile de deputaţi din Cameră şi d-nii Iepureanu, Brătianu, Vernescu, Kogălniceanu şi alţii. Până acum poate lucrul vĕ pare destul de indiferent. Dar iacă un simptom al efectului acestor procedări profesorale asupra tinerimii, şi aci cred că indiferenţa va înceta. In acelaş timp apărea prin jurnale şi o telegramă a clubului studenţilor universităţii din Iaşi şi care iată

cum sună (v'o cetesc din *Românul* de la 4 Iulie 1875):

D-lui Manolache Kostaki Iepureanu.

Bucureşti.

Actul patriotic ce aţi făcut în susţinerea intereselor celor mai vitali ale României a pătruns adînc în inimile studenţilor Universităţii din Iaşi, cari nu vĕ vor pierde nici odată din recunoştinţă. In numele comitetului clubului studenţilor, viu a vĕ felicita, spunêndu-vĕ tot odată că junimea va da mâna celor ce luptă pentru ţară. Vĕ rugăm, fiţi interpretul mulţămirilor noastre şi colegilor d-voastră ce v'au întovărăşit în această luptă naţională contra străinismului.

Trăiască România!

Nicolae Leonescu.

Eu vĕ mărturisesc că din parte-mi înţeleg simpatiile tinerimii pentru d. Ion Brătianu. Pretutindeni studenţii în mare parte sunt cam roşii şi iubesc oamenii publici de felul d-lui Ioan Brătianu. Dar pe d. Iepureanu? pe cel care îl numea d. Boerescu duşmanul şcolilor? Iacă un act din partea acelor studenţi pe cât rĕu în sine, pe atât puţin inteligent şi leal.

Iată, d-lor, cum se formează noua generaţiune de către acel corp profesoral. Dar trebue

să înţelegem bine efectul tutulor mĕsurilor şi să nu ne facem iluziuni. Asemenea tendenţe au fost şi vor fi totdeauna, şi nici odată statele n'au fost şi nu vor fi în stare a le stêrpì cu totul. Dar dacă au fost şi sunt în toate ţĕrile asemenea tendenţe, urmează de aci ca statul nostru să nu facă nimic pentru a le oprì şi a le slăbì pe cât e cu putinţă? Din aceea că în ţara noastră vor fi totdeauna oameni care să dorească republica, urmează ca d-voastră să încurajaţi prin însuş sacrificiele ţĕrei şi mai cu seamă prin şcoli întreţinute prin budgetul statului acea tendenţă?

Dacă d-voastră credeţi, că budgetul statului e făcut pentru a plătì profesori, care să dea tinerimii prin învăţămîntul ce predau, direcţiunea ce v'am arătat, făceţi-o. Dar atunci se va zice cu drept cuvînt, că nici această cameră nu voeşte prin învăţămîntul public să consolideze stabilitatea şi ordinea în stat, şi aceasta va fi un criteriu mai mult pentru a judeca sistemul constituţional la noi.

Mi s'a zis, d-lor, că combaterea mea provine din pasiuni personale. Or nu înţeleg eu cuvintele, or cuvîntul este aici rĕu aplicat. Personalităţi comite acela care întrebuinţează poziţiunea sa publică şi oficială pentru interesul sĕu

individual ca persoană privată. Dar ce personalitate fac eu? Sunt eu monarhia? (Ilaritate). Sunt eu proprietar? Dar n'am nici un petic de proprietate! Din contra, când s'ar împărţì proprietăţile d-voastră după comunismul teritorial al scoalei Barnuţiu, aş fi şi eu unul care aş primì o avere mai mare decât ceea ce am astăzi. Şi dacă s'ar face chiar republică, oare eu nu aş putea trăì şi în republică? N'aş putea vorbì şi în Camera republicană? De personalităţi dar nu poate fi vorba aici în ceea ce priveşte opoziţiunea mea în contra fracţiunii în şcoalele statului. Dar voiţi să ziceţi că între oamenii monarhici, dinastici şi liberali şi între socialiştii şi republicanii de felul acelor câţi-va profesori există o adversitate? O, da, fără îndoială; însă nu o adversitate personală, ci o adversitate neîmpăcată de principii, de teorii sociale.

Eu cred acel soiu de profesori periculoşi pentru siguranţa statului, pentru ordinea şi respectul dreptului fie-căruia, şi cât voi trăì şi voi lucra ca om public, îi voi combate precum i-am combătut.

Iată pentru ce cred că şi în ocaziunea de faţă nu e bine ca statul să întreţie prin budgetul sĕu nişte oameni, care prin mijlocul învă-

ţămîntului ce predau, propagă idei primejdioase ordinei şi siguranţei sociale, insuflă tinerimii idei necoapte, care nu le pot fi folositoare în nici o privire. Eu aş dorì ca tinerimea de dincolo de Milcov, în loc să se ocupe de cluburi politice şi să trimită depeşi de felicitare d-lui Iepureanu, să meargă la înalta şcoală politechnică şi să înveţe metalurgia, exploatarea minelor, modul cum se construesc drumurile de fier. Astfel ei vor fi folositori lor înşile şi statului; iar noi nu vom avea pe conştiinţă faptul că am încurajat prin şcoli cu banii ţĕrei ideile cele mai nepotrivite cu starea României de astăzi.

I. Agarici. Nu desfiinţaţi şcoala.

T. Maiorescu. Onor. d-nu Agarici, cu competenţa d-sale în materie de universitate, mĕ întrerupe. . . . .

I. Agarici. Când e vorba de ceea ce trebue să se înveţe în universităţile noastre, sunt competent mai mult decât d-ta, în aceea că nu voi închide eu o şcoală sub pretext că es republicani dintr'însa.

T. Maiorescu. Fie şcoli cât de multe şi mai cu seamă secundare şi de sate, ceea ce şi face această lege, dar nu profesori primejdioşi ca aceştia cari, sub masca de învăţătură, propagă

fanatismul politic şi prin urmare ignoranţa în ştiinţe.

Iată sensul amendamentului meu: că la universitatea de Iaşi, unde se dă numai licenţa, poate să fie dreptul public şi administrativ, de care vorbeşte amendamentul d-lui Korne, dar economia politică să nu fie.

La Paris, în curs de 63 ani, nu s'a propus pentru licenţă economia politică, de ce voiţi s'o predăm noi când mai cu seamă vĕ arăt inconvenientele, la care a dat loc? Apoi nu d-v. aţi primit prin budgetul rectificativ să nu fie aceste catedre la facultatea din Iaşi şi acum veniţi să le reînfiinţaţi? Când s'a suprimat aceste catedre, d. Boerescu zicea: nu la budget, ci la lege cereţi suprimarea, acuma vĕ zice....

B. Boerescu. Şi cu drept cuvînt am zis aşa, pentru că d-ta ai venit să modifici legi prin budget. Atunci te-am combătut pentru că modificai legea instrucţiunii pe o cale neregulată; acum te combat pentru că suprimi din învăţămîntul universitar o ştiinţă folositoare şi indispensabilă.....

T. Maiorescu. Eu nu suprim nimic, eu supun numai părerea mea majorităţii Camerei.

B. Boerescu. Negreşit, fiind-că la majoritate ne adresăm.

T. Maiorescu. Atunci îmi faceţi prea mare onoare, dacă, sub pretext de a mĕ combate pe mine, combateţi majoritatea Camerei. (Aplause).

Acum, d-lor, ce se zice? se zice, să revenim asupra votului ce am dat, şi, după ce am recunoscut cu toţii că mijloacele de învăţămînt ce trebue să le dăm acesteĭ ţĕri e mai bine să le dăm în altă direcţiune decât a facultăţilor de drept, să zicem acum: faceţi ce veţi voĭ cu ţara, numai de facultăţile de drept nu vĕ atingeţi.

Apoi bine-voiţi a vedea, d-lor, că dacă e vre o greutate în toate chestiunile de stat, e greutatea financiară, şi când vin aceşti d-ni şi ne vorbesc de atâtea lucruri frumoase, nu uitaţi că o catedră se ţine cu sacrificii budgetare, şi când e vorba să facem sacrificii budgetare cu o catedră, trebue să vedem dacă această catedră e mai folositoare şi nu alta. Iată cestiunea cea mare!

Când dai o sumă de 100.000 fr., poţi să zici să facem o şcoală; dar chestiunea este: care este mai folositoare decât toate? In strîmtoarea noastră financiară e mai bine să prevedem mai mult pentru facultăţi exacte, ca acele cari se prevĕd în această lege, pentru şcoala politechnică. Dacă avem mijloace, să le dăm

pentru învăţămîntul real, pentru lăţirea învăţămîntului prin sate. Şi ca să nu fie o singură îndoială, în această privinţă, veţi vedea la dispoziţiunile transitorii, unde are loc un asemenea amendament, acolo voi propune însumi ca să nu se împuţineze numĕrul şcoalelor de azi. Dar să nu se zică atât la facultăţile de drept; căci, or câtă însemnătate ar avea, au chiar prea mult prevĕzut în budget.

Iată pentru ce vĕ rog să primiţi amendamentul d-lui Korne, care nu admite catedra de economie politică, dar admite catedra de dreptul public şi administrativ ca o concesiune de compromis. (Aplause).

35.

Asupra legilor finanţiare propuse de ministrul I. Strat.

(Şedinţa Camerei de la 26 Fevruarie 1876).

Reaoa recoltă de la 1875 produsese un deficit de peste 5 milioane asupra budgetului acelui an. Pentru 1876 ministrul de finanţe I. Strat prevedea un deficit de peste 10 milioane. Totdeodată trebuia să se facă împrumutul de 42 milioane pentru plata drumului de fier Ploieşti-Predeal, care se construia conform odiosuluĭ contract încheiat cu Crawley. Sub aceste grele auspicii ministerul de finanţe fusese părăsit de d. George Gr. Cantacuzin şi primit de d. Strat. Noul ministru, deabia orientat asupra situaţiei, ò expune Camerei fără cruţare şi cere mijloacele pentru a face faţă necesităţilor urgente. In acelaş moment însă (16 Fevruarie 1876) d. Dimitrie Ghica îşi dă demisia din prezidenţa Camerei şi trece împreună cu

d. G. Gr. Cantacuzin în opoziţie, de şi nu în coaliţia de la Mazar-Paşa; îar Camera îşi alege prezident pe d. C. N. Brăiloiu.

D-lor deputaţi, din discuţiunile ce se urmează de patru zile, veţi fi remarcat fără îndoială două discursuri ca cele mai însemnate: discursul d-lui Mavrogeni şi acela al d-lui B. Boerescu.

D. Mavrogeni, ca totdeauna, a vorbit cu liniştea unui bărbat de stat şi cu deosebita competenţă ce o are mai mult decât or care altul din Camera noastră în această materie. D-sa totdeodată a tratat chestiunea ferindu-se de orce personalitate.

Vĕ aduceţi aminte, cum, după desbaterile prea violente de mai nainte, tocmai această demnitate a cuvintelor d-lui Mavrogeni a contribuit a le da şi mai multă atragere pentru D-v. Căci este evident, că mai ales în materii ca ceea ce ne preocupă acum, personalităţile sunt lipsite de orce interes.

D. Boerescu pe de altă parte a fost ca totdeauna foarte viu, foarte inteligent, şi discursul d-sale a fost în cele mai multe părţi ale lui de multă fineţă, nu însă în totalitate. In totalitatea lui discursul d-lui Boerescu a fost aşa de lipsit de prudenţă, încât nu a luat nici măcar pre-

cauţiunea elementară a fie-cărui discurs de valoare: aceea de a-şi alege o bază necontestată sau puţin contestată. Din contra, cea mai mare parte a discursului d-sale s'a întemeiat pe o eroare radicală de procedare parlamentară, care, dacă voi fi în stare a v'o arăta şi d-v. cu aceeaş claritate, cu care o simt eu, va resturna tot ce a vorbit d. Boerescu şi va face anume din discursul d-sale cea mai mare întărire a posiţiunii guvernului în această adunare.

D-lor, d. Mavrogeni eri ne-a spus că după o discuţiune de câte-va zile chestiunea s'a epuizat şi s'a lămurit. De sigur este lămurit pentru d-sa, care este cel întâi finanţiar între noi.

Dar pentru noi cei alţi, cărora chestiunile finanţiare le sunt grele şi complicate, cred, că lucrurile nu s'au lămurit de loc. Din contra, mi s'a părut uneori în parlamentul nostru, că în proporţia în care se continuă discuţiile, lucrul de care e vorba se întunecă tot mai mult (ilaritate), poate fiind că una din armele parlamentare a câtorva deputaţi din oposiţie este tocmai negura ce o grămădesc pentru a împedeca vederea curată a obiectului. Aşa încât cel ce intră mai tăziu în discuţie, precum sunt eu astăzi, trebue să întrebuinţeze o parte a cuvintelor lui numai şi numai spre a împrăştia negura grămădită de alţii.

Daţi-mi voie, d-lor, să mĕ încerc ântăi a ajunge împreună cu d-v. la înţelegerea obiectului prin combaterea adversarilor maiorităţii. Aceşti adversari, câţi au vorbit până acum, trebuesc şi combătuţi în două grupuri, care au aerul de a nu se amesteca între olaltă, de şi în fapt dau acelaş rezultat.

Aţi vĕzut, d-lor, că a vorbit mai ântăi un deputat, care face guvernului o opoziţie sistematică şi care nici că a intrat mai de amănuntul în chestia specială ce ne ocupă, ci s'a mulţumit a venì să spue că d-lor nu au încredere în ministerul de astăzi şi că în orce mod s'ar acoperì deficitul şi s'ar face împrumutul, d-lor nu vor vota mijloace acestui guvern.

Acest grup a fost reprezentat de d-nii Pascal, G. Brătianu şi Meitani, fără ca să ştim câţi alţii sunt îndărătul d-lor.

Este apoi un alt grup, compus de un numĕr de deputaţi oratori, care în aparenţă nu au această intenţiune de neîncredere făţişă în guvern.

Acest al doilea grup este representat de Prinţul Dimitrie Ghica, d. Grigore Cantacuzino şi d. Vasilie Boerescu. Nici că ar fi putut să facă d-lor aceeaş francă opoziţie, pe care au arătat-o dd. Pascal, G. Brătianu şi Meitani, căci Principele

Dimitrie Ghica a fost preşedintele Camerei conservatoare în timp de 5 ani; d-sa împreună cu guvernul a lucrat toate legile, şi prin urmare, este egal rĕspunzĕtor împreună cu guvernul în deosebi de situaţiunea finanţiară de astăzi.

D. Vasilie Boerescu era chiar membru al acestui minister până mai acum câte-va luni, şi d. Grigore Cantacuzino era până mai acum câteva săptămâni. Este evident că nu puteau să zică nici unul din d lor, că nu au încredere în acest guvern. D-lor au ales altă cale, au întrebuinţat o procedare parlamentară mai fină; de intrat au intrat în desbaterea propunerilor finanţiare, în loc însă de a se unì cu propunerea maiorităţei comitetului delegaţilor, d-lor au făcut o minoritate, care face poziţia guvernului imposibilă.

Îmi veţi permite acum să vorbesc despre argumentele acestor două diferite grupuri de opoziţie; să vedem ce au spus ele în discuţiunea aceasta, şi apoi să vedem noi, maioritatea deputaţilor, care nu voim să facem greutăţi guvernelor, ci să întocmim pe cât se poate mai bine situaţia finanţiară a ţĕrei, să vedem şi noi ce trebue să alegem din lunga discuţiune de 4 zile. Voi începe, d-lor, prin grupul compus de Prinţul Dimitrie Ghica, d-nii Grigore Cantacuzino

şi Vasilie Boerescu, din causa importanţei lui în sine şi din causa modului eminent, cu care părerile sale au fost susţinute eri prin discursul d-lui B. Boerescu.

D. B. Boerescu, în cele ce ne-a spus în şedinţa de eri, a comis următoarea eroare fundamentală pentru orce discuţie folositoare într'o Cameră. D-sa ne-a vorbit o întreagă oră de împrumutul de 30 milioane, propus de d. ministru de finanţe, şi ne-a arătat, care este defectul acestui împrumut, apoi a făcut câte-va laude d-lui L. Catargi, şi a conchis că la discuţiunea ce va urma asupra celuilalt proiect de lege pentru 4 şi jumătate milioane drum de fier Ploeşti-Predeal va propune şi d-sa un amendament, prin care afacerea împrumutului Crawley să fie iarăş hotărîtă de Cameră.

Dar ia să vedem, d-lor, este corectă procedarea aceasta?

Sunt 4 zile de când discutăm două proiecte de lege, unul propus de maioritatea membrilor comitetului delegaţilor, şi care zice să dăm guvernului 16 milioane bonuri de tesaur pentru deficitul momentan şi să facem împrumutul de 24 milioane în condiţiuni posibile, şi altul al minorităţii, care zice să dăm numai 12 milioane bonuri de tesaur şi să facem împrumut de 42 mi-

lioane după legea veche nemodificată, adecă în condiţiuni deocamdată imposibile, pe care însă guvernul să le încerce mai ântăi pentru a avea o „experienţă".

Este oare vorba în discuţiunea noastră de 4 zile de vre un împrumut consolidat de 30 milioane, pe care l-a combătut d. Boerescu timp de o oră? Nu uitaţi, d-lor, ca ministrul de finanţe, care a avut această părere la început, după ce a discutat cu maioritatea delegaţilor în comisiune, l-a scos însuş afară din discuţiunea noastră, unindu-se cu opiniunea acelei maiorităţi, şi chestiunea de care ne ocupăm este împrumutul de 16 milioane cu bonuri de tesaur; sau, după opiniunea minorităţii, împrumutul de 12 milioane tot prin emisiune de bonuri de tesaur. Vě rog dar, d-lor deputaţi, să-mi spuneţi acum: este unul din d-v., care să-şi fi însuşit teoria împrumutului de 30 milioane consolidat? Sau insistat-a guvernul asupra primei propuneri de împrumut consolidat? Nu. Guvernul s'a unit cu opiniunea maiorităţii, care propune a i se acorda 16 milioane prin emitere de bonuri de tesaur. Dacă lucrul este ast-fel, de ce se mai combate împrumutul consolidat de 30 milioane, care nu mai este în chestiune? Şi ce trebue să vedem noi în această procedare a d-lui Boerescu?

Pentru ce faceţi o imputare guvernului, că a avut numai o altă părere acum 6 zile, din moment ce s'a unit cu proiectul de lege al maiorităţii?

Dar oare noi discutăm aci intenţiunile şi părerile platonice, sau discutăm proiectele de legi, supuse în realitate desbaterii parlamentare? Cum? Voiţi se atacaţi pe ministrul de finanţe, pentru că nu persistă în părerea sa de mai nainte? Apoi atunci cum rĕmâne cu titlul de onoare ce de 5 ani aţi dat acestui minister: că este ministerul maiorităţii d-v.; că aceşti bărbaţi în cele mai multe cazuri nu ţin absolut la ideile lor decât intru atâta intru cât acele idei sunt şi ale maiorităţii? Că ei discută cu noi împreună, în deplină libertate, se conving de adevĕr şi când vĕd că maioritatea are dreptate, primesc părerea ei? Apoi, d-lor, eată d. Strat care a venit la minister cu ideile d-sale, a propus un proiect de lege, şi iată o maioritate care i-a zis: nu e bine să primim împrumutul consolidat aşa cum ni-l propune d. ministru, şi nu credem de o cam dată că guvernul are trebuinţă de 30 milioane pentru a face faţă necesităţilor ţerei; noi credem că este de ajuns a-i acorda 16 milioane, şi aceasta nu printr'un împrumut consolidat, ci prin emisiune de bonuri de tezaur. Atunci d. Strat,

ca şi întregul minister, s'a unit cu această opiniune a maiorităţii. De ce dar mai urmăriţi stafia unui împrumut consolidat, a cărui realizare a dispărut sub proiectul maiorităţii?

Aşa dar, d-lor, nu mai este vorba de un împrumut consolidat, ci de părerea primită de d-voastră, de a se acorda ministerului împrumutul de 16 milioane prin emisiune de bonuri de tezaur, care datorie se va acoperì prin rĕmăşiţele ce se vor încasa. Mai este apoi în al doilea proiect vorba de împrumutul de 42 milioane pentru plata construcţiunii drumului de fier de la Ploieşti la Predeal, şi acest împrumut trebue în orce cas să se efectueze pentru că Statul este angajat prin însăş legea drumurilor de fier. Chestiunea cea nouă este dar redusă la simpla acoperire a greutăţii momentane de 16 milioane provenite din anul cel nefavorabil 1875, până când se vor redeschide resursele venitului.

Ei bine, de ce atunci d. Boerescu a făcut această combatere învierşunată a discreditului prin împrumuturi consolidate, lucru neaşteptat de la un parlamentar vechiu şi abil ca d-sa? De ce a vorbit o oră afară din chestie? — Ştiţi de ce, d-lor? Veţi fi observat cu toţii un lucru: toată discuţiunea noastră parlamentară, când e vorba de a se face opoziţie guvernului, urmează

aşa: ântâi se caută a se produce o atmosferă duşmană contra persoanei ministrului, de care e vorba, şi dacă oratorul crede că a izbutit a indispune o parte din Cameră în contra ministrului, revine apoi şi la chestiunea, de care ne ocupăm, aceasta însă se tratează mai de a lăturea şi se rezolvă cum d-lui vrea. Lucru principal pare a fi persoana ministerială.

Piramida pe care a clădit-o d. Boerescu a fost aşa: cinci carturi de oră a vorbit de ideile d-lui Strat, care nu mai erau de lòc în discuţiune, şi după ce a indispus lumea prin primejdiile presupuse aduse de d. Strat, pe urmă a adus câteva laude d-lui L. Catargi, ca să nu se crează de maioritate, că oratorul ăspiră la minister prin resturnarea cabinetului actual. (Aplause). Nu, ci d. Boerescu a voit să crează maioritatea, că d-sa continuă adevĕratul sistem al d-lui Catargi, că d-sa e astăzi mai Catargi decât d. Catargi, lăsând a se înţelege, că buni sunt toţi cei lalţi miniştri, dar rĕu e acum d. Strat. Ear vîrful piramidei era: împrumutul Crawley să se hotărască tot în Cameră, ca şi afacerea din vara trecută.

Ei bine, d-lor, să vedem ce a făcut d. Strat, pentru ca să merite acest atac de neîncredere? S'a zis, că d. Strat a fost prea mult timp în

străinătate—şi-mi pare rĕu, că Principele D. Ghica nu este în acest moment aci, căci trebue să relevez câteva cuvinte zise de d-sa la adresa d-lui Strat. Principele D. Ghica a zis d-lui Strat: ai fost în străinătate, te-ai plimbat, ai venit acuma între noi ca să ne turburi, şi te poţi duce iarăş în străinătate ca să te plimbi.

D-lor, trebue să vĕ mărturisesc un lucru: un bărbat ca Principele D. Ghica, consumat în parlamentarism, vechiu preşedinte al acestei Camere şi al atâtor alte Camere, a fost pentru noi, tinerii, un fel de conducĕtor în viaţa parlamentară. Când noi cei tineri, viind în Cameră, precum am venit şi eu acum 5 ani, am vĕzut ca preşedinte al ei şi al partidului conservator pe Principele D. Ghica, ne ziceam: de la d-lui trebue să învăţăm parlamentarismul pentru că noi suntem nedeprinşi, însă el este recunoscut ca un înainte mergĕtor al partidului nostru. D-sa va fi maestrul nostru, noi suntem simpli ucenici. Dar acum mĕ întreb: oare mai trebue să urmăm exemplul aceluia, în care ne-am deprins să vedem un conducĕtor? Ce însemnează, d-lor, de a zice d. e. d-lui Strat: te-ai plimbat în străinătate, te-ai întors între noi şi poţi să te duci iarăş să te plimbi? Oare asemenea cuvinte sunt un exemplu bun de parlamentarism? Eu pui numai

întrebarea, nu-mi permit a o resolvì. Tot ce-mĭ permit este de a vĕ mărturisì: că maestrii fac une ori prea grea poziţia ucenicilor. (Ilaritate, aplause).

Să venim acum la d. ministru Strat şi să vedem, cum d. Strat s'a plimbat în străinătate. Onor. d. Strat a fost trimis prin încrederea Domnitorului ca reprezentant al ţĕrei la Paris. Vĕ aduceţi aminte, că cel din urmă semn de deosebită favoare ce l-a dat Impĕratul Napoleon al III-lea cui-va, înainte de căderea sa, a fost dat d-lui Strat, agentul României la Paris. Şi de şi astăzi este poate comod a lua uşor autoritatea lui Napoleon al III-lea, care acum e mort, dar vĕ aduceţi aminte că era un timp, când ţara aceasta îl respecta şi îi era recunoscĕtoare. Ei bine, când agentul României la Paris se bucura de distinsa favoare a lui Napoleon al III-lea, aceasta însemna că acel agent a făcut cele mai reale servicii ţĕrei sale în poziţia, în care se afla. Se poate dar zice astăzi d-lui Strat: du-te şi te mai plimbă în străinătate? Aceasta este primirea ce trebue să facem unui om, care din străinătate, unde a făcut serviciì importante ţĕrei, revine în mijlocul nostru? D. Strat şi după căderea Impĕratului Napoleon a continuat a fi agent la Paris, după aceea a fost trimis agent

la Constantinopol, apoi iarăş le Paris, şi când a demisionat din această poziţiune, guvernul, din care făceam atunci şi eu parte, l-a însărcinat să meargă din nou la Paris pentru a negoţia renta.

Această rentă era combinată ca proiect de lege de d. Mavrogeni, a fost negoţiată de d. Strat şi a fost subscrisă de d. Cantacuzino. Mai suntem noi în drept să zicem d-lui Strat; te-ai plimbat în străinătate, du-te şi te plimbă încă? D. Strat după ce a ocupat servicii importante în străinătate, s'a reîntors în timpul nostru, şi în împrejurările grele în care ne aflăm, era natural să ocupe astăzi locul, la care îi dau dreptul luminile şi experienţa sa.

D. Strat îmi pare şi mie că a comis o imprudenţă. D-sa, venind la minister, când era câteva zile până să se închiză Camera, a fost silit a se orienta cu toată iuţeala în ministerul sĕu şi, după raportul predecesorului sĕu d. Cantacuzino, a constatat acest deficit. Asupra deficitului d. Strat, fără să vază poate bine care este şi atmosfera Camerei întregi, s'a grăbit a vĕ prezenta modul de a-l acoperì.

Dar suntem noi, Camera, în drept de a ne plânge aşa de tare de un ministru de finanţe, care vine cu o sinceritate cam neliniştită a da pe faţă situaţia momentană a finanţelor? Colegii

sĕi înţeleg să se plângă, fiindcă a lor poziţie devine mai grea. Dar noi, ţara plătitoare? D-lor, ia să nu restălmăcim lucrurile! Care om produce nelinişte? Acela care voieşte să plătească datoriile sale?...—D-voastră toţi vorbiţi pare că d. Strat vine azi să vĕ zică: haide să facem de exemplu o nouă armatură, hai să adăogăm câteva regimente, haide să facem un nou drum de fier de la Buzĕu la Mărăşeşti, or la Marea-Neagră, şi de aceea vĕ cer să fâceţi o nouă datorie. Aceasta vĕ zice d. Strat? D-sa vĕ zice din contră: există un deficit, acest deficit (voi vorbì d-lor, cum s'a născut) acest deficit este recunoscut de d-nii Mavrogeni, Cantacuzin, Boerescu şi de toţi d-voastră, acest deficit trebue să-l plătim cât mai curênd; iar de aci înainte să nu mai facem datorii, ci să restrîngem budgetul cheltuelelor. Apoi omul, care voeşte să-şi plătească datoriile, nelinişteşte el aşa de mult? Şi dacă pentru această grabă d. Strat vĕ propune un mijloc şi d-voastră propuneţi altul şi d-sa îl primeşte, este acesta un motiv de a i se face o imputare? Dar d. Dimitrie Ghica a zis, că d. Strat a aruncat o bombă între noi şi că a sdruncinat prin aceasta creditul statului.

D-lor deputaţi, să facem o deosebire: toate cestiunile în viaţa publică sunt aşa de com-

plicate încât au mai multe însuşiri şi nu se poate şti uneori, dacă un fapt produs vine din una din acele însuşiri sau din alta. Cine vrea însă să judece trebile publice, trebue să le deosebească cu toată stricteţa. Şi tocmai aci este una din greutăţile politicei în genere. In ceea ce a făcut d. Strat, sunt două elemente: ântâi d-sa a arătat un deficit şi al doilea s'a grăbit a voì să-l acopere. Oare, din aceste două [elemente, care să fi înspăimântat ţara? Graba de a acoperì o datorie sau descoperirea unui deficit, la care mulţi nu se gândeau mai nainte? Mi se pare că dacă nelinişte s'a produs, a fost prin descoperirea deficitului, şi dacă în această nelinişte ceva a putut să ne asigure pe noi şi pieţele străine, a fost din contră graba ministerului, care v'a descoperit deficitul, de a-l şi acoperì. Şi fiindcă aţi comparat de atâtea ori pe d. Strat cu un proprietar, apoi permiteţi-mi să completez comparaţiunea. Un proprietar, care are să facă o plată la Martie, îl vedeţi alergând în dreapta şi în stînga cu multă nelinişte. De ce? Ca să facă nouă cheltueli? Nu; ca să-şi plătească cu stricteţe datoriile. Apoi aceasta poate să neliniştească pe creditorii săi? Nu; ci, toţi au să zică: iată un om, care voieşte să facă onoare angajamentelor sale. Şi în casul nostru

se va zice: iată un ministru de finanţe, care vede că există o datorie în ţară şi se grăbeşte a o plătì. Şi aceasta aduce discreditul asupra noastră? In ceea ce mě priveşte sunt de o altă părere şi cred că acei, care au vorbit aşa, au confundat printre multele elemente complicate causa adevěrată a neliniştei.

Şi acum viu la o parte, care mi-a părut neexactă, care mi-a părut numai o fineţă, însă nu prea fină în ceea ce spunea d. Boerescu. Căci vedeţi, d-lor deputaţi, şi asemenea fineţe parlamentare au une ori soarta lor stranie. Ele sunt foarte bune, până când nu se descoper! Dar o dată fineţea descoperită, ea este o armă, care se sparge aşa de rěu în mâna aceluia, care a întrebuinţat-o, încât îl nimiceşte şi întăreşte pe adversarii sěi. (Mare ilaritate).

Sistemul cel vechiu al d-lui Catargi era de a face economii, aşa zicea d. Boerescu, şi sistemul cel nou, cela în contra căruia se opune d-sa, este de a face împrumuturi drept mijloc normal de a echilibra budgetul. Sper că am reprodus exact zisele d-sale. Dar bine, d-lor, este oare adevěrat, că acesta este sistemul cel nou al d-lui Strat? Mai ântâi d. Strat a primit părerea maiorităţii, va să zică nu era sistemul d-sale de a face numai decât împrumuturi consolidate pentru

echilibrarea normală a budgetului. Căci dacă era acesta adevăratul d-sale sistem, d. Strat nu primea propunerea maiorităţii. O părere momentană nu e încă un sistem, sau atunci nu înţelegeţi, ce însemnează cuvântul sistem. Dar iată unde vine adevăratul sistem. D. Strat vĕ zice: avem un budget, care la venituri are înscrise 96 milioane, ţara nu are însă regulat aceste venituri, reduceţi dar budgetul la 85 milioane, nu faceţi cheltueli decât pentru adevăratele venituri; şi aci vine teoria unui bun finanţiar, care vĕ zice, că pentru cheltuelile ordinare nu poate să recurgă în mod regulat la mijloace extraordinare, şi că din contră, pentru a nu face împrumuturi pentru echilibrarea budgetului, vĕ propune două lucruri: 1. să stingem or-ce umbră de datorie flotantă, căci aceasta este începutul unui împrumut consolidat, şi al 2-lea, şi aceasta este partea importantă pentru care noi trebue să susţinem pe d. Strat, să reducem budgetul nostru normal la cifra veniturilor reale, pentru că nu putem merge mai departe cu 96 milioane. Dar s'a zis: apoi sistemul vechiu al d-lui Catargi? Sistemul vechiu al d-lui Catargi, şi aci nu cred să fiu contrazis, este reprezentat prin d. Mavrogeni; d-sa însă ca finanţiar cunoscut al partidului conservator şi al ministrului Ca-

targi v'a zis de eri: de şi nu primesc cifra evaluării d-lui Strat şi cred că deficitul pe amêndoi anii nu este cum l-à arătat d-sa, ci numai de 20 sau 19 şi jumătate milioane aproape, sunt totuş ca şi d. Strat de părere să nu-l acoperim cu bonuri de tezaur, ci să-l acoperim cu un împrumut consolidat făcênd în loc de 42,000,000, 62,000,000 împrumut; iar de aci încolo să ne mărginim la cheltueli, mai ales armata să nu coste mai mult de 15 milioane. Este aceasta părerea d-lui Mavrogeni exprimată prin grai şi exprimată şi în raportul ce l-a făcut onor. nostru raportor? Da! Prin urmare, dacă asupra modului de a acoperì deficitul d. Mavrogeni şi d. Strat sunt de aceeaş părere, ce înseamnă toată frasa d-lui Boerescu, că direcţia veche a d-lui Mavrogeni era alta şi că direcţia nouă a d-lui Strat este alta? Inseamnă, cum v'am spus, o fineţă parlamentară şi a devenit acum o fineţă din cele descoperite.

S'a mai imputat d-lui Strat, de ce nu a venit cu budgetul pe 1877 de pe acuma în Cameră. S'a zis, că daca nu veţi avea budgetul de pe acum, nu va fi administraţie bună în finanţe. Bine, d-lor, budgetul pe 1876 este votat; şi dacă este vorba de budgetul pe 1877 şi voiţi ca el să nu fie decât numai o formalitate con-

stituţionala, atunci priviţi-l deja ca făcut şi iscălit, însă din timpul când era d. Cantacuzino la minister. Se luase atunci hotărîrea, ca să vĕ dăm prealabil budgetul pe 1877 în cuprinderea celui rectificat pe 1876 şi rĕmânea ca la toamnă să-l îndreptăm după starea adevĕrată. D. Strat însă nu vĕ face această formalitate de a depune budgetul pe 1877 aşa cum este cel rectificat pe 1876. Şi oare pentru noi deputaţii din maioritate, noi care nu suntem finanţiari mari, care nu voim să rĕsturnăm guvernele şi care nu avem pretenţiuni de ministere, noi care reprezentăm ţara plătitoare, pentru noi ce trebue să însemneze aceasta, dacă judecăm cu mintea naturală? Iată un ministru de finanţe, care vine şi zice: evaluările noastre de până acum, întemeiate pe anul 1872, au fost exagerate. D-voastră nu puteţi să cheltuiţi 96 milioane pe an, fiind-că nu aveţi atâta, ci numai 85 milioane, şi budgetul d-voastră, chiar cel redus, fiind de 96 milioane, vĕ rog să mĕ aşteptaţi cu prezentarea lui pentru anul viitor până la toamnă. Apoi ce poate însemna aceasta alta decât că ministrul de finanţe cu colegii sĕi va trebuì să chibzuiască, cum să reducă budgetul normal de la 96 milioane la cifra reală a veniturilor constatate? Şi din aceasta faceţi o imputare d-lui Strat, şi aceasta este o lipsă

de constituţionalism sau de procedură regulată constituţională din partea unui ministru de finanţe? Iată acusările nedrepte, care ne fac să nu avem încredere în opoziţiunea ce le intrebuinţează. (Aplause).

Atât, d-lor, încât priveşte atacurile ce s'au încercat a se face în contra d-lui ministru de finanţe. Daţi-mi voie acum să reviu la însăş chestiunea, cum se prezentă înaintea noastră.

Avem două proiecte. Avem ântâi proiectul majorităţii, cu care s'a unit guvernul, pentru care voi vota şi eu şi care zice: să facem imprumutul pentru drumul de fier Ploieşti-Predeal, de 42,000,000 in condiţiuni posibile, dar pentru greutăţile finanţiare de acuma să ne înlesnim cu bonuri de tezaur în cifra de 16,000,000, prezentânduni-se la toamnă, bine înţeles, budgetul normal pentru anul 1877, şi pe lângă acest budget şi legile organizătoare şi modificătoare; căci fără asemenea legi organizătoare nu se poate echilibra în definitiv situaţiunea noastră finanţiară. Ce aveţi de zis în contra acestor două propuneri? Nu voiţi să daţi 42,000,000? Dar aceasta e hotărît de doi ani, şi trebue făcut. Nu voiţi ca să inlesniţi guvernul, dacă este un deficit momentan în budget, cu 16,000,000 bonuri de tezaur? Dar aceasta trebue s'o faceţi şi apoi să

aşteptaţi până la toamnă ca să regulăm în mod definitiv situaţiunea. Insuş acest minister este obligat să prezente atunci budgetul echilibrat în mod real.

Este insă al doilea părerea minorităţii, şi atât d. D. Ghica, cât şi dd. Cantacuzino şi Boerescu au vorbit în favoarea ei. Iată ce zice această părere:

Art. 1. Pentru a face faţă la plăţile cele mai urgente ce sunt a se efectua în primele luni ale anului 1876, ministerul finanţelor este autorizat a emite bonuri de tezaur până la suma de 12,000,000 (două spre zece milioane).

Art. 2. Cheltuelele anului 1876 nu se vor angaja, nici efectua decât în limitele implinirilor, spre a nu rezulta deficit la finele acestui an. Spre acest sfîrşit guvernul este insărcinat a face reducerile necesarii în budgetele votate, şi a mărginì completarea armaturei numai în comenzile contractate.

Ce insemnează aceasta?

Daţi-mi voie a vă releva o impresiune defavorabilă, ce o face din capul locului un fel de opoziţiune. Când opoziţiunea vine din partea unor deputaţi, despre care se ştie de mai inainte că sunt în contra guvernului, despre care se ştie că, în sistemul d-lor, dealtmintrelea foarte legi-

tim de a vedea lucrurile, ar fi mai bine ca d-lor să vie la guvern şi nu cei care sunt astă-zi, atunci toate propunerile d-lor trebue să fie intimpinate din partea nostră a maiorităţii, care nu voim resturnarea guvernului, cu oare care neincredere şi trebue să nu uităm de a cerceta, dacă propunerea d-lor este un lucru bun în sine sau numai un mijloc de a face greutăţi guvernului? Dacă lucrul e bun în sine, n'avem să zicem nimic; dacă însă este numai un mijloc de a face greutăţi, atunci să ne daţi voie a-l respinge, or care ar fi autoritatea celor ce-l propun. D-lor, 4 milioane pentru armată—eacă prima chestiune, unde domnii cu opinia minorităţii...

D. Ghica. Va să zică noi suntem opoziţiune sistematică şi doritori de minister?

T. Maiorescu. Nu cred, că sunteţi opozant sistematic, şi dacă este ceva ce nu doriţi, este ministerul... (Ilaritate). Reviu dar la cele patru milioane pentru armată. Dar ce sunt aceste patru milioane? In anul trecut aţi votat o lege prin care daţi cinci miloane ministrului de rĕzboi pentru cumpărare de arme. Din aceste 5 milioane au mai rĕmas ca la 3 milioane, ear douĕ sunt angajate pentru arme. In anul acesta s'a simţit trebuinţă de muniţiuni şi alte inzestrări pentru armată şi s'a cerut 5,700,000 franci. Aţi

auzit ieri, cu câtă demnitate, cu cât adevĕrat parlamentarism fostul ministru de finanţe, d. Cantacuzino, v'a vorbit. Insă, un singur lucru n'a fost atins de d-sa în vorbirea d-sale şi eu mĕ aflu tocmai în privinţa acestui punct în cea mai mare nedomirire. D. Cantacuzino, fiind incă ministru de finanţe, a cerut de la d-voastră să autorizaţi a se emite bonuri de tezaur în sumă de 5,700,000 franci pentru muniţiunile şi remonta armatei şi tocmai asupra acestei propuneri a d-lui Cantacuzino, d-voastră maioritate aţi zis: „nu dăm atăta pentru militarism"; din contră aţi mers până a zice, că chiar din acele 5 milioane votate anul trecut şi din care mai sunt disponibile trei milioane, să se cumpere aşa numitele harnaşamente şi muniţiuni, şi aţi mai adăogat numai 900,000 franci ca să se facă 4 milioane. Cererea creditului de 5 milioane şi 700,000 franci a făcut-o insuş d. Cantacuzino fiind ministru de finanţe. Va să zică aceste 5.700,000 franci, sumă nouă, şi cele peste 3 milioane de mai nainte disponibile de la arme, făceau aproape 9 milioane cerute pentru armată de d. Cantacuzino, în locul celor 900,000, adecă de zece ori mai puţin, incuviinţate de d-voastră. Iacă lucrul inainte cu 3 săptămâni, când era d. Cantacuzino încă ministru şi colegul d-lui Lascar Catargi. Astă-zi

însă vĕz aci o hârtie albă, pe care este tipărită opinia minorităţii. Vedeţi, hărtia are puţine litere; dar între ele sunt vr'o câte-va, care au o mare greutate pentru d-voastră şi pentru mine şi care îi dau propria ei valoare. Aceste litere coprind numele Principelui Dimitrie Ghica şi al d-lui George Cantacuzino. Eu m'am uitat de două, de trei, de patru ori pe această hârtie, şi când am vĕzut aceste două nume pe ea, am cătat să mĕ lămuresc, ca fie-care din d-voastră, pentru ca să ştim cum să ne hotărîm între cele două propuneri. Am găsit că d. Cantacuzino, în minoritate cu Prinţul D. Ghica, difere astă-zi de părerea maiorităţii comitetului delegaţilor, care zice: să se dea acele 4 milioane pentru armată, pe când d-nii Ghica şi Cantacuzino vor să se mărginească numai la comenzile deja contractate în momentul de faţă, şi fiind-că aceste, după declararea guvernului, sunt numai de aproape 200,000 franci, vor cu alte cuvinte să se suprime cele patru milioane.

Vĕ rog, d-lor, să-mi explicaţi acum d-voastră acest lucru, fiind-că eu singur nu mĕ pot domirì. D. Cantacuzino cerea acum patru săptămâni 9 milioane, d-lui şedea atunci pe acea bancă ministerială. Astă-zi d. Cantacuzino, care stă aci pe banca deputaţilor, zice, nu numai să nu daţi

nimic din cele şease milioane cerute de d-sa, dar şi din cele trei miloane votate anul trecut să mai tăiaţi.

G. Cantacuzino. Evenimentele politice îmi impunea aceasta atunci.

T. Maiorescu. Evenimentele? Care evenimente politice? Dar în ce s'au schimbat evenimentele politice? In adevĕr o parte a politicei noastre s'a schimbat: d. Cantacuzino, în loc de a fi pe acel fotoliu, stă pe această bancă. Dar evenimentele politice externe unde vedeţi d-voastră că s'au schimbat?

Faceţi aluziuni la criza orientală? Da ia să vedem, dacă acest paravan nu e prea transparent. Vĕ aduceţi aminte, că a venit acum 4 săptămâni d. preşedinte al consiliului şi ne-a declarat, a venit asemenea d. ministru de resbel şi ne a spus: România nu poate să se gândească a juca un rol agresiv în politica Orientului; dacă s'au cerut patru milioane, era numai pentru cea mai neapărată inzestrare a armatei cu harnaşamente şi muniţiuni trebuincioase în timp de pace, ca şi în timp de resbel, furnituri, fără care nici nu poate să existe o armată. Cel mult la ce ne am putut gândi, a fost: ântăi, menţinerea ordinei în lăuntru, al doilea, dacă am avea nenorocirea să fim călcaţi de vreo putere străină

pe teritoriul nostru, atunci, în virtutea tratatului de Paris, care vorbeşte anume de armata noastră, de drapelul nostru şi ne recunoaşte neutralitatea, am trebuit să ne gândim a ne apăra onoarea teritoriului.

Oare s'a schimbat ceva din aceste lucruri astă-zi? Cum voiţi, d-le Cantacuzino, să insinuaţi că noi, guvernul de atunci, am avut idei ascunse? Voiţi să ziceţi astă-zi: A! s'a pacificat Orientul, nu mai avem nevoie de muniţiuni? Prin urmare, voiţi să arătaţi Europei, că noi am mistificat atunci opiniunea publică şi făceam o armatură de resbel sub forma unei armaturi de pace? că noi, şi d-ta impreună, voiam să înşelăm pe acei care aveau să voteze armatura? D-lor, sau eu nu mai înţeleg nimic, sau acela, care a fost acolo pe acele bănci, nu trebuia să iscălească acest proiect de lege al minorităţii.

Căci ce va să zică: s'au schimbat imprejurările? Va să zică: complicaţiunile orientale au diminuat? Ce pretext puţin chibzuit mai este şi acesta! Lasă, că imprejurările orientale nu s'au schimbat în aceste 3 săptămâni aşa, încât dacă atunci era din cauza lor necesară noua inzestrare a armatei, astă-zi să nu mai fie; lasă, că este ştiut, că lupta continuă încă în Orient, şi nici un om de stat cu oare care prudenţă nu

poate zice astă-zi cu siguranţă, ce se va intîmpla în decursul acestei veri în Turcia, cu toate silinţele de pacificare. Dar lucrul principal este, că guvernul cu d. Cantacuzino impreună a declarat, că armatura noastră nu era decât o armatură pentru starea de pace.

Şi această declarare era cu atât mai adevĕrată şi mai naturală, cu cât a fost explicată prin cuvintele d lui general Florescu, că de era vorba pentru o preparare de rezboi, apoi nu 4 milioane, ci 40 de milioane ar fi fost cerute. Este evident! Şi acum d. Cantacuzino vrea să ne facă să credem că intenţiunile guvernului erau altele? Şi admiţênd că ar fi fost aşa (eu însă vă afirm, că guvernul nu a avut alte intenţiuni cu armatura, decât cele declarate în public), dar admiţênd că a fost, cum pare a zice d. Cantacuzino, era rolul d-sale de a venì, trei săptămâni după eşirea din minister, şi a face asemenea explicări?

Cum numiţi d-voastră o asemenea procedare? Eu nu am trebuinţă să o numesc, dar, mărginindu-mĕ în discuţia proiectelor finanţiare de faţă, mĕ crez autorizat de a şterge de pe această hârtie, dacă nu numele d-lui Cantacuzino, cel puţin efectul ce putea produce acest nume asu-

pra vre unuia din d-voastră. (Sensaţiune, aplause.)

Cum rĕmănem acum cu cele 4 milioane acordate pentru inzestrările armatei? Vĕ rog, în hotărîrea noastră să fim prudenţi şi să chibzuim lucrul cu multă maturitate.

D-lor deputaţi, aţi dat acum un an armatei 5 milioane; după aceea aţi luat 2 din ele şi le aţi afectat pentru altă destinaţiune tot a armatei şi acum veniţi şi ziceţi: le luăm înapoi şi acele 3. Apoi ia puneţi-vĕ un moment în poziţiunea ofiţerilor armatei. Este uşor de a zice: suntem partidul ordinei; însă trebue să recunoaştem că armata este un element de ordine în stat. Ce? Vĕ pare d-voastră că noi suntem aşa de liniştiţi încât nu mai avem trebuinţă de armată de loc? Vĕ pare oare că teritorul nostru este de o absolută siguranţă când criza Orientului continuă? Apoi nu vĕ pare d-voastră că ar fi ceva greu, ar fi un fel de sentiment de neordine, ca să nu zic dezordine, ce aţi produce in armată, când această Cameră ar avea aerul—permiteţi-mi a o spune, aş vrea să intrebuinţez un cuvînt mai parlamentar, dar fiind-că s'a zis şi altă dată, să-mi fie permis a-l zice şi eu—ar avea aerul de a nu fi destul de serioasă, când votează o armată de 42,000 oameni, şi apoi să refuze a-i

da echipamentul necesar. Ce fel? aţi votat anul trecut 5 milioane pentru arme şi apoi veniţi şi ziceţi: A! Nu-ţi dau de cât cele 2 milioane care le ai cheltuit pentru arme, ear trei milioane ţi le dau pentru munițiuni şi inzestrări, şi apoi acum veniţi şi ziceţi iar: m'am resgăndit, vĕ iau şi aceste 3 milioane pentru munițiuni? Dar, bine, ofiţeri, aceştia ce o să găndească? Luaţi d-voastră răspunderea lucrului? Eu cred că nu poate Camera face una ca aceasta; căci ea este datoare să inconjoare armata română cu tot prestigiul ce i se cuvine. (Aplause).

Când veţi crede că această ţară nu poate suporta 42,000 oameni, atunci veţi reduce armata la 20,000 sau la altă cifră, insă pe calea legală, pe calea unor desbateri serioase la modificarea legii organice din 1872.

Insă, a avea o armată de 42,000, a vota 5 milioane pentru trebuinţele ei, a venì apoi şi a reduce 3 milioane la altă destinaţie şi apoi a revenì acum şi asupra acestora, in faţa unor asemenea propuneri, vĕ rog să ve aduceţi aminte că sunt români şi acei oameni şi trebue să respectaţi demnitatea fie-cărei instituţiuni in ţară. (Aplause).

Acum s'a zis, că guvernul să nu facă toate achiziţiunile de 4 milioane. Aceasta s'a exprimat

de unanimitatea comisiunii ca dorinţă. Foarte bine, votaţi propunerea majorităţei şi aveţi incredere că guvernul va face tot ce va fi posibil pentru economiile cerute.

Tot pe această hârtie, a maiorităţii alăturea cu d. Cantacuzino, văd subscris numele Principelui Dimitrie Ghica; şi d-sa cere a se mărginì completarea armaturei numai in comenzile făcute. Nu ştiu dacă fac o eroare, n'aş voì s'o comit, şi in or-ce caz sunt gata a o rectifica, dar mi se pare că atunci, când venise din partea d-lui ministru Cantacuzino cererea bonurilor de tezaur de aproape 6 milioane pentru acel scop, era şi principele Ghica unul din cei 7 delegaţi.

Acum să vĕ mărturisesc ceva, la care ne aşteptam mai mulţi dintre noi. Noi puneam multă speranţă, că se va reduce această cifră la 3 milioane. Această speranţă nu o puneam nici in onor. d. Boerescu, nici in onor. d. Meitani, care cu drept cu nedrept trec pintre noi ca cheltuitori. (Ilaritate).

Noi puneam speranţa mai ales in prinţul Dimitrie Ghica; noi credeam ca autoritatea d-sale fiind aşa de mare era suficientă de a reduce cifra la trei milioane. Prinţul Ghica, dacă nu mĕ inşel, a propus de o dată ìn comisiune ca să se dea 4 şi jumătate milioane.

D. Ghica. Nu este exact,

T. Maiorescu. Nu este exact? Dacă nu est exact, vĕ rog să mĕ scuzaţi, retrag afirmarea

D. Ghica. Îmi daţi voie să vĕ intrerup?

T. Maiorescu. Imi faceţi tot-dea-una onoare căn mĕ intrerupeţi.

D. Ghica. Când a venit mesagiul cu proiectul de lege al ministerului de resbel pentru aces credit, vĕ aduceţi aminte că am zis d-lui Ge neral Florescu: In ce poziţiune aţi pus aceast Cameră? Să vĕ acordăm acest credit? ştii strimtorarea tezaurului; să vĕ refuzăm? este vĕ lăsa mai cu seamă in ochii Europei să tre ceţi ca un guvern cu veleităţi belicoase şi tur burătoare, in vreme ce noi Camera am privit lu crurile mai cu sânge rece, şi de aceea v'am refuzat cererea. In faţa acestor imprejurări ne an intrunit la ministerul de interne şi am discuta proiectul şi atunci am găsit, am născocit, pot zice pe deoparte un mijloc ca să nu refuzăm cele tre buitoare armatei, iar pe de alta să nu impovă răm budgetul, şi acel mijloc ştiţi că consista in combinaţiunea ce am făcut de a nu acorda i realitate decât un credit de 950,000 lei, ia pentru restul de 3,000,000 să autorizăm ui simplu viriment, de oare-ce acei bani erau incă

disponibili, din cauza, necesităţii ce era de a se căuta o armă mai perfecţionată.

T. Maiorescu. Mulţumesc prinţului Dimitrie Ghica de explicaţiunile ce a bine-voit a-mi da. Dar lucrul tot nu este pe deplin lămurit. Aceasta o ştim cu toţii, că in definitiv din desbaterile acelui comitet de delegaţi a eşit propunerea numai de 4 milioane, pe care le am şi votat impreună cu Senatul. Dar printre părerile delegaţilor mi s'a afirmat, că aceea a prinţului Ghica era de 4 şi jumătate milioane, adecă ceva mai urcată (pauză)... Fiind-că nu am favoarea de a primì un respuns mai lămurit asupra acestui punct, mě mărginesc a zice in mod dubitativ, că, daca ar fi fost 4 şi jumătate milioane care se propuneau atunci de prinţul Dimitrie Ghica, inţelegeţi că m'aş fi rugat să mi se explice nedomirirea, cum după trei săptămâni veniţi şi refuzaţi cifra cea redusă de 4 milioane?

Viu acum la al doilea articol al proiectului minorităţii, şi pe acela să-l studiem puţin împreună.

Minoritatea zice, ca guvernul pentru exerciţiul 1876 să nu plătească decăt in limitele implinirilor, şi tot o dată să facă reducerile necesare in budgetul ce este votat de D-v. pentru acest an.

D-lor, v'aţi dat bine seama d-voastră, ce insemnează o asemenea propunere? Şi aci mi-ar parea bine, ca d. Boerescu, care este o autoritate in materie de constituţionalism, să-mi vie puţin in ajutor. Apoi Camera a votat budgetul pe 1876, in care a inscris cheltuelele şi veniturile. Acum minoritatea cere, ca guvernul fără d-voastră să facă din cheltuelele votate, nu numai câte-va, ci până la 7—8 milioane reducere. Dar d-voastră ştiţi cât este de greu in Cameră de a face o reducere; iertaţi-mĕ să o spui, dar noi suntem cam aşa deputaţii. Îmi aduc aminte de d. Cezianu adineoară când zicea: vorbe, vorbe, dar ne trebue fapte!

Apoi la fapte, d-le Cezianu, la fapte! Când a venit acum douĕ luni d. Lahovari, ministru de justiţie, şi v'a spus, că sunt de prisos vre o patru membri la curţile de apel, d. Boerescu, partizanul d-voastră, zicea ba nu, sunt necesarii, şi au rĕmas! Când ziceam eu in legea invăţămîntului, că sunt de prisos câte-va catedre la facultatea de legi, a venit iar d. Boerescu şi alţii şi au zis: ba nu, sunt necesare, şi au rĕmas. A venit d. ministru Rosetti şi a zis: este de prisos să se dea subvenţiunea oraşelor Bucureşti şi Iaşi; ba nu, este necesar ziceau dd. Ganea şi Manu, şi a rĕmas. (Ilaritate).

Voi numai să vě spui că a zice „şterge" este uşor, dar a face este foarte greu. Ministerul acesta a venit cu oare-care ştergeri in budgetul rectificativ pe 1876, şi d-voastră in loc să primiţi aţi mai adăogat, şi budgetul din Cameră a eşit ceva mai mare decăt cum eşise din măna guvernului. (Desaprobări).

D. Ghica. A eşit mai mic.

T. Maiorescu. Ba vě inşelaţi, mai mare cu o sumă ne insemnată, dar in fine mai mare. Nu inţeleg, cum puteţi contesta asemenea lucruri autentice.

Aşa dar cănd vine minoritatea şi zice guvernului: fă tu guvern reducerile necesare in budgetul votat, ce insemnează aceasta? Insemnează oare că renunţă Camera la fundamentalul drept ce-l are or-ce Camera de a vota budgetul? Spuneţi dar, că abdicaţi d-voastră de la Constituţiune? Abdicaţi de la dreptul de a vota budgetul şi-l daţi in măna guvernului?

Dar o să rěspunză d. Boerescu poate: a! nu este o abdicare normală; noi care am făcut legea budgetară, tot noi venim şi facem lege, in care punem budgetul numai pentru acest singur an afară din lege şi dăm guvernului dreptul de a face reducerile ce le va crede necesare.

B. Boerescu. Dacă mi-aţi da voie să vě rěspunz.

T. Maiorescu. Vĕ rog.

V. Boerescu. Când aş zice una ca asta, aş face un ce absurd. Eu zic să se facă aceea ce a făcut ministerul Catargi in timp de cinci ani.

T. Maiorescu. Numai aceasta? Dar atunci de ce daţi un anume vot? Dacă guvernul Catargi a făcut timp de 5 ani de la sine reducerile posibile, credeaţi că mai ales intr'un aşa de greu moment nu le va face?

D-lor, ce insemnează aceasta? Pe de o parte insemnează, cum zice d. Manu, că ministerul, vĕzênd că i se refuză mijloacele votate mai nainte, o să strîngă veniturile cu mai multă asprime şi o să implinească mai mult decât implinise până acum.

Dar i s'a rĕspuns d-sale, că daca era o imputare de făcut pentru slabele incasări, nu se putea adresa d-lui Strat, care este numai de trei săptămâni la minister, ci altui ministru, amicului d-sale domnului George Cantacuzino, dar eu crez că s'a urmat cu incasările destul de bine.

G. Manu. Este solidaritate intre miniştri.

T. Maiorescu. Este solidaritate?

Adică eu, care eram la culte, să fiu responsabil pentru detaiurile administrării finanţiare a amicului d-tale, d-lui Cantacuzino?

Fie şi aşa, căci eu cred că s'au făcut incasă-

rile pe cât se putea de bine intr'un an aşa de greu.

Dar este altă obiecţiune în contra d-lui Manu, ca să lămurim plângerile, ce se lovesc unele cu altele. Aţi auzit, cum se zicea din altă parte a opoziţiunii in Cameră: că ţěranului i-a ajuns cuţitul la os, cum se zice. Execuţiuni, numai execuţiuni!

Apoi dacă cu implinirile aşa de slabe precum pretinde d. Manu, totuş strigaţi in contra execuţiunilor, credeţi, că dacă îi veţi mai lua ţěranului până şi elementele de hrană, veţi inainta mult statul acesta? Credeţi, că aceasta ar fi un mijloc nemerit?

Faceţi economii, zice d. Boerescu. Economii s-au făcut de 5 milioane; prin budgetul rectificativ să se mai facă in limitele incasărilor? V'aţi dat seamă de aceasta? Eu mi am dat seama şi am luat budgetul rectificat pe 1876 şi m'am intrebat: ce insemnează cererea susţinută de d. Dimitrie Ghica, de d. Cantacuzino şi d. Boerescu? Să vě spui ce insemnează: Dacă iai toate budgetele, găseşti mai întâi cheltueli care sunt prevězute de legi anume, cheltueli pe care nu le puteţi atinge fără a schimba legea.

Găseşti apoi cheltueli, care nu sunt prevě-

zute prin legi speciale, ci sunt numai inscrieri budgetare.

Insă din discuţiunea ce s'a urmat aţi aflat, că pe anul 1875 a fost un deficit real de 5 milioane, anul fiind greu. Apoi pe 1876, ca in toţi anii, din suma votată se incasează până la 1 Ianuarie 1877 cu 17 milioane mai puţin, iar până la 1 Iulie 1877, când se termină exerciţiul anului 1876, când adecă nu se mai ordonanţează nici o plată din 1876, până la acel 1 Iulie 1877 se mai incasează 10 milioane, dar rĕmâne un deficit neincasat din exerciţiul anului 1876 de 7 milioane. Aşa dar sunt autorizat a vĕ zice, că veniturile, ce de sigur vor rĕmâne neincasate, vor fi pentru acest an 1876 de cel puţin 6 milioane, iar adăogând la aceasta ceea ce s'a intîmplat in 1874, diferenţa intre evaluări şi constatări, această lipsă in impliniri se poate urca până la 10 şi 12 milioane.

Luaţi acum budgetul pe 1876 şi veţi vedea că nu găsiţi decât cel mult 5 şi jumătate milioane, care nu sunt prevĕzute prin anume legi şi pe care aveţi cel puţin dreptul formal de a le tăia. Tăindu-le însă aceste 5 şi jumătate, desorganizaţi cu desăvîrşire serviciile, aţi trebuì d. e. să reduceţi peste jumătate şcoalele elementare, tăiaţi şcoalele normale, să nu daţi un ban pen-

tru remontă, să impuţinaţi numĕrul sergenţilor şi siguranţa publică. Dar chiar aşa fiind, o rĕpet, desorganizând serviciile, nu ajungeţi decât la 5 şi jumătate milioane reducere; este cu neputinţă, şi regret că s'a afirmat contrarul în părérea unor minorităţi aşa de autorizate, este cu neputinţă a se tăia 7, 8, 10 sau 12 milioane din budget, fără a ataca legi organice, ceea ce nu se poate.

Aş fi fericit, ca d. Boerescu, care este inscris după mine, să-mi dea un rĕspuns lămurit la această obiecţiune a mea.

Aşa dar incă odată: eu am cetit budgetul pe 1876 şi susţin că este o imposibilitate ceea ce cereţi d-voastră, şi că prin urmare nu se poate privì decât ca un mijloc parlamentar de a pune pe guvern in neputinţă de a administra.

Vĕ rog să dovediţi contrarul, dacă puteţi. Sunt cifrele faţă!

Din toate aceste mĕ cred in drept a conchide, că proiectul minorităţii este o eroare parlamentară.

Ştiţi pentru ce? Pentru că or-ce procedură parlamentară poate fi permisă, dar nu este permis in politică sănătoasă a intrebuinţa un mijloc, care, dacă l-ar intrebuinţa adversariĭ tĕi in contră-ţi, te ar pune in neputinţă de a guverna.

Nu este permis să ataci un guvern ast-fel, in cât, dacă tu, care ataci, ai fi acolo pe băncile ministeriale, ar trebuì să renunţi la putere, pentru că nu te poţi susţine cu mijloacele ce ţi se propun. (Aplause).

Ce suntem noi? Suntem oameni, care intrebuinţăm fineţe spre a ne ascunde unii altora intenţiunile? Voim să rĕsturnăm un guvern acuzându-l de nişte fapte, pe care, venind noi in locul lui, le am face indoit? Or voim să indreptăm finanţele ţĕrei, rĕmâind a hotărî chestiunile ministeriale mai pe urmă, la timpul lor?

Am terminat, d-lor deputaţi, ceea ce voiam să zic în contra unuia din cele două grupuri de adversari ai proiectului majorităţii şi, prin urmare, de adversari ai guvernului. Sunt acum dator a vorbì şi de celalt grup de adversari, dar o voi face foarte pe scurt, căci v'am obosit prea mult. Sunt însă silit să o fac şi nu pot lăsa pe guvern, pe partidul conservator, din care am avut onoare a face parte, sub acuzarea ce i s'a adus de aceşti domni, că este guvernul impozitelor şi al risipirilor.

Cine sunt deputaţii din al doilea grup şi prin ce s'au deosebit ei în această lungă desbatere? Deputaţii sunt d. Aristid Pascal, d. Meitani şi d. George Brătianu, şi ei formează acel grup

neîmpăcat în contra guvernului, grupul care refuză acestui minister or-ce mijloace de a licvida situaţiunea momentană a finanţelor ţĕrei, sub cuvînt că nu are încredere în ministerul L. Catargi.

Este şi un semn exterior, care a deosebit acest teribil grup în mijlocul celorlalţi câţi au luat parte la desbatere: pe când ceilalţi mulţi vorbeau ca nişte simpli muritori de pe băncile lor, cum venea rîndul d-lui Pascal, îl vedeai mişcându-se printre noi şi urcându-se sus pe tribună! Şi d. George Brătianu la rîndul d-sale sus pe tribună! Şi d. Meitani sus pe tribună! (Aplause, ilaritate).

St. Cezianu. Dar nu au d-lor voie să vorbească de pe tribună?

T. Maiorescu. Ba din contra, aceasta este o deosebită favoare ce ni se face nouĕ, şi din parte-mi le sunt foarte recunoscător de solemnitate, cu care se ingrijesc de a ne rostì discursurile d-lor sus de pe tribună, pentru ca nici unul din gravele d-lor cuvinte să nu scape auzului nostru. (Mare ilaritate). Iar daca vorbesc de aceşti importanţi d-ni deabia la sfîrşit, este numai fiind că intre noi sunt alţii ceva mai importanţi decât d-lor, ca de exemplu d. Dimitrie Ghica, d. Boerescu şi d. Cantacuzino. Sper că nu fac ceva rĕu dacă zic, că faţă cu aceşti d-ni ceilalţi trei d-ni sunt ceva mai mici. (Ilaritate).

Aceşti trei d-ni mai mici dar sunt opozanţi sistematici; ne-au declarat-o înşii, ne-au declarat-o chiar cam des. Căci, vedeţi, asemenea declarări slăbesc une-ori efectul atacurilor: aci este chiar punctul cel mai greu pentru eficacitatea d-lor. Căci acum patru săptămâni, d-lor au inceput a declara în public, totdeauna sus de pe tribună, că n'au încredere în guvern, zicênd: retrage-te d-le Catargi. Sunt acum deabia două săptămâni, când aceiaşi d-ni au prezentat, tot sus de pe tribună, o moţiune de blam şi au zis: retrage-te d-le Catargi! Şi acum vin iarăş şi zic: retrage-te d-le Catargi. (Ilaritate).

Inţelegeţi, că daca asemenea cuvinte amabile se repetă prea des în aşa scurte intervaluri, ele slăbesc oare-cum forţa argumentelor d-lor, aşa încât pentru noi poate că nu ar mai fi necesitate să vorbim serios de opoziţiunea acestor domni. (Mare ilaritate).

Căci Camera a votat încrederea în guvern cu atâta majoritate tocmai cu ocaziunea moţiunei de blam, ce se prezentase de d-lor acum două săptămâni; i-a votat asemenea încredere, când acum 8 zile s'a retras d. Dimitrie Ghica de la preşedinţa Adunării tocmai asupra acestor legi finanţiare, a votat increderea prin nealegerea

d-sale, ci prin alegerea d-lui Brăiloiu de preşedinte al Camerei, din care alegere ministerul făcuse chestie de cabinet. Aşa find, această majoritate a Camerei după 8 zile nu se poate schimba. (Aplause).

Dacă dar totuş vě mai cer îndulgenţa d-voastră şi vě mai răpesc 2—3 momente, o fac pentru următoarea cauză: desbaterea finanţiară de astă-zi va fi poate comentată şi reprodusă în străinătate. Căci este vorba de creditul ţěrei şi va trebuì poate pentru cele 42 milioane imprumut al liniei Ploieşti-Predeal să ne prezentăm pe pieţele străine, dacă nu vom găsì o combinaţie mai fericită, ca să ne procurăm banii aici în ţară. Ceea ce se zice în asemenea împrejurări de deputaţii ţěrei, are importanţa sa în străinătate. In străinătate nu ştiu oamenii, cine sunt d-nii cu opoziţiunea sistematică şi ce greutate relativă au? Ce o fi acest d. Meitani? Numele Pascal sună frumos la urechia franceză (ilaritate), iar cât pentru d. Brătianu, este un celebru Brătianu, cunoscut în străinătate, şi acolo poate nu se ştie, ce deosebire mare este une-ori între numele de botez şi că nu e indiferent la noi, dacă se numeşte cine-va George sau Ioan. (Mare ilaritate). Aşa dar se poate ca în străinătate aceste cuvinte să aibă mai mult efect decât

între noi. De aceea cred că un membru din maioritate este dator să susţină opiniunea contrară, dacă o crede mai intemeiată.

G. Meitani. Vĕ rog, să nu me susţineţi pe mine.

Maiorescu. Singurul omagiu ce vĕ pot face, este de a mĕ încerca să susţin opiniunea contrară.

„Ministerul acesta a înecat ţara în datorii", a zis d. Pascal, „şi după acestea a venit cu „noi cereri. Aţi înecat ţara în impozite şi veni-„ţi cu altele! Aţi ruinat puterea finanţiară a ţĕrei". Şi d. Pascal ca d. Pascal, dar ce este mai grav, este, că am vĕzut în jurnalul *Românul* de ieri citate cam aceleaşi cuvinte şi atribuite principelui Dimitrie Ghica cu ocaziunea demisiunii d-sale. N'am fost la acea şedinţă, însă sunt convins că d-sa n'a putut să pronunţe aceste cuvinte de ruină, de înecare în datorii şi altele reproduse în Românul. D-sa, preşedintele de cinci ani al acestui parlament, care împreună cu guvernul a făcut toate legile finanţiare, încă odată nu cred să le fi zis, dar acele cuvinte stau acolo.

Dimitrie Ghica. Am spus eu cuvintele acestea?

Maiorescu. Tocmai aceasta o cred, că nu le-aţi spus.

Dar asemenea vorbe s'au zis de d. Pascal şi

Brătianu şi se repetă şi de alţii în ţară. De aceea este bine a lămurì încă odată chestiunea.

In ziua când a venit maioritatea partidului conservator în Cameră şi d. Lascar Catargi la minister, sunt acum 5 ani, a găsit situaţiunea ast-fel: drumul de fier Strousberg contractat pentru 240,000,000 şi prin urmare înscrişi în budget 18 milioane pe fie-care an ce trebuia să plătim d-lor de la Berlin pentru el. A găsit asemenea o datorie flotantă, care a trebuit să o soldeze cu împrumutul domenial de 78 milioane, pentru care s'a înscris iarăş în budget dobîndă şi amortizare de 8 milioane pe fie-care an; aceste chiar în ziua intrării d-lui Lascar Catargi la minister şi a venirii majorităţii conservatoare în Cameră. Cum vedeţi, numai aceste 2 sume înscrise pe fie-care an în budget fac împreună 26 milioane franci pe an. Eu nu examinez acum, dacă aceşti bani s'au cerut pentru lucrări folositoare sau nu. Constat numai că partidul conservator moştenise la 1871 din trecut necesitatea unei cheltueli nouĕ de 26 milioane pe fiecare an.

D. preşedinte al consiliului. Nu 26, ci 34 milioane.

T. Maiorescu. D-le ministru preşedinte, ştiu că era şi mai mult, şi nu aş avea decât să

iau o expunere a stării tezaurului public de atunci, pentru a reproduce până la un ban sarcina cifrelor de datorie publică ce vĕ erau atunci impuse spre lichidare. Dar nu este acesta scopul meu. Din contră, detaiurile finanţiare sunt pentru publicul cel mare aşa de complicate, încât tocmai din cauza lor cei ce speculează în întuneric produc confuziune în public şi-l amăgesc cum vreau. Eu nu voi intra în detai, ci mĕ voi mărgini a lua *grosso modo* acele cifre bătătoare la ochi, care să fie în stare a lumina şi publicul cel mare asupra adevĕrului.

Onor. d-ni deputaţi, aşa dar lucrările Strousberg erau contractate, datoriile erau făcute. Dar rĕmânea numai a se şti cum să se plătească 26 milioane anuitate, cel puţin 26 milioane.

D. Boerescu ieri, vorbindu-ne de economii, d-sa care până ieri s'a opus tocmai la toate cererile practice de economii făcute în această Cameră şi a apărat numai necesitatea cheltuelelor, a citat pe Garnier dintr'o notă a lui şi pe Gladstone, care combat în certe împrejurări împrumuturile. Dar a uitat să ne spue, că aceşti d-ni propun în locul împrumuturilor impozitele. Citaţiunea dar nu era completă.

B. Boerescu. Este vorba numai de imprumuturi.

St. Cezianu. Şi încă de împrumuturi ca acelea, pe care le patronezi d-ta.

T. Maiorescu. Ba da, d-le Boerescu, acele somităţi în economia politică, Garnier şi Gladstone, sunt contra unui imprumut în locul citat de d-voastră, dar sunt pentru impozite nouĕ. Regret că d-voastră aţi putut cita aşa de incomplet o carte elementară ca aceea a d-lui Garnier, şi aţi ascuns partea a doua a alternativei, în contra căreia s'ar opune acestă Cameră şi mai mult, adecă impozitele in locul împrumuturilor. Reluaţi volumul lui Garnier şi veţi vedea. Dar o ştiţi de mai nainte, căci nu l-aţi putut cetì fără a fi vĕzut măcar titlul acelui paragraf, care tocmai pune alternativa *emprunt ou impôt*. (Sensaţiune).

Reviu la chestiune. Cel puţin 26 milioane pe an erau nouele datorii contractate de alţii. Trebuiau plătite sau nu? Fără indoială, că trebuiau. Era onoarea statului în joc, creditul ţĕrei. Şi din această cauză vine cine-va şi-şi permite a numì acest minister ministerul impozitelor şi al datoriilor? Eacă cea mai neierată confuzie! Dacă este vorba de a numì, atunci numiţi ministerele de mai nainte ministerele cheltuelelor, iar ministerul Catargi ministerul plăţilor.

Era d. Mavrogeni ministrul de finanţe. Cum

putea să facă faţă la aceste plăţi reclamate? Aci nu era o filosofie nouă de inventat: nu avea decât cele două moduri cunoscute, împrumut şi imposite. Pentru datoria flotantă moştenită a făcut excelentul împrumut domenial, ear pentru acoperirea acestei nouĕ anuităţi de 8 milioane şi a celor 18 de la Strousberg, a făcut impozite mai puţin îngreuitoare pentru punga particularilor, impozitele îndirecte ale monopolului tutunului, timbru şi înregistare, apoi licenţa bĕuturilor spirtoase.

Ce dau toate aceste pe an? Cetiţi în budgetul pe 1876 la pagina 11: monopolul tutunului 8 milioane, timbru 5, licenţa 7 şi jumătate milioane, împreună 20 şi jumătate milioane.

P. Mavrogeni. Nu este tocmai aşa, căci dacă s'au înfiinţat aceste impozite, altele însă s'au desfiinţat.

T. Maiorescu. Cât erau aceste desfiinţate?

G. Cantacuzino. Ca de trei milioane.

P. Mavrogeni. Daţi-mi voie să vĕ dau explicaţiuni. Asupra tutunului era deja o taxă; asemenea erau taxele judecătoreşti şi cele asupra spirtuoaselor. Aceste s'au desfiinţat.

D. *preşedinte al consiliului.* 34 milioane erau anuităţi de plătit şi 22 milioane noile dări.

T. Maiorescu. Aşa este în adevĕr. Prin ur-

mare, acest guvern şi această Cameră, aflându-se atunci în faţa unei situaţiuni atât de încurcate, nu putea decât să aviseze la resurse nouĕ pentru ca să plătească situaţiunea moştenită de la alţii. De ce dar spuneţi, că acest guvern a înecat ţara în datorii? Aceasta nu este adevĕrat, nu este adevĕrat, şi încă o dată: nu este adevĕrat! (Aplause).

Guvernul acesta a fost nevoit să plătească anuităţile şi datoriile contractate de predecesorii sĕi; şi acesta este rolul, care face onoare partidului conservator în România.

Acum dacă guvernul actual se află în faţa unei nouĕ greutăţi finanţiare, voiţi să-i facĕţi o imputare? Dar el chiar cu nouele impozite ar fi trebuit să aibă încă pe fie care an un deficit de 12 milioane, deosebirea între sarcina moştenită de 34 milioane şi resursele create numai de 22 milioane. Dacă deficitul anilor trecuţi a fost mai mic, este meritul unei administrări mai bune şi al stabilităţii. Şi în ceea ce priveşte jena momentană, ea este în mare parte vina împrejurărilor, este vina că anul 1875 a fost rĕu, că nu s'au putut încasa veniturile prevĕzute prin budget. Cu atât mai bine face un ministru de finanţe leal, care vine şi vĕ spune, că avĕnd în vedere dificultăţile întîmpinate în anii

din urmă şi mai cu seamă în 1875, nu crede că venitul normal al statului putem să-l evaluăm la 96 milioane cât e înscris în budget, după exemplul anului 1873, şi în consecvenţă vĕ propune reducerea lor la mai puţin pentru a produce o reală echilibrare în viitor.

Acum, d-lor, d-voastră maioritatea, care susţineţi acest guvern, vĕ rog să nu uitaţi, că votul ce-l veţi da nu se mărgineşte numai la chestiunea de faţă. Negreşit, orce deputat în lăuntru unui partid are libertate de a vota cum va voì; însă, d-lor, nu uitaţi că un partid trebue să fie disciplinat, şi un partid disciplinat înseamnă tocmai, că atunci, când are să dea un vot, se întreabă măi ântâi ce efect va avea acel vot în privinţa intereselor generale ale ţĕrii şi ale partidului, nu numai in privinţa unui obiect individual. Astfel se poate întîmpla ca unii din noi să aibă păreri deosebite în privinţa utilităţii vre unui proiect şi totuş în interesul general al maiorităţii, care astăzi este şi al ţĕrei, să voteze într'un singur mod disciplinat.

Nu uitaţi, că votând părerea minorităţii, faceţi situaţiunea guvernului imposibilă, şi făcêndu-i-o imposibilă, îl rĕsturnaţi. Ei bine, o dată rĕsturnat guvernul d-lui L. Catargi, cine credeţi că ar fi mai mult în interesul ţĕrei să vie la

guvern, dacă va avea încrederea Măriei Sale Domnului? Va venì guvernul resturnător, al căruia orator principal e d. Boerescu? Dacă sunteţi convinşi, că d. Boerescu şi cei-lalţi, cu care lucrează împreună, sunt mai economi decât d. Strat, atunci votaţi opiniunea minorităţii. Dar poate aceştia nu vor venì la putere. Ia să facem conjecturi mai departe, căci cunoaştem toţi ţara şi elementele ei de guvern, şi la asemenea voturi importante e bine să prevedem toate posibilităţile.

Se poate ca Domnitorul să se adreseze la un alt grup reprezentat în Senat prin d. Bozianu. Apoi nu uitaţi d-lor, că la ocaziunea discuţiunii la adresa Tronului, raportorul d. Turnescu a voit să accentueze numai economiile relevate în Mesagiul Domnesc. Atunci d. Bozianu s'a sculat, a combătut pe d. Turnescu şi a introdus un amendament, prin care se cere completarea mijloacelor de apărare, adecă în realitate o întindere a cheltuelelor militare. Ei bine, dacă partidul conservator crede că mai este astăzi în interesul ţĕrei ca acel grup să vie la putere, voteze în contra guvernului actual. Sau d-lor, dacă în fine, nu va venì nici unul din aceste grupuri, este permis în ipotezele noastre să gândim că va venì poate d. Brătianu.

Voci. Care Brătianu?

T. Maiorescu. D. Ioan Brătianu, se înţelege. (Ilaritate).

Crede partidul conservator, că este în interesul sĕu şi în interesul ţĕrei, să vie la putere în circumstanţele actuale un partid, care cu atâta nedrept s'a declarat contra legalităţii acestei Camere şi acestui guvern? Care fiind în minoritate, nu a avut prudenţa de a respecta forma constituţională, la care ar trebuì să se deprinză o dată această ţară, fiind că nu are alta?

Eu cred, d-lor, că în toate aceste trei cazuri e de datoria şi de onoarea partidului conservator a menţine guvernul actual, a-i acorda mijloacele, cu care să facă faţă trebuinţelor momentului.

Ceea ce mĕ întăreşte în această propunere, este poziţiunea în care s'a pus guvernul însuş prin declarările sale, adecă necesitatea, în care se află de a venì la toamnă cu toate acele legi organice reformătoare, care să ne pună în stare a reduce cheltuelele statului, a face o administraţiune mai modestă, după puterile noastre, şi a avea un budget echilibrat în realitate şi cu toată prudenţa. Dacă este aceasta noua direcţiune, apoi o primesc din toată inima. (Aplause prelungite).

Insfîrşit, după 6 zile de desbateri aprinse, Camera respinge propunerea oposiţiunii şi primeşte proiectele majorităţii delegaţilor, la care consimţise guvernul, cu 78 de voturi contra a 32.

Când vin însă proiectele la Senat, urgenţa cerută de ministrul de finanţe pentru discutarea lor se respinge cu 29 voturi contra a 25. In urma acestui vot, guvernul disolvă Senatul şi închide sesiunea Camerei (3 Martie 1876).

Noi credem, că disolvarea Senatului se făcea mai corect la 30 Ianuarie, asupra votului de blam în contra ministrului şcoalelor (vezi mai sus discursul 30 cu nota sa finală). Căci Senatul îşi dase votul în contra ministrului anume pentru faptul desfiinţării unei catedre prin budget; însă această desfiinţare propusă de ministru fusese aprobată de marea majoritate a Camerei, după o lungă discuţie asupra dreptului budgetar al Camerei faţă cu legea instrucţiunii pnblice. Prin urmare Senatul, în a cărui competenţă nici nu intră budgetul, se pusese în conflict cu un vot budgetar al Camerei. Blamul dat ministrului s'a resolvit uşor prin demisia acestuia; dar cum remânea cu blamul dat Camerei?

Dinaintea unui asemenea conflict inadmisibil, sau trebuia să se retragă ministerul L. Catargi şi să se formeze un alt minister, care — întemeiat pe majoritatea Senatului — să disolve Camera; sau dacă

la 30 Ianuarie s'a reconstituit cabinetul tot sub prezidenţa d-lui L. Catargi—întemeiat pe majoritatea Camerei şi avînd ca ministru al şcoalelor pe d. Carp, identic în direcţie cu predecesorul sĕu—trebuia disolvat Senatul în aceeaş zi. Faţă de Cameră Cabinetul era în regulă, deaceea s'au şi respins în Cameră toate moţiunile de neîncredere; însă faţă de Senat Cabinetul nu era în regulă, de aceea s'a şi primit în Senat după deabia patru săptămâni a doua expresie de neîncredere, prin respingerea urgenţei. Si acum ministerul tot s'a vĕzut silit să disolve Senatul; numai că, în loc să-l fi disolvat asupra unui exces de putere al Senatului şi a unei chestii de instrucţie publică, ceea ce ar fi dat guvernului o mai bună platformă electorală, l-a disolvat asupra unei chestii finanţiare şi a unei cereri de împrumut, cea mai nefavorabilă situaţie pentru alegeri.

Or cum ar fi, disolvarea unuia din Corpurile legiuitoare şi provocarea manifestării colegiilor electorale erau bine venite. Membrii coaliţiei (sau mai exact: conspiraţiei) de la Mazar-Paşa, despre care vom vorbì ceva mai pe larg în volumul următor, părăsiseră ostentativ Parlamentul şi începuseră o agitaţie nesănătoasă atât în ţară, cât şi în străinătate. Era dar cuminte să li se dea prilejul de a reintra în legalitate prin participarea la alegeri.

Alegerea pentru Senat s'a săvîrşit în ultimele zile din Martie 1876. Pe atunci colegiile I erau ceva mai independente; nu se făcuse încă revisuirea pretinsă „liberală" a Constituţiunii. Membrii mai importanţi ai coaliţiei, C. A. Rosetti, fraţii Brătianu, Kogălniceanu, Manolache Kostakĭ, D. A. Sturdza, au fost pretutindeni aleşi.

Lămurindu-se astfel situaţia politică, ministerul Lascar Catargi demisionează la 3 Aprilie 1876.

TABLA DE MATERII
